

Heemkundige Kring

«Oud-Wachtebeke»

WACHTEBEKE.

Het godshuis. - L'hospice.

D. Hendriks 222 Avenue Flaminio - Het Ancker

SOCIALE HULPVERLENING VAN
DE GEMEENTE WACHTEBEKE 1830-1925

**SOCIALE HULPVERLENING VAN
DE GEMEENTE WACHTEBEKE 1830-1925**

door Drs. Albert VERVAET

INLEIDING

Deze studie ontstond in het kader van onze opzoeken i.v.m. de geschiedenis van de Congregatie van de Zusters van de heilige Vincentius a Paulo van Wachtebeke, die in 1991 hun 150-jarig bestaan vieren en waarvan wij een grondig historisch overzicht voorbereiden. Het boek zal verschijnen in december 1991. Daarbij kwamen vele gegevens aan het licht over de geschiedenis van Wachtebeke, waarvoor de Heemkundige Kring van Wachtebeke interesse had en welke men wilde opnemen in dit jaarboek. Voorliggende studie start in 1830 en loopt tot 1925. De periode tot 1866 is grondiger behandeld dan de volgende, mede vanuit onze belangstelling voor het ontstaan van het klooster.

Wij hebben de gegevens in deze studie beperkt tot de **gemeentelijke** sociale hulpverlening. Allerlei sociale initiatieven zoals b.v. de „Societeit van de heilige Vincentius a Paulo” of de christelijke mutualiteit komen hier als dusdanig niet ter sprake, omdat zij geen gemeentelijke, maar particuliere initiatieven waren. Anderzijds spreken we wel over de mutualiteit „De Vereenigde Werklieden”, omdat deze als een initiatief van het gemeentebestuur ontstond in 1858 en pas veel later evolueerde naar de liberale „Maatschappij van Onderlingen Bijstand” en de liberale mutualiteit „De Voorzorg”.

Met **sociale hulpverlening** bedoelen wij alle mogelijke acties die sociaal zwakkeren helpen om beter te participeren (deel te nemen) aan het maatschappelijk leven en het eigentijds welvaarts- en welzijnspeil. Daarbij is op de eerste plaats materiële hulp bedoeld in geld en in natura, maar ook gezondheidszorg, onderwijs, en in principe ook sociaal cultureel werk en samenlevingsopbouw. Het zijn dus niet alleen de uitdelingen van brood en kleren, financiële steun en de inrichting van een hospices, die wij als sociale hulpverlening beschouwen, maar ook de subsidies voor onderwijs aan armen, de oprichting van een mutualiteit, subsidie voor huisvesting, enz.

In Wachtebeke heeft zich op dit terrein een eigenaardige evolutie voorgedaan. Tussen 1830 en 1872 ontplooidde het gemeentebestuur een ruime waaier van activiteiten op het vlak van armenzorg, onderwijs, werkverschaffing, huisvesting, gezondheidszorg, wederzijds dienstbetoon en zelfs de oprichting van een mutualiteit. Nadien ging dat alles op het niveau van het gemeentebestuur sterk verminderen: enerzijds ging de armenzorg zich meer en meer beperken tot geldelijke steun en tot opname in het „Godshuis De Mey”. Anderzijds werd meer en meer overgelaten aan het particulier initiatief van verzuilde groeperingen. Daarbij heeft de katholieke zuil, vooral dank zij een aantal zeer dynamische parochiepriesters, een bijzondere activiteit aan de dag gelegd. Bovendien verwierf de parochiegeestelijkheid meer en meer macht in de gemeentelijke instellingen, b.v. het burgerlijk godshuis. Dit proces zou zich trouwens nog verder zetten na de door ons besproken periode, die wij beperkten tot 1925. Van een „liberale” gemeente in 1852-1872 evolueerde Wachtebeke naar een zeer sterk katholiek georganiseerde gemeente met een „katholiek” gemeentebestuur.

Wij eindigen bij de overgang van de instellingen voor armenzorg naar de Commissie van Openbare Onderstand (C.O.O.) in 1926. Het eerste bestuur van de C.O.O. is kenschetsend voor de evolutie die Wachtebeke had meegemaakt. Terwijl in de jaren 1852-1872 de pastoor

volledig werd buitengewerkt uit de gemeentelijke sociale hulpverlening en het Gesticht De Mey startte zonder kloosterzusters, werd na een geleidelijk proces van machtsverwerving onderpastoor Ch. Camerman de eerste voorzitter van de C.O.O. Deze zeer verdienstelijke en zeer gewaardeerde priester was tevens algemeen directeur van de Zusters van Wachtebeke. Zijn voorzitterschap van de C.O.O. is kenschetsend voor de grote evolutie, die Wachtebeke meemaakte van „liberale” gemeente uit de 19de eeuw, tot „katholieke” gemeente uit de eerste helft van de 20ste eeuw.

Bronnen

Onze belangrijkste bronnen waren op de eerste plaats het archief van het O.C.M.W. te Wachtebeke. Dit is goed geordend en bevatte de meeste rekeningen en begrotingen tot 1925 en een interessante massa bewijsstukken bij de rekeningen tot 1910. Een deel van het archief van het Bureel van Werelddadigheid en de Commissie van Burgerlijke Godshuizen, dat normaal in het O.C.M.W.-archief thuishoort, bevond zich nog her en der in het archief van het gemeentehuis van Wachtebeke. Daarbij waren vooral de archieven tot en met ontvanger Petrus Fermont, overleden in 1865, waaronder dagboeken, persoonlijke registers van uitdelingen en bestellingen en sommieren. Er werd daar ook nog een notulenboek teruggevonden tot 3 juli 1842. Het notulenboek van de Commissie van Burgerlijke Godshuizen 1861-1920, zij het met veel lacunes, was een interessante bron.

Wij raadpleegden uiteraard ook het gemeentearchief van Wachtebeke. Wachtebeke had gedurende vele jaren een goede, nauwkeurige administratie. Spijtig genoeg is veel verloren gegaan en is het gemeentelijk archief niet geordend. De gemeenteraadsverslagen vanaf 1873 tot 1930 zijn spoorloos. Wij deden beroep op de nog bewaarde gemeenteraadsverlagen, de notulen van de vergaderingen van Burgemeester en Assessoren 1827-1844, het register van beslissingen van het College van Burgemeester en Schepenen 1837-1861, registers van bekendmakingen en van correspondentie, pakken correspondentie en de bevolkingsregisters vanaf 1798.

Interessant was het deel van het kerkarchief, dat bewaard wordt in het Rijksarchief te Gent en het „Liber memorialis” van de pastorie. Verder raadpleegden wij in het Bisschoppelijk Archief te Gent de mappen over de parochies Wachtebeke en Overslag en de map over de Zusters van Wachtebeke. Bijkomende informatie gaf nog het archief van het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen in het Rijksarchief te Gent en te Beveren-Waas. Wij raadpleegden ook meerdere stukken uit de minuten en protocollen van diverse notariaten, vooral deze neergelegd in het Rijksarchief te Gent, depot notaris D. Plasschaert (Wachtebeke) en depot notaris L. Verstraeten (Assenede). Deze en andere stukken worden bij gelegenheid nog met name vermeld in de voetnoten.

Indeling

Wij hebben onze studie ingedeeld in twee delen: enerzijds de periode 1830-1866, anderzijds de periode 1866-1925. Wij starten met de meeste aspecten rond 1830: de Belgische onafhankelijkheid bracht deels andere besturen en vrijheden mee.

Elke splitsing in de geschiedenis is kunstmatig. De menselijke geschiedenis is een ononderbroken proces van opbouw, afbouw en heropbouw. De besproken tijdsspanne was echter te lang en de historisch gegroeide verschillen te groot om deze in één stuk door te behandelen. Ook het voorhanden zijnde bronnenmateriaal was zeer uiteenlopend van inhoud en mede daardoor hebben wij niet elke periode even grondig kunnen bekijken.

Wij maakten een splitsing in 1865-1866. In januari 1866 startte het Burgerlijk Godshuis De Mey volop en op 31 december 1865 was het klooster van Wachtebeke door het Bureau van Weldadigheid afgedankt als onderdak voor zorgbehoevenden. De belangrijke en actieve ontvanger Petrus Fermont stierf in 1865 en na hem werd een enigszins andere administratie gevoerd. Na de dood van Petrus Fermont, al jarenlang gemeenteraadslid en schepen, die zeer veel stemmen haalde, niet alleen van liberalen, maar ook van katholieken, ging stilaan het liberale overwicht bedreigd worden. Voor de opvolger van Petrus Fermont, Petrus Van Bastelaere, overgekomen uit het „katholieke” kamp, waar hij lid was van het kerkbestuur, stemden nog uitsluitend liberalen. De voorsprong op de katholieken werd zeer klein. Wij beschouwen deze periode tot 1866 als die van de uitbouw van een liberale samenleving, met een ver doorgedreven scheiding van „kerk en staat”.

De periode 1866-1925 beschouwen we als de periode van de „katholieke” opbouw, maar kon niet in dezelfde mate bestudeerd worden. De tijd ontbrak ons. Wel hebben wij voldoende gegevens kunnen verzamelen rond enkele aspecten van de armenzorg, de Commissie van Burgerlijke Godshuizen en het Gesticht De Mey.

Albert Vervaeke
Lochristi-Zaffelare, 8 juli 1990

DEEL I

**DE SOCIALE HULPVERLENING VAN
DE GEMEENTE WACHTEBEKE 1830-1866**

I. ENKELE ALGEMENE GEGEVENS OVER BEVOLKING EN BEROEPEN

Wachtebeke had een oppervlakte van 3.221 hectaren. De bevolking evolueerde van ongeveer 3.800 inwoners in 1830 naar 4.431 inwoners op 31 december 1865. De toename van de bevolking was toe te schrijven aan het geboortenoverschot, want bijna elk jaar verlieten meer inwoners de gemeente dan er zich kwamen vestigen (1).

De bevolking was als volgt verdeeld over het grondgebied

		op 11.03.1835	op 15.12.1846
Dorp	521 ha	895 inwoners	1.083 inwoners
Walderdonk	363 ha	442	473
Langelede	622 ha	773	845
Kalve	742 ha	561	556
Ramonshoek	494 ha	701	774
Overslag	479 ha	413	446
Totaal	3.221 ha	3.785	4.177

Ongeveer zeven achtsten van het aantal inwoners behoorde tot de Sint-Catharinaparochie van Wachtebeke, het andere achtste tot de parochie van Onze-Lieve-Vrouw-Boodschap van Overslag.

De parochie Overslag omvatte ook een deel Nederlands grondgebied, met bijna evenveel parochianen op Belgisch als op Nederlands grondgebied. In 1847 waren er 962 parochianen op Overslag, waarvan 514 op Belgisch grondgebied en 445 op Nederlands grondgebied. In 1866 waren er 1.057 parochianen op Overslag met 552 op Belgisch en 505 op Nederlands grondgebied (2).

Het valt op dat men in deze periode het Dorp ervoer als „op het uiteinde van de gemeente” (3).

Wachtebeke was op de eerste plaats een landbouwersgemeente, niet alleen in de feitelijke beroepsuitoefening, maar ook in de visie van het gemeentebestuur, zoals blijkt uit de jaarlijkse verslagen van het College van Burgemeester en Schepenen voor de gemeenteraad. Jaarlijks moest een verslag worden gemaakt over de stand van zaken in de gemeente. Dergelijk verslag ging over: de bevolkingscijfers, de kiezerslijsten, de gemeentebegroting en -rekening, de gemeentegoederen, de gemeentelijke belastingen, begroting en rekening van het Bureel van Weldadigheid en het aantal ondersteunden, het lager onderwijs, de volksgezondheid, politie, lijst van mogelijke juryleden, militie, burgerwacht, buurtwegen, waterlopen, kasseiwegen en tenslotte over de veeziekte en de landbouw.

Vooral gemeentesecretaris Edouard Van Waesberghe had interesse voor de opbrengst van de verschillende landbouwgewassen. Zo schrijft hij in zijn verslag over 1860, maar sprekend over de opbrengst van 1861:

„Landbouw. Den opbrengst der veldvruchten zijn voor dit jaer wat deze gemeente betreft

in het algemeen voldoende doch iets minder van opbrengst als in een ordinair jaer.

1° De tarwe is door gaens goed van hoedanigheid en rendeert door gaens een vijfde min op dan in een goed jaer.

2° De rogge voor zooveel het reeds kan geweten worden welke staende gebleven is, is zeer goed van geschot en gelijkaen een goed ordinair jaer; de hoedanigheid laet niet wenschen.

3° De geerst is in het algemeen logt en zal maer twee derde van eenen ordinairen oogst opleveren.

4° De haver is zeer goed van hoedanigheid en geeft eenen buitengewoonen opbrengst.

5° Den boekweit voor het grootste gedeelte reeds ingeogst is zeer goed en geeft ook eenen buitengewoonen opbrengst.

6° Den opbrengst der erwten is zeer goed en hunne hoedanigheid laet niet wenschen.

7° De aerdappelen alhoewel er nog niet grondig over den opbrengst en hoedanigheid kan gesproken worden is er grooten schijn dat deze vrucht wegens opbrengst en hoedanigheid veel te wenschen laet.

8° Het vlas heeft door gaens goed geweest en schijnt van goede hoedanigheid geweest te zijn”.

In de bewaarde verslagen van 1837 (over 1836) tot 1861 (over 1860) wordt niet of nauwelijks over andere economische activiteiten gesproken dan landbouw en veeteelt. In het verslag van 7.9.1846 wordt vermeld dat het Nijverheidscomité werk verschaftte aan 16 wevers en 368 spinsters (4).

De meeste boeren hadden een klein bedrijf en een minderheid was eigenaar van de grond. De grote bezittingen van de abdijen, die met de Franse tijd waren aangeslagen en verkocht, waren opgekocht door grootgrondbezitters uit de steden. Einde 1846 schreef Petrus Fermont, ontvanger van het Bureel van Weldadigheid en toen gemeenteraadslid, hierover, zijn beklag doende over de beperkte financiële middelen van het gemeentebestuur „... meer dan twee derde deelen der grondgoederen aen eggenars is die buyten deze gemeente woonagtig zijn en de pagten dier goederen zoo hoog worden gestegen dat den landbouwer er ane nauwelijks zijn bestaen kan vinden...” (5).

Naast de landbouwers waren er nog ambachtslieden en ook een aantal uitbaters van kleine verwerkende bedrijven als brouwerijen, olieslagerijen, stokerijen, maalderijen. Gelegen aan de Moervaart en aan de grens met Nederland vond men in Wachtebeke ook een groter aantal handelaars.

Slechts ongeveer 50 tot 80 mannen betaalden voldoende belastingen om stemgerechtigd te zijn voor de verkiezingen van volksvertegenwoordigers en senatoren. (zie tabel I). Bij de 56 stemgerechtigden op 3 mei 1853 waren er: 1 zaakwaarnemer, 4 ambachtslieden, 10 herbergiers, 1 vleeshouwer, 20 landbouwers, 1 functionaris of bediende, 9 kooplieden, 1 geneesheer, 1 mulder, 1 bedienaar van de erediens en 7 grondeigenaars (6).

Onderaan de maatschappelijke ladder was er ook een grote groep landarbeiders en grondwerkers. Reeds in de middeleeuwen waren er in Wachtebeke talrijke turfstokers, delvers van waterlopen en grondwerkers in de polders. Die aanwezigheid bleef. Toen dan vooral vanaf 1845 de armoede catastrofaal werd, had ook een groot deel van de Wachtebeckse bevolking

TABEL I

Aantal stemgerechtigden te Wachthebeke 1836-1866

	1836	1839	1842	1845	1850	1854	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1863	1866
Kamers	56	38	36	33	50	53	59	60	56	64	50	68	76	78	84?
Provincieraad	65	-	-	-	-	-	68	67	63	69	56	74	81	-	-
Gemeenteraad	250	206	199	198	-	160	195	187	195	203	194	214	222	262	230

grote honger.

In zijn reeds vermelde brief schreef Petrus Fermont: „... vermits de overgrootte armoede van een zoo groot getal arme die in deze gemeente bevonden worden en door de nabijheid der polders en dijken hier als te saemen gezwermt zijn, en aldaer voorheen hun bestaan wonnen en nu aldaer niet meer worden gedoogd, en andere des zomers met turf te maeken in de moermeirschendezer gemeente, welk ook te niet is, welke wel belooopen tot ruym twee vijfde deelen der gemeente...” (7).

II. HET GEMEENTEBESTUUR 1830-1866

§ 1. Het kiezerscorps

Slechts een beperkt aantal mensen hadden kiesrecht. Alhoewel het aantal kiesgerechtigden steeg tussen 1830 en 1865, bleef het een minderheid, die de kiescijns betaalde (de nodige directe belastingen van minstens 20 gulden, later 20 frank) of daarzonder de nodige bekwaamheid bezat (capacitaire kiezers). De belastingen waarmee werd rekening gehouden, waren de grondbelasting, de personeelsbelasting en de patentrechten (voor uitoefening van een bedrijf). In 1830 waren er in Wachtebeke 115 stemgerechtigden voor de gemeenteraad op een bevolking van ongeveer 3.800 inwoners. In 1866 waren er 230 stemgerechtigden op een bevolking van 4.431 inwoners. M.a.w. minder dan vijf procent van de bevolking koos het gemeentebestuur. Voor de verkiezing van kamers en provincieraad, waarvoor de eisen nog hoger lagen, was het aantal stemgerechtigden nog kleiner. Zie tabel I.

De stemming was in die tijd nog niet verplicht. Het aantal kiezers, dat kwam opdagen voor de gemeenteraadsverkiezingen, liep sterk uiteen. Uit de processen-verbaal van de verkiezingen halen we volgende getallen:

27.10.1830:	81 voor de burgemeester, 80 voor de assessoren en 61 voor de gemeenteraadsleden
14.07.1836:	181
29.10.1839:	55
26.10.1842:	127
30.10.1845:	128
22.08.1848:	134
21.10.1854:	102
27.10.1857:	167
30.10.1860:	157 (156?)
27.10.1863:	213
16.10.1865:	204
30.10.1866:	212 (8)

§ 2. De samenstelling van het gemeentebestuur

A. *Onder het Koninkrijk der Nederlanden*

Tijdens de periode van het Koninkrijk der Nederlanden onder koning Willem I werd de

burgemeester benoemd door de koning en was ambtshalve lid van de gemeenteraad. De assessoren (schepenen) en gemeenteraadsleden werden benoemd door de Provinciale Staten (Provincieraad) uit kandidaten, voorgesteld door de gemeenteraad (9).

De laatste Wachtebeekse gemeenteraadsvergadering onder Hollands bewind ging door op 13 september 1830, enkele weken vóór de verklaring van de Belgische onafhankelijkheid op 4 oktober 1830. Op deze vergadering waren aanwezig:

Pieter Johannes Vandenbossche, burgemeester,
Dominicus-Jacobus van den Berghe, eerste assessor,
Van Bastelaere Dominicus, raadslid,
Van Rooten Georgius-Francies, raadslid,
Marquenie Lodewijk, raadslid,
Fermont Livinus, gemeentesecretaris.

Onderwerp van de vergadering was de nummering van de huizen. Meerdere inwoners van Wachtebeke hadden moedwillig de huisnummers vernietigd of onzichtbaar gemaakt. Teken van het „enthousiasme”, waarmee men in Wachtebeke bepaalde nieuwigheden had verwelkomd? De gemeenteraad ging over tot het bepalen van strafmaatregelen voor wie de huisnummers desgevallend niet op eigen kosten herstelde: drie gulden boete of een dag gevangenis (10).

Een goede maand later trok men reeds volop de Belgische kaart. Op 18 oktober 1830 betuigden gemeentebestuur en ambtenaren van Wachtebeke hun instemming met het Voorlopig Bewind van België. Gemeentesecretaris Livinus Fermont noteert in het register van de beraadslagingen van de gemeenteraad:

„Het jaar achthienhonderd en dertig den agthienden van de Maand october ten agt en half uren van den voormiddag. Wij Pieter Johannes van den Bossche burgemeester der gemeente Wachtebeke in voldoeninge van den Circulairn brief van de heeren Kommissarissen van het Provisoir gouvernement de Oostvlaanderen dd. 10 deser: Memorial administratif N° 61 deel 28 hebben bij brief van den 16 deser loopende maand heden dag en ure ten raadhuyse in vergadering voor dit geroepen alle de beambte van welken rang hij zij die in de gemeente wonagtig zijn om aan dezelve communicatie te geven van den inhauden van den gemelden brief en tevens te ontvangen deszelfs akte van adhesie aan het Provisoir gouvernement van Belgenland.

Zijn ten dien eynde gecompareert de naervolgende heeren

- 1° Wij van den Bossche Pieter Johannes burgemeester voornoemt*
- 2° van den Berghe Dominicus Jakobus eersten assessor der gemeente en griffier van het vredegerecht van t kanton Loochristy*
- 3° Fermont Livinus secretaris zijnde de plaats van tweeden assessor alsnog vacant.*
- 4° de Mey Johannes Karolus Plaatselijken ontvanger*
- 5° Persijn Pieter raadslid*
- 6° Misseghers Bernardus raadslid*
- 7° Marquenie Lodewijk raadslid*
- 8° van Bastelaere Dominicus raadslid en armmeester*
- 9° van Pottelberghe Emanuel raadslid en kerkmeester*
- 10° Audenaert Johannes raadslid*
- 11° van Rooten Georgius Franciscus raads en armmeester en kerkmeester*

- 12° *Maes Adrianus Francies veldwagter*
 13° *Baecke Dominicus armmeester en thesaurier van de kerkfabriek*
 14° *De Cock Pieter Jakobus armmeester*
 15° *Creve Pieter armmeester*
 16° *Fermont Petrus ontvanger van het armgestigt*
 17° *van Durme Karolus schoolonderwijzer van den derden rang*
 18° *Ceriez Johannes Francies schoolonderwijzer van den derden rang*
 19° *van Waesberghe Philippus Bernardus Notaris*
ter residentie dezer gemeente alle welke personen hunne akte van erkenning wanofkwestie respectivelijk hebben afgegeven en gezamentlijk met een afschrift dezès door de tusschenkomst van den heer distriktskommissaris aan het Provisoir gouvernement zonder tijdverlies zullen worden ingezonden ten fine van onderwerpinge. - Gedaen in zittinge ten dage maende en jaere als boven.-
(Getekend door) D. van den Berghe, J. Vandenbossche, A.F. Maes, Pieter Persijn, J. Audenaert, Pieter Creve, G.F. Van Rooten, L. Fermont, P.J. De Cock, E. Van Pottelberghe, D. Van Bastelaere, Pierre Fermont, P.B. Van Waesberghe, B. Misseghers, D. Baecke, L. Marquenie, J.F. Ceriez, J.C. De Mey". (11).

Het kan enige verwondering wekken dat men zo spoedig en met zovelen zijn instemming betuigde met het nieuwe regime: in een grensgemeente met zovele banden met Zeeuws-Vlaanderen, waarvan een dorpsgemeenschap, Overslag, doormidden wordt gesneden door de landsgrens. Was het misschien louter opportunisme? Of tilde men niet zo zwaar aan deze wijziging: de laatste veertig jaar had men al meerdere keren het staatsbestel weten wijzigen: Oostenrijk, Frankrijk, Nederland en nu België...

Toch zijn er sporen van reële afkeer voor het Koninkrijk der Nederlanden, zowel bij volksmensen, zoals in het reeds vermelde vernielen van huisnummers, als bij de stemgerechtigden. De door de Nederlandse koning benoemde burgemeester Vandenbossche zou bij de eerste gemeenteraadsverkiezingen, met rechtstreekse verkiezing van de burgemeester, negen dagen later, slechts 4 stemmen krijgen van de 89 geldig uitgebrachte stemmen. Een belangrijk discussiepunt in Wachtebeke was, zoals elders in Vlaanderen, de onderwijspolitiek geweest van Willem I. Daarover wordt in een later hoofdstukje gesproken. Het is in dit verband misschien niet toevallig dat in de lijst van de handtekens onder deze adhesiebetuiging één handteken ontbreekt: dit van de gemeenteonderwijzer Karel Van Durme. Benoemd en bezoldigd door het Nederlands bewind, moest hij nog afwachten wat de nieuwe onderwijspolitiek zou brengen. De private onderwijzer van Ramonshoek-Overslag tekent wel: deze was onder het Nederlands bewind aanvankelijk aangesteld, maar achteraf onbevoegd bevonden en werd niet meer bezoldigd. Onderwijzer Ceriez kon van het nieuwe regime alleen verbetering verwachten...

B. Het eerste „Belgische” gemeentebestuur

Op 27 oktober 1830 werd volgens het decreet van 8 oktober 1830 van het Voorlopig Bewind van België het nieuwe gemeentebestuur van Wachtebeke verkozen. De notabelen van de gemeente werden samengeroepen in het gemeentehuis: alle mannen boven de 21 jaar, die hetzij minstens 20 gulden directe belastingen betaalden (Wachtebeke behoorde tot de categorie van de gemeenten tussen 3.000 en 5.000 inwoners) hetzij een beroep uitoefenden,

dat een bepaald studieniveau veronderstelde. In Wachtebeke waren er aldus 115 stemgerechtigden.

De vooraanstaanden kwamen samen onder het voorlopig voorzitterschap van de oudste onder hen, Bernardus Misseghers, 76 jaar, bijgestaan door de vier grootste belastingsbetalers als voorlopige stemopnemers, zijnde: Johannes Carolus De Mey, Emanuel Van Pottelberghe, Pieter Johannes Van Pottelberghe en Dominicus-Jacobus van den Berghe. Deze laatste, als jongste van de vier, werd de voorlopige secretaris. Na voorlezing van het decreet van 8 oktober 1830 en de besluiten van het voorlopig Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen van 18 oktober 1830 en na voorlezing van de lijst van de 115 Wachtebeekse stemgerechtigden, werd een definitief kiescollege verkozen met een voorzitter, vier stemopnemers en een secretaris. Dit definitieve kiescollege werd gekozen uit de twaalf grootste belastingbetalers. Het waren Bernardus Misseghers als voorzitter, D.J. van den Berghe, Emanuel Van Pottelberghe, Dominicus Baecke en Georgius Francies Van Rooten als stemopnemers en Julien Guequier als secretaris. Nogmaals werden de vermelde besluiten en de lijst van stemgerechtigden voorgelezen. Twee verzoeken om opname op de lijst van de stemgerechtigden (deze van bakker Pieter Moriau en van Leoncius Van de Slycke) werden verworpen, omdat zij niet konden bewijzen dat zij minstens 20 gulden directe belastingen betaalden.

Het eerst werd de burgemeester verkozen. Dominicus-Jacobus van den Berghe, toen 45 jaar oud en griffier bij het vredegerecht van Lochristi, eerste assessor in het vorige gemeentebestuur, werd met 39 van de 89 uitgebrachte stemmen tot burgemeester verkozen. De vergadering werd om 12 u. opgeschort tot 14 u.

's Namiddags kwamen nog 80 stemgerechtigden opdagen. Als assessoren werden verkozen: Emanuel Van Pottelberghe (27 op 80 stemmen) en Georgius Francies Van Rooten (26 op 80 stemmen). Voor de kiezing van de zes raadsleden tenslotte waren nog 61 stemgerechtigden gebleven met elk zes stemmen. Werden verkozen:

Dominicus Van Bastelaere, 33 stemmen,
Joannes Van Pottelberghe, 25 stemmen,
Petrus Fermont, 23 stemmen,
Bruno Carnoy, 19 stemmen,
Joannes De Bruyne, 16 stemmen,
Fidelis Van Assel, 16 stemmen (12).

De verkiezingen werden goedgekeurd door de gouverneur van Oost-Vlaanderen op 5 november 1830 (13).

C. De achtereenvolgende gemeentebesturen

De eerste „Belgische” gemeenteraadsleden, assessoren en burgemeester, allen rechtstreeks verkozen door de stemgerechtigden, bleven de gemeente besturen tot januari 1837.

Burgemeester:	Dominicus-Jacobus van den Berghe
Eerste assessor:	Emanuel Van Pottelberghe
Tweede assessor:	Georgius Francies Van Rooten
Raadsleden:	Dominicus Van Bastelaere Joannes Van Pottelberghe Petrus Fermont

D. O. M.

BID VOOR DE ZIEL
VAN HETZEL

Dominicus-Jacobus van den Berghe,
ZOOŒ VAN WYZEN
EMANUEL, EN VAN JOANNA-JACOBA MYS,
IN ZYR LEVEN ORIZIËR,
Geboren te Wachtebeke, den 4 mey 1785, en aldaar
overleden den 23 augusty 1843.

—*—

Ik heb druk en pyn gevonden, en ik heb den
naem des Heere anroepen. Psalm. cxiv, 4.
De dood is beter als een smertelyk leven, en
de eeuwige rust is beter als eene aanhoudende
siekte. Eccl. xix, 17.

GEBED.

Wy bevelen u, o Heer! de ziel van uwen dienaar,
op dat hy een de wereld gestorven synde, by u mag
leven: wylt loch het geen hy door menschelyke
krankheyd bedreven heeft, door uwe oneyndige
barmhertigheid afwassen, dit verzoekon wy u
door de verdiensten van Jesus Christus. Amen.

Gent, Vanryclegem-Hovaere, Hoogpoort, n° 4.

Doodsprentje van Dominicus Jacobus van den Berghe,
burgemeester van Wachtebeke 1830-1837.

Hij mocht nadien geen burgemeester meer blijven
na wetswijziging, daar hij griffier was van het vredegerecht.

Wij hebben hier geene verblijvende stad, maar zoe-
ken eene toekomstende. HERR.

†

BID VOOR DE ZIEL

VAN MIJNHEER

JOANNES VAN BASTELAERE,

WEDUWAAR VAN ZUFVROUW

Matia Theresia de Meurichij,

geboren te Wachtebeke, den 30 februarij 1809,
Randallil gekozen, den 22 augustij 1848,
Schepen benoemd, den 30 december 1854,
en aldaar overleden den 31 october 1866.

Ik bid u, mijne kinderen, mij indachtig te wezen in
uwe gebeden... Gij hebt getuigen geweest van mijne
liefde voor u, van mijne verdultigheid en van mijn
lijden. Rom. xv. — II Thw. iii.

Gij weent, omdat ik u verlaten heb, en ik, ik heb
medelijden met uw ballingschap, waar gij blootgesteld
zijt aan de grootste gevaren. H. HISA.

Gelukkig is hij die zorgt voor den behoefligen en ar-
men, in den kwaden dage, zal de Heer hem verlossen.
Ps. xi.

Zalig is den mensch die beproeving onderstaat; want
hij zal de kroon des levens ontvaagen, welke God beloofd
aan die Hem beminne.

Vaart wel, mijne beminde kinderen... vaart wel, ont-
houd u van de zonde... opdat gij door den lof van
Israël gezegend worde... H. JOAN. — Tob. — Eccl.

Jesus, Maria en Joseph, dat zijne ziel met u in vrede
ruste. Amou. — 100 dagen aftaat.

R. I. P.

Gent, J. B. D. Hemelsnoet, bij S. Naais

Doodsprentje van Joannes Van Bastelaere,
raadslid 1848-1866 en schepen van 1854 tot 1866

Bruno Carnoy
Joannes De Bruyne
Fidelis Van Assel.

Emanuel Van Pottelberghe was al dienstdoend burgemeester geweest op dagen dat de burgemeester afwezig was en hij was verantwoordelijk voor de politie.

Ondertussen was in België de nieuwe gemeentewet klaar gekomen op 30 maart 1836. De burgemeester en schepenen zouden voortaan door de Koning benoemd worden uit de leden van de gemeenteraad. Daar Wachtebeke in de categorie van gemeenten viel tussen 3.000 en 10.000 inwoners moesten er 11 gemeenteraadsleden verkozen worden. Dominicus-Jacobus van den Berghe kon geen burgemeester meer blijven, indien hij zijn ambt van griffier bij het vredegerecht van Lochristi bleef uitoefenen, aangezien de nieuwe gemeentewet in artikel 49 het ambt van burgemeester en ook van schepenen onverenigbaar verklaarde met o.m. dit van griffier van gerechtshoven en rechtbanken. De raadsleden werden verkozen voor zes jaar en waren herkiesbaar; de raden werden om de drie jaar voor de helft vervangen, waarbij de schepenen voor de helft elk tot een van beide reeksen behoorden en de burgemeester tot de tweede (14).

De verkiezingen volgens de nieuwe gemeentewet gaven als uiteindelijk resultaat, met ingang van 31 januari 1837:

Burgemeester: Emanuel Van Pottelberghe, olieslager, 151 stemmen
Eerste schepenen: Georgius Francies Van Rooten, landbouwer (171)
Tweede schepenen: Josephus De Buysscher, winkelier (169)
Raadsleden: Dominicus-Jacobus van den Berghe, griffier (178)
Joannes Van Pottelberghe, rentenier (172)
Petrus Fermont, landbouwer (139)
Dominicus Van Bastelaere, landbouwer (133)
Joannes Francies Seghers, potbakker (131)
Joannes Francies Vervaet, landbouwer (129)
Francies Waelbrecht, landbouwer (128)
Francies Stoop, landbouwer (128)

De burgemeester en schepenen waren benoemd bij Koninklijk Besluit van 11 januari 1837. De burgemeester legde de eed af op 26 januari 1837. Schepenen en raadsleden legden de eed af in de gemeenteraadszitting van 31 januari 1837 (15).

Op 30 augustus 1838 werd in de gemeenteraad overgegaan tot de uitloting van de eindtijd van de raadsleden. Tegen 1840 zouden moeten worden vervangen (of herkozen): de raadsleden D.J. van den Berghe, J. Van Pottelberghe, Joannes Francies Seghers en Joannes Francies Vervaet en schepenen G.F. Van Rooten. De tweede reeks, die samen met de burgemeester zou moeten worden vervangen of herkozen tegen 1843, bestond uit de raadsleden P. Fermont, D. Van Bastelaere, Francies Waelbrecht en Francies Stoop en schepenen Josephus De Buysscher (16).

Op 29 oktober 1839 werden ter vervanging van de eerste reeks verkozen: de raadsleden D.J. van den Berghe, griffier, Joannes Van Pottelberghe, grondeigenaar, Augustinus Coppens, landbouwer, Adolphus Bosschaerts, notaris. Zij legden de eed af op 4 februari 1840. De

nieuwe schepen bleef G.F. Van Rooten, benoemd bij Koninklijk Besluit van 2 januari 1840, die de eed aflegde tijdens dezelfde gemeenteraadszitting van 4 februari 1840. De enige verandering bestond in de vervanging van J.F. Seghers en J.F. Vervaet door A. Coppens en A. Bosschaerts (17).

Op 25 oktober 1842 werden ter vervanging van de tweede reeks verkozen: Petrus Fermont, Dominicus Van Bastelaere, Francies Stoop en Pieter Van Poucke. Josephus De Buysscher werd herbenoemd tot schepen bij Koninklijk Besluit van 28 december 1842. De gekozenen legden de eed af in de gemeenteraadszitting van 16 januari 1843. Alleen F. Waelbrecht was vervangen door P. Van Poucke, koopman (18).

Na twee gedeeltelijke herkiezingen was het gemeentebestuur niet grondig gewijzigd in 1843:

Burgemeester:	Emanuel Van Pottelberghe
Eerste schepen:	Georgius Francies Van Rooten
Tweede schepen:	Josephus De Buysscher
Raadsleden, eerste reeks:	Dominicus-Jacobus van den Berghe Joannes Van Pottelberghe Augustinus Coppens Adolphus Bosschaerts
Raadsleden, tweede reeks:	Petrus Fermont Dominicus Van Bastelaere Francies Stoop Pieter Van Poucke.

D.J. van den Berghe overleed op 23 augustus 1843; in zijn vervanging werd pas voorzien bij de eerstvolgende herkiezing van zijn reeks.

De eerste reeks werd opnieuw herkozen op 28 oktober 1845, in de periode waarin de armoede van de bevolking groter werd dan ooit. De gekozenen waren: Augustinus Coppens (herkozen), Adolphus Jacobus Bosschaerts (herkozen), Karel Van Waes (nieuw), Desiré Tacq (nieuw), Bruno Carnoy (reeds lid geweest van 1830-1837). Zij legden de eed als raadsleden af op 11 februari 1846. Dokter Karel Van Waes werd tot schepen benoemd bij Koninklijk Besluit van 26 maart 1846 en legde de eed af op 20 april 1846. Deze sociaal bewogen man werd de belangrijkste Wachtebeekse politicus van de negentiende eeuw. Het gemeentebestuur begin 1846-einde 1848 zag eruit als volgt:

Burgemeester:	Emanuel Van Pottelberghe, olieslager
Eerste schepen:	Karel Van Waes, geneesheer
Tweede schepen:	Josephus De Buysscher, winkelier
Raadsleden, eerste reeks:	Augustinus Coppens, landbouwer Adolphus Jacobus Bosschaerts, notaris Desiré Tacq, bakker Bruno Carnoy, landbouwer
Raadsleden, tweede reeks:	Petrus Fermont, landbouwer Dominicus Van Bastelaere, landbouwer Francies Stoop, landbouwer Pieter Van Poucke, koopman (19).

PROVINTIE

OOST-VLAENDEREN.

ADMINISTRATIEF

ARRONDISSEMENT

GEND.

GEMEENTE

WACHTEBEKE.

N.

DER KIEZINGSLYST.

BUREAU.

WACHTEBEKE, den 17 October 1842.

HET COLLEGIE VAN BURGEMEESTER EN SCHEPENEN.

Aen Mr.

J. Mynheer

In uitvoering van het art. 20 der Gemeente-wet van 31 maert 1836, ~~en van het Koninklyk bevel van den 17-juni 1836~~, het welk de vergadering van de Kiezers dezer gemeente byeenroepet, hebben wy de eer UEd. uytenuoedigen om u op Dinsdag den 25 October 1842, ten tien ueren 's morgens in het Gemeente-huys alhier te begeven, ten eynde tot de kiezing van Zes Leden van den Gemeente-raed, over te gaen, in vervanging van de heeren EMANUEL VAN POTTEMBERGHE, JOSEPH DE BUYSSCHIER, PIETER FERMONT, DOMINICUS VAN BAS-TELAERE, FRANCISCUS WALBRECHT en FRANCISCUS STOOP.

Wy gelooven nuttig te zyn, Mynheeren, u de volgende schikkingen van de Gemeente-wet te herinneren.

Art. 30. Na opgeroepen geveest te zyn, geeft elken Kiezer zyn geschreven ingesloten stembriefje een den Voorzitter, die het zelve nederlegt in eene bus met twee sloten, waer van de sleutels overhandigt worden den eenen een den Voorzitter en den anderen een den oudsten Secretateur. Den President zal de op geen wit of ongecolouurd papier geschreven stembriefjes weygeren te ontfangen, in geval van geschil zal den bureau beslissen.

Art. 37. De stembriefjes welke geene wettige stem behelzen, die waer by den stemmer zich laet kennen zoo als die welke niet de hand niet zyn geschreven, zyn van geene waarde.

Art. 40. Alle de stemmen welke enige genoegzame aenwyzing houden; zyn van geene waarde, den bureau beslist daer over gelyk in alle andere gevallen, behalve toevlugt tot de permanente deputatie van den provincie-raed.

En wy hebben verders de eer UEd. te berigten dat de uytredende Raedsheren weder kunnen worden ingekozen, na luyd van art. 54, § 1 der gemeente-wet.

Wy verzoeken u, Mynheer. van den ontfangst van den tegenwoordigen Oproepings-brief te willen mede den datum dat hy UEd. zal ter hand gesteld worden, alsmede u hamleeken te zetten nevens uwem naem, geschreven op de tabelle welke den drager u zal aanbieden, gelieft u ook van den tegenwoordigen Brief te voorzien, om den zelken zulks noodig zynde te vertoonen.

Ter ordonnantie: Den Secretaris

Den Burgemeester,

De wijzigingen in de gemeentewetten onder het homogeen liberale kabinet Charles Rogier, aangebracht in de loop van 1848, hadden geen onmiddellijke weerslag op de samenstelling van het gemeentebestuur van Wachtebeke, maar brachten wel de volledige herkiezing met zich mee. In oktober 1848 traden aan:

Burgemeester:	Adolphus Jacobus Bosschaerts, notaris (100 stemmen)
Eerste schepen:	Petrus Fermont, landbouwer (123)
Tweede schepen:	Josephus De Buysscher, winkelier (116)
Raadsleden:	Joannes Van Bastelaere, landbouwer (104)
	Desiré Tacq, bakker (100)
	Emanuel Steel, landbouwer (100)
	Bruno Carnoy, landbouwer (91)
	Livinus-Dominicus Van Pottelberghe, olieslager (83)
	Dominicus Haemers, winkelier (71)
	Josephus De Graeve, landbouwer (70)
	Adriaan Francies De Caluwé, mulder (68).

Burgemeester Bosschaerts werd benoemd bij Koninklijk Besluit van 13 oktober 1848 en legde de eed af op 19 oktober 1848. De schepenen Fermont en De Buysscher werden benoemd bij Koninklijk Besluit van 13 oktober 1848 en legden de eed af, samen met de andere gemeenteraadsleden, op 23 oktober 1848.

Ook krachtens de vernieuwde gemeentewet moest om de drie jaar de helft van de gemeenteraad vervangen worden. Vanaf 1 januari 1852 werd de ene helft, en vanaf 1 januari 1855 werd de andere helft vernieuwd door eraan voorafgaande verkiezingen. De te hernieuwen helften werden uitgeloot in de gemeenteraadszitting van 29 augustus 1850. De eerste reeks omvatte schepen Petrus Fermont en de raadsleden Steel, De Caluwé, Van Bastelaere en Tacq. De tweede reeks omvatte schepen Josephus De Buysscher en de raadsleden De Graeve, Van Pottelberghe, Haemers en Carnoy. Bij deze tweede reeks hoorde ook het lidmaatschap van de burgemeester.

Op 28 oktober 1851 werd de eerste reeks verkozen evenals de opvolger van Bruno Carnoy uit de tweede reeks, ondertussen overleden. Het werden:

Karel Van Waes, geneesheer
Joannes Van Bastelaere, landbouwer
Francies Stoop, koopman
Pieter Van Poucke, koopman
Pieter-Joannes Fermont (i.p.v. Carnoy), koopman
Petrus Fermont, schepen, werd herbenoemd

op 5 januari 1852. De gekozenen legden de eed af in de gemeenteraadszitting van 14 januari 1852 (20).

Vanaf januari 1852 bestond het gemeentebestuur derhalve uit :

Burgemeester:	Adolphus Jacobus Bosschaerts (tot 19.11.'53)
Eerste schepen:	Petrus Fermont (voorzitter van de gemeenteraad na het vertrek van burgemeester Bosschaerts)
Tweede schepen:	Josephus De Buysscher
Raadsleden, eerste reeks:	Karel Van Waes

Joannes Van Bastelaere
Francies Stoop
Pieter Van Poucke

Raadsleden, tweede reeks: Josephus De Graeve
Livinus-Dominicus Van Pottelberghe
Dominicus Haemers
Pieter-Joannes Fermont.

De „liberalen” hadden eigenlijk virtueel een meerderheid met Van Waes, Van Bastelaere, Stoop, Van Poucke, De Graeve en Petrus Fermont. O.a. de latere conflicten zouden hen profileren. De belangstelling voor de gemeenteraadsverkiezingen bleek van nu af aan in Wachtebeke te stijgen. Vanaf 4 mei 1852 verschenen in de gemeenteraadsverslagen de aanvragen tot opname in de kiezerslijsten. Ook daarin kwam de strijd tussen „liberalen” en „katholieken” meer uitgesproken naar voor. Burgemeester Bosschaerts verliet Wachtebeke om notaris te worden in Gent. Bij K.B. van 19 november 1853 werd zijn ontslag als burgemeester aanvaard. Op 23 november 1853 gaf hij zijn ontslag als raadslid (21).

De tweede reeks werd herkozen op 31 oktober 1854. Twee vooraanstaande kerkelijke mensen, Pieter-Joannes Fermont en L.D. Van Pottelberghe verloren hun zetel. D. Haemers, L. Van Himme, J. De Graeve, P. Van de Velde en J. Weemaes legden de eed af op 14 januari 1855. In de plaats van Josephus De Buysscher werd Joannes Van Bastelaere benoemd tot schepen bij Koninklijk Besluit van 30 december 1854 en legde de eed af op 29 januari 1855. Tot burgemeester werd Karel Van Waes benoemd bij Koninklijk Besluit van 17 januari 1855. Hij legde de eed af op 26 januari 1855. Wachtebeke had daarmee een in meerderheid „liberaal” gemeentebestuur, bestaande vanaf januari-februari 1855 uit:

Burgemeester:	Karel Van Waes, geneesheer en eigenaar
Eerste schepen:	Petrus Fermont, landbouwer
Tweede schepen:	Joannes Van Bastelaere, landbouwer
Raadsleden eerste reeks:	Francies Stoop, landbouwer Pieter Van Poucke, koopman
Raadsleden tweede reeks:	Dominicus Haemers, winkelier Louis Van Himme, landbouwer Josephus De Graeve, landbouwer Pieter Van de Velde, landbouwer Josphus Weemaes, veearts Seraphinus De Tollenaere, landbouwer.

Daarin kwam geen wijziging door de gemeenteraadsverkiezingen van 27 oktober 1857: alle leden van de eerste reeks werden herkozen; de burgemeester werd herbenoemd op 4 februari 1858; de schepenen werden herbenoemd op diezelfde dag en legden samen met de herkozen gemeenteraadsleden Stoop en Van Poucke de eed af op 8 maart 1858. Ook de verkiezingen van 30 oktober 1860 brachten weinig verandering: alleen Dominicus Haemers werd vervangen door Leo Audenaert, koopman (22).

De eerste reeks werd volledig herkozen op 27 oktober 1863, behalve de ondertussen op 13 april 1862 overleden Francies Stoop, die opgevolgd werd door Ferdinandus Verdurmen. Burgemeester en schepenen werden herbenoemd op 23 december 1863. De herkozenen legden de eed af op 21 januari 1864.

Stembiljet

tot het kiezen van vijf Leden van den
Gemeente Raad, in de plaats der aftredende
Raadsleden

- 1° Charles van Waas
- 2° Petrus Fermont
- 3° Joannes van Buitelaar
- 4° Petrus Joannes van Poucke
- 5° Franciscus Hoop

Weldus gedaan door my ondergetekende
te Wachtveld den 27. October 1857

J. Steiner

Stembiljet voor de gemeenteraadsverkiezingen van 1857.
De stemgerechtigden brachten zelf hun biljet mee.
Enige voorwaarde was dat het wit papier moest zijn.

Pieter Van Poucke overleed op 2 januari 1865 en schepen Petrus Fermont overleed op 6 februari 1865. Een tussentijds kiescollege kwam samen op 16 oktober 1865 en verkoos ter hunner opvolging: Hermanus Mans en Benignus Parijs. Op het einde van de hier besproken periode zag het gemeentebestuur er derhalve op 20 november 1865, bij de cedafllegging door Mans en Parijs, uit als volgt:

Burgemeester:	Karel Van Waes, geneesheer
Eerste schepen:	plaats vacant na de dood van Petrus Fermont
Tweede schepen:	Joannes Van Bastelaere, landbouwer
Raadsleden, eerste reeks:	Hermanus Mans, ontvanger der directe belastingen Benignus Parijs, rentenier Ferdinand Verdurmen, rentenier
Raadsleden, tweede reeks:	Leo Audenaert, koopman Louis Van Himme, landbouwer Josephus De Graeve, landbouwer Josephus Weemaes, veearts, Seraphinus De Tollenaere, landbouwer (23).

De liberale meerderheid bleef aan de macht tot in 1872: jaar waarin burgemeester Karel Van Waes overleed en de kiescijns verlaagd werd tot 10 frank directe belastingen.

§ 3. De gemeentesecretaris

Livinus Fermont was al enkele jaren (minstens vanaf 28.4.1828) dienstdoend gemeentesecretaris, toen hij op 17 november 1830 werd benoemd in die functie. Hij moest zijn beroepsactiviteit als gemeentesecretaris stopzetten in 1836 aangedaan door „eene zware en langzame ziekte”.

Augustinus Livinus Fermont (1809-1854) werd voorlopig benoemd tot gemeentesecretaris op 6 juni 1836. Hij was toen 27 jaar en klerk bij de ontvanger der directe belastingen, douanen en accijnzen. Hij werd benoemd bij K.B. van 11.1.1837 en legde de eed af tijdens de gemeenteraadszitting van 31.1.1837.

Hij overleed op 4 juni 1854, slechts 45 jaar oud.

Edouard Van Waesberghe (°Bassevelde 7.4.1822) werd aanvankelijk benoemd ad interim op 25 mei 1854 en schreef reeds het verslag van deze vergadering in zijn mooie handschrift. Hij was toen 32 jaar. Hij werd benoemd door de gemeenteraad op 19.6.1854 met zes stemmen tegen drie voor Vital Barbiaux (de latere gemeenteontvanger) en een stem voor August Van de Calseyde. Hij legde de eed af op 17.8.1854 en bleef gemeentesecretaris tot 1889. Ondertussen was hij ook secretaris van de Weldadigheid en van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen (24).

§ 4. De gemeenteontvanger

Joannes Carolus De Mey werd op 17.11.1830 eerste kandidaat voor de functie van ontvanger, die hij reeds uitoefende. Hij bleef ontvanger tot mei 1839.

Dominicus Van Pottelberghe werd ontvanger vanaf juni 1839 en nam ontslag in 1849.

Pieter Joannes Van Poucke, koopman, werd benoemd op 16.8.1849, met een wedde van

150 fr. Hij nam schriftelijk ontslag op 28.12.1854, om gemeenteraadslid te kunnen blijven, aanvaard op 14.1.1855. Hij werd opgevolgd door zijn zoon.

Benedictus Joannes Van Poucke, koopman, toen 26 jaar, werd benoemd op 14.1.1855 (B.D. 24.1.1855) met eenparigheid van stemmen; legde de eed af op 28.2.1855; ontlast op 21.3.1873. Opgevolgd door ontvanger Verschraegen (in de rekening van gesticht De Mey reeds vermeld vanaf 1870) (24).

§ 5. „Liberalen” en „katholieken”

De begrippen „liberaal” en „katholiek” als politieke kleur of strekking mogen we in de negentiende eeuw niet dezelfde betekenis geven als thans. Thans worden deze begrippen o.m. verbonden met een partijstructuur en een netwerk van organisaties. Dit was zeker in de hier besproken periode niet het geval. De begrippen komen als dusdanig ook niet voor in de gemeentelijke documenten, zelfs niet in de nagelaten telverrichtingen van de verkiezingen. Het was pas pastoor B. Walraet, die na zijn aanstelling te Wachtebeke een overzicht maakte van de toestand, die hij er had aangetroffen, die spreekt over „de kwaadwilligheid der liberale gemeente Overheid” (25). Pastoor G.D. Van Rossen sprak eerder van vrijmetselarij en had het over de „maconnique grondbeginselen” van de handelingen van het gemeentebestuur (25).

Het ging in Wachtebeke niet om partijlidmaatschap, noch van de gekozenen, noch van de kiezers. In het „Liberaal Archief” te Gent werden, althans voorlopig, geen sporen gevonden van de liberale burgemeester Karel Van Waes. Anderzijds konden mensen als Petrus Fermont, een zeer gewild politicus, goed functioneren zowel in een „katholiek” gemeentebestuur als in een „liberaal”. Hij kreeg in 1836 al niet minder dan 139 stemmen tussen nog uitgesproken „katholieken”, in 1842 95 stemmen of slechts twee minder dan de „katholieke” burgemeester Emanuel Van Pottelberghe, die het hoogste cijfer behaalde. In 1848 kreeg Petrus Fermont het grootste aantal stemmen van alle verkozenen met 123 stemmen, in dezelfde verkiezing waarin schepen Van Waes een verpletterende nederlaag behaalde met slechts 40 stemmen achter zijn naam. Maar in 1863, op het hoogtepunt van de „liberale” macht, kreeg Petrus Fermont niet minder dan 181 stemmen, bijna 60 meer dan burgemeester Karel Van Waes, die tevreden moest zijn met 121 stemmen. Petrus Fermont, ontvanger van het Bureel van Weldadigheid was schepen zowel met burgemeester A.J. Bosschaerts, die eerder onder de „katholieken” moet gerekend worden, als onder de liberale burgemeester Karel Van Waes (26).

Het ging bij het onderscheid „katholiek”-„liberaal” evenmin om een godsdienstige houding of afwijzing van de katholieke godsdienst. Bij de oprichting van een steunfonds voor het herstel van de parochiekerk in 1849 gaf dokter Van Waes de hoogste som van allen. Na 1859, toen het conflict tussen gemeentebestuur en kerkbestuur naar zijn hoogtepunt ging, lieten burgemeester Van Waes en zijn echtgenote Melanie Van Haelst nog regelmatig missen opdragen voor hun overleden ouders, met uitdeling van brood aan de armen, in de parochiekerk van Wachtebeke (27).

Het ging in het onderscheid „liberaal” - „katholiek” om een strekking bij het gemeentebestuur.

stuur in hun houding tegenover de rechtstreekse macht van de kerkelijke overheid in de uitbouw van de samenleving. „Katholieken” bevorderden deze invloed, mede door het toestaan van overheidsgelden, „liberalen” beperkten deze invloed. Hoe dit dan in Wachtebeke is verlopen, zullen wij verder nog toelichten.

De gemeenteraadsleden werden officieel niet per partij gekozen. De kiezers mochten telkens evenveel namen schrijven als er bij die verkiezing plaatsen te begeben waren. Wie de helft of meer van de stemmen had, was rechtstreeks gekozen. In theorie moest een tweede stemronde plaatsvinden voor de leden, die niet van de eerste keer de volstreekte meerderheid hadden. Voor zover wij de processen-verbaal van de verkiezingen konden nakijken, en alleen het proces-verbaal van de verkiezing van 28 oktober 1851 ontbrak, werden telkens alle gemeenteraadsleden van Wachtebeke vanaf 1836 tot 1878 van de eerste keer met meerderheid van stemmen gekozen. Dit laatste alleen wijst al op een voorafgaande propaganda om voor een bepaalde verzameling van burgers te kiezen. Al in de verkiezingsuitslag van 14 juli 1836 valt het op dat de elf gekozenen tussen de 178 en 128 stemmen haalden, terwijl de twaalfde en dertiende, dus niet verkozen burgers, slechts 39 en 37 stemmen haalden. In totaal werden bij die verkiezing van 11 raadsleden stemmen uitgebracht voor 42 burgers, waarvan de laatste uiteraard maar twee of een stem kregen. In de loop van de volgende jaren verminderde enigzins zowel het aantal burgers, dat stemmen kreeg als het verschil in stemmen tussen de gekozenen. Men bleef nog gespreid stemmen, ook al kan men afspraken vermoeden. B.v. bij de eerstvolgende volledige herkiezing van de gemeenteraad op 22 augustus 1848 brachten 134 kiesgerechtigden hun stem uit voor 11 mandaten. 42 burgers kregen stemmen tussen 123 en één. De gekozene met de minste stemmen, molenaar Andries Francies De Caluwe kreeg 68 stemmen, de eerstvolgende in stemmenaantal, maar niet verkozen Pieter Jan Van Poucke, kreeg 54 stemmen. Bij deze verkiezing viel op dat vijf uittreedende gemeenteraadsleden weinig stemmen haalden en niet werden herkozen: Pieter Jan Van Poucke (54 stemmen), dokter Karel Van Waes (40), Augustinus Coppens (40), Francies Stoop (25) en Dominicus Van Bastelaere (20). Minstens drie van hen manifesteerden zich na de volgende verkiezing als „liberalen”. Was er misschien bij deze verkiezing tegen hen propaganda gevoerd?

Zeker vanaf 1857 werd er meer gericht gestemd. Bij de gedeceltelijke vernieuwing van de gemeenteraad op 27 oktober 1857 brachten 167 kiezers hun stemmen uit voor vijf mandaten. Ditmaal werd slechts voor in totaal 10 personen gestemd: werden gekozen:

- Karel Van Waes 165 stemmen (het hoogste percentage ooit in Wachtebeke behaald)
- Stoop Francies 147 stemmen
- Joannes Van Bastelaere 123 stemmen (was toen nog lid van de kerkraad, maar werd daarin niet herkozen na afloop van zijn mandaat in 1858)
- Van Poucke Pieter Joannes 121 stemmen.

Werden niet verkozen:

- Fermont Pieter Joannes met 50 stemmen (voorzitter van de kerkfabriek, die wel in het kerkbestuur bleef)
- Van Pottelberghe Livinus Dominicus met 58 stemmen (secretaris van de kerkfabriek, die wel in het kerkbestuur bleef)

Doodsprentje van dokter Karel Van Waes (° Sint-Kruis-Winkel - † Zuiddorpe 29 januari 1872). In de rand van de tekst staan citaten uit het evangelie volgens Mattëus, hoofdstuk 25 „Ik had honger en gij hebt mij gespijst... Ik was bedroefd en gij hebt mij vertroost... Ik was krank en gij hebt mij bezocht...” Hij was gehuwd met Melanie Van Haelst, afkomstig uit Zuiddorpe. Hij was geneesheer te Wachtebeke en werd herhaaldelijk gedecoreerd voor zijn inentingen tegen de pokken. Hij was in Wachtebeke liberaal gemeenteraadslid (1846-1848 en 1852-1872), schepen (1846-1848) en burgemeester (1855-1872). Hij was tevens provincieraadslid. Hij was veruit de meest dynamische politicus van Wachtebeke in de negentiende eeuw en een sociaal bewogen man.

(Lithografie van Florimond Van Loo, Gent).

- Barbiaux Vital 2 stemmen
- Ryckaert Joseph één stem
- Hillaert Vital één stem.

Dezelfde tendens zette zich door bij de gedeeltelijke vernieuwing van de gemeenteraad op 3 november 1860. De 157 kiezers gaven stemmen aan 26 burgers voor de verkiezing van zes gemeenteraadsleden. De zes verkozenen behaalden tussen de 152 en 134 stemmen, wat dus een gering verschil inhoudt. Leo Audenaert, koopman, gekozen met 134 stemmen, was toen secretaris van de kerkfabriek, maar werd in 1861 niet meer herkozen als lid van het kerkbestuur. Nog meer opvallend zijn de drie volgende burgers die stemmen kregen, maar niet werden verkozen: uittredend gemeenteraadslid Dominicus Haemers (25 stemmen), Livinus Van Pottelberghe, olieslager (9 stemmen) en Pieter Joannes Fermont, koopman (vijf stemmen). Alle drie behaalden niet alleen weinig stemmen, waren vroeger lid geweest van de gemeenteraad, maar waren bovendien alle drie effectief lid van het kerkbestuur en bleven dit.

Ook bij de volgende gedeeltelijke vernieuwing van de gemeenteraad, deze van 27 oktober 1863 ging het als het ware weer tussen de „liberalen” en het kerkbestuur, want bij de verliezers met de meeste stemmen waren weer twee leden van het kerkbestuur: Dominicus Haemers en Petrus Van Bastelaere. Nu bleek er echter wel tegenwind te groeien voor de „liberalen”. De tegenpartij kwam veel sterker naar voor. De vijf gekozenen hadden tussen de 120 en 181 stemmen, doch met een merkwaardig verschil tussen enerzijds de best geplaatste: Petrus Fermont met 181 stemmen en de vier anderen met 120 tot 123 stemmen: burgemeester Karel Van Waes (123), Joannes Van Bastelaere (121), Pieter Joannes Van Poucke (120) en Ferdinand Verdurmen (120). De „echte” „liberalen” hadden minder stemmen dan voorheen en Petrus Fermont had wellicht ook van „katholieken” stemmen gekregen. Maar er was nog iets meer: onmiddellijk na de gekozenen volgden vier niet-verkozenen met 90 en meer stemmen: Petrus Van Bastelaere, lid van het kerkbestuur, 92 stemmen; Emanuel Persijn, handelaar, 91 stemmen; Dominicus Haemers, winkelier, lid van het kerkbestuur, 91 stemmen en Hypolite Terlinden, notaris, 90 stemmen. Daarnaast waren er nog 13 burgers met elk één stem.

De liberale groep brokkelde af, terwijl de „katholieke” stand hield blijkens de tussentijdse verkiezingen op 16 oktober 1865. Na de dood van Petrus Fermont en Pieter Joannes Van Poucke werden de „liberalen” Mans Herman, ontvanger van directe belastingen met 114 stemmen en de directeur van het Gesticht De Mey, Benignus Parijs met 113 stemmen verkozen. De niet verkozen tegenkandidaten waren weer beiden lid van het kerkbestuur: de reeds meerdere keren vermelde Livinus Dominicus Van Pottelberghe met 91 stemmen en Joseph Fermont met 90 stemmen. Het verschil in aantal stemmen was weer wat verminderd.

Bij de verkiezingen van weer een deel van de gemeenteraad op 30 oktober 1866 werd het verschil nog wat kleiner: nog slechts vijf stemmen. Petrus Van Bastelaere, vroeger lid van het kerkbestuur, was van kamp veranderd en opvolger geworden van Petrus Fermont als ontvanger van het Bureel van Weldadigheid. Ditmaal kozen de „liberalen” hun mensen met 109 stemmen voor De Graeve, De Tollenaere, Van Himme, Verschraegen en Van Bastelaere en 108 voor Audenaert Leo. De „katholieken” haalden het niet met 105 stemmen voor

Livinus Van Pottelberghe, 104 voor Pieter Van de Velde, Joseph Fermont en Emanuel Steel en 102 stemmen voor dokter Frederik Plasschaert (28). Er mocht niet veel meer gebeuren of het overwicht van de „liberalen” op de „katholieken” zou teloor gaan. Dit gebeurde inderdaad enkele jaren later, in de periode die we verder ter sprake brengen.

§ 6. Algemene werking van het gemeentebestuur

Tijdens de eerste jaren van de Belgische onafhankelijkheid was het gemeentebestuur hoofdzakelijk, zoniet uitsluitend, een behoudend, uitvoerend, politieel bestuurslichaam. Innen van belastingen, opstellen van begrotingen en bijhouden van rekeningen, het onderhouden van gebouwen, (onverharde) wegen, waterlopen en dijken, aanstellen van ambtenaren, inrichting van het openbaar onderwijs, bijhouden van de „burgerlijke stand”, organisatie van de verkiezingen, verhuren van het gemeentehuis, bestuur en controle van het Bureel van Weldadigheid: het gemeentebestuur deed dit alles met een grote nauwgezetheid. Maar eigen bijkomende initiatieven werden tot rond 1844 nauwelijks genomen.

Een van de weinige verharde wegen op de gemeente was de verbinding van het Dorp met de Moervaart, zijnde 558 meter steenweg in de Meersstraat tot aan Overledebrug, die de gemeente op eigen kosten had laten aanleggen (29). De Moervaart was de belangrijkste weg, waarlangs goederen per schip werden aan- en afgevoerd, maar die ook voor personenvervoer nog lang een rol zou spelen.

Een typisch aandachtspunt van die eerste jaren was de burgerwacht. In november 1830 werd ook te Wachtebeke een burgerwacht opgericht van alle weerbare mannen tussen 21 en 50 jaar. Om de vreemdelingen en reizigers te controleren, mede om de bedelarij en de landloperij te bedwingen werden de tweede en derde ban effectief ingezet vanaf 8 december 1831. De wacht werd dan gehouden door 12 mannen in het Dorp en op Walderdonk, 5 op Langelede, 8 op Ramonshoek en Overslag en 5 op Kalve. Elke dag moest gepatrouilleerd worden van 16 u. 's namiddags tot 8 u. 's morgens. Wie over geen behoorlijk paspoort beschikte moest worden aangehouden. De manschappen moesten zoveel mogelijk gewapend zijn „met fusieken of andere schietgeweiren” (30). De plaatselijke instructeur van de burgerwacht was Josephus Ignatius Lion (°1786), echtgenoot van de gemeentelijke vroedvrouw.

Stilaan zou Wachtebeke samen met de omliggende gemeenten betrokken worden bij enkele grote openbare werken, die de gemeente geleidelijk zouden ontsluiten. Op 14 februari 1837 besprak de gemeenteraad de aanleg van de weg Kalken-Wachtebeke op kosten van de provincie en de aangrenzende gemeenten. Terwijl „Bruggen en Wegen” reeds 15 meter had gelegd aan de overzijde van Overledebrug moesten er nog 771 meter worden gelegd volledig op Wachtebeke en 166,5 meter elk voor de helft met Mendonk (aan de Zwarte Gracht). De gemeenteraad ging met de aanleg akkoord: „Den Raed oertuygd zijnde dat den aerdeweg ter straete leydende van Wachtebeke op Mendonk en zoo voorts door Saffelaere naer den grooten steenweg van Lokeren op Gend, geduerende de wintersaizoenen bijna t'eenemaal onbegankelijk is en alzoo afbreekt de communicatien van gemeenten tot gemeenten ten grooten nadeele van koophandel en landbouw” (31). In 1839 betaalde de gemeente

Wachtebeke 5/12 in de bekostiging van de „rustende brugge” over de Zuidlede tussen Mendonken Zaffelare (32). De verharding van de weg Wachtebeke-Lochristi, de allereerste verharde weg naar een andere gemeente, zou tot stand komen in 1840 (33).

De grote armoede van de jaren 1844-1855 zou de openbare werken doen toenemen als bron van werkverschaffing. In die jaren werd o.m. gewerkt aan de weg Moerbeke-Terdonk, waarvan voor de verharding op Wachtebeke de eerste steen werd gelegd op 24 juni 1850. Deze verharding, die al ter sprake was gekomen op de gemeenteraad van 6 juli 1844 werd voltooid in 1851. De gemeente richtte voor het door haar bekostigde deel barenen op voor tol aan Pottersbrug en Peenen (34).

Terwijl bij vorige werken de gemeente aansloot bij ruimere initiatieven, zou het gemeentebestuur onder burgemeester Karel Van Waes zelf initiatieven nemen en enkele belangrijke investeringen doen: de nieuwe gemeenteschool op het Rechtstro (aanbesteed in 1859) en de gemeenteschool van Overslag (aanbesteed in 1862). De verharding van de weg Dorp-Overslag, reeds ter sprake in 1845, werd aanbesteed op 25 juni 1860 en voltooid in september 1861 (35). De definitieve beslissing tot verbreding van de Kerkstraat van weg tot weg werd genomen op 28 augustus 1863.

Voor deze werken vroeg en bekam Wachtebeke aanzienlijke subsidies van staat en provincie, maar moest ook veel zelf betalen. Daartoe werden leningen aangegaan en belastingen verhoogd. Keer op keer waren er dan ook klachten van belastingplichtigen, die zich te hoog belast meenden.

Een zeer zware uitgavenpost, vooral in de hongerjaren 1844-1848, was de armenzorg. Wachtebeke was allesbehalve rijk. In 1844 ging men zelfs al over tot de vercijnzing van de dijken en de verkoop van percelen straatgrond (36). Dit zou respectievelijk 555 fr. en 4.006,14 fr. opbrengen. Toch moest de hoofdelijke omslag (plaatselijke persoonsbelasting) opslaan van 3.800 fr. naar 5.500 fr. (37). In 1845 hief men zelfs twee keren de hoofdelijke omslag van 5.500 fr., zagezegd om de weg Dorp-Overslag aan te leggen, maar in feite om met allerlei grondwerken werk te verschaffen aan de hongerende arbeidersgezinnen (38).

Om enig idee te geven van de verhoudingen, geven wij hieronder enkele cijfers uit de gementerekeningen:

Rekening	Inkomsten	Uitgaven	Hoofdelijke omslag	Subside aan Weldadigheid	Saldo
1830 (fl.)	4.801,77	3.592,03	750	200	1.209,74
1840 (fr.)	5.455,79	4.983,55	3.000	600	472,24
1850	28.623,92	25.094,99	7.900	5.000	3.528,93
1860	29.234,66	24.476,38	5.000	3.000	4.758,28
1865	28.875,96	15.640,12	1.000	3.000	13.235,84

INHULDIGING VAN DEN NIEUWEN DYK.

Dynsdag 17 july 1860, was ereene talryke menigte uit al de omliggende plaetsen te Wachtebeke vereenigd, om de inhuldiging by te woonen van den dyk aen de Oudenburgsche sluis, werk dat een overgroot nut aen geheel de streek medebrenge.

De heer-burgemeester van Wachtebeke, vergezeld door de overheden, begaf zich in plegtigen stoet naer het nieuwe werk, waer hy met eene eerewacht en levendige toejuichingen ingehaald werd.

Ter plaats gekomen werd hy ontvangen door de notabelen der gehuchten Sluis en den Oudenburg, hebbende aen hun hoofd M. Van Nimmen, gemeenteraedslid en den onderwyzer van Overslag (Wachtebeke), die hem in dezer voege aensprack :

« Mr de Burgemeester,

» Ik heb de eer, als tolk der gemeente en byzonderlyk der bewooners van dezen volkryken wyk, u hier te verwelkomen en de dankbare gevoelens, welke zy voor u in hunne harten dragen, aen te bieden.

» Sinds de ons overgekomen ramp, het mislukken van den aerdappeloogst, was dit gehucht na veel lyden moedeloos ingesluimerd en als 't ware in het boek der vergetelheid aengeteekend.

» Uw onvermoeide yver en vergekende kunde in 't besturen uwer gemeente heeft thans dit gehucht doen ontwaken, door hetzelve in den voorspoed en den vooruitgang, waerin gy ons hebt weten te brengen, te laten deelen. Zoin uw streven voortgaende, Mynheer, zal na weinige jaren, niet een gehucht uwer gemeente eene ydele hoop in 't wyze bestuer zyns achtbaren burgemeester gekoesterd hebben.

» Dit door u tot stand gebragte werk spreekt ons toe : *Ik ben eene onfeilbare weldaed*. De feesttoozels ter uwelontvangst zyn daerover onze dank- en liefdewenken en de stemmen dezer groote menigte uwer toegestroomde onderdanen, doen de lucht weergalmen met een gulhartigen roep van : *Leve de Burgemeester !* »

Fragment van een pamflet uit 1860 over de inhuldiging van de nieuwe dijk van Oudeburgse Sluis. Er was een redevoering van onderwijzer Johannes-Baptista De Cculeners van Overslag (hier afgedrukt) en een redevoering van burgemeester Karel Van Waes.

§ 7. Het toenemend conflict tussen kerkbestuur en gemeentebestuur

In Wachtebeke is er nog steeds een sociaal onderscheid tussen de kostgangers van het Moervaartheem en deze van het Rustoord De Mey. Als wij de geschiedenis nagaan van deze instellingen, dan stellen we vast dat dit één van de gevolgen is van een groot conflict dat er tussen 1852 en 1865 gegroeid is tussen kerkbestuur en gemeentebestuur, dat vele jaren lang de verhoudingen heeft beïnvloed tussen clerus en gemeentepolitiek en tussen het klooster en Wachtebeke. Dit had langs alle kanten ook zijn weerslag op de sociale hulpverlening. Tussen 1845 en 1865 werden doodarme zieken van Wachtebeke uitbesteed in het klooster, maar begin 1866 werden de laatsten daaruit weggetrokken. Het Godshuis De Mey startte en bleef meer dan twintig jaar zonder zusters. Deze en andere toestanden kunnen slechts verstaan worden op de achtergrond van vermeld conflict, dat we daarom hier even nader toelichten.

Pastoor Georgius Dominicus Van Rossen (1788-1872) was pastoor van Wachtebeke gedurende gans de hier besproken periode. Hij werd benoemd te Wachtebeke in 1823 en ging er op rust als pastoor in 1868. Hij stierf in dezelfde maand januari 1872 als de toenmalige „liberale” burgemeester van Wachtebeke Karel Van Waes. Vrome mensen zegden over beiden: „... zij zullen in de hemel vrede gesloten hebben...” Hier op aarde hebben zij het inderdaad samen niet kunnen vinden. Daarvoor legden zij te sterk uiteenlopende klemtonen in wat er met het gemeenschapsgeld moest gebeuren en hoe de samenleving moest worden ingericht.

Pastoor G.D. Van Rossen was een vroom en actief priester. Hij ijverde voor een verzorgd en goed onderhouden kerkgebouw, voor een nauwkeurige betaling van de inkomsten van de kerk en evenzeer voor zijn kantschool, weeshuis, pensioonaat, hospies en kloostercongregatie, die hij te Wachtebeke had opgericht. Het kerkgebouw van Wachtebeke was echter een niet zo sterke constructie en vergde voortdurend herstellingen. De pastorie was een versleten gebouw, waaraan telkens kosten waren. Het klooster met zijn onderdelen vergde een grote investering. Maar de Sint-Catharinaparochie van Wachtebeke was arm. En anderzijds ook de gemeente Wachtebeke was allesbehalve rijk. Bij geldgebrek kan gemakkelijker discussie ontstaan. Toen er dan onder het liberale gemeentebestuur ook meer principiële tegenstellingen gingen aan bod komen, zou er geleidelijk een kloof ontstaan en zouden gedurende meerdere jaren belangrijke sectoren van het openbare leven aan de kerkelijke macht worden onttrokken.

Wij bespreken hier kort de periode van de goede samenwerking en vervolgens de discussies rond de weddetoelage van de onderpastoor, de aanstelling van een tweede onderpastoor, de onenigheid rond de financiering van het herstel van het kerkdak, de schenking van de „vierschaar” aan de kerkfabriek en gekibbel rond de jaargetijden voor J.C. De Mey.

A. *Goede samenwerking 1823-1852*

Aanvankelijk blijken de verhoudingen tussen pastoor en kerkbestuur enerzijds en burgemeester en gemeentebestuur anderzijds zeer vlot te zijn verlopen. In beide instellingen namen trouwens dezelfde personen vooraanstaande plaatsen in, zoals D.J. van den Berghe, Emanuel Van Pottelberghe, Dominicus Baecke, Georgius Francies Van Rooten. Ook

Pastoor Georgius Dominicus Van Rossen (° Kruikeke 1788-† Wachtebeke 1872) was pastoor te Wachtebeke van 1823 tot 1868. Hij stichtte er een leer- en werkschool voor meisjes (1833), een weeshuis (1836), een kloostercongregatie (1841), een hospies (1845) en een pensioonaat voor meisjes (1849).

De samenwerking met het gemeentebestuur was uitstekend tot 1852, maar daarna ontstond er een ernstig conflict met het liberale gemeentebestuur.

(Lithografie van Florimond Van Loo, Gent; archief van het klooster)

God, als uwe oversten, die u het woord Gods verkondigd hebben: beschouwt het einde van hun leven en volgt hun geloof na. HEBR. XIII. v. 7.

ZIJDT VOOR DE ZIEL

VAN DEN EERWAARDEN HEER

**GEORGIUS DOMINICUS
VAN ROSSEN**

Geboren te Kruikeke, den 25 November.	1788
Priester gewijd, den 17 December	1814
Onderpastoor benoemd te Wacken, den 11 Januari	1815
Onderpastoor te Geeraardsbergen, den 6 Februari	1819
Pastoor te Wachtebeke, den 17 Junij	1823
Tien, verrek zijner bouge jaren, ontslaggever, den 20 September	1868
Overleden in het klooster zijner stichting, te Wachtebeke, den 9 Januari.	1872

Gij weet, hoe ik mij, van den eersten dag af dat ik in Wachtebeke gekomen ben, al den tijd onder u gedragen heb, den heer dienende met alle ootmoedigheid en onder tranen en beproevingen, die mij overkwamen: hoe ik niets van hetgeen nuttig was, heb achtergehouden, nalatende het u te verkondigen en te onderwijzen in 't openbaar en in de huizen, aandringende op bekeering tot God en op het geloof in onzen Heer Jesus Christus. ACT. AP. XX. v. 18. 22.

Ik heb u het voorbeeld gegeven, opdat ook gij doet, gelijk ik gedaan heb. JOAN. XIII. v. 15.

Leest het Evangelie van Christus waardig... eensgezind medewerkende voor het geloof aan het Evangelie en laat u in niets vervaard maken door de tegenstanders, hetwelk voor hen een oorzaak van verderf is, doch voor u van zaligheid. PHILIP. I. v. 27. 28.

R. I. P.

Gent, Ad. Rousseau en Zusters, Hoogstraat 19.

Dominicus Haemers, Pieter Joannes Fermont en Livinus-Dominicus Van Pottelberghe waren zowel lid van het kerkbestuur als van de gemeenteraad. Pastoor G.D. Van Rossen van zijn kant behield wel enige afstand van de gemeentelijke instellingen: hij werd geen voorzitter van het Bureau van Weldadigheid, zoals zijn voorganger pastoor Van Doorne wel was geweest en werd zelfs geen lid. Anderzijds hield hij de kerkelijke boekhouding nauwkeurig zelf in handen. Jaar na jaar b.v. ondertekende hij de rekeningen van zowel kerk als klooster en deed hij de ontvangsten. Daardoor zou een conflict met hem ook rechtstreeks het klooster treffen en omgekeerd.

Pastorie

De gemeente heeft aanzienlijke bedragen besteed aan de pastorie. Het was een gebouw met een verdiep op het perceel, waar nog de huidige pastorie staat. Eigenares was de „Societeit der Marquette gronden”. Op 29 augustus 1844 deed deze maatschappij afstand van alle rechten ten voordele van de gemeente voor en mits de som van 1.000 fr. (39).

Reeds voor het jaar 1823, jaar waarin pastoor G.D. Van Rossen in Wachtebeke kwam, vinden we meerdere rekeningen terug voor levering van hout en stenen en uitvoering van metsel- en timmerwerken aan de pastorie voor 12-4-0, 27-03 en 57-2-0 pond en 132,67 gulden (40). Bijna jaar na jaar waren er grotere en kleinere ontkosten, die door de gemeente werden gedragen (41).

Bezoldigingen van pastoor en onderpastoor

Reeds tijdens de Hollandse periode kreeg de pastoor vanwege het gemeentebestuur van Wachtebeke een vergoeding of aanvullende wedde van 94,50 gulden en de onderpastoor een jaarwedde van 186,25 gulden (42). In 1830 werd dit respectievelijk 94,50 en 136,25 gulden; in 1831-1832 94,50 en 236,25 gulden; vanaf 1833 tot 1836 respectievelijk 200 fr. en 500 fr. Ter vergelijking in 1836, wanneer onderpastoor Van Keirsbilck 500 fr. kreeg van de gemeente, kreeg gemeente-onderwijzer Karel Van Durme een jaarwedde van 169,30 fr., m.a.w. de wedde van de onderpastoor bedroeg bijna een drievoud van de onderwijzerswedde.

Vanaf 1 januari 1837 werd de wedde van de onderpastoor (500 fr.) door de staat betaald en mocht de gemeente een supplement geven van 210 fr. De gemeente Wachtebeke gaf dit, evenals een supplement van 200 fr. aan de pastoor, die een staatswedde kreeg van 787,48 fr. De pastoor van Overslag daarentegen kreeg geen supplement (43).

Werken aan het kerkgebouw

Zonder discussie ten gronde werden telkens opnieuw werken aanvaard aan de parochiekerk en zocht het gemeentebestuur middelen om of wel zelf te betalen of wel subsidies te bekomen. B.v. op 19 juli 1827 beval het college van Burgemeester en Schepenen de betaling van meer dan 85 gulden voor herstellingswerken aan het dak (44). In datzelfde jaar, op 20 november, toegestaan bij koninklijk besluit van 20 juli 1827, had de openbare aanbesteding plaats van het nieuwe, thans nog bestaande, hoogaltaar in de kerk. Het marmerwerk werd voor 400 gulden toegestaan aan Carolus Lampo Piron van Dendermonde, het mets- en timmerwerk voor 280 gulden aan Ferdinand Nimmegeers van Zaffelare. Hier heeft de kerkfabriek blijkbaar zelf ingestaan voor de betalingen, maar zou daardoor meer te kort hebben voor

noodzakelijke herstellingswerken (45). Dan legde de burgerlijke overheid bij, althans in deze periode.

Op 1 juni 1829 had de openbare aanbesteding plaats van de herstellingswerken aan de kerk, met daarin vooral de heropbouw van de zuidelijke buitenmuur. Het werk werd toegewezen aan J.B. De Leyn, timmerman te Zelzate voor de som van 1.580 gulden. Van staatswege was er een subsidie van 500 gulden, vanwege de provinciale staten 550 gulden. Een vrijwillige inschrijvingslijst van de parochianen zou 116,95 gulden opbrengen. De rest legde de gemeente Wachtebeke bij uit het fonds van verkochte gemeentegoederen uit de Franse tijd (46).

De kerkfabriek had verder van E.H. Joannes Marcellus Ysebaert, gewezen onderpastoor van Wachtebeke, overleden te Wachtebeke op 19 december 1835, de som geërfd van 2.721,08.84 gulden. De gemeenteraad in zitting van 2 april 1836 ging ermee akkoord dat 544,12.5 fr. zou worden uitgezet om een jaargetijde te bekostigen en het overige geld te gebruiken voor het leggen van een nieuwe vloer in de kerk, begroot op 2.176,87.5 fr. (47).

In 1847 waren er weer dringend herstellingswerken nodig aan de beuken van de kerk. Einde 1847 werden de kosten geraamd op 4.384,50 fr., een enorme som in een gemeente, die toen bijna 2.000 behoeftigen aan eten moest helpen... De kerkfabriek beschikte slechts over 743,92 fr. door een afgeloste rente. Het gemeentebestuur zag zich niet in staat om bij te dragen. Op 30 december 1847 vroeg het gemeentebestuur enerzijds machtiging voor de uitvoering van de herstellingswerken, anderzijds een subsidie van 3.640 fr. (48). Daarop kwam vooralsnog geen reactie, wat begrijpelijk was na de liberale verkiezingsoverwinning in België. Op 27 april 1849 schreef de bisschop van Gent naar de gouverneur van Oost-Vlaanderen dat de deken van Lokeren hem had ingelicht over de slechte staat, waarin de kerk van Wachtebeke verkeerde door ouderdom en slechte constructie (49). Ook provincieraadslid Van Overloop van Mendonk schreef een aanbevelingsbrief op 28 juli 1849 opdat de provinciale overheid subsidies zou toestaan (50). Er kwamen maar 1.000 fr. subsidie van de staat en 1.000 fr. van de provincie. Een inschrijvingslijst, waarin geneesheer Karel Van Waes de hoogste som van gans Wachtebeke gaf, zou 449 fr. opbrengen. De pastoor vroeg toen de toelating aan dat de kerkfabriek een lening zou mogen aangaan van 2.000 fr. Gouverneur E. De Jaegher gaf de toelating op 13 oktober 1849 (51). Eindelijk kon men aan het werk en op 12 augustus 1850 waren de belangrijkste werken al gedaan. Aan het dak rechts was men nog bezig. De Bestendige Deputatie stortte haar subsidie van 1.000 fr., een conducteur van Bruggen en Wegen had de stand van zaken gecontroleerd (52).

Op 7 oktober 1850 vroeg de gemeente op vraag van de kerkfabriek nog een schouwing van de werken door een conducteur van Bruggen en Wegen (53). Door deze zou de waarde van de meerwerken moeten worden geschat, waarvoor een bijkomende subsidie zou worden gevraagd. Het gemeentebestuur liep een blauwtje op... De arrondissementscommissaris wou daarop niet ingaan; de Bestendige Deputatie gaf trouwens slechts subsidie aan werken, waarvoor vooraf toelating was gegeven: „... il n'y a pas lieu de donner suite à votre demande”. Er waren ondertussen zoveel bijkomende onkosten dat de rekeningen zouden oplopen tot 7.338,40 fr. Rond de bewijsvoering van deze onkosten ontstond later een discussie, die een element zou worden in het toenemend conflict (54).

Globaal gezien kunnen we vaststellen dat, alhoewel de gemeente met geldgebrek te kampen had, er toch middelen werden gezocht om de arme parochiekerk te steunen.

B. Toenemend conflict vanaf 1852

Vanaf 1852 ontstond een heel andere verhouding tussen het kerkbestuur en het gemeentebestuur. Notaris Bosschaerts was nog wel burgemeester, maar veel invloedrijker werd dokter Karel Van Waes, die in 1855 de nieuwe burgemeester zou worden.

De bijwedde van de onderpastoor

Op 6 september 1852 kwam de gemeenteraad samen voor de begroting van het jaar 1853. 8 van de 11 gemeenteraadsleden waren aanwezig: burgemeester A.J. Bosschaerts, Petrus Fermont, eerste schepen en ontvanger van het Bureel van Weldadigheid, Joannes Van Bastelaere, lid van het kerkbestuur, Dominicus Haemers, later lid van het kerkbestuur, Josephus De Graeve, Karel Van Waes, Francies Stoop en Pieter-Joannes Fermont, lid van het kerkbestuur. Alhoewel minstens drie zeerkerkse mensen in de gemeenteraad zaten, werd de gemeentelijke toelage van 210 fr. aan de onderpastoor uit de begroting geschrapt (55).

Pastoor G.D. Van Rossen maakte daarvan een zeer principiële zaak: het ging volgens hem om de vrede of de oorlog in de gemeente. In een dramatische brief van 28 september 1852 aan het gemeentebestuur trachtte hij de burgemeester, schepenen en raadsleden te overtuigen om toch die toelage verder uit te betalen:

Wachtebeke 28 7bre 1852

*Mijnheeren de Borgemeester, Schepenen en Raedsleden der
Gemeente Wachtebeke*

Indien ongelukkiglijk waer is hetgeen ik gehoord heb van de Bijlage van Mijnheer den Onderpastor met de welke het gemeente belast is, te dringen op de kerkfabriek, dan hoop ik dat gijl: het mij niet kwalijk zult afnemen dat ik ul. met de diepste eerbiedigheyd laet weten voor het behoud van den vrede binnen de parochie, en in de belagen eener arme kerk, die ik als pastor moet voorstaen en handhaven, dat het volstrekt onmogelijk zal wezen die jaerlijksche bijlage aen Mijnheer den Onderpastor uyt de penningen der kerk te betalen: 1° omdat de kerk niet alleen arm uyt zigzelven is, maer reeds door hare groote onderhoudskosten in schuld gedompeld is; 2° omdat het gebouw der kerk uytwendig en inwendig groot zijnde en den vervallen thoren veel kost en onderhoud vraegt; 3° omdat eyndelijk de goddelijke diensten in eene betaemelijke plaets, met betaemelijke ornamenten en lijnwaed moeten uytgeoeffent worden op eene wijze, die Godt en onzen heyligen Godsdienst toekomt. Misschien zult gij zeggen de kerkfabriek heeft nog geld liggen in kas, dat dit met aenvraging en toestemming van die het behoort verbruikt worde om die bijlage te betalen: Ja: dit geld ligt daer, maer bemerkt wel, wagtende om aengelegd te worden, als aen de kerk niet toebehorende, dat is te zeggen, dat het aen de kerk niet vrij staet dit geld te verbruiken, als borge voor den last van dit geld en dus verpligt is met de winste voortskomende van dit geld, de lasten van brooddeelingen aen den armen en diensten te volbrengen aen dewelke zij haer verbonden heeft. Daerenboven begingen wij de heeren kerkmeesters oeyt de onvoorzigtigheyd van zulks te vragen aen zijne hoogweerdigheyd den heer bisschop van Gent, wij zouden

voorzeker, terwijl dit niet kan of mag toegestaan worden, eene groote en welverdiende berispinge van zijne hoogwaardigheid ontfangen.

Vol van vertrouwen dat gijl: de weynige woorden niet anders zult aenschouwen als voortkomende uyt opregte liefde tot het bewaren van den vrede binnen de parochie, het welzijn der kerk, en bijgevolg als pastor: de pligten van te spreken dewelke in dees geval op mij drukken

Noem mij ondertusschen met de verschuldigde eerbied en agting van Mijnheren den oodmoedigen Dienaer

(get.) G.D. Van Rossen pastor"

(56)

De gemeenteraad bleef echter bij zijn standpunt. Het saldo van de begroting 1853 bedroeg trouwens slechts 8,38 fr.

In een eveneens bewaarde brief van 3 augustus 1857 richtte pastoor G.D. Van Rossen zich nogmaals tot de burgemeester en de raadsleden. Verwijzend naar zijn (niet bewaard) smeekschrift van het jaar ervoor verzocht hij nogmaals om een toelage voor een van de onderpastoors om zo de arme kerk van Wachtebeke te ontlasten. Hij noemt ze in zijn brief zowel een „arme kerk” als een „noodlijdende kerk” (57). Een kleine maand later, op 2 september 1857 vroeg Z.E.H. Ed. Steenpunt, pastoor van Overslag, om de toelage van 100 fr., die hem ooit één keer werd uitbetaald, maar achteraf werd geschraapt (58). Alles zonder resultaat.

De benoeming van een tweede onderpastoor

In 1835 hadden burgemeester D.J. van den Berghe en gemeentesecretaris L. Fermont geschreven dat een pastoor en een onderpastoor volstonden voor de hoofdparochie (59). In 1849 vroeg de arrondissementscommissaris dat de kerkmeesters zouden beraadslagen en de gemeenteraad zou adviseren inzake het voorstel van de bisschop van Gent om twee nieuwe plaatsen van onderpastoor te creëren. Op een eensluidend afschrift van deze brief door de burgemeester corrigeerde de bisschop dat het slechts ging om één nieuwe plaats (60). In de notulen van de gemeenteraad is hierop geen reactie genoteerd.

Op 12 november 1854 schreef pastoor G.D. Van Rossen, mede namens de kerkmeesters, een brief met verzoek aan de Minister van Justitie om een tweede onderpastoor te vragen. Op 14 december 1854 stuurde hij deze brief naar het gemeentebestuur met de vraag om dit verzoek goed te keuren en door te sturen naar de minister. Deze brief van 12 november 1854 bevindt zich echter nog steeds op het gemeentehuis van Wachtebeke... Tenslotte zou er dan, over de hoofden van het gemeentebestuur heen, toch een tweede onderpastoor worden benoemd in 1856.

De pastorie

Elk jaar werd een bedrag voorzien in de begroting voor onderhoud van de pastorie, variërend

van 55 fr. tot 300 fr. Leek het erop dat men eerst welwillend van jaar tot jaar de pastorie had hersteld, nu leek het er meer en meer op dat men de pastoor van Wachtebeke in een vervallen gebouw liet oud worden. Wanneer later pastoor B. Walraet opvolger van pastoor G.D. Van Rossen, in 1868 in de pastorie van Wachtebeke kwam wonen, liet hij zich allerm minst lovend uit over zijn woonst: „Het pastoreel huis behoort toe aan de gemeente. Door oudheid en gebrek van onderhoud is het in een allerslechtste staat. De oorzaak daarvan is de kwaadwilligheid der liberale gemeente Overheid. Er staat geen enkele goede fruitboom in geheel den hof van de pastorijs” (61).

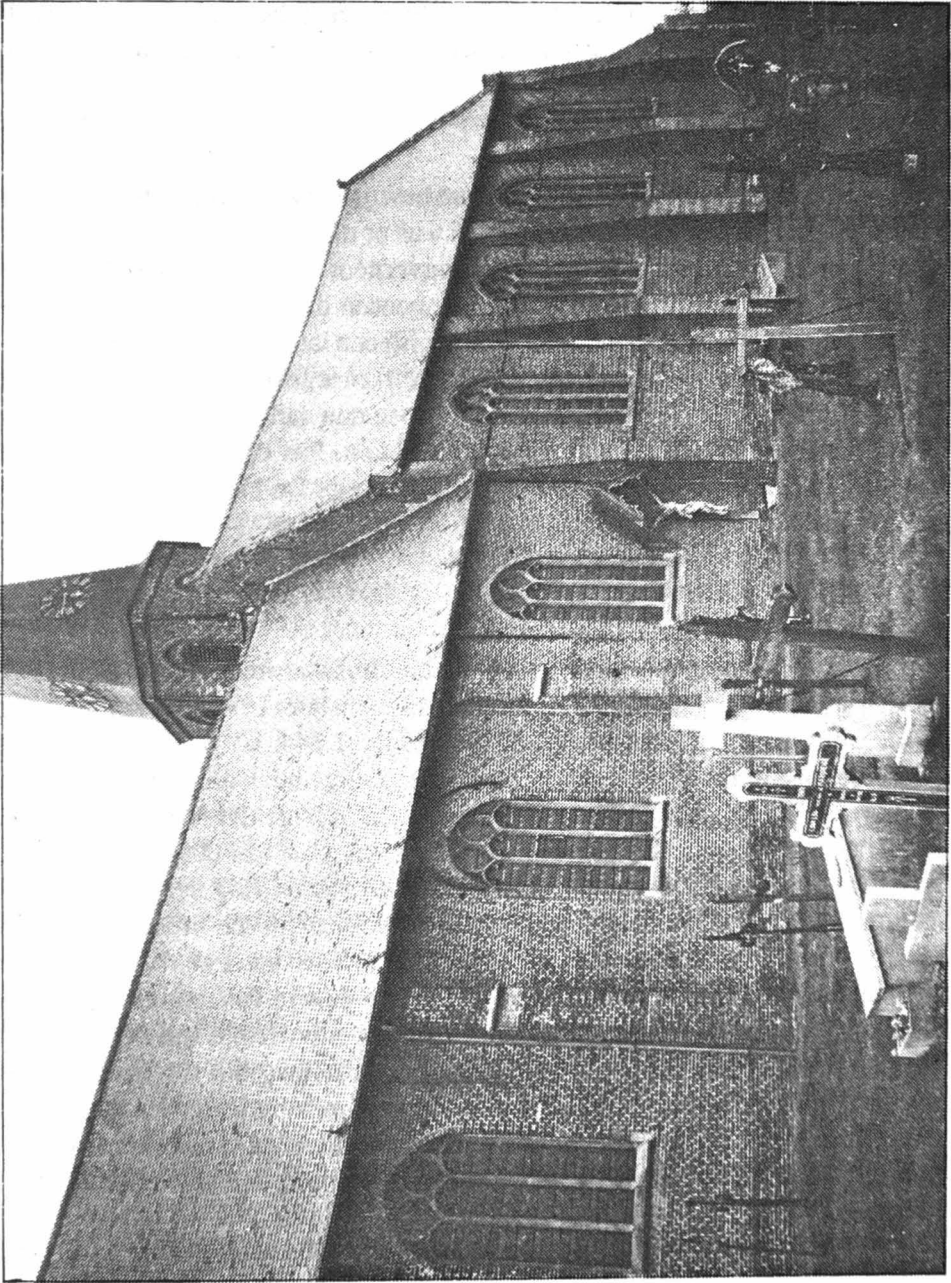
Groot wantrouwen

In 1856-57 was er een discussie rond het meegeven van bewijsstukken over de herstellingswerken aan de kerk. De arrondissementscommissaris was er niet in geslaagd deze bewijsstukken mee te krijgen en bracht verslag uit bij de gouverneur van Oost-Vlaanderen. De pastoor schreef hierover aan de burgemeester dat hij vreesde die bewijsstukken kwijt te raken en dat hij of de schatbewaarder van de kerkfabriek bij een latere vraag verantwoordelijk zou worden gesteld. De pastoor wou alleen een afschrift meegeven of pas nadat hij een wettig ontvangstbewijs had gekregen. De gouverneur vroeg dan aan de bisschop van Gent om de pastoor aan te zetten tot afgave van de bewijsstukken. Pas op aandringen van de bisschop heeft de pastoor de stukken afgestaan aan de bisschop. De bisschop bezorgde ze dan aan de gouverneur (62).

Breuk n.a.v. het herstel van het kerkdak

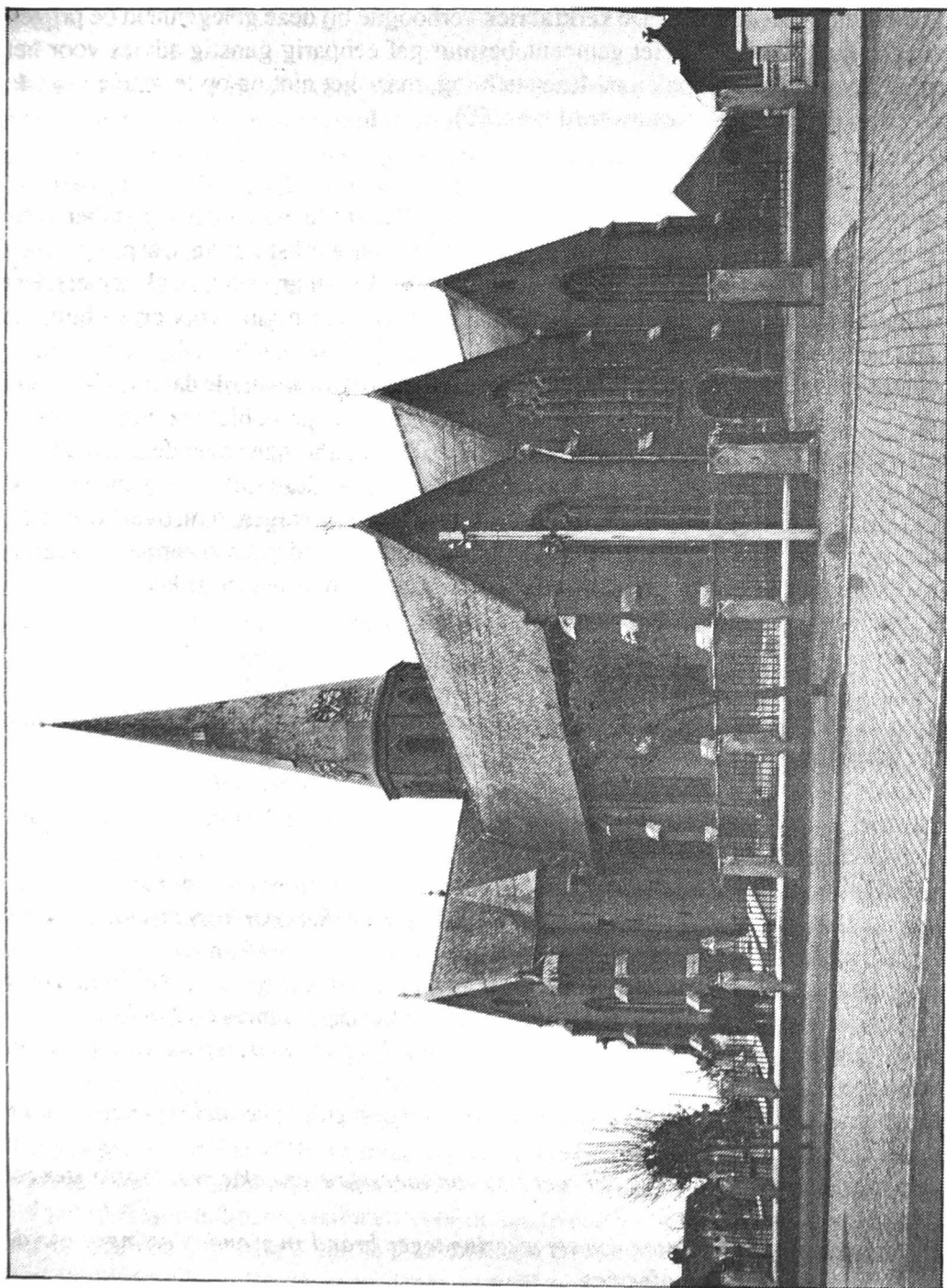
Het conflict ging naar een hoogtepunt rond weer herstellingswerken aan de kerk. Het kerkbestuur had een subsidie gevraagd op 18 april 1860 voor het herstel van het kerkdak. De arrondissementscommissaris stelde voor dat de gemeente 1.244 fr. zou betalen (63). Hiertegen opperde de meerderheid in de gemeenteraad grondige bezwaren. Enerzijds had de gemeenteraad kritiek op de wijze, waarop de kerkfabriek haar gelden had besteed. Het toemetsen van twee westelijke vensters en het voorzien van glas van een derde hadden 612,33 fr. gekost in plaats van de voorziene 275 fr. Men had moedwillig het dak verwaarloosd en het geld besteed aan kerkmeubelen en ornamenten, zaken die men had kunnen uitstellen. Volgens de meerderheid in de gemeenteraad kon men aan meer geld geraken door het weglaten of uitstellen van enkele posten (muziek en vernieuwen van raamkozijnen) en vooral door het stoelgeld niet langer aan een zo lage prijs uit te besteden aan het klooster. Bovendien kon men de kosten spreiden... (64). Vooral de kritiek op het stoelgeld viel de pastoor zeer zwaar temeer daar men toen al volop bezig was vanuit de Wachtebeckse Weldadigheid met de betaalde kostgangers weg te halen uit het hospices van het klooster. Hij beschouwde een deel van de gemeenteraad als vrijmetselaars, die kerk en klooster tot in de grond wilden afbreken (65).

De kerkfabriek herhaalde zijn vraag in 1861 en kreeg een identiek negatief antwoord van de gemeenteraad met 10 stemmen tegen één (66). De provincieraad trad het standpunt van de gemeenteraad bij en weigerde een subsidie (67). Nog op 5 juni 1862 schreef de gemeentesecretaris over de parochiekerk van Wachtebeke: „den onderhoud laet te wenschen, door dezen dat den inkom der kerkfabriek eerder voor onnoodig lokative herstellingen gebruikt word, dan voor dringende, zo als aen de dakken, enz” (68).

De kerk van Wachtebeke moest keer op keer hersteld worden, wat een zwaar punt van discussie werd tussen kerkbestuur en gemeentebestuur.

Foto's: A.C.L. Brussel
Kerk St.-Catharina, zuid. (nr. 80778)

Kerk St.-Catharina, noord-west (nr. 80777)

Prijs van de jaargetijden J.C. De Mey

J.C. De Mey liet een grote erfenis na aan de Commissie der Burgerlijke Godshuizen van Wachtebeke, waarop wij later nog terugkomen. J.C. De Mey had in zijn testament wel enkele voorwaarden gesteld. De Commissie moest, zolang het godshuis De Mey zou bestaan, zes jaargetijden betalen en gedurende 100 jaar elke donderdag een gezongen mis ter ere van het heilig Sacrament met orgelspel. De kerkfabriek verhoogde bij deze gelegenheid de prijzen van de kerkelijke diensten... Het gemeentebestuur gaf eenparig gunstig advies voor het aanvaarden door de kerkfabriek van deze stichting, maar liet niet na op te merken dat de verhoging van de prijs niet verantwoord was (69).

Verdere onenigheden

Na de opening van de nieuwe gemeenteschool op het Rechtstro werd op 3 september 1861 de oude gemeenteschool („Vierschaar”), op de hoek van Kerkstraat en Dorp, openbaar verkocht. De nieuwe eigenaar was het echtpaar Josephus Eyerman en Sophia Haemers. Het lokaal diende voortaan als vergaderzaal van de katholieke vereniging voor armenhulp, de „Societeit van den heiligen Vincentius a Paulo” (70). Op 19 november 1861 schonken de kopers dit lokaal aan de kerkfabriek als gift onder levenden op voorwaarde dat eeuwigdurend voor hen een plechtig jaargetijde zou gezongen worden in de parochiekerk en jaarlijks 52 gezongen missen. Wettelijk moest de gemeenteraad advies uitbrengen over deze schenking. Burgemeester Van Waes en zijn schepenen hadden vooraleer deze gift in de gemeenteraad te bespreken aangedrongen op de beantwoording van een reeks vragen, o.m. over het tijdstip van wanneer de verplichtingen zouden ingaan. De gemeenteraad gaf een eenparig ongunstig advies, dus ook vanwege Leo Audenaert, de vorige secretaris van de kerkfabriek, die op deze gemeenteraad als gemeenteraadslid aanwezig was:

„De Raed:

Gezien de deliberatie der kerkmeesterskamer van den 22 december 1861 houdende vraag tot magtiging om voorschrevene schenking te mogen aenvaerden

Gezien de hiernevens gevoegde vragen niet voldoende beantwoord

Gezien het getuigschrift van den heer hypotheekbewaerder des Arrondissements van den 30 9bre 1861 waerbij er geen inschrijvingen bestaen

Gezien de ongeschikte verdeling van het gebouw voor bijzondere woning

Overwegende dat de geschonkene woning en grond zijnde het door de gemeente verkogte oud schoollokael de huurprijs door het kerkbestuur gesteld op 150 francs de waer van die te boven gaet, wezenlijk verhuurd aen tachtig francs. de plaets gediend hebbende voor school is nu de vergaderzael van de Societeit van den heyligen Vincent à Paulo

Overwegende dat de kleine herstellingen welke jaerlijks aen hetzelfde zullen noodigvalen zonder overdrevenheid tot 25 à 30 francs zal belooopen

Overwegende dat gezegde huis zeer oud zijnde welhaest groote herstellingen zal moeten ondergaen

Overwegende dat de eindelijke aenvaerding van voorschrevene akte groote onkosten zal bijbrengen

Overwegende dat de onkosten van verzekering tegen brand en grondbelastingen van de geringe huurprijs nog zullen afnemen

Overwegende eindelijk dat de hiernevens gevoegde vragen aen de kerkfabriek tot beantwoording toegezonden niet voldoende is voorgekomen

Is de Raed eenparig van advies dat deze gift voor de kerkfabriek niet als voordeelig znl als nadeelig mag aenschouwd worden en verwerpt de vraeg om de daerbij aengehaelde reden”

(71)

Op aandringen van de gouverneur en van de Bestendige Deputatie en nadat bij notaris Ameye te Zaffelare een nieuwe akte van schenking onder levenden was gemaakt, heeft de gemeenteraad dan toch toegestemd maar met bezwaar en omwille van de Bestendige Deputatie. In de nieuwe schenkingsakte bleef het vruchtgebruik maar ook het onderhoud aan de schenkers, moest een jaargetijde worden gecelebreerd vanaf de dood van de eerst overledene en moesten slechts 40 gelezen missen per jaar worden betaald door de kerkfabriek. De notulen van de gemeenteraad formuleren gelaten maar onverbloemd de bezwaren: „Overwegende dat de kerk geene voordelen genietende en bij het eerst overlijden van eene van beide blootgesteld is menige jaren eenen last van zeventig francs 's jaers toetedraegen, waar zal volgen dat de kerk des te meerder gemak zal vinden om zijne rekening telken jare met een malislot te sluiten.

Overwegende nochtans dat deze gift aen Permaente Deputatie van den Provincialen Raed schijnt voordelen genoeg te geven aen de kerk van Wachtebeke om dezelve te worden aenvaerd zoo gelijk het in de eerste akte is beschreven met de vermindering van twaelf missen is het dat den gemeenteraed eenpariglijk heeft besloten te voldoen aen de begeerte uitgedrukt in vooraengehaelde aenschrijving en deze gift te aenvaerden behalvens de lit. a C en D (:over jaargetijden en missen) hiervoren uitgedrukt het welk zeer bezwarende voor de kerkfabriek zoude kunnen zijn” (72).

III. HET ARMBESTUUR OF „BUREEL VAN WELDADIGHEID”

De belangrijkste en centrale instelling van de gemeentelijke sociale hulpverlening was het armbestuur, officieel genaamd het „Bureel van Weldadigheid”, dikwijls afgekort tot „de Weldadigheid”. In Wachtebeke sprak men in de volksmond, zoals elders, veelal van „den armen” om deze instelling aan te duiden. De armenzorg werd bij het begin van de Belgische onafhankelijkheid in 1830 nog grotendeels geregeld volgens de Franse wetten van 1796 en 1798. De gemeentebesturen waren verantwoordelijk voor het beheer van de liefdadigheidsinstellingen en benoemden daartoe een commissie van vijf leden: de „Commissie van Burgerlijke Godshuizen”. Het gemeentebestuur benoemde tevens een „Bureel van Weldadigheid” voor de armenzorg aan huis. Daar er in Wachtebeke in de Franse tijd geen liefdadigheidsinstellingen waren en voor de latere een wettelijke omweg werd gevonden, om deze aan de openbare controle te onttrekken, bestond er tot in 1861 alleen het „Bureel van Weldadigheid”. Beide instellingen, zowel het „Bureel van Weldadigheid” als de „Commissie der Burgerlijke Godshuizen” werden in België opgenomen in een nieuwe gemeentelijke instelling de „Commissie van Openbare Onderstand” vanaf 1926.

§ 1. De samenstelling en algemene werking van het armbestuur

A. Algemene werking

Het Bureel van Weldadigheid bestond uit vijf leden, waarvan elk jaar een lid moest (her)benoemd worden door de gemeenteraad. Bij de Belgische onafhankelijkheid bleef het armbestuur, in tegenstelling met het gemeentebestuur dat grondig werd hernieuwd, gewoon verder bestaan zonder enige herbenoeming. Het waren vooraanstaanden, rijk tot zeer rijk: Dominicus Van Bastelaere, Dominicus Baecke, Pieter Creve, Pieter Jacobus De Cock en Georgius Francies Van Rooten. Behalve Dominicus Baecke, winkelier, waren deze allen landbouwers.

De taak van het armbestuur was vrij onvangrijk: het beheer van de goederen van de Weldadigheid, rondgaan met de schaal in de kerk en omhalingen doen aan huis van geld en graan, opstellen van de begrotingen, (aanstelling en) controle van de ontvanger en zijn rekeningen, oordelen over de noodzakelijkheid van steun aan behoeftigen, de uitdelingen verzorgen van de steun in geld en in natura. De vijf armmeesters stonden grotendeels in voor de steun op hun wijk, in functie waarvan zij werden aangesteld. Zij waren de contactpersonen bij uitstek tussen de noodlijdenden en het Bureel van Weldadigheid.

De vijf armmeesters kregen geen vergoeding en zelfs geen zitpenning. De kandidaten stonden dan ook niet aan te schuiven en er zijn gekozenen geweest, die geweigerd hebben. Er is zelfs een periode geweest in de jaren 1848-1849 dat men gewoon niemand bereid vond om armmeester te zijn op Ramonshoek en Overslag. Dokter Karel Van Waes is toen ongekozen ingesprongen om de grootste nood te lenigen (73).

Opvallend in de loop van de jaren '30 was de daling van het sociaal niveau. Terwijl in de eerste jaren na de Belgische onafhankelijkheid drie van de armmeesters tot de rijksten van Wachtebeke behoorden, gezien zij tot de twaalf Wachtebekenaars behoorden, die de meeste belastingen betaalden of omschreven worden als „een rijk begoed man” (74), vermindert dit spoedig en zijn er zelfs meerderen, die niet kiesgerechtigd waren voor de kamers, omdat zij onvoldoende belastingen betaalden. Toch behoorden de armmeesters globaal genomen tot de gegoeede, iets betere middenklasse. Niemand van de armmeesters blijkt te hebben behoord tot de lagere klasse. Er was ook nooit een vrouw bij.

Opvallend in Wachtebeke was dat bijna alle armmeesters slechts één mandaat voleindigden en bijna systematisch na vijf jaar vervangen werden door iemand anders van hun wijk. Uitzonderingen waren D. Van Bastelaere, D. Baecke en P.J. De Cock in de jaren '30 en later alleen nog Francies Gijssel in de jaren '50-'70. Opvallend was ook de systematische aanstelling van de armmeesters per wijk. Wachtebeke was verdeeld in vijf wijken en voor elke wijk werd een mandaat voorbehouden. Het mandaat voor Kalve startte in de jaren met een eindcijfer 6 en 1 (b.v. 1836 en 1841), het mandaat voor Walderdonk startte in de jaren eindigend op 7 of 2, het mandaat voor Overslag-Ramonshoek startte in de jaren eindigend op een 3 of een 8, het mandaat voor het Dorp startte in de jaren eindigend op een 4 of een 9 en tenslotte het mandaat voor Langelede startte in de jaren eindigend op 0 of 5.

Over de feitelijke inbreng van de armmeesters in het beleid zijn wij slecht ingelicht. Er

Zitting van de Administratie
van het Armbestuur der gemeente
Werdtelecke: Gewaarde op den
23 December 1838.

Schenke
f. 48-18.

Daer werd alhier in Ontfangst gebracht de somme
van veertien duizend francs, Cession Continues
die wel bedraagt een ophoering der schulden en omvang
in d. H. 18. kort der vijfentwintigsten November
1838; het dato van hebben, welke somme naar verloop
door den ontfangst is ingebrouwen en g'antwoordt geworden.
Naer is op haren Cessionante van betaling afgehoord
en p'ussje van Bruer Carnoy Commisaris van d'el
getuigt die somme van vier en twintig francs
Seventig Centimes: een overgave van twee gewone
Cessionante en gelie. een de somme van twee en vyftig
blykens rekening gevoerd aan deze overnantie
Naer is toegestaan aan de weduwe Jacobus
Verwarden te Werdtelecke: de somme van vyf
entwintig francs, negen en dertig Centimes
14 Gulden 100 centes, een telcel van Neuphuus verward
aan de weduwe Benjamin Verwarden, armloosige
door gemeente, omvang g'annen d'elot p'romo
Moey l'ot, en veertig duizend het naer de despartie
van oet g'elicht.

Als getuigt en g'antwoordt ter oet als boven.
Van de Zitting
A. Carnoy 1ste v'ant
P. van de Walle 1e v'ant
J. Marquand

Zitting van de Administratie
van het Armbestuur der gemeente
Werdtelecke: Gewaarde op den
23 December 1838.

Schenke
f. 49-21

Daer werd alhier in Ontfangst gebracht de somme
van negen en twintig francs, een l'ot met

Bladzijde uit het register met de verslagen van de vergaderingen van het Bureel van Weldadigheid: vergadering van 23 december 1838. Het Armbestuur kwam normaal samen na de vespers van de vierde zondag van de maand (in gemeentelijk archief).

bleven geen notulen bewaard van de vergaderingen na 3 juli 1842. Door de voortdurende wisseling van de leden valt te veronderstellen dat vooral de blijvers het voor het zeggen hadden: de ontvanger Petrus Fermont en vooral de burgemeesters, die wel niet allen even lang burgemeester bleven, maar al langer een rol speelden in de gemeentelijke politiek en hun stempel drukten op de gemeentelijke politiek. De burgemeesters blijken in deze periode steeds het voorzitterschap te hebben uitgeoefend van het Bureel van Weldadigheid. Het waren:

- Dominicus Jacobus vanden Berghe (°1785-†1843), griffier van het vredegerecht te Lochristi, burgemeester van 1830 tot 1837. Mocht nadien als griffier geen burgemeester noch schepen zijn, maar bleef gemeenteraadslid.
- Emanuel Van Pottelberghe (°1777-†1848), olieslager, al in de gemeentepolitiek van in de Hollandse periode; burgemeester van 1837 tot 1848.
- Adolphus Jacobus Bosschaerts (°1805), notaris te Wachtebeke vanaf 1834, burgemeester van 1848 tot 1853.
- (ontvanger Petrus Fermont verving tussentijds de burgemeester)
- Karel Van Waes (°1801-†1872), geneesheer, schepen van 1846-1848 en burgemeester van 1855 tot 1872.

Gewoonlijk op de vierde zondag van de maand, na de vespers, kwam het Bureel van Weldadigheid samen in het gemeentehuis. Dan werden de opgehaalde gelden geteld, die tussendoor in een kist in de kerk waren bewaard. De voorgeschoten geldsommen werden terugbetaald aan de armmeesters. De hulpverlening en de uitbesteding van hulpbehoevenden werd besproken, evenals de begroting en de rekening. De betalingsmandaten (zij het veelal fictief, want reeds eerder uitbetaald) werden ondertekend. Noodlijdenden konden er hun aanvragen komen doen en geïnteresseerden in de bestedingen konden hun voorstellen komen formuleren. Bij wijze van voorbeeld geven wij uit de bewaarde verslagen dit van 27 februari 1842:

„Zittinge van d'administratie van het Armbestuur der gemeente van Wachtebeke, bepaeld op heden 27 February 1842.

Schaele \$ 70-36. Daer word alhier in ontfangst gebragt de somme van Seventig franken zes en dertig Centimen Zoo veel bedraegt den opbrengst der schaele en omgang in de kerk, sedert den drijen twintigsten january lest tot date van heden, welke somme naer overigt door den ontfanger is opgestreken en g'inkasseert geworden.

Walderdonk \$ 20-22. Daer is alhier overgebragt door den armmeester Franciscus Van Assel en door den ontfanger g'inkasseert de somme van twintig franken twee en twintig Centimen zijnde den opbrengst van zijnen omgang gedaen op den wijk Walderdonck in profijte van dit gesticht.

Daer is op heden ordonnantie van betaeling afgelevert in profijte van J.F. Marquenie, armmeester der somme van honderd vier en veertig franken vijf en twintig Centimen, voor zijne gedaene bedeling in gelde aen de arme van zijne wijk wanof rekening van diere is gehegt aen deze ordonnancie.

Idem in profijte van Petrus Van Megroot te Wachtebeke, de somme van negen en twintig franken, twee Centimen, voor een jaer onderhoud van kost en kleederen aen Antonia Willaert gerekent van den 1 Maerte 1841 tot den 25 fEbruary 1800 twee en veertig.

Daer is op heden aenbested bij Livinus Tollenaere den geneaemden Josephus Hendrickx oud 36 Jaeren, armlastigen, voor ende mids de somme van honderd vijftien franken, drij en

negentig Centimen 'sjaers, ingang nemende met primo Maert aenstaende om voort te dueren tot verder dispositie van dit gestigt op conditie van aen hem te verleenen den noodigen onderhoud van kost kleederen en slaeping (3 1/2 st dags).

Gedaen in zittinge ten dage Maend en Jare als boven. (get.) Pierre Fermont, E. van Pottelberghe, P.F. David, Fra Van Assel, J. Heirman, Jan Frans Marquenie, J. d Caluwe". (75)

B. De aanstelling van de armmeesters

De aanstelling van een nieuwe armmeester werd officieel bekend gemaakt door het College van Burgemeester en Schepenen met een vaste tekst, waarvan jaar na jaar alleen de namen en datum veranderd werden. De tekst werd vermoedelijk afgelezen door de veldwachter na de zondagmissen en uitgehangen. De tekst werd overgeschreven in het register van bekendmakingen van het gemeentebestuur, bewaard op het gemeentehuis. De laatste aanstelling, die in dit register vermeld wordt is deze van Francies Gijssel op 11 januari 1857. Deze tekst luidt:

„Armbestuer.

Aanstelling van Armmeesters.

Het Kollegie van Burgemeester en Schepenen der Gemeente Wachtebeke brengt ter kennis van het publiek dat den heer Franciscus Gijssel benoemd is als Lid van het Armbestuer dezer Gemeente in vervanging van Sieur P. Van de Velde aftredend lid, met verzoek tevens van gemelden Gijssel in zijn voornoemde hoedanigheid te eerbiedigen en de eer te bewijzen die een soortgelijke beambte is verknogt. Ende opdat niemand hiervan onwetende zij, zal deze worden afgekondigd ter ure en plaetsen waer zulks te doen gebruikelijk is.

Gedaen te Wachtebeke den 11 January 1857

Burgemeester en schepenen

(get.) C. Van Waes

Ter ordonnantie: Den Secretaris, (get.) E. Van Waesberghe" (76)

Van deze benoemingen werd de arrondissementscommissaris op de hoogte gebracht met een brief in het Frans (77). De benoemde zelf kreeg ook een brief, met een vaststaande tekst. Bij wijze van voorbeeld deze van een benoeming in 1838:

„18 January (1838)

Den Burgemeester

Aen dheer Joannes Francis Marquenie te Wachtebeke

Ik heb d'Eer Ued. te berigten dat den Raed dezer gemeente bij deliberatie van den 11 dezer loopende maend Ued. benoemd heeft tot de fonctien van Lid van het Armbestuer dezer gemeente in vervanging van Sieur Em. Van Bastelaere aftredende Lid.

Wij verzoeken Ued. van in de aenstaende vergadering van den Bureau van Weldadigheyd bepaeld op Zondag 25 dezer Maend 's naermiddags ten 4 uren te compareren.

Geteekent E. Van Pottelberghe" (78).

Zoals reeds vermeld was het niet altijd eenvoudig om een armmeester aan het werk te krijgen. De meest opvallende strubbelingen waren deze in 1847-1849. In het gemeenteraadsverslag van 30 december 1847 vernemen we de benoeming van gemeenteraadslid Francies Stoop, landbouwer, tot lid van het Bureel van Weldadigheid met ingang van 1 januari 1848

„... overwegende dat het noodzaakelijk is dat er eenen Armmeester worde aengesteld op den wijk Overslag ingezien den grooten nomber behoefligen welke aldaer woonagtig is”. Francies Stoop, die afwezig was op deze gemeenteraadszitting, ging blijkbaar niet akkoord met deze aanstelling. De gemeenteraad van 13 januari 1848 benoemde Dominicus David, landbouwer, als armmeester voor Ramonshoek-Overslag, ditmaal wel in aanwezigheid van Francies Stoop. Dominicus David nam echter ontslag (79) of is mogelijk nooit in functie getreden, want dokter Karel Van Waes trad op als armmeester: schoot geld voor voor communicieren en deed gelduitdelingen aan armlastigen. Pas op 31 augustus 1848 werd mulder Antonius De Caluwe benoemd, die volgens de bewijsstukken bij de rekeningen in functie trad vanaf 30 oktober 1848 (80).

C. *De armmeesters in volgorde van (her)benoeming* (81).

(I): wijk Kalve; (II) Walderdonk; (III) Overslag-Ramonshoek; (IV) Dorp; (V) Langelede.

1. **Dominicus Van Bastelaere** (I), reeds als armmeester vermeld in 1827, was gemeenteraadslid vanaf 1828, eenparig herbenoemd als armmeester op 3.1.1831; opgevolgd door Livinus Vermeire.
2. **Dominicus Baecke** (II), winkelier; reeds als gemeenteraadslid vermeld in 1816, als armmeester in 1817; was in 1827 „fongeerende armmeester van den wijk Ramonshoek”, in 1828 zowel van Ramonshoek als van Walderdonk; was ook plaatsvervangend ontvanger van het Bureel van Weldadigheid in 1826; lid van het kerkbestuur en enkele jaren voorzitter van de kerkfabriek; herbenoemd als lid van het armbestuur op 14.12.1831; opgevolgd door Bruno Carnoy.
3. **Pieter Creve** (III), reeds als armmeester vermeld in 1828; niet herbenoemd en in 1833 opgevolgd door Emanuel Van Bastelaere.
4. **Pieter Jacobus De Cock** (IV), reeds in dienst vanaf 1829, herbenoemd op 9.12.1833, opgevolgd door P.F. David.
5. **Georgius Francies Van Rooten** (V), reeds als armmeester vermeld in 1827, was gemeenteraadslid, assessor, eerste schepen en kerkmeester; als armmeester niet herbenoemd en vanaf 1835 opgevolgd door J.F. De Bruyne.
6. **Emanuel Van Bastelaere** (III), benoemd op 27.12.1832, niet herbenoemd en opgevolgd door J.F. Marquenie.
7. **Joannes Francies De Bruyne** (V), gemeenteraadslid tot 1836, benoemd als armmeester op 15.12.1834, niet herbenoemd en opgevolgd door Joannes De Caluwe.
8. **Livinus Vermeire** (I), benoemd op 9.1.1836 en opgevolgd door J. Heirman.
9. **Bruno Carnoy** (II), gemeenteraadslid, benoemd als armmeester op 12.12.1836; trad pas in dienst in september 1837 en werd ondertussen vervangen door burgemeester Emanuel Van Pottelberghe, die in 1841 nog een rekening indiende „voor zijne gedaene bedeeleing in gelde en eenige reparatien gedurende den vacanten wijk van den Walderdonck ten jaere 1837 aen d'arme”. Bruno Carnoy werd niet herbenoemd en opgevolgd door Franciscus Van Assel.
10. **Joannes Francies Marquenie** (III), vader van Leo; zijn benoeming niet teruggevonden; is in dienst vanaf 1838; niet herbenoemd en opgevolgd door Augustinus Alexander.
11. **Pieter Francies David** (IV), benoemd op 12.1.1839, niet herbenoemd, opgevolgd door J.C. Coppens.

12. **Joannes Heirman** (I), ijzersmid, benoemd op 15.01.1841, niet herbenoemd, opgevolgd door J.B. Roets.
14. **Franciscus Van Assel** (II), landbouwer, benoemd op 17.1.1842, niet herbenoemd, opgevolgd door L. De Graeve.
15. **Augustinus Alexander** (III), landbouwer, benoemd op 27.12.1842, niet herbenoemd, opgevolgd door (F. Stoop, D. David, K. Van Waes) A. De Caluwe.
16. **Joannes Cornelis Coppens** (IV), koperslager, benoemd op 1.1.1844, niet herbenoemd, opgevolgd door J. Ryckaert.
17. **Ludovicus Hesters** (V), landbouwer, benoemd op 4.1.1845, niet herbenoemd, opgevolgd door J. De Graeve.
18. **Joannes Baptista Roets** (I), zoon van Jacobus, landbouwer, benoemd op 5.1.1846, niet herbenoemd, opgevolgd door Augustinus Vervaet.
19. **Ludovicus De Graeve** (II), landbouwer, benoemd op 7.1.1847, niet herbenoemd, opgevolgd door P. Van de Velde.
20. a. **Francies Stoop** (III), landbouwer, gemeenteraadslid, benoemd tijdens een gemeenteraadzitting, waarop hij afwezig was en heeft blijkbaar geweigerd.
b. **Dominicus David** (III), landbouwer, benoemd op 13.1.1848 maar trad blijkbaar niet in dienst.
c. **Karel Van Waes** (III), geneesheer, niet benoemd, maar dienstdoend armmeester tot einde oktober 1848.
d. **Antonius De Caluwe** (III), mulder, benoemd op 31.8.1848, in dienst van rond 30 oktober 1848, niet herbenoemd, opgevolgd door S. De Tollenaere.
21. **Josephus Ryckaert** (IV), „vleeshouwer”, benoemd op 4.1.1849, niet herbenoemd, opgevolgd door E. Persijn.
22. **Josephus De Graeve** (V), landbouwer, gemeenteraadslid, benoemd op 20.12.1849, niet herbenoemd, opgevolgd door E. Steel.
23. **Augustinus Vervaet** (I), landbouwer, benoemd op 19.12.1850, overleden op 12 maart 1855 op 59-jarige leeftijd, opgevolgd door A. De Caluwe.
24. **Pieter Van de Velde** (II), landbouwer, gemeenteraadslid vanaf 1854, benoemd op 18.12.1851, niet herbenoemd, opgevolgd door F. Gijssel.
25. **Seraphinus De Tollenaere** (III), landbouwer, gemeenteraadslid vanaf 1855, benoemd op 16.12.1852, doch als eerste benoemde stond eerst **Donatus Van de Winckel**, landbouwer, vermeld. Deze heeft vermoedelijk geweigerd. De Tollenaere werd niet herbenoemd en opgevolgd door L. Marquenie.
26. **Emanuel Persijn** (IV), landbouwer, benoemd op 12.12.1853, niet herbenoemd, opgevolgd door D. Van Bastelaere.
27. **Emanuel Steel** (V), landbouwer, gemeenteraadslid 1848-1851, benoemd op 16.11.1854, niet herbenoemd, opgevolgd door Ch. Van Rooten.
28. **Augustinus De Caluwe** (I), landbouwer, gemeenteraadslid na 1872, benoemd op 2.12.1855, niet herbenoemd, opgevolgd door B. Vermeieren.
29. **Francies Gijssel** (II), landbouwer, benoemd op 17.1.57, herbenoemd op 2.12.1861, eenparig herbenoemd op 21.1.1867, maar niet meer herbenoemd om een vierde mandaat aan te vangen in 1872, opgevolgd door L. Moriau.
30. **Leo Marquenie** (III), landbouwer, gemeenteraadslid na 1872, benoemd op 20.10.1857, niet herbenoemd, opgevolgd door P. Van Bastelaere.
31. **Dominicus Van Bastelaere** (IV), zoon van Augustinus, landbouwer (is niet lid 1 en

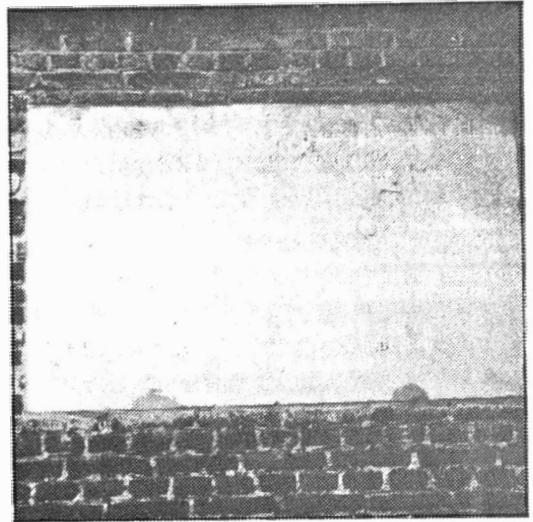
niet het gemeenteraadslid tot 1848 met dezelfde naam), benoemd op 16.12.1858, niet herbenoemd, opgevolgd door J.B. Marquenie.

32. **Charles Van Rooten (V)**, landbouwer, gemeenteraadslid na 1872, benoemd op 14.11.1859, niet herbenoemd, opgevolgd door Sepherinus Mingers.
33. **Bernardus Vermeiren (I)**, landbouwer, benoemd met vijf stemmen tegen twee en twee onthoudingen op 12.11.1860; nam ontslag als lid van het Bureel van Weldadigheid om ontvanger te kunnen worden in opvolging van Petrus Fermont (†6.2.1865); werd als lid opgevolgd door de ontvanger van de Commissie van Burgerlijke Godshuizen B. Parijs.
34. **Petrus Van Bastelaere (III)**, landbouwer, lid van het kerkbestuur, later gemeenteraadslid vanaf 1866 en burgemeester in 1872, benoemd als lid van de Weldadigheid op 11.12.1862; nam ontslag op 11.1.1866 om die zelfde vergadering benoemd te kunnen worden als ontvanger van het Bureel van Weldadigheid in opvolging van Bernardus Vermeiren, opgevolgd door E. Creve.
35. **Joannes Baptista Marquenie (IV)**, landbouwer, benoemd op 10.12.1863, niet herbenoemd en opgevolgd door E. De Waele.
26. **Sepherinus Mingers (V)**, landbouwer, benoemd op 12.12.1864, niet herbenoemd, opgevolgd door B. Steel.
37. **Benignus Parijs (I)**, rentenier, directeur van Gesticht De Mey, ontvanger van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen, gemeenteraadslid vanaf 16 oktober 1865; woonde niet op Kalve, maar in het Dorp in de vroegere woning van J.C. De Mey (Dorp 31); benoeming als lid niet teruggevonden, vermoedelijk van begin 1865 na de dood van Petrus Fermont en na de aanstelling van B. Vermeiren als ontvanger; niet herbenoemd, opgevolgd door D. De Pauw.
38. **Dominicus De Pauw (I)**, landbouwer, benoemd op 21 november 1865, niet herbenoemd, opgevolgd door L. De Letter.

D. De armmeesters per wijk 1830-1866. Effectieve dienstjaren

	Kalve	Walderdonk	Overslag-Romanshoek	Dorp	Langelede
1830	D. Van Bastelaere	D. Baecke	P. Creve	P. De Cock	G.F. Van Rooten
1831	"	"	"	"	"
1832	"	"	"	"	"
1833	"	"	E. Van Bastelaere	"	"
1834	"	"	"	"	"
1835	"	"	"	"	J.F. De Bruyne
1836	L. Vermeire	"	"	"	"
1837	"	B. Camoy	"	"	"
1838	"	"	J.F. Marquenie	"	"
1839	"	"	"	P.F. David	"
1840	"	"	"	"	J. De Caluwe
1841	J. Herman	"	"	"	"
1842	"	F. Van Assel	"	"	"
1843	"	"	A. Alexander	"	"
1844	"	"	"	J.C. Coppens	"
1845	"	"	"	"	L. Hesters
1846	J.B. Roets	"	"	"	"
1847	"	L. De Graeve	"	"	"

De grafplaat van Z.E.H. Ph. J. Coen, pastoor van Wachtebeke van 1775 tot aan zijn dood in 1805 en van zijn zuster Carolina Coen, aan de zuidermuur van de parochiekerk, vermeldt de stichting van een eeuwig jaargetijde met uitdeling van brood aan de armen uit twee zakken graan.

Eene eerekroon zijn de hooge jaren die op de wegen der gerechtigheid gevonden worden.
PROV. XVI : 31.

GODVRUCHTIG AANDENKEN
VAN DEN HEER

LEO MARQUENIE,

ZOON VAN JAN FRANCIES,
EN JOANNA LIVINA VAN DE SOMPEL,
geboren te Wachtebeke den 2 April 1823,
en er godvruchtig overleden den 31 Augusti 1909.
Versterkt door de H.H. Sacramenten

*Hij was voorzitter van den Kerkraad,
en oud-gemeenteraadslid.*

Hij was voorbeeldig in zijnen handel, godvreezende in zijn leven, milddadig en goedhartig voor armen en noodlijdenden, rechtzinnig en opgeruimd van karakter, minzaam voor allen die hem naderden : ook zal zijn geheugen in zegening blijven bij God, en bij de menschen.

De Heer zal mij vergelden volgens mijne gerechtigheid : Hij zal mij beloonen volgens de reinheid mijner handen, want ik heb zijne wegen bewaard.

Ps xvii : 21.

Die dood is goed, die het leven niet wegneemt, maar in een beter verandert. H. AMBR.....
Daarom was ik verheugd als mij gezegd werd « Wij zullen ingaan in het huis des Heeren. »

Hoe zoet is het te sterven, na eene gestadige godsvrucht gehad te hebben tot het Hart van den gene die ons moet oordeelen ! MARG. MAR.

Maria, ik was uw kind, toon dat gij mijne moeder zijt.

Zoet Hart van Jesus wees mijne liefde !
(300 dag. afl.)

Zoet Hart van Maria wees mijne toevlucht !
(300 dag. afl.)

R. I. P.

drukk. DE ROOYER, Wachtebeke, kerkstraat

Doodsprentje van Leo Marquenie, voorzitter van de kerkraad, oud-gemeenteraadslid, oud-armmeester en oprichter van de school van Ramonshock.

1848	"	"	A.De Caluwe	"	"
1849	"	"	"	J. Ryckaert	"
1850	"	"	"	"	J. De Graeve
1851	A. Vervaeet	"	"	"	"
1852	"	P. Van de Velde	"	"	"
1853	"	"	S.De Tolleanere	"	"
1854	"	"	"	E. Persijn	"
1855	"	"	"	"	E. Steel
1856	A. De Caluwe	"	"	"	"
1857	"	F. Gijsel	"	"	"
1858	"	"	L. Marquenie	"	"
1859	"	"	"	D. Van Bastelaere	"
1860	"	"	"	"	Van Rooten
1861	B. Vermeiren	"	"	"	"
1862	"	"	"	"	"
1863	"	"	P. Van Bastelaere	"	"
1864	"	"	"	J.. Marquenie	"
1865	B. Parijs	"	"	"	S. Mingers
1866	D. De Pauw	"	"	"	"

E. De ontvanger

Gedurende de hier besproken periode waren ontvanger:

Petrus Fermont 1827-1865

Bernardus Vermeiren 1865 (dienstdoend)

Petrus Van Bastelaere 1866-1869

PETRUS FERMONT, zelf tekende hij Pierre Fermont, was ontvanger van het Bureel van Weldadigheid van 29 maart 1827 tot aan zijn dood op 6 februari 1865. Hij moet een merkwaardig man zijn geweest, die een belangrijke rol heeft gespeeld in de Wachtebeckse gemeenschap en die blijkbaar zeer gewaardeerd werd door zowel „katholieken” als „liberalen”.

Hij werd geboren te Wachtebeke op 23 februari 1792. Nadat hij, reeds ontvanger zijnde, te zorgen had voor zijn zieke moeder, wilde hij ontslag nemen, wat blijkbaar niet is aanvaard. Hij huwde de 27 jaar jongere Thecla De Concink (geboren te Desteldonk op 15 mei 1819). Het echtpaar had een landbouwdrijf en woonde met een knecht en een meid in het Dorp naast de kerk (waar thans de toegang ligt tot de kinderkribbe).

Op 29 maart 1827 werd hij ontvanger benoemd in opvolging van Johannes Francies Van Pottelberghe, benoemd ontvanger en na deze Dominicus Baecke, dienstdoend ontvanger. Hij werd een populair politicus op gemeentelijk vlak. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 14.7.1836 behaalde hij 139 van de 181 uitgebrachte stemmen en werd gemeenteraadslid. Op 25 oktober 1842 haalde hij 95 op de 127 uitgebrachte stemmen. Op 22 augustus 1848 kreeg hij de meeste stemmen: 123 op 134, maar werd toch geen burgemeester. Burgemeester werd notaris A.J. Bosschaerts, die met 100 stemmen tot gemeenteraadslid was gekozen. Dokter Van Waes werd met slechts 40 stemmen toen niet herkozen. Petrus Fermont werd eerste schepen en bleef dit tot aan zijn dood. Na het vertrek van burgemeester Bosschaerts naar Gent op het einde van 1853 werd hij dienstdoend burgemeester tot aan de benoeming van dokter Van Waes tot burgemeester in het begin van 1855. Bij de gemeenteraadsverkiezingen op 27 oktober 1857 haalde hij 158 stemmen op 167 uitgebrachte en daarmee slechts zeven minder dan burgemeester Van Waes. Op 27 oktober 1863 haalde hij 181 stemmen op 213

uitgebrachte en daarmee 58 meer dan burgemeester Van Waes, die er slechts 123 kreeg. De andere liberalen haalden tussen de 120 en 121, wat betekent dat ook meerdere „katholieken” voor hem hadden gekozen. Op 31.12.1838 werd Petrus Fermont samen met Joannes Van Pottelberghe door de gemeenteraad voorgedragen als leden van het Provinciaal Landbouwfonds. Op 23.2.1839 benoemde de Bestendige Deputatie hen tot experts bij de keuring van hoornvee en schapen, die omwille van besmettelijke ziekten dienden te worden afgemaakt.

Als ontvanger van de Weldadigheid hield hij zeer veel gegevens bij op een eigen, soms weinig overzichtelijke manier, ook op kleine papiertjes en in persoonlijke notitieboeken. Zijn nagelaten papieren bevatten zeer veel informatie en bleven voor een goed deel bewaard. Na zijn dood blijken secretaris Van Waesberghe en burgemeester Van Waes nogal wat puzzelwerk gehad te hebben om de rekeningen in orde te krijgen en de taak over te geven aan de opvolger.

In 1830 kreeg de ontvanger 14,50 gulden, in 1831 en 1832 15 gulden als „beloning”. Vanaf 1833 tot en met 1865 bedroeg de jaarwedde van de ontvanger 31,75 fr. met daarnaast nog een onkostenvergoeding voor schrijfbenodigdheden en zegels (82).

Na de dood van Petrus Fermont was BERNARDUS VERMEIREN, lid van het Bureel van Weldadigheid, in theorie fungerende ontvanger. In 1865 werden de mandaten echter grotendeels geschreven door gemeentesecretaris Edouard Van Waesberghe en deels door burgemeester Van Waes.

Op 11 januari 1866 werd PETRUS VAN BASTELAERE tot ontvanger benoemd door de gemeenteraad. Hij was landbouwer, lid van het Bureel van Weldadigheid sinds 1863 maar ook lid van het kerkbestuur. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1863 trad hij op in „katholieke” kamp, haalde 92 stemmen en werd niet verkozen; in 1866 trad hij op in het „liberale” kamp en werd gemeenteraadslid met 109 stemmen (83). Voor zijn werk als ontvanger ontving hij een vergoeding van 50 fr. per jaar. Op 13 december 1869 nam hij ontslag en zou opgevolgd worden door zijn zoon Eduard (84).

F. De secretaris

Een afzonderlijk aangestelde secretaris was er in deze periode niet. In het enige bewaarde notulenboek herkennen we het geschrift van gemeentesecretarissen Livinus Fermont en Augustinus Livinus Fermont, van ontvanger Petrus Fermont, van burgemeester van den Berghe, naast enkele onbekende handschriften. Talrijke documenten werden geschreven door Petrus Fermont, andere door een onbekende hand; op het laatst van deze periode herkennen we het handschrift van gemeentesecretaris E. Van Waesberghe en van burgemeester Van Waes.

§ 2. Eigendommen en inkomsten van het Bureel van Weldadigheid

Het Bureel van Weldadigheid van Wachtebeke bij het begin van de Belgische onafhankelijkheid in 1830 was allesbehalve rijk. Het bezat enkele hypothecaire renten, enkele grondrenten, wat uitstaand kapitaal, dat intrest opbracht en enkele onroerende goederen, die wat pacht en huurgeld opbrachten. Daartegenover stonden de grote uitgaven voor een toch

aanzienlijke groep behoeftigen. Om hun uitgaven te kunnen bekostigen was het Bureel in grote mate afhankelijk van omhalingen, giften, legaten en de toelage van het gemeentebestuur. In de hier besproken periode tot 1865 bleven de grote schenkingen uit. Alleen Johannes Carolus De Mey, een vroegere ontvanger van de gemeente en gegoed man, liet een groot deel van zijn bezit na aan de armenzorg, maar daarmee moest een hospies worden gebouwd, onder het bestuur van een daartoe opgerichte Commissie. Het Bureel van Weldadigheid bleef als dusdanig arm. Wij behandelen achtereenvolgens de verschillende inkomsten. Voor de globale rekening zie tabel II.

A. Onroerende goederen

De onroerende goederen in het bezit van het Bureel in 1830 waren

- een akker op Overslag-Zeeland in Moerbekepolder, 93 roeden, 60 ellen,
- een akker te Moerbeke, Gelderse lede, 53 roeden, 34 ellen,
- twee sparrebossen, 93 roeden,
- de meest opvallende eigendom: de korenwindmolen van de Langelede met molenhuis, schuur, stal en akker (sectie A 669, 670, 671, 673 en 674).

Behalve de grond op Overslag-Zeeland, waren al deze onroerende goederen in het bezit van de Weldadigheid gekomen ten gevolge van onbetaalde hypothecaire renten. De familie Inghels was vroeger aan het Bureel van Weldadigheid 2.400 gulden schuldig geweest aan een jaarlijkse intrest van 4 %. Gedurende jaren betaalden zij hun intrest of rente niet. Tenslotte werden de eigendommen, waarop de verschuldigde som als hypotheek rustte, eigendom van het Bureel van Weldadigheid op 15 januari 1830. De familie Inghels bleef voorlopig de korenwindmolen uitbaten, maar nu als pachters. Doch ook de pacht was hen te groot. In 1843 stonden de molenaars Philippe en Josephus Inghels al twee jaar pacht achter (tweemaal 362,81 fr.) Tenslotte werden de korenwindmolen, verdere aanhorigheden, hofstede en medegaand land openbaar verkocht door notaris A.J. Bosschaerts op 23 juli 1844. De koopsom was 8.020 fr., die werd uitgezet bij de nieuwe molenaars Joannes Van Bouchaute en zijn echtgenote Dorothea Mingers. Maar ook de nieuwe molenaars deden blijkbaar geen schitterende zaken, want vanaf 1 januari 1847, in de hongerjaren, begon ook Jan Van Bouchaute al achter te staan met de betaling van de rente (toen 25,40 fr. te kort) en de achterstand bleef aangroeien tot zelfs 962,40 fr. in 1852, waarna de achterstand verminderde maar toch groot bleef: in 1865 nog 802 fr. (85).

In de loop van 1833 en 1835 werd het Bureel van Weldadigheid eigenaar van de naakte eigendom van twee woningen, waaruit vooralsnog geen enkel inkomen zou voortvloeien. Z.E.H. Franciscus Antonius Van Maldegem, pastoor van de Sint-Martinusparochie te Kortrijk, aldaar overleden op 25 augustus 1833, schonk bij testament een huis en erf te Wachtebeke, Kerkstraat, op voorwaarde van levenslang gratis bewoning door zijn neef en nichten Van Zele. Na de dood van de langstlevende moest met de opbrengst van deze eigendom voorzien worden in de kleding van arme communicanten onder het bestuur van de pastoor van Wachtebeke (86). Pas na de dood van onderwijzer Pieter Van Zele in 1856 kon dit huis worden verhuurd aan de familie Andries.

Op 17 februari 1835 schonk Marie Jacoba Poppe, rentenierster te Wachtebeke, aan het Bureel van Weldadigheid een woonhuis in het Dorp om er onder het bestuur van de pastoor van Wachtebeke een werkschool voor arme kinderen in te richten (sectie D 1049 en 1050,

De molen van de Langeleede. Daar de molenaar jarenlang een hypothecaire rente niet kon betalen aan het Bureel van Weldadigheid, werd de molen van de Langeleede in 1830 eigendom van het Bureel van Weldadigheid. Deze verkocht de molen in 1844.

TABEL II
Rekeningen van het Bureel van Weldadigheid 1830-1865

	inkomsten	uitgaven	saldo	
1830	1.473,03	982,88	496,15	(1)
1831	1.644,09	1.542,10	101,99	
1832	1.094,96	1.175,92	- 80,96	
1833	2.544,81	2.527,73	17,08	(2)
1834	2.464,65	2.275,94	191,71	
1835	2.833,64	2.519,91	313,73	
1836	2.627,45	2.354,01	273,44	
1837	5.520,88	5.385,35	135,53	(3)
1838	2.706,77	2.701,28	5,49	
1839	3.233,20	2.973,38	259,82	
1840	3.363,52	2.451,96	911,56	
1841	4.174,10	3.070,19	1.103,91	
1842	4.304,88	3.887,-	417,88	
1843	2.879,80	3.237,14	357,34	
1844	3.681,07	3.668,63	12,44	
1845	4.643,59	4.409,69	233,90	(4)
1846	5.702,83	5.677,49	25,34	(5)
1847	5.319,41	5.054,58	264,83	
1848	5.202,19	4.998,61	203,58	
1849	5.913,52	6.583,64	- 670,12	
1850	8.185,91	8.415,60	- 229,69	
1851	6.955,90	6.943,79	12,11	
1852	7.807,95	7.101,03	706,92	
1853	8.521,45	7.020,09	1.501,36	
1854	9.246,10	7.333,98	1.712,12	
1855	11.931,43	6.973,12	4.958,31	(7)
1856	11.692,18	6.797,74	4.894,44	
1857	10.844,06	8.531,90	2.312,16	
1858	9.065,62	5.614,94	3.450,68	
1859	8.134,28	5.833,62	2.300,66	
1860	11.930,47	8.631,95	3.298,52	(8)
1861	8.411,18	5.519,95	2.891,23	
1862	7.473,83	7.337,58	186,25	
1863	11.967,46	11.063,99	903,47	(9)
1864	10.918,18	8.157,83	2.760,35	(10)
1865	7.521,97	5.007,99	2.518,98	

- (1) Uitgedrukt in gulden.
(2) Uitgedrukt in frank.
(3) Toename door legaat Ysebaert via Dominicus Baecke, 2.721,08 fr.
(4) Toename bestedingskosten en subsidie van gemeente.
(5) Toename bestedingskosten en uitdelingen.
(6) Grottere subsidie van gemeente en staat.
(7) Afgeloste rente.
(8) Teruggetrokken gelden uit spaarkas en schatkist in lening gegeven aan het gemeentebestuur.
(9) Aflossing en herbelegging van kapitalen
(10) Storting voor brooduitdelingen Gesticht De Mey.

samen met 14 a 80 ca). Het Bureel van Weldadigheid aanvaardde deze schenking op 21 februari 1835 en werd tot de aanvaarding gemachtigd bij koninklijk besluit van 6 mei 1835 (87). Het zou in dit woonhuis zijn dat later het klooster ontstond. Meteen bezat het Bureel van Weldadigheid twee gebouwen, waar onderwijs werd gegeven: enerzijds de private school van onderwijzer Van Zele, anderzijds de kantschool van pastoor Van Rossen later tevens weeshuis.

B. Geld, renten en intresten

In 1830 bezat het Bureel van Weldadigheid enkele hypothecaire renten, vooral voortkomend uit geplaatste kapitalen uit de 18de eeuw, met als borg een onroerend goed, waarvoor jaarlijks een intrest werd betaald door de erfgenamen-eigenaars. Deze renten waren afkomstig van onroerende goederen (hofstede en zaailand) op Overslag, Kalve, Langelede en Wachtebekedorp. Het bezat ook enkele kleine grondrenten: kleine lasten, die op onroerende goederen drukten op Walderdonk, Langelede en Wachtebekedorp. Het Bureel van Weldadigheid bezat verder enkele obligaties of „onbezette reden” (zonder waarborg in onroerend goed), waarvoor de schuldenaars een intrest betaalden (88).

De algemene tendens was dat de oude hypothecaire renten en grondrenten werden afgelost en dat de bekomen sommen werden herbelegd in „onbezette renten”, bankdeposito's en staatsleningen. Ook de nieuw bekomen gelden werden belegd in gewone tegoeden met intrest. Volgens de wet moesten de grotere giften, en zeker deze waaraan een last verbonden was (b.v. brooduitdelingen) worden uitgezet om een jaarlijks inkomen te verzekeren. Veel zijn het er niet geweest. Op 19 december 1835 overleed te Wachtebeke oud-onderpastoor E.H. Joannes Marcellus Ysebaert. Bij testament van 27 augustus 1834 schonk hij 1.500 gulden (2.721,09 fr.) aan het Bureel van Weldadigheid, zonder enige last en vrij van successierechten. Deze som werd gestort op de „Spaarbank” te Brussel (89). Een paar grote giften uit 1833 en 1834 van 634,92 fr. (Marie Jacoba Poppe voor haar zuster, een begin) en 500 fr. (naamloos) werden niet uitgezet (90). Werden wel uitgezet: twee sommen, waaraan de verplichting verbonden was om jaarlijks brooduitdelingen te betalen bij jaargetijden. Deze sommen werden door het Bureel aanvaard, geadviseerd door de gemeenteraad en gemachtigd door de Bestendige Deputatie op voorwaarde dat de jaarlijkse intresten de uitgaven voor deze brooduitdelingen overtroffen. In 1861 werd de som van 450 fr. aanvaard van de erfgenamen van Petrus Jacobus De Cock en Rosalia Van Pottelberghe voor uitdeling van brood uit een hectoliter rogge bij hun jaargetijde (91). In datzelfde jaar werd ook de som van 3.600 fr. aanvaard uit de nalatenschap van Joannes Carolus De Mey, mits de jaarlijkse uitdeling van brood uit vijf zakken rogge en één zak tarwe (92).

De opbrengst van de openbare verkoop van de windmolen, molenhuis, grond en afhankelijkheden, werd, zoals reeds vermeld, uitgezet bij de nieuwe eigenaars. In 1859 leende het Bureel van Weldadigheid de som van 7.193,53 fr. aan het gemeentebestuur voor de bouw van de nieuwe gemeenteschool op het Rechtstro. De Weldadigheid gebruikte daarvoor gelden op de „Spaarbank”, 1.000 fr. staatslening en overschotten op de rekening (93). De gemeente kon deze lening vroegtijdig grotendeels terugbetalen in 1861 (94).

De hier besproken onroerende goederen en uitgezette fondsen zorgden samen voor de „gewone ontvangsten”. Voor 1843 vonden wij ervan een nauwkeurige inventaris. Het

onroerend goed bedroeg toen 3 ha 64 a 80 ca (de molen was nog niet verkocht). Het kadastraal inkomen bedroeg 402,87 fr., de pacht 413,74 fr. De kapitalen van de renten bedroegen samen 7.000,02 fr. en brachten een jaarlijkse intrest op van 303,94 fr. de geplaatste kapitalen bedroegen samen 3.356,01 fr., waarvan de intresten 134,16 fr. Van deze te ontvangen 851,84 fr. kwam in 1843 in werkelijkheid slechts 610,57 fr. binnen, terwijl de buitengewone ontvangsten (vooral de kerkschaal, omhalingen en gemeentelijke subsidies) samen 2.269,23 fr. bedroegen (95). De gewone ontvangsten bleven in gans deze periode gering in verhouding met de „buitengewone ontvangsten”. Deze bedroegen:

	buitengewone	gewone	totaal ontvangsten	
in 1830	1.100,05	378,99	1.479,03	(gulden)
1840	2.404,74	958,78	3.363,52	(frank)
1850	7.697,58	488,33	8.185,91	
1860	11.320,20	510,27	11.930,47	
1865	6.777,36	744,61	7.521,97	

Hierbij moeten we nuanceren: de te laat betaalde pachten en intresten werden onder de „buitengewone ontvangsten” gerekend, maar deze waren niet van aard om de globale verhouding te wijzigen.

C. *Inzamelingen*

Een belangrijke bron van inkomsten waren de inzamelingen in de kerk en aan huis door de armmeesters. In bijgaande tabel geven wij een overzicht van de inzamelingen in geld. De inzamelingen aan huis van rogge en de gebeurlijke verkoop ervan zijn daarin niet inbegrepen, evenmin als de andere occasionele giften. In deze tabel gaat het dus uitsluitend om de systematisch gehouden inzamelingen in geld in de kerk en aan huis.

Kerkschaal

Tijdens zondagsmissen, begrafenissen en andere eucharistievieringen werd rondgegaan met de schaal. De opbrengst werd gedeponeed in een kist („blok”) in de kerk. Maandelijks werd „den blok” opengemaakt. De aangetroffen geldsom werd geteld op de vergadering van de armmeesters in hun maandelijks vergadering na de vespers, gewoonlijk de vierde zondag van de maand en overhandigd aan de ontvanger (96). Wij hebben nog niet kunnen achterhalen hoe het komt dat alleen geld uit de collecten in de parochiekerk van Wachtebeke-Centrum naar het Bureel van Weldadigheid ging en geen van de parochiekerk van Overslag. Voor de opbrengst in de kerk van Wachtebeke zie tabel III, te verminderen met telkens iets meer dan 200 fr. gezien de som, voortkomende uit de inzamelingen aan huis; zie daarvoor tabel IV.

Inzamelingen aan huis

Elk jaar, meestal in de nieuwjaarsmaand gingen de armmeesters op hun wijk rond voor een speciale omhaling in geld en in rogge. In 1831 werd voor deze omhaling een speciale commissie opgericht bestaande uit de armmeesters en een helper. In het Dorp ging Dominicus Baecke rond, samen met Petrus Fermont, zij haalden 129 gulden en 31 cent op. Op Walderdonk gingen Emanuel en Joannes Van Pottelberghe rond: 22,29 gulden; op Langelede Georgius Francies Van Rooten en Jacobus Bonte: 26,20.5 gulden; op Ramonshoek Pieter Creve en Emanuel Van Bastelaere: 17,83 gulden; op Kalve Dominicus Van

TABEL III

**Inkomsten van het Bureel van Weldadigheid uit inzamelingen
van geld en uit de subsidie van het gemeentebestuur**

	inzamelingen	gemeentelijke subsidie	
1830	409,73	200,-	(1)
1831	335,58	250,-	
1832	315,64	300,-	
1833	794,74	900,-	(2)
1834	744,88	300,-	
1835	698,68	450,-	
1836	673,33	620,-	
1837	659,25	900,-	
1838	768,13	900,-	
1839	809,74	1.300,-	
1840	891,70	600,-	
1841	1.072,19	1.100,-	
1842	1.010,31	820,-	
1843	881,58	900,-	
1844	904,97	1.500,-	
1845	722,72	2.950,-	
1846	748,02	3.300,-	
1847	986,66	3.300,-	
1848	954,43	3.400,-	
1849	874,70	3.825,-	
1850	748,60	5.000,-	
1851	1.071,38	4.800,-	
1852	663,30	5.300,-	
1853	1.148,43	5.040,-	
1854	1.011,28	4.800,-	
1855	743,72	4.900,-	
1856	638,92	4.900,-	
1857	738,68	4.000,-	
1858	741,20	4.500,-	
1859	728,97	3.000,-	
1860	805,81	3.000,-	
1861	763,21	3.000,-	
1862	781,65	3.000,-	
1863	783,34	5.000,-	
1864	820,39	4.000,-	
1865	620,68	3.000,-	

(1) Uitgedrukt in gulden.

(2) Uitgedrukt in frank.

TABEL IV

Omhaling in geld aan huis per wijk door de armmeesters

	1832	1833	1834	1835	1836	1838	1839	1840	1841	1842	1861	1862	1863	1864
Dorp	35,74	133,76	141,55	157,36	149,84	138,59	145,27	181,75	179,31	146,46	119,32	113,25	97,72	101,13
Langelede	4,39	11,81	8,71	11,17	13,48	12,53	10,00	9,12	8,53	8,71	19,11	21,26	19,59	29,52
Walderdonk	7,36	16,65	17,08	11,88	7,01	16,16	16,77	23,90	24,56	20,27	31,78	30,24	30,36	16,70
Kalve	6,24	22,94	10,36	16,85	10,52	14,22	13,76	16,21	25,09	26,17	27,50	23,26	30,93	32,67
Ramonshoek- Overslag	1,98	14,90	14,93	10,79	12,45	15,23	14,50	11,69	13,02	19,53	32,30	36,75	32,04	41,23
Totaal	55,70	200,06	202,63	192,63	193,30	196,73	200,30	242,67	250,51	221,14	230,06	224,76	212,64	221,25
	(gulden)	(frank)												

Bastelaere en Livinus Vermeire: 29,89 gulden; op Overslag: Jacobus Tacq en Philippus Weemaes: 16,92 gulden. De totale opbrengst bedroeg de aanzienlijke som van 242,44.5 gulden. Deze som, die blijkbaar niet in de rekeningen werd opgenomen, werd uitgedeeld aan de noodlijdenden en gedeeltelijk ook bestemd voor de betaling van de bewaking van de bossen van het Bureel van Weldadigheid (97).

In latere jaren gingen alleen de armmeesters op stap in hun wijk en werden de sommen ook opgenomen in de rekeningen. Van meerdere jaren hebben we nog gedetailleerde overzichten, waarvan enkele werden opgenomen in bijgaande tabel IV.

De inzamelingen van rogge werden niet in de rekeningen opgenomen en ervan bestaan slechts onvolledige vermeldingen. Deze rogge werd o.m. gebruikt voor de uitdelingen van brood. Het was hoogstuitzonderlijk dat men in 1864 rogge moest kopen, vermoedelijk ten gevolge van de talrijker uitdelingen bij de jaargetijden voor Joannes Carolus De Mey en familie (98). Meerdere keren had men rogge over, welke dan verkocht werd. De koopsom werd wel in de rekeningen en verslagen opgenomen, b.v. op de zitting van de Weldadigheid van 29 mei 1836 betaalt armmeester Van Bastelaere 29 gulden 8 stuivers Vlaams courant voor de verkoop van 4 mudden rogge en een vrije gift, die hij ontving. Ook op 22 januari 1836 werd 35,02 fr. ontvangen voor de verkoop van overschot aan rogge, waarvan men dacht dat het de noodzakelijke uitdeling overtrof (99). In latere jaren brachten de overschotten op: in 1855: 79,82 fr.; in 1856: 66,74 fr.; in 1857: 36,81 fr.; in 1858 kon men zelfs 17 zakken rogge verkopen voor 244,26 fr. (100).

D. Sporadische giften en legaten

Wij vermeldden reeds de schenking van onroerende goederen (Van Maldeghem en Poppe) en enkele grotere giften en erfenissen (Ysebaert, Poppe, naamloos, De Cock-Van Pottelberghe en De Mey). Deze twee laatste waren bedoeld om brood uit te delen bij jaargetijden.

Vooraf in de jaren '30 kwamen nog af en toe grotere en kleinere giften voor, naast de gewone omhalingen. Ook via de pastoor van Wachtebeke kwamen er giften: zo schonk hij op 23 mei 1830 166,23 gulden, voortkomende uit het offerblok van de „Jubilee” en op 24 mei 1835 een naamloze gift van 91 fr. (101). Op 26 januari 1834 bracht Emanuel Van Bastelaere een gift mee van 150 fr., die hij als armmeester had gekregen en op 26 februari 1837 nogmaals 45,53 fr. Petrus en Josephus Fermont schonken op 23 juni 1839 500 fr. namens hun overleden moeder Barbara De Vos, weduwe van Jan Baptist Fermont (102).

In die zelfde dertiger jaren bestond blijkbaar het gebruik om een deeltje van de opbrengst van openbare verkopen aan de Weldadigheid te geven. Zo kreeg men op 28 april 1833 36 fr. aan „besproken” gelden uit de verkoop, achtergelaten door de heer Pieter Jacobus Van Pottelberghe „'t aenzien voor liberale gifte” (103). Op 26 januari 1834 bracht armmeester Van Bastelaere eveneens een dergelijke bijdrage mee: „door den zelven armeester is ook overgebracht de somme van zes francs vierendertig centimes voortkomende uyt een besproken armgeld ter venditie van Mijnheer Soenens gehauden in den St. Eloypolder” (104).

Een concert op Overslag op 10 december 1854 had 100,53 fr. opgebracht. 33,51 fr. werd geschonken aan de Weldadigheid van Wachtebeke, de twee andere derden aan „d^e arm^e”

van Overslag, „Belgiëks en Zeeland” (105).

E. Sporadische opbrengsten

Enkele keren komt een bijdrage voor van ondersteunden in hun bestedingskosten (106). Meer voorkomend waren bedragen afkomstig van de verkoop van de nagelaten goederen van ondersteunden. Hun meubelen en klederen werden te gelde gemaakt. Zo schrijft ontvanger Petrus Fermont op 13 mei 1858 in zijn kasboek: „Op 27 april voorheen verkogt door mijzelf en onzen heer Borgemeester aen eenen lokerschen rondleurder het slegt pluymen bed enz. van Francisca Blyweert voor f 12.00 en aen Pieter Van de Walle een kasken van dezelve voor f 10.00...” Ook de schamele bezittingen van onderwijzer Pieter Van Zele werden verkocht ten voordele van de instelling, die hem gedurende zijn laatste levensjaren had onderhouden. Op 30 juli 1859 schrijft de ontvanger in zijn kasboek „Ontfangen van d'armmeesters van in janry 1856 gekomen van meublen enz. van Pieter Van Zele naer aftrok van f 31,91 voor ziekendienst brand ligt alsmede begravingskosten enz. is gebleven tot 87,70” (107).

Zonder nadere toelichting vinden we in de rekeningen van 1852, 1853 en 1854 inkomsten „van het werk” ten bedrage van 76,64 fr., 97,50 fr. en 67,12 fr. Mogelijks zijn het gelden van het Nijverheidscomité van Wachtebeke, dat al in 1848 een boni van 13 fr. afstond aan het Bureel van Weldadigheid via dokter Van Waes ofwel voor grondwerken, verricht door armlastigen (108).

Enkele keren kon men hout verkopen: in 1847 voor 368 fr. „rollingen” (wortels van bomen), in 1855 „sperrefaseel” (bundels snoeihout van sparren) voor 266,47 fr. en in 1856 „sperren” voor 200 fr. (109).

Enkele malen komen in de rekeningen ook terugbetalingen voor van onderstand, verleend te Wachtebeke, aan mensen, die hun onderstandswoonst nog hadden in Lokeren, Sinaai en Zaffelare (110).

Als je een haas of wild konijn doodrijdt, moet je dit, zo zegt men, naar het O.C.M.W. brengen... Zou dit gebeurd zijn in 1853? In alle geval: dokter Van Waes betaalt 3 fr. voor „eenen haes” (112).

F. Sporadische toelagen

In 1846 bckwam men 240 fr. van de „Algemeene Maetschappij ter bevoordering der volksvljijt te Brussel” (112). In 1847 kreeg men 1.500 staatssubsidie (wet van 20.12.1846), welke men uitdeelde in geld en in voedsel (tarwe, roggemeel, erwtenmeel en roggebroad) (113). Een staatssubsidie van 200 fr. in 1848 werd gebruikt voor onderhoud van een zieke in het hospies van het klooster (11,24 fr.) en voor uitdelen van aalmoezen (188,76 fr.) (114).

G. Toelage van de gemeente

Gedurende geen enkel jaar volstonden de inkomsten om de uitgaven te dekken. Dan moest de gemeentekas bijleggen. Aanvankelijk was deze bijdrage kleiner of van dezelfde grootte als de opbrengst van de inzamelingen. Vanaf 1845 werd de subsidie een veelvoud ervan, zoals blijkt uit bijgaande tabel III.

H. „Opbrengst van de klokken”

Jaarlijks ontving men uit de handen van de pastoor een wisselende som tussen 37,72 fr. en 80 fr. genaamd „opbrengst van de klokken”. Het was blijkbaar een aandeel van de Weldadigheid in de onkosten voor kerkdiensten. Anderzijds had het Bureel van Weldadigheid jaar na jaar een aantal sinds lang gestichte jaargetijden en missen te betalen ten bedrage van 186,09 fr. (115). Men moest dus telkenjare meer aan de kerkfabriek betalen dan men ervan kreeg.

§ 3. De hulpverlening van het armbestuur

A. Bestedelingen

De „bestedingskosten” waren bijna elk jaar en in toenemende mate de grootste uitgavepost voor het Bureel van Weldadigheid. Zie tabel V. Het waren de uitgaven voor kost, inwoning en ander onderhoud van een groep behoeftigen, die niet voor eigen huishouding en verzorging konden instaan. De groep bestond deels uit kinderen (behoeftege wezen, halfwezen, kinderen van krankzinnigen), deels uit volwassenen (behoeftege gehandicapten, zieken, geesteszieken, hoogbejaarden en stervenden). In de loop der jaren is deze groep zowel naar aantal als naar samenstelling aan belangrijke wijzigingen onderhevig geweest. Wij beschouwen hier de behoeftigen, die ten laste waren van de Weldadigheid. Daarnaast waren er nog enkele, die rechtstreeks ten laste waren van de gemeente, waarover later. Tot 1835 ging het in hoofdzaak om kinderen, na twee jaar met gelijk aantal, waren het vanaf 1838 vooral volwassenen, die door het Bureel van Weldadigheid als bestedelingen werden onderhouden. Vrouwen en meisjes waren het talrijkst tot en met 1850, daarna waren er meer mannen en jongens. Tot 1845 waren de bestedelingen in hoofdzaak opgenomen door particulieren te Wachtebeke, dan in toenemende mate door het hospies van pastoor G.D. Van Rossen tot 1854. Vanaf 1855, jaar waarin dokter Karel Van Waes burgemeester werd, werden de bestedelingen geleidelijk weggetrokken of weggehouden uit het klooster en weer meer bij particulieren geplaatst. Tussen 1861 en 1865 waren weer de meesten bij particulieren of werden thuis opgepast. Einde 1865 werd alle samenwerking van de Weldadigheid en het hospies van de pastoor opgezegd en was ondertussen het burgerlijk godshuis De Mey zonder de zusters gestart. (Zie tabellen VI en VII).

De behoeftege bestedelingen werden opgenomen door armen. De particuliere kostgevers behoorden tot de lagere sociale klassen. Wanneer een beroep werd opgegeven in de documenten dan is het veelal „werkman”, „werkvrouw” of „landsman”. Een groot deel kon geen handteken zetten onder de betalingsmandaten en tekenden met een kruisje. Bij de toenemende armoede, vooral vanaf 1845 gingen verscheidene van de particuliere kostgevers zelf tot de armlastigen behoren of kregen op een of ander manier steun van de Weldadigheid voor huishuur, doodskisten of communiekleren. Volgens de officiële betalingsmandaten werden de kostgevers per jaar betaald. De meesten werden echter maandelijks of driemaandelijks betaald en soms was een voorschot nodig (115b). Gezien hun materiële situatie werden de kostgevers soms betaald in natura met kleine hoeveelheden aardappelen, bussels hout, rogge, stro, boekweit, enz. (116). Wanneer pastoor G.D. Van Rossen in 1845 begon met een hospies voor vrouwen, later ook voor mannen, dan zijn de kloosterzusters van

Antonius van der Halle woonde van Peter by Ferdinandus de Maest-
schalk a 3 1/2 Jaers van Den 26 meye tot 25 dito 1848 is oud 7

1847 Jaeren
19 Deber by zelf - fr 57 - 15
29 meij by zelf - 57 - 14
mandaat 114 - 27

Den 4 elien is den 4 juny 1848 betaeld by
Charles Noels a fr 33 - 0 - 0 fr 59 - 86 Jaers
te rekenen met den 4 juny 1848

6 brloofstond van de Maest is den 29
april 1849 betaeld by Ferdinandus de
Maest schalk a fr 0 - 0 - 0 fr 27 - 20 Jaers
door den lyd van 14 Jaeren te rekenen van
den 4 meij 1849, bespreekt van enige
kledinge door de eerste Communie

den maand 28 fr 11 - 98 10/12 ieden dag is pro - 16 in
de 8 dagen is - fr 31 memorie 146/365 st
an de Maest schalk

1849
31 Deber by zelf - fr 10 - 00
7 meij idem 14 - 21
mandaat 27 - 21
30 Deber 1850 by zelf - fr 13 - 60
4 meij 1851 idem 13 - 61
mandaat 27 - 21

1848
4 juny aen de Maest schalk - fr - 31
4 aout aen de Maest - 14 - 97 15/28
3 Deber by zelf - 14 - 95
4 maart 1849 by zelf - 14 - 95
6 meij by zelf - 14 - 87
mandaat 54 - 88
mandaat 1 - 31
mandaat 56 - 19

2 gber 1852 by zelf - fr 13 - 61
5 meij 1853 idem - 13 - 60
14 dito idem - 28 - 89

2 gber 1851 by zelf - fr 13 - 60
7 meij 1852 idem - 13 - 61
mandaat 27 - 21

Dezen Antonius is 9 meij 1853 in't ziekenhuis
gedaen a fr 16 - 0 - 0 jaers of fr 61 - 30 te rekenen
van den keltendag is oud 12 Jaeren
op 14 meij 1853 gezegd op te houden nog 6
betelden van dezen Christenijnde

Yacobus Schepens is den 20 Juny
1853 ziek in't ziekenhuis gedaen
a lastmond dag
den 16 Deber 1853 genezen uitgegaan

Den 11 juny 1860 is Dominus Vermeert
ziekelyk in't ziekenhuis gedaen lagen
den avond is gewoontlyk van bed af gien
Den 19 Deber 1860 is Dagon den meest bedeldan

Bladzijde uit het persoonlijk register van ontvanger Petrus Fermont met de notities over de bestellingen van het Bureel van Weldadigheid (in gemeentelijk archief).

TABEL V

Voornaamste uitgaven van het Bureel van Weldadigheid

	1830 (in gulden)	1840 (in frank)	1850	1860
Bestedingskosten	308,67	680,27	2.373,89	2.124,34
Uitdeling van geld (en levensmiddelen)	220,51	953,97	1.890,80	532,-
Meel en bakken van brood	16,20	15,24	29,21	55,05
Brandstoffen	54,-	51,49	45,-	212,18
Kleding en slaping	127,19	294,90	417,55	198,70
Medicijnen en breukbanden	-	-	-	-
Begrafeniskosten	7,35	10,22	103,70	36,50
Onderwijs	-	-	-	-
Huispachten	38,18	-	394,71	424,58
Instellingen buiten gem.	-	-	-	-
Oppassen van zieken	-	-	(61,05)	-
Onderhoud van gebouwen	-	22,56	111,26	-
Kerkdiensten	96,79	186,09	186,09	186,09
Cijnspachten	-	-	-	42,84
Geneesheer	55,-	116,40	200,-	200,-
Vroedkundigen	25,-	52,91	52,91	52,91
Ontvanger	14,71	31,75	31,75	31,75
Schrijver en schrijfbehoeften	15,-	6,35	10,-	11,51
Grondlasten	-	2,-	6,96	13,27
Totaal gewone uitgaven	947,17	2.451,96	7.518,62	8.631,95

TABEL VI

Bestellingen van de Weldadigheid 1830-1865

	Boven 18 jaar			Onder 18 jaar				Algemeen totaal	♂	♀
	Mannen	Vrouwen	Totaal	Jongens	Meisjes	Geslacht niet vermeld	Totaal			
1830	2	5	7	6	6		12	19	8	11
1831	2	7	7	5	7		12	21	7	14
1832	2	7	9	5	6		13	20	7	13
1833	3	6	9	5	6		11	20	8	12
1834	4	6	10	5	6		11	21	9	12
1835	3	7	10	5	6		11	21	8	13
1836	4	7	11	5	6		11	22	9	13
1837	2	8	11	6	4		11	22	8	12
1838	2	10	13	6	4		10	23	8	14
1839	2	8	11	6	5		11	22	8	13
1840	4	6	11	5	6		10	21	9	12
1841	4	7	11	5	4		9	20	9	11
1842	6	8	14	4	3		7	21	10	11
1843	5	10	15	3	5		8	23	8	15
1844	6	12	18	3	6		9	27	9	18
1845	9	13	22	3	6		9	31	12	19
1846	8	17	25	3	6		9	34	11	23
1847	7	18	25	7	8		15	40	14	26
1848	11	17	28	7	14		42	18	24	
1849	15	17	32	8	10		18	50	23	27
1850	17	17	34	6	9		15	49	23	26
1851	16	19	35	13	7		20	55	29	26
1852	18	18	36	14	8	2	24	60	32	26
1853	17	18	35	12	7	2	21	56	29	25
1854	18	21	39	12	8	4	24	63	30	29
1855	22	19	41	12	8	4	24	65	34	27
1856	18	15	33	10	8	2	20	53	28	23
1857	13	14	27	10	8	2	20	49	23	22
1858	15	14	29	3	6	2	11	40	18	20
1859	11	14	25	2	1	2	5	30	13	15
1860	18	15	33	2	3	2	7	40	20	18
1861	17	17	34	1	—	2	3	17	18	17
1862	16	15	31	1	—	2	3	34	17	15
1863	13	13	26	1	—	4	5	31	14	13
1864	12	11	23	3	—	4	7	30	15	11
1865	10	12	22	3	1	5	9	31	13	13

TABEL VII

Bestellingen van de Welddadigheid in de gestichten van
 Z.E.H. G.D. Van Rossen
 (aanvankelijk met leken, daarna met kloosterzusters geleid)

	Mannen	Vrouwen	Totaal	Jongens	Meisjes	Geslacht niet vermeld (kinderen)	Totaal	Alge- meen totaal	♂	♀
1836	—	—	—	—	2		2	2		2
1837	—	—	—	—	2		2	2		2
1838	—	—	—	—	2		2	2		2
1839	—	—	—	—	3		3	3		3
1840	—	—	—	—	3		3	3		3
1841	—	—	—	—	3		3	3		3
1842	—	—	—	—	3		3	3		3
1843	—	—	—	1	5		6	6	1	5
1844	—	—	—	1	6		7	7	1	6
1845	—	11	11	1	6		7	18	1	19
1846	—	15	15	1	6		7	22	1	21
1847	—	17	17	2	8		10	27	2	25
1848	3	13	16	1	7		8	24	4	20
1849	7	15	22	1	10		11	33	8	25
1850	8	14	22	1	8		9	31	9	22
1951	9	17	26	1	6		7	33	10	23
1852	10	14	24	1	6	2	9	33	11	20
1853	8	15	23	2	5	2	9	32	10	20
1854	9	16	25	2	6	2	10	35	11	22
1855	10	13	23	2	6	2	10	33	12	19
1856	9	11	20	3	5		8	28	12	16
1857	7	11	18	3	5		8	26	10	16
1858	9	11	20	3	6		9	29	12	17
1859	7	9	16	2	1		3	19	9	10
1860	9	11	20	2	1		3	23	11	12
1861	8	9	17	1	—		1	18	9	9
1862	8	8	16	1	—		1	17	9	8
1863	6	7	13	1	—		1	14	7	7
1864	5	5	10	2	—		2	12	7	5
1865	5	3	8	1	—		1	9	6	3
1866	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

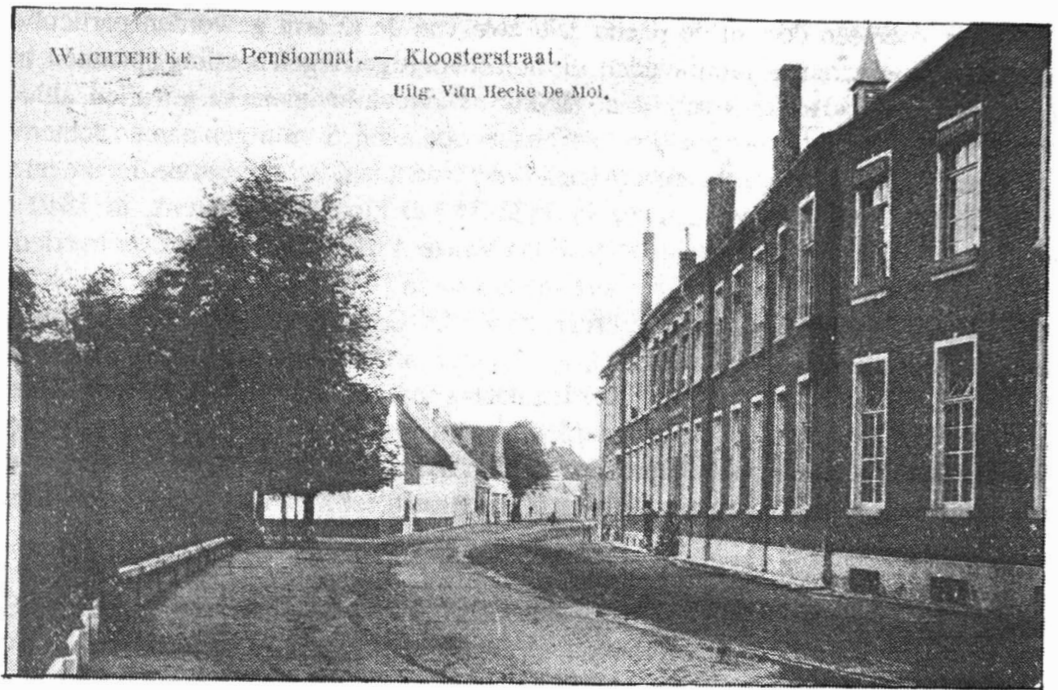
Wachtebeke voor een deel in de plaats gekomen van de té arm geworden particuliere kostgevers. Soms waren het familieleden, die hun behoeftigen tegen betaling opnamen, hun aantal steeg naar 1850 toe en kreeg vanaf 1860 de overhand. In de meeste gevallen, althans in deze periode, waren het derden, die kostgangers opnamen. Sommigen namen achtereen een of meer kostgangers op, anderen worden slechts éénmaal vermeld in de documenten. B.v. bij Joseph Lammens vonden we in 1833-34 het kind Petrus Arens, in 1840 de krankzinnige Regina Swartelé en in 1845-48 Jan Van de Vijver (bij de kostgever overleden op 13 januari 1848). Bij Livinus Ghevaert vonden we in 1840 - 41 Bruno Van de Voorde, 1842-43 Marie-Jacoba Vervliet en in februari-april 1850 Constant De Backer, allen volwas-senen. De duur van het verblijf was zeer uiteenlopend van soms enkele dagen tot meerdere tientallen jaren, sommige kostgangers werden slechts gedurende een kleine periode, andere gedurende meerdere jaren op een of meerdere posten opgenomen. Sommige kostgangers waren moeilijker klanten dan andere en verhuisden om zo te zeggen elk jaar of een andere keer boterde het niet met één bepaalde kostgever, maar bleef men langer bij een andere.

Minderjarigen

De grootste groep wezen en halfwezen van Wachtebeke, en er waren er veel in deze periode, kwamen nooit in contact met de Weldadigheid, die zich uitsluitend met de totaal bezitslozen inhield. Familiale solidariteit en individuele plaatsing tegen betaling zorgden voor al de anderen. Bovendien waren zowel jongens als meisjes vanaf de leeftijd van 9 à 10 jaar in staat zelf hun kost te verdienen als knechtje of meid. De boeren hadden o.m. „koetertjes” nodig om de koeien „te wachten”: bewaken van de koeien bij het afgrazen van de graskanten rond de akkers. Het was dus alleen voor de kinderen uit bezitsloze gezinnen en families, waarvoor de Weldadigheid moest uitzien naar een thuis. In 1830 waren minstens 12 van de 19 bestellingen jonger dan 13 jaar. Hun aantal zou stijgen tot 24 in 1852 en vanaf 1856 weer dalen. (Zie tabel VI).

De aanvaarding van een kind als kostganger werd aanvankelijk „aanbesteed”. Na een openbare bekendmaking via aflezing en aanplakking konden geïnteresseerden naar de bijeenkomst komen van het Bureel van Weldadigheid in het gemeentehuis meestal op de vierde zondag van de maand, na de vespers. Een laatste spoor van een dergelijke openbare aanbesteding is te vinden in de notulen van de vergadering van 27 april 1834. Voor zeer uiteenlopende termijnen en prijzen werden de kinderen geplaatst. Hoe ouder een wees, hoe meer hij kon meewerken en hoe minder de Weldadigheid diende te betalen. Een uitvoerige aanbesteding vond plaats op 25 november 1829. Aangezien deze ook betrekking had op de hier besproken periode, geven we het verslag ervan als voorbeeld bij de gang van zaken. Regina Swartelé (°1798), spinster, gehuwd met Francies Stevens, werkman, was na een verklaring van dokter Van Waes als krankzinnige opgesloten in het gesticht voor krankzinnigen te Gent, bij de Zusters van Liefde. Later zou zij bij verschillende particulieren te Wachtebeke worden opgenomen. Haar man, die trouwens vroeg zou sterven, kon blijkbaar niet voor de vijf kinderen zorgen. De vergadering van de Weldadigheid ging uitzonderlijk op een woensdag door:

„Zittinge van d'administratie van het armbestuer, present d'onderschreven leden - Woensdag den 25. November 1829. – Aanbestedinge van armlastige. Achtervolgens de gedane afkondiginge zondag zijn op heden de naartvolgende arme subjecten besteed op de konditien

Vanaf 1836 tot 1865 werden een aantal bestedingen van het Bureau van Weldadigheid van Wachtebeke geplaatst in de instellingen van pastoor G.D. Van Rossen. Het hoogste aantal was 35 in 1854: 25 volwassenen en 10 kinderen.

dat de aannemers deszelven moeten onderhouden zoo van voedsel, kleedinge als anderzints ziek en gezond immers behandelen gelijk hun eigene kinderen, alleenlijk zal het gestigt dezer in geval van ziekte den geneesheer van dit gesticht tot hunne genezinge zenden en de doodkisten leveren bij geval van overlijden; de kinderen zullen werken bij de annemers voor zoo veele hunne gestaetheit en gesteltheit toelaat in voordeel van hun laatsgenoemden te weten: -

1°. Natalia Stevens, oud, 9. Jaren dochter van Francies ende van Regina Swartelé, is besteed bij Pieter Van de Walle, Overslag voor drie jaren heden ingaande af 1 - 71 1/2 cts 's jaars.

2°. Marcellus Stevens, oud, 7 Jaren, zoon van Francies ende van Regina Swartelé voornoemd is besteed bij Pieter Gillis Wachtebeke - voor zes Jaren heden ingaande af 9 - 43 cts s' Jaars .-

3°. Charlotte Stevens, oud, 6 Jaren, dochter van Francies van Regina Swartelé ook voornd. is besteed bij Petrus Van de Voorde, Walderdonk voor f 8 - 57 cnts s' Jaars heden ook ingaande voor 6 Jaren

4°. Livina Stevens, oud 4. Jaren dochter van Francies van Regina Swartelé voornd. is besteed bij Pieter Van de Walle voornoemd voor 4 Jaren voor zes gulden af 6 - 00 s' jaars.-

5°. Bernaerd Stevens, oud 3 Jaren is besteed bij Pieter Van der Gracht, wonende op d wijk Walderdonk voor drie Jaren heden ingaande af 13 - 71 1/2 cts s'jaars.-

Gedaan in zittinge en dage, maende en Jare als boven.-

(Get.) D. Van Bastelaere, Vandenbossche, Pieter Creve, D. Baecke". (117)

De tekst van één openbare aankondiging bleef bewaard, deze van 13 april 1833. Er zijn sporen van waterdruppels op: mogelijks regende het toen de veldwachter na de zondagsmissen voorlas:

„Den Burgemeester en voordere leden van den raed van het armbestuer van Wachtebeke, brengen ter kennis der Inwoonders dezer gemeente dat'er op den vierden zondag dezer loopende maend april naer het Eyndigen der Vespers, door hun in zittinge zal overgegaen worden tot de besteeding der naerschreven armlastige persoonen, te weten:

1°. = Petrus en Antonia Seghers, alsnu gehuysvest bij Philippe Ingels.-

2°. Petrus Aerens, alsnu gehuysvest bij Rosalia Scherrens,

3°. Charlotte Stevens, alsnu gehuysvest bij Petrus Van de Voorde,

4°. Livinia Stevens, alsnu gehuysvest bij Pieter De Bock.

5°. Bernardus Stevens, alsnu gehuysvest bij Pieter Van de Gragt.

6°. Catharina Van Watteghem, alsnu gehuysvest bij Josephus De Wilde.

7°. Marie Therese Haentjens, alsnu gehuysvest bij Donatus Creve.

De gonne genegen zijn om eenige der voorschreven armlastige te aenveirden, komen den vierden zondag naer de vespers voornoemd in het gemeentehuis alhier.

Gedaen te Wachtebeke den 13. April 1833 -

Den Burgemeester. onderteekend D.J. Vandenbergh"

(118).

Uit de toevoegingen op deze aankondiging en uit de notulen van de vergadering van 28 april 1833 blijkt dat nog drie andere minderjarigen ter sprake kwamen: Natalia Stevens, 13 jaar, Rosalia Van Watteghem, 9 jaar en Pieter Van Laere, 10 jaar. Natalia Stevens werd gratis

opgenomen, vermoedelijk bij een oom langs vaderszijde. De meesten werden bij dezelfde particulieren opgenomen voor prijzen tussen 10,60 en 24 gulden of 18,14 en 43,54 frank (119).

Vanaf 1836 werden enkele meisjes door de Weldadigheid geplaatst in de armenschoolweeshuis van pastoor G.D. Van Rossen in Wachtebeckedorp, waar ze naast kost en inwoon ook een opleiding kregen in kantslossen en andere vakken. De eersten waren de reeds vermelde Livina (Seraphina) Stevens, die later zou intreden in de congregatie van Wachtebeke, en Catharina Van Watteghem, die later „meesteresse” zou worden in de kantschool. Vanaf 1843 tot 1860 werd op kosten van de Weldadigheid een jongen onderhouden in het weeshuis, eerst de reeds vermelde Marcellus Stevens die achteraf knecht bleef in het klooster, later Petrus Delsaert. Het totale aantal onderhouden in het weeshuis steeg tot 9 in 1849 en daalde tot twee in 1860, om dan te verdwijnen. De laatsten, Petrus Delsaert en Rosalia Vereecken, waren meer dan 15 jaar geworden. Gedurende gans deze periode bedroeg het kostgeld 54,64 fr., wat meer was dan werd gevraagd voor de andere opgenomen, van wie 10 centiemmen per dag werd gevraagd (120).

Daarnaast verbleven tussen 1849 en 1865 enkele minderjarigen in het hospies van het klooster, ofwel tijdelijk, samen met hun opgenomen moeder, ofwel gedurende een langere periode als gehandicapten, die blijkbaar niet voor onderwijs in aanmerking kwamen. De prijzen door de Weldadigheid betaald, liepen voor dezen sterk uiteen: van gratis, wanneer voor de moeder werd betaald, tot 50 centiemmen per dag (121).

Andere wezen of halfwezen werden ondertussen verder bij particulieren geplaatst: meer jongens dan meisjes, aangezien het weeshuis van pastoor G.D. Van Rossen tot 1858 in principe alleen bestemd was voor meisjes. De periode na 1859, waarin er nog weinig minderjarigen in het klooster waren uitbested, was tevens een periode, waarin er in het geheel te Wachtebeke weinig minderjarigen moesten onderhouden worden door de Weldadigheid. (Zie tabel VI). Nadat de Weldadigheid geen wezen meer uitbestedde in het weeshuis van klooster, is dit zich meer gaan richten op de opname van wezen van buiten de gemeente, wat ook gebeurde met het hospies, waarover verder meer.

Volwassenen

Volwassenen vormden in 1830 vooralsnog een minderheid in het aantal bestedingen van de Weldadigheid. Hoogstens 7 van de 19 waren volwassenen, vier vrouwen en drie mannen, waarvan de leeftijd bij benadering: 25, 32, 49, 50, 52 en 71 jaar (van de zevende onbekend). Twee ervan worden uitdrukkelijk vermeld als krankzinnig, één als gehandicapte. Wellicht waren de anderen eveneens gehandicapt (122).

Naarmate de algemene armoede toenam, zou het aantal volwassen bestedingen relatief sterker toenemen dan het aantal minderjarigen. Het steeg tot 41 personen in 1855, die ofwel het ganse jaar ofwel een kleinere periode waren uitbested. In tegenstelling met de gebruiken bij minderjarigen vonden we geen sporen van „openbare aanbesteding”. De formule zelf werd wel gebruikt, b.v. nog op 30 mei 1839: „Daer is op heden aenbested bij Augustinus Van Doorselaere de genaemde Marie Theresia Soetaert en haer kind voor en mids de som van veertien francs een en vijftig centiemmen 's jaers ingang genomen hebbende sedert den

twintigsten January lest om voorts te dueren tot voorder dispositie van dit gesticht". Blijkbaar had de kostgever deze vrouw, komende uit de kolonie van Merksplas, al een tijdlang opgenomen en vroeg hij nu pas die kleine steun voor het onderhoud (123).

Tot en met 1844 waren de volwassen bestedingen uitsluitend bij particulieren ondergebracht, tussen 1845 en 1854 in toenemende mate in het hospies van het klooster, daarna weer in toenemende mate bij particulieren. De prijzen liepen nog meer uiteen dan bij de kinderen, afhankelijk van de nodige zorgen, onkosten voor voedsel en mogelijkheid tot werken. De hoogste prijs werd betaald voor sommige krankzinnigen, b.v. 195,92 fr. voor een jaar onderhoud 1838-1839 van Regina Swartelé. Nog duurder waren sommige kortstondige verblijven bij herbergiers. Zo betaalde men 75 centiemen per dag voor het verblijf van Bernardina Van Acker bij herbergier Laureys Verschraegen te Winkel van 1 maart tot 2 april 1843, wat op jaarbasis 273,75 fr. zou zijn (124). In het persoonlijk register van ontvanger Petrus Fermont voor de uitbesteding vonden we voor de uitbesteding bij particulieren volgende jaarbedragen: 130,61 fr., 120,45 fr., 120 fr., 114,28 fr., 108,84 fr., 100 fr., 90,70 fr., 87,07 fr., 81,63 fr., 76,19 fr., 70 fr., 60 fr., 59,86 fr., 54,42 fr., 50 fr., 48,98 fr., 43,54 fr. en 40 fr. De prijzen konden in de loop der jaren wijzigen of zelfs binnen één jaar, al naargelang de toestand van de opgenomene, maar bleven wel grotendeels gelijk als de besteding bij dezelfde kostgever bleef.

De kandidaten stonden niet te wachten om (bepaalde) mensen op te nemen. B.v. wanneer Joseph Lammens, wever, weigerde om nog langer de reeds vermelde krankzinnige Regina Swartelé aan de afgesproken prijs op te nemen, moest men een tijd zoeken om een nieuwe post te vinden (125).

Het hospies van het klooster

Pastoor G.D. Van Rossen had graag een pensioonaat opgericht in 1844, maar kreeg daartoe geen toelating van het bisdom. Hij richtte dan een „armhuis en hospitaal” in.

Op 27 januari 1845 werd met het Burcel van Weldadigheid van Wachtebeke een contract afgesloten, waarvan een copie bewaard bleef op een los blad in het handschrift van ontvanger Petrus Fermont:

Zijn onder elkander overeengekoomen den heer Pastor der gemeente van Wachtebeke Directeur van 't weezenhuys van den eenen kant, en van den anderen kant het armbestuer der zelve gemeente wegens den onderhoud in het weezenhuys van oude zieke gebrekkelijke en ongenesbaere arme van het vrouwelijk geslagt zoo volgt

art 1

Alle arme menschen van het vrouwelijk geslagt die door de zorg van het armbestuer in het weezenhuys zullen gedaen worden, zal het armbestuer voor hunnen onderhoud van eten, drinken, kleederen wasschen naeyen en bed(d)erijen alsmede huysvesting betaelen twintig centimes voor elk hoofd per dag, te rekenen van den dag van hun inkomen tot den dag van hun afsterven beyde medebegrepen zoo nogtans dat heer directeur van het weezenhuys, ingeval hij bij laps van tijd ondervond dat het weezenhuys er aen moest toeleggen regt behoud van vermeerdering van prijs te vraegen

art 2

Het armbestuer verbind zig bij trimestre semestre of jaerlijks te betaalen volgens verzoek van den heer directeur van het weezenhuys

art 3

Het armbestuer zal zijnen geneesheer bevelen de arme zieke dewelke in het weezenhuys geplaets zijn door het bureel van Weldadigheyd te heelen ofte cureren welkdanige operatiën er aen die arme menschen zouden moeten gedaen worden met deszelfs medicamenten zonder eenigen kost van het gestigt

art 4

De meubelen van huysraed, kleederen, lijnwaeden, en bed(d)erije van elken armen mensch die in het weezenhuys komt te overlijden blijven in vollen eygendom aen het gestigt toebehooren.

art 5

Het armbestuer zal ook gedoogen dat de arme dewelke zig in het gestigt zullen gelieven te plaetsen zullen medebrengen hunne kleederen lijnwaed en bedderije indien zij van het zelve voorzien nog zouden zijn

art 6

In geval van overlijden der in het gestigt geplaetste arme zullen de kosten van doodkiste ten laste van het armbestuer zijn

art 7

De heer Directeur stemt toe in het weezenhuys te zullen aenveirden alle de arme van het vrouwelijk geslacht welke het armbestuer geraedig zal vinden (h)en aldaer te zullen onderhouden tot hun overlijden uytgenomen de krankzinnige over de welke een nieuw acoörd zou moeten aengegaen worden mits de bespreken hierboven aengeduw

art 8

Het zal den heer directeur vrij staen de onverbeterlijke personen die de veyligheyd en rust van het gestigt zouden benemen te mogen wegzenden nogtans nooyt zonder aen de leden van het bureel van Weldadigheyd hierover geraedpleegd te hebben.

*Aldus opgemaekt in dobbel (doorstreept: ingetrokken) van weerkanten bij partijen onder-tekend en elk een dubbel ingetrokken te Wachtebeke den 27 January 1800 vijfenveertig
de handteekenen"*

(126).

Diezelfde dag 27 januari 1845 werden acht bejaarde vrouwen opgenomen, waarvan één al veertien dagen later overleed. Zij werd met een armenkist begraven, zoals afgesproken in het contract. In 1847 waren al 17 vrouwen gedurende het ganse jaar of gedurende een kleinere periode in het hospies van het klooster opgenomen, met een gewone bezetting van 9 tot 11 vrouwen. Nadat, zoals in het contract was gestipuleerd, alleen vrouwen werden opgenomen, werden vanaf 1848 ook mannen, meestal zieken, opgenomen, maar de mannen bleven in de minderheid. Zie tabel VII.

Reeds op 25 augustus 1845 bleken de kostprijzen, vooral van de voeding, te hoog in verhouding met de betaalde 20 centiemmen per dag. Pastoor G.D. Van Rossen richtte zich schriftelijk tot het Bureel van Weldadigheid om de dagprijs naar 40 centiemmen te brengen en voortaan per trimester te betalen. Bovendien vroeg hij om de jaarlijkse levering van vier of vijf zakken rogge met als argument dat de opgenomenen vroeger brood kregen bij de brooduitdelingen in de kerk: „terwijl deze arme menschen van te voren brood hadden bij den armdisch...” (127).

Vanaf 27 oktober 1845 werd de gewone dagprijs opgetrokken tot 30 centiemen, op 27 oktober 1848 weer verlaagd tot 20 centiemen; vanaf begin 1854 werd het 25 centiemen per dag voor een vrouw en 30 centiemen voor een man. Tussendoor werd meer betaald voor zwaar gehandicapten, zwaar zieken en stervenden (33 of 46 centiemen) of minder voor arbeidskrachtigen (5 centiemen). De gelijktijdige opname in het hospies van volwassen bestedelingen steeg op zijn hoogst tot 22 (14 vrouwen en 8 mannen) op 7 oktober 1854. Daarnaast was nog een meisje van 12 en een jongen van 13 bij de volwassenen opgenomen in het hospies. Op dat ogenblik waren er tevens 7 meisjes in het eigenlijke weeshuis door de Weldadigheid uitbested. In het geheel betaalde de Weldadigheid dus op dat ogenblik voor 31 personen.

Het groeiende conflict tussen pastoor G.D. Van Rossen en burgemeester Karel Van Waes had ook zijn weerslag op het hospies en de onenigheid over het hospies was een onderdeel van het conflict. De prijzen werden beknipt en het aantal opgenomen verminderd. Vanaf 1856 waren de prijzen verminderd, in 1858 golden voor de negen mannen zelfs zes verschillende prijzen tussen 5 en 40 centiemen. Reeds vóór hij burgemeester was had dokter Karel Van Waes bij gelegenheid de opgenomen moeten „taxeren” „en wanneer hij zal kunnen werken te taxeren door mijnheer Van Waes”, m.a.w. dokter Van Waes moest bepalen wanneer er een prijsvermindering moest komen (128). Wellicht heeft hij dit ook verder gedaan als burgemeester-feitelijke voorzitter van het Bureel van Weldadigheid.

Het persoonlijke register van de bestedelingen bijgehouden door ontvanger Fermont vermeldt af en toe ook een hoedanigheid van de bestedelingen. De aantekeningen van de ontvanger tonen aan dat het hospies van het klooster vooral een ziekenhuis was, een toevluchtsoord voor mensen die ernstig ziek of gehandicapt waren en veel zorgen nodig hadden. Eens zij genezen waren, werden zij soms bij particulieren geplaatst of gingen weer naar huis.

Enkele voorbeelden illustreren dit:

- 1848 „ziekelyk” (20 dagen later overleden)
- 1848 „ziekelyk met eene zieke bilanz”
„krankzinnig” (bij twee personen vermeld)
- 1850 „ziekelyk” (maar bleef nog meer dan 13 jaar)
- 1851 ”in beternis van ziekte” (twee en een halve maand later vertrokken, maar negen maanden later weer terug opgenomen)
- 1852 „met verbrande voeten”
- 1853 „ziekelyk”... met belofte van vermindering van prijs indien zij beterd” (ongeveer vijf maanden later overleden)
- 1854 „ziekelyk (43 dagen later overleden)
- 1858 „ziek in 't weezenhuis gedraegen” (8 dagen later overleden)
„ genezen uitgegaen” (na een kleine maand)
- 1861 „met een gewond been” „wederom ziek in 't weezenhuis gekomen” „bevel tot verlaten” (later ziekelyk bij particulier)
- 1861 „met een geraektheid” (later bij particulieren)

De uitbesteding in het hospies van het klooster werd uiteindelijk bijna beperkt tot het noodzakelijke verblijf tijdens ziekte. Daarna werden de bestedelingen weer bij particulieren geplaatst. Wanneer dan na de dood van J.C. De Mey en de machtiging om zijn erfenis te

aanvaardden, het „Gesticht De Mey” in zicht kwam, vermeed men zelfs voor een deel deze opname in het hospies. Er werden meer particulieren aangesproken om de zieken thuis op te passen, waarover wij in volgend artikel uitwijden.

Bij de opening van het godshuis De Mey, en dit zonder de zusters, werden alle bestellingen van de Weldadigheid uit het hospies van het klooster weggetrokken. Twee kostgangers gingen al zo spoedig mogelijk over, nog vóór de nieuwbouw volledig in gebruik werd genomen. Van de laatste zeven bestellingen, vijf mannen en twee vrouwen, gingen er op 1 januari 1866 vijf over naar het godshuis De Mey: één vrouw en vier mannen. De vrouw, Joanna Van Pottelberghe, was op dat ogenblik al bijna 24 jaar bij de zusters geweest en Pieter Van de Vijver al bijna 15 jaar... Rosalie Bogaert en Charles Tacq gingen niet over naar het godshuis De Mey en van dan af zou de Weldadigheid voor hen ook niet meer betalen. Het hospies van pastoor G.D. Van Rossen bleef bestaan, maar richtte zich voortaan meer tot mensen van buiten Wachtebeke, iets wat op dat ogenblik al het geval was voor het weeshuis. Daarmee hadden de zusters afgedaan bij de Weldadigheid van Wachtebeke, voorlopig althans. Voor de Congregatie is het wellicht een troost geweest dat zij een goed jaar later plechtig werden ingehaald voor het huishoudelijk bestuur van het godshuis Ghesquière te Lochristi. Daar en ook in andere gemeenten was er een zeer goede verstandhouding tussen de plaatselijke Weldadigheid en de zusters van Wachtebeke.

B. Ziekenoppas aan huis

Tot 1861 kwamen onkosten voor ziekenoppas slechts sporadisch voor. Zo lezen we b.v. in de rekeningen van 1836 dat armmeester E. Van Bastelaere 1,27 fr. gaf aan J. Notte om een armlastige weduwe „op te passen”. In 1850 krijgt Anna Van Doorselaer 8,61 fr. voor „dry maenden en zes dagen huishoudingsdienst verrigt te hebben bij Jean De Caluwe...” In 1852 betaalde armmeester Augustinus Vervaet 6,18 fr. aan Frederica Leyn „voor zieke dienst” voor de weduwe van Pieter Jan Vervaet. In 1856 vinden we nog een andere formulering: Joseph Haemerlinck werd betaald voor „16 dagen onderhoudskosten aen den seer zieken Jacobus Raes van Stekene à eenen franc dags en des nachts waeken en licht à 50 centimen den nacht als daertoe aenzogt door deze commissie” (129).

In de jaren, die de afdanking van de zusters van het klooster voorafgingen, werd meer uitdrukkelijk beroep gedaan op „ziekendiensters”, die de zieken aan huis verzorgden.

Armmeester D. Van Bastelaere betaalde in 1861 aan weduwe Van Daele 6,40 fr. voor 20 dagen verzorging van de vrouw van Casemir Temmerman en aan vrouw P. Van de Calseyde 19,20 fr. voor 60 dagen verzorging van dezelfde (gerekend aan 32 centiemen per dag). Armmeester Charles Van Rooten betaalde in 1862 4,86 fr. aan Marie Boone voor 13 dagen oppassen van weduwe Petrus De Babander; 5,04 fr. aan Tresia De Kruynaere voor 14 dagen oppassen van weduwe Benedictus Gillis; 2,52 fr. aan Joanna Willems voor 7 dagen oppassen van vrouw Charles Willems (gerekend aan 36 centiemen per dag). Armmeester D. Van Bastelaere betaalde in 1863 5,70 fr. aan vrouw Livin Gevaert voor 21 dagen bijstand als ziekindienster aan weduwe Fr. Van de Velde en 2 fr. aan vrouw Louis De Caluwe. Armmeester Petrus Van Bastelaere betaalde in 1864 een speciale toelage aan Paulina Van Poucke en Natalia Van Waes voor oppassen en waken bij Petrus Verhaege: 7,25 fr. (5

stuivers per dag). Eveneens in 1864 betaalde Bernard Vermeiren, armmeester van Kalve, 6,36 fr. aan weduwe Van Acker voor het oppassen gedurende 17 dagen van de zieke Petrus Swartelé aan 4 stuivers per dag. Charles Van Rooten betaalde aan weduwe Charles Bruggeman enerzijds 3,60 fr. voor 8 dagen oppassen aan 45 centiemmen per dag van Livinus Van Brussel en zijn vrouw en anderzijds 1 fr. voor het afleggen en lijkbidden van Livinus Van Brussel. In 1865 werd nogmaals 9 fr. uitgegeven aan de ziekenverzorging van Petrus Verhaege, aanvankelijk inwonend bij Paulina Van Poucke, de laatste 10 dagen voor zijn dood opgenomen en verzorgd door Joannes Bernard Inghels. Tijdens de ziekteperiode verhoogde de uitbestedingsprijs van 7,55 naar 10,41 fr. per maand. Armmeester Sefrinus Mingers gaf begin 1866 nog in totaal 22,34 fr. uit voor ziekendienst, afleggen en lijkbidden van Jan Lippens, Pieter De Corte en weduwe De Wever (mogelijk voor diensten in 1865).

Opvallend is het verdwijnen van deze uitgavenpost. Alleen nog door armmeester J.B. Marquenie werd in 1866 25,06 fr. en 27,04 fr. uitgegeven voor oppassen van zieke behoeftigen tijdens de cholera-epidemie in het derde en vierde kwartaal van 1866. Eens het godshuis De Mey volop in gebruik was, werden geen ziekendiensters meer betaald, wat er o.i. op wijst dat dit beroep op hen een overgangperiode vormde, om zoveel mogelijk de zieken uit het klooster te houden (130).

C. Geldelijke steun aan behoeftigen

De tweede belangrijkste uitgavenpost was de „bedeeling in geld, brood en andere levensmiddelen” door de armmeesters in hun wijk verricht. Aanvankelijk ging het soms nog om uitdeling in natura of betalingen aan winkeliers voor aan armen geleverde voedingsmiddelen, maar later meer en meer en uitsluitend om geldelijke steun. Dit geld was volgens de bijgevoegde rekeningen van de armmeesters soms bedoeld om kleren aan te kopen, voor ziekenoppas of om een huishuur te betalen, maar grosso modo was dit geld hoofdzakelijk bedoeld om aan de ondersteunden toe te laten voedsel te kopen. Dit kunnen we enerzijds besluiten uit het feit dat in begrotingen en rekeningen een aparte post werd voorzien voor „kleding en slaping”, bestedingskosten en huishuur. Anderzijds maakte men bij de begrotingen tot 1839 jaarlijks de opmerking dat men bij deze uitgavepost moest rekening houden met het feit dat de armen wekelijks brood kregen in de parochiale kerk: „dient te bemerken dat de 630 francs voor bedeeling onder numero twee wel is waer niet toereykende zijn maer dat de aermlastige ook ten deel hunnen onderhand vinden in de wekelijksche distributien van brood die gedaen worden door de ingezetene in de parochiale kerke” (131).

De steun werd meestal periodiek gegeven per week, twee weken of maandelijks. Anderen kregen slechts eenmalige steun. Sommige gezinnen kregen periodieke steun gedurende gans het jaar, anderen slechts gedurende de helft van het jaar of enkele maanden.

Het was door deze gelduitdelingen dat het grootste aantal behoeftigen geholpen werd en het waren ook veelal dezelfde, die voor andere hulpverlening in aanmerking kwamen. Nauwkeurige statistieken heeft het Bureel van Weldadigheid van die tijd niet bijgehouden. Ook de tweemaal per jaar binnengebrachte rekeningen van de armmeesters zijn weinig overzichtelijk, maar laten toch ramingen toe.

Op basis van de binnengebrachte rekeningen voor 1836 schatten wij het aantal ondersteunde

gezinnen voor dat jaar op 36. Armmeester P.J. De Cock had de zorg voor 4 gezinnen in het Dorp; Livinus Verneire eveneens voor een viertal gezinnen op Kalve; armmeester J.F. De Bruyne moest voor 13 gezinnen zorgen op Langelede; Dominicus Baecke voor 4 gezinnen op Walderdonk en Emanuel Van Bastelaere voor 12 gezinnen op Ramonshoek en Overslag (132).

In 1845 was het aantal met geld ondersteunde gezinnen bijna verdrievoudigd tot 95. Armmeester J.C. Coppens in het Dorp deelde 212,40 fr. uit aan 17 gezinnen, waarvan op jaarbasis de grootste steun 48,5 fr. bedroeg en de kleinste 0,50 fr. Armmeester Louis Hesters op Langelede gaf 184,05 fr. aan 21 gezinnen, per jaar tussen 50,50 fr. en 0,50 fr. Op Walderdonk verleende armmeester Frans Van Assel steun aan 10 gezinnen met 70,22 fr., waarvan op jaarbasis het hoogste bedrag 33,44 fr. en het kleinste 0,64 fr. Jan Heirman op Kalve gaf 308,39 fr. aan 23 gezinnen met een jaarbedrag tussen 50,85 fr. en 0,32 fr. Tenslotte armmeester Augustinus Alexander op Ramonshoek-Overslag gaf 313,77 fr. aan 24 gezinnen, waarvan het hoogste jaarbedrag 60,36 fr. bedroeg en het kleinste 0,64 fr. (133).

Voor de jaren 1849-1853 hield ontvanger Petrus Fermont een registertje bij, dat bewaard bleef, waarin hij naast de 209 namen van geldelijk ondersteunden, de wijk en uitgedeelde bedragen ook iets zegt over de samenstelling van de gezinnen, voor zover hij die kende. Uit de samentelling van al zijn gegevens (als dusdanig van hem overgenomen) tekent zich een profiel af. De steuntrekkenden zijn hoofdzakelijk echtparen met kinderen, en verder weduwen met kinderen en alleenstaande mannen. De meest voorkomende situatie is een echtpaar met vier kinderen. Voor zover het aantal kinderen vermeld wordt, hebben de gezinnen gemiddeld 3,6 kinderen. Bij de echtparen is vooral de gezondheidstoestand van de man zwak, want 23 mannen worden in de loop der jaren door ontvanger Fermont als overleden genoteerd, tegenover slechts 8 vrouwen. Bij de verweduwen waren de vrouwelijke behoeftigen in de overgrote meerderheid. De dood of de ziekte van de man in een gezin met kinderen was dé grote oorzaak van behoeftigheid. Alleenstaande vrouwen en weduwnaars konden zich gemakkelijker uit de slag trekken. (Zie tabellen VIII en XI) (134).

Zowel in de jaarlijkse verslagen van het College van Burgemeester en Schepenen voor de gemeenteraad als in verslagen voor de provinciale overheid vinden we opgaven van het aantal ondersteunden. Deze getallen geven niet altijd slechts het aantal ondersteunden van het Bureel van Weldadigheid, maar ook van de „Hulpcommissie van Liefdadigheid” en het „Gemeentelijk liefdadigheidsgenootschap”, waarover wij nog zullen spreken. Toch geven deze getallen een idee van de evolutie van de ondersteuning waarvan een groot deel bestond in geldelijke steun door het Bureel van Weldadigheid. Zie tabel X.

Vanaf 15 januari 1861 werd de uitdeling van geld grondig gereorganiseerd. In plaats van aan vijf armmeesters, werd de uitdeling in geld toevertrouwd aan één van hen Franciscus Gysel, „armmeester-bedeeler” genoemd. Gedurende elf jaar zou hij deze functie waarnemen. De andere armmeesters, evenals F. Gysel zelf op Walderdonk, zorgden op hun wijk voor de uitdeling van brandstof (nog bijna uitsluitend kolen) en van klederen (vooral voor de communicanten). De rekeningen van deze uitdelingen werden per kwartaal ingediend bij de ontvanger. Ze werden niet door F. Gysel zelf geschreven, maar door burgemeester Van Waes. Na de dood van burgemeester Van Waes werd de oude regeling met vijf „bedelende”

TABEL VIII
Algemeene gezinssituatie van de ondersteunden 1849-1853 (*)

	Dorp	Langelede	Walderdonk	Kalve	Ramonshoek/ Overslag	Total
Echtparen	32	19	5	20	21	97
Samenwonende wezen	–	3	–	–	4	7
Weduwnaars	2	–	1	1	–	4
Weduwen	5	18	2	8	14	47
Verlaten vrouw	–	–	–	–	1	1
Alleenstaande mannen	5	14	7	6	15	47
Alleenstaande vrouwen	1	1	–	1	2	5
man? vrouw?	1	–	–	–	–	1
Totalen	46	55	15	36	57	209

(*) Tijdens deze periode overleden 21 mannen, 6 vrouwen en tweemaal beide partners. Overleden eveneens: 7 weduwen, 2 weduwnaars en één alleenstaande vrouw. Wij gaan voort op de gegevens, die de ontvanger in zijn registertje noteerde en hebben deze niet gecontroleerd. Zie noot 135.

TABEL IX

Aantal kinderen van de ondersteunden 1849-1853 (voor zover vermeld)

	geen vermeld (*)	1	2	3	4	5	6	7	8	9	aantal niet vermeld
Echtparen	25	3	12	11	19	10	5	3	–	1	8
Samenwonende wezen	–	–	3	1	1	1	–	–	–	–	1
Weduwnaars	1	1	–	–	1	–	1	–	–	–	4
Weduwen	26	2	5	3	7	–	1	–	–	–	3
Verlaten vrouw	–	–	–	–	1	–	–	–	–	–	–
Totalen	52	6	20	15	29	11	7	3	–	1	12

(*) Wat niet uitsluit dat er wel kinderen waren.

Hedst^{er} gester aelman
heeft 2 Kinder

61

A deeld van den 28 Januy tot Den 28 July 1850	25-00
Jan 28 July tot 13 Januy 1850	16-29
Jan 14 Januy tot 17 July 1850	28-64
Jan 19 July tot 12 Januy 1851	21-50
Jan 14 Januy tot 13 July 1851	33-00
Jan 16 July tot 10 Januy 1852	26-00
Jan 12 Januy tot 17 July 1852	33-00
Jan 19 July tot 8 Januy 1853	37-50
Jan 7 Januy tot 10 July 1853	7-00

Jeen H^{er} Sluik getrouwd met
hebben 3 Kinderen

Deze is van 20 februy 1853
afgeleed

A deeld van den 28 Januy tot Den 28 July 1850	7-00
Jan 28 July tot 13 Januy 1850	2-50
Jan 14 Januy tot 17 July 1850	4-75
Jan 19 July tot 12 Januy 1851	1-00
Jan 14 Januy tot 13 July 1851	5-00
Jan 16 July tot 10 Januy 1852	2-00
Jan 12 Januy tot 17 July 1852	4-50
Jan 19 July tot 8 Januy 1853	0-50
Jan 7 Januy tot 10 July 1853	7-75

Persoonlijk register van de uitdelingen in geld bijgehouden door ontvanger Petrus Fermont in 1849 e.v. (in gemeentelijk archief).

TABEL X

Globaal aantal ondersteunden van het Bureel van Weldadigheid,
de hulpcommissie van Liefdadigheid en het Gemeentelijk
Liefdadigheidsgenootschap (*)

	aantal gezinnen	aantal personen	ganse jaar	deel van het jaar
1841		185		
1843		206		
1843		215		
1844		223		
1845-46		1750 (**)		
1846-47		1950		
1847-48		1950		
1853	107	541	48	493
1854	151	624 (***)	121	503
1855	148	673	145	528
1856	134	606	126	480
1857	131	584	124	460
1858	120	464	109	355
1859	116	441	105	336
1860	99	370	87	283
1861	60	296	76	220
1862	51	239	44	195
1863	58	249	47	202
1864	61	186	28	156
1865	38	122	26	96

(*) Volgens de jaarlijkse verslagen van het College van Burgemeester en Schepenen aan de gemeenteraad en de statistieken doorgegeven aan de provinciale overheid 2047 B, 2048, 2049 en 2050. De kostgangers, wanneer zij in de statistieken waren meegeteld en binnen de statistieken hun aantal uitdrukkelijk was opgegeven, hebben wij van de totaalsom van personen afgetrokken. In het aantal gezinnen waren zij niet meegeteld.

(**) Hier zijn tevens de personen meegeteld, die geholpen werden door de Hulpcommissie van Liefdadigheid, o.m. door soepuitdeling.

(***) Wij veronderstellen dat in deze getallen ook de ondersteunden werden meegerekend van het gemeentelijk Liefdadigheidsgenootschap, daar men grotere uitgaven vermeldt dan de totale jaaruitgaven van het Bureel van Weldadigheid en de nauwkeurige lijsten van armmeester Franciscus Gijssel vanaf 1861 minder ondersteunden opgeeft.

armmeesters hernomen. Zie voor de aantallen tabel XI (135).

TABEL XI

Aantal bedeelden per kwartaal 1861-1871 door de enige „bedélende” armmeester F. Gysel

	1ste kwartaal	2de	3de	4de
1861	61	45	29	39
1862	54	37	– 36	–
1863	45	40	– 38	–
1864	48	36	– 30	–
1865	33	– 30 (2, 3 en 4 samen)		
1866	39	30	20	21
1867 ontbreekt				
1868	33	40	33	?
1869	?	?	?	23
1870	37	32	28	29
1871	46	39	27	37

Bij deze cijfers vallen twee tendenzen op: enerzijds het dalend aantal ondersteunden tot 1868, waarna terug eens tijging; anderzijds de aanzienlijke verschillen tussen de eerste maanden van het jaar en de negen andere, waarbij de maanden juli-augustus-september de minste ondersteunden tellen.

D. Brooduitdelingen in de kerk

De uitdeling van het basisvoedsel roggebrood, en in geringe mate ook van tarwebrood, gebeurde in de parochiale kerk en was sterk verbonden met de christelijke godsdienst. De begunstigten werden „arme disgenoten” genoemd, zoals b.v. in een rekening van bakker A. Hertsens” ontfangen van Petrus Fermont, over aflevering van veertig (maten) rogge brooden aen de arme Disgenoten van dit gemceente op 23 october 1834 de Somme van zeven gulden brabantse courant heden 8 november 1834 (get.) de vrouw A. Hertsens” (136). De symboliek lag voor de hand: bij het rituele breken van het brood in de eucharistie brak men ook het brood met de armen. Waarschijnlijk was deze uitdeling tevens een sprekende veruitwendiging van de maatschappelijke status van „armlastige”: wie in het openbaar brood kreeg, behoorde sociaal helemaal tot de klasse van de volledig bezitslozen. Ook in de beeldvorming was deze brooduitdeling een symbool bij uitstek van de „liefdadigheid”, zoals b.v. blijkt uit de ikonografie van de heilige Vincentius a Paulo, dé patroon bij uitstek van de liefdadigheid, die dikwijls werd afgebeeld terwijl hij brood uitdeelde.

Met de kermis werd vanaf de minder arme jaren, op het einde van de hier besproken periode, tarwebrood uitgedeeld. Zo kreeg bakker Scraphin Van Doorselaere op 28 juni 1864 23,04 fr. voor „het leveren en bakken van cenen zak terwe in brooden om aen de arme door de armmeesters in de kerke alhier met onze kermisdagen te worden bedeed” (137).

De commentaar bij de begrotingen van het Bureel van Weldadigheid tot 1839 spreekt van **wekelijkse** uitdelingen van brood in de parochiale kerk van Wachtebeke. Het bleef voor ons onduidelijk of hierrnee (enkel) de uitdelingen door de Weldadigheid werden bedoeld. Ook andere instanties en ook particulieren konden voor brooduitdeling zorgen (138).

Voortgaande op de regeling die we aantreffen vanaf 1858 (140) veronderstellen we dat het Bureel van Weldadigheid de bestaande brooduitdelingen in de kerk aanvulde. Wanneer noch de kerkfabriek, noch particulieren brood uitdeelden of wanneer het Bureel van Weldadigheid zelf geen verplichte uitdelingen had bij de jaargetijden of andere kerkdiensten, dan organiseerde het Bureel van Weldadigheid brooduitdelingen in de kerk, die los stonden van jaargetijden. In de wintermaanden waren er gemiddeld twee uitdelingen per week, in de zomermaanden gemiddeld een uitdeling per week. Ook de oudere rekeningen van de Weldadigheid geven dikwijls de indruk van meer uitdelingen in het najaar en het voorjaar, om vermoedelijk te komen tot twee uitdelingen per week. B.v. voor

1845 brachten vijf bakkers rekeningen binnen voor in totaal 21 zakken rogge (100 liter) verbakken in brood. Twaalf van deze 21 zakken werden gedateerd in november en december 1845 (dus na het mislukken van de aardappelogst). Bakker L. Haemers leverde brood uit 4 zakken rogge voor in totaal 5,08 fr. op 10.1, 27.3, 30.7 en 10.12. De kinderen Jan Frans Van Hoecke leverden brood uit 6 zakken rogge voor in totaal 7,62 fr. op 11.1, 30.4, 14.5, 12.12, 18.12 en 31.12. Bakker Louis Van de Calseyde leverde brood uit 4 zakken voor 5,08 fr. op 9.4, 20.11, 24.11 en 27.11. Bakker Augustinus Hertsens leverde eveneens brood uit 4 zakken voor 5,08 fr. op 28.5, 12.8, 6.12 en 16.12. Bakker Pieter Moriaux tenslotte leverde roggebroom uit drie zakken op 3.11, 11.11 en 27.12 1845 (140). In 1846 brachten drie bakkers rekeningen binnen voor in totaal 26 zakken rogge, omgezet in brood. Bakker Louis Van de Calseyde, die 11 zakken leverde voor een bakkerssloon van in totaal 13,97 fr. dateerde zijn rekeningen: telkens één zak op 9, 10, 12, 20 en 22 januari; 24 en 27 februari, 24 en 31 maart, 6 juni en 4 november: derhalve al één vijfde werd uitgedeeld in januari. De andere bakkers dateerden hun rekeningen niet: de kinderen Jan Frans Van Hoecke rekenden 6,35 fr. voor 5 zakken en weduwe A. Hertsens 10 zakken voor 12,70 fr. (141).

Zoals in deze voorbeelden van 1845 en 1846 al blijkt, en dit was bijna altijd het geval, kregen de bakkers alleen een „bakkerssloon” uitbetaald van ongeveer 1,27 tot 1,45 fr. per honderd liter verbakken rogge. Nog in 1865 werd 23 hectoliter verbakken brood betaald aan zeven bakkers aan 1,27 fr. per zak. Rogge werd bijna nooit aangekocht door het Bureel van Weldadigheid, noch geleverd door de bakkers en was vermoedelijk vrucht van inzamelingen en giften. Men beloofde ook rogge te **zullen** geven, zoals blijkt uit nagelaten lijstjes van ontvanger Petrus Fermont. Een ongedateerde lijst van rond 1840 van de wijk Kalve, geschreven door ontvanger Petrus Fermont, met de naam van schenkers van rogge, geeft enkele keren een verwijzing naar de uitdelingen:

<i>„Gilelmus Velaers eenen halven zak</i>	0-2-0
<i>Jan Frans Coquyt eenen zak te laeten deelen</i>	1-0-0
<i>Pieter Van Hove een maete</i>	0-1-0
<i>Jan Van Loo niet</i>	
<i>Pieter De Letter een maete</i>	0-1-0
<i>We van Lieven Ramoen een meuken</i>	0-0-1
<i>Bruno Van Aker een meuken</i>	0-0-1

<i>Bernaerdus Van den Hende een meuken</i>	0-0-1
<i>Lieven Aers een meuken</i>	0-0-1
<i>Emanuel Van de Velde eenen zak te laeten deelen</i>	1-0-0
<i>Frans Van Megroot een meuken</i>	0-0-1
<i>Jacobus Verzwalm een meuken</i>	0-0-1
<i>Gregoris Verplancke een meuken</i>	0-0-1
<i>Jan Roets een meuken</i>	0-0-1
<i>Jacobus Roets een meuken</i>	0-0-1
<i>Jan Frans Vervaet eenen zak</i>	1-0-0
<i>Jan Vervaet een maete</i>	0-1-0
<i>Li Vermeire een meuken</i>	0-0-1
<i>Domin Van Bastelaere eenen zak</i>	1-0-0
<i>Lieven Vervaet een meuken</i>	0-0-1
<i>Lieven Audenaerd eenen zak</i>	1-0-0

In een lijstje voor het Dorp van 1861 vermeldt ontvanger Fermont ook zijn eigen bijdrage:

Quête van rogge in 1861

<i>Wijk Dorp</i>	<i>maeten</i>
<i>Kind(er)s Louis Marquenie</i>	2
<i>Livin Van Pottelberghe</i>	1
<i>Felix Van Pottelberghe</i>	1
<i>Amandus Verplancke</i>	1
<i>Joseph Veronkel</i>	1
<i>Emanuel Persijn</i>	1
<i>Petrus Creve</i>	1
<i>Pieter Mattele</i>	1
<i>Petrus Fermont</i>	4
	3-1 (142)

Uitzonderlijk werd rogge aangekocht, zoals in 1864 vier zakken bij armmeester J.B. Marquenie en één bij S. Mingers. De kermistarwe werd geleverd door de bakker, zoals blijkt uit het reeds gegeven voorbeeld, eveneens van 1864 (143). Waar de rogge gemalen werd is niet duidelijk. Nergens vonden we ook maar één molenaarsrekening bij de Weldadigheid. Wellicht werd de molenaar betaald in natura met een deeltje van de rogge.

In de Wachtebeckse Weldadigheid waren relatief weinig stichtingen van jaargetijden met uitdeling van broden. Eén ervan was een eeuwig jaargetijde met twee gelezen missen en uitdeling van tarwebrood gesticht in 1764 door een legaat van J.B. de Carion (144). Deze stichting werd betaald tot in 1853 met een rente op een hofstede in het Dorp, voor een bedrag van 10 gulden, 28 en een halve cent, later 21,77 fr. Op 17 februari 1853 werd de rente afgelost mits 435,37 fr. door Dominicus Van Bastelaere, maar dan bleef nog de verplichting bestaan voor het Bureel van Weldadigheid. De gestichte brooduitdeling bedroeg „eenen zak tarwe geconverteerd in brooden” maar werd blijkbaar vervangen door roggebrood.

In 1861 werden twee stichtingen van brooduitdelingen aanvaard. Een eerste omvatte brood uit een zak rogge, ter nagedachtenis van de vroegere armmeester Petrus Jacobus De Cock, grondeigenaar, en zijn echtgenote Rosalia Van Pottelberghe. De erfgenamen betaalden

daarvoor 450 fr., die door het Bureel van Weldadigheid werd uitgezet en met de opbrengst waarvan de brooduitdeling jaarlijks moest worden bekostigd. Een tweede stichting was omvangrijker: uit vijf zakken rogge en een zak tarwe per jaar bij jaargetijden voor Joannes Carolus De Mey en zijn familie. De Commissie van Burgerlijke Godshuizen van Wachtebeke, die met de erfenis van J.C. De Mey het „Gesticht De Mey” bouwde en onderhield, kreeg deze verplichting, zolanghet gesticht zou blijven bestaan en gaf deze verplichting door aan het Bureel van Weldadigheid mits de betaling van 3.600 fr. (145).

E. Uitleiding van brandstof

Een uitgavepost en hulpverlening, die meer dan elke andere spreekt van de spaarzaamheid en armoede van die dagen, was de brandstofvoorziening. Tot 1856 werd uitsluitend hout uitgedeeld. Takken en twijgen, die in onze tijd als afval worden behandeld, of wortels, die nu gewoon in de grond blijven zitten na het rooien van bomen, werden toen spaarzaam verzameld, gebundeld, gestapeld en aan de behoeftigen uitgedeeld voor brandstof. Enerzijds had het Bureel van Weldadigheid van Wachtebeke zelf een paar bossen, anderzijds kocht men hout bij particulieren-grootgrondbezitters. De onkosten sloegen niet zozeer op het hout zelf, dan wel op het opmaken van de bundels („pincen”) en dekken van het hout. In veel mindere mate werd ook soms geld gegeven om brandstof te kopen. Meestal kreeg men enkele bundels vanwege de armmeester.

Wij geven ter illustratie enkele gegevens uit de notulen en rekeningen van de Weldadigheid:

- in de zitting van 23 mei 1831 gaf men „...in behoeve van Livinus Timmerman de somme van drij gulden vierthien cents voort kappen ent binden van zeshondert en thien sperren pincen in behoeve van dit gestigt”.
- in 1832 en 1833 maakte men onkosten voor het beplanten van de twee bossen met sparreplanten (146).
- in zitting van 24 juni 1838 betaalde men 25,39 fr. „over betaeling van 200 pincen brandhout geleverd ten dienste van dit gesticht”.
- in de bewijsstukken van 1844, maar blijkbaar meer slaande op de winter 1844-45 blijken de armmeesters elk afzonderlijk hout aan te kopen: Frans Van Assel betaalde 5,44 fr. voor 100 bussels sparrsnoei aan J.B. Leyn; Joannes Heirman kocht 300 bussels sparrsnoei voor 15 fr. bij dokter Karel Van Waes; J.C. Coppens kocht 200 bussels sparrsnoei voor 9,07 fr. bij ontvanger Petrus Fermont en 100 bussels sparrsnoei voor 5 fr. bij dokter Karel Van Waes; Louis Hesters kocht 80 bussels voor 4,55 bij J.B. Leyn (147).
- op 29 april 1847 bekomt armmeester Louis Hesters 17,77 fr. van het Bureel van Weldadigheid „voor het mennen, mijten, en dekken van 1438 sperresnoey met strood in maerte 1847 ten dienste van dit gestigt” (148).
- Antoon Van Loo krijgt in 1853 12,8 fr. betaald voor het snoeien, vervoeren en stapelen van 485 bussels uit een van de twee bossen van de Weldadigheid tussen 19 februari en 12 maart 1853 (149).
- in mei en juni 1857 voerde armmeester Emanuel Persijn acht karren sparrewortels („sperrepeeën en rollingen”) van de Langelede naar Walderdonk, waar deze gestapeld werden. Ook nog in mei 1858 werd dezelfde Emanuel Persijn betaald „over het mennen van eenen halven dag sperrerollingen van den armbosch” (150).
- in 1860 kocht Leo Marquenie, armmeester, „voor den armen dezer gemente... twee

mijjens sparrepeën of rollingen in Janry 1861 van Van Poucke" (151).

Ondertussen was men echter wel al gestart met kolen als brandstof uit te delen. De eerste vermelding meenden wij te vinden op 23 december 1856. In dit geval kregen de behoeftigen waardebons, die zij konden uitwisselen bij kolenhandelaar Jan Van Assel. Op 6 april 1857 bracht Emanuel Persijn zijn rekening voor brandstoffen binnen als armmeester: in totaal 13,50 fr. 7,50 fr. was naar 700 pond kolen gegaan in zeven porties op drie adressen aangekocht bij Jan Van Assel tussen 23 december 1856 en 22 februari 1857; 6 fr. was betaald aan Joseph Fermont voor de levering van „100 droogen sperresnoey om aen de arme zijner wijk te zijn bedeed" (152). In de winter 1861-1862 werden minstens al 16 ton kolen uitgedeeld. Op een uitgave van 269,03 fr. voor brandstof werd nog slechts 2,97 fr. besteed aan hout.

F. Uitleiding van klederen

Het Bureel van Weldadigheid zorgde ook voor kledij. Enkele notities in de verslagen wijzen op een bespreking tijdens de vergaderingen, b.v. „er is toegestaan aen de weduwe Pieter Van Nieuwenhuyze eenen rock, - en aen Angelina Puts een kleedselken en 2 hemdekens voor haere kinderen" (153). Het is niet duidelijk of in al de andere gevallen, waarvan sporen zij te vinden in mandaten en rekeningen, de armmeesters al dan niet zelf beslisten over wie wat kreeg. Zij waren doorgaans wel de uitdelers, zij betaalden de stoffen en de kleermaker of kleermaakster of gaven geld aan de behoeftigen om kleren te kopen. Het gaat om elementaire beschutting: een hemd, enkele ellen „mollevel", kousen, een rok, een broek.

De voornaamste uitleiding van klederen was deze aan communicanten, toen nog terzelfder tijd eerste en plechtige communie op de leeftijd van elf jaar. De behoeftigen werden in het nieuw gestoken door de Weldadigheid, in de volksmond „gekleed van den armen". Hoeveel het er elk jaar waren is moeilijk om uit te maken. Allerlei sommen en bedragen voor gedeeltelijke of gehele bekostiging van materialen en werk, van stoffen in allerlei benamingen, van schoenen, mutsen, „snuitdoeken", „zakdoeken", enz. worden in de rekeningen door elkaar gebruikt. Tussendoor zijn ook nog giften opgenomen van kledij aan andere behoeftigen. In 1853, jaar waarin de rekeningen enigzins overzichtelijker waren, schatten we het aantal communicanten, dat kleren kreeg, op 41. Armmeester A. Vervaeft gaf in dat jaar 96,81 fr. uit voor 10 communicanten (het meest voorkomend bedrag: 11 fr. voor een jongen en 9,33 fr. voor een meisje), armmeester J. Ryckaert gaf 108,68 fr. voor 8 communicanten, armmeester J. De Graeve 47,57 f voor ca. 7 en armmeester S. De Tollenaere 129 fr. voor ca. 16 communicanten (154).

Voor de jongens bestond een meest volledige uitzet uit een broek en vest in „mollevel", voorzien van voering in baalkatoen, een ondervest, een hemd met voering, een hemd, een halsdoek, een zakdoek, een of twee paar kousen, een „klak" en een paar schoenen. Voor de meisjes was het een bovenkleed in katoen met voering, een hemd met voering, een onderrok in siamois, een „bovensnuitdoek" (hoofddoek) en een „ondersnuitdoek", een zakdoek, een schort, een muts, kousen en schoenen. Onderstaande voorbeelden geven een idee van de rekeningen, die jaarlijks werden ingediend, in dit geval 1845:

1. Betalingsmandaat 1 mei 1845 te betalen aan Augustinus Alexander „over zijn gedaen verschot voor kledinge aen de arme communicanten zijner wijk" :

Toegevoegde rekening:

„Debet den armen van Wachtebeke aen mij Augustinus Alexander ten jaere 18'5 voor zijne gedaene verschotene zooals volgt

betaelt aen ernoldus Sessens voor het leveren van kleeren aen den armen 17-2

Betaelt aen de weduwe Tack voor het leveren van kleeren aen den arm 8-70

Betaelt aen emanuel Van Montagu voor het leveren van drey claken aen arme 3-0

Betaelt aen piter Bouwens voor vier paer schounen aen den arm 10-70

Betaelt aen marie Van den Brocke voor het maeken van kleeren voor den arm 4-5

Betaelt aen augustinus Van Daele voor kleeren aen den armen 7-28

Betaelt aen cristina Lippens voor t. maeken van de kleeren aen den arme 3-0

Betaelt aen d. weduwe andries Fermont voor kleeren aen den armen 9-11

(Get.) Augus Alexander - Vu E.v.P.

2. *Betalingsmandaat 1 mei 1845 te betalen aan L. Hesters en Frans Van Assel „over hunne gedaene verschotten tot de kleedinge ten grootsten deel aen arme communicanten huns wijk...”*

Toegevoegde rekeningen:

„Gelevert door de weduwe Andries Fermont voor het arm bestuur van Wachtebeke ten verzoeke van Franciscus Van Assel arm meester zoo volgt

1845 28 Maerte

10 ellen min een quart grouw katoen aen 17 cents d'elle 1-16-6

twee paer koussens 13 1/2 st 't paer 1-7-0

4 ellen vlaming van 7 1/2 st d'elle 1-10-0

5 ellen en half molvel voor 7 st d'elle 1-18-6

een onderveste van 7 1/2 st 0-7-6

6-19-6

fr. 12-6

Pour acquit voor Moeder (Get.) Natalie Fermont

3. *Den armen van Wachtebeke is debet aen franciscus van Assel voor verschotten voor de arme communicanten van zijnen wijk walderdonkc als volgt:*

een paer schoenen voor eenen jongen fr. 3.18 cent.

een paer voor een meysje 3.18

een mutse 1.12

voor maeken van hunne kleederen 2.0

9.48

(Get.) frans Van Assel

4. *Gelevert door de weduwe Andries Fermont voor het arm bestuur van Wachtebeke ten verzoeke van Loduvicus Hesters arm Meester zoo volgt*

1845 28 Maerte

5 ellen en een vierendeel molvel aen 7 stuyvers d'elle 1-16-9

3 ellen en half voering aen 4 3/4 stuyvers d'elle 0-16-6

eenen halsdoek van 6 1/2 stuyvers 0-6-6

<i>een onderveste van 7 3/4 stuyvers</i>	0-7-9
<i>5 ellen gebloemd katoen van 5 stuyvers d'elle</i>	1-5-0
<i>eene halsdoek van 6 1/2 stuyvers</i>	0-6-6
<i>twee ellen en half vlaming van 7 1/2 d'elle</i>	0-18-9
<i>6 ellen en een quart grouw katoen van 17 cents d'elle</i>	1-3-6
<i>4 paer zwarte koussens van 11 3/4 stuyvers 't paer</i>	2-7-0
<i>en een paer grijze van 11 1/2 stuyvers</i>	0-11-6
	<u>9-19-9</u>
<i>Pour acquit voor Moeder (Get.) Natalie Fermont</i>	<u>fr. 18-12 cis</u>

5. Geleverd aen den aermen van Wachtebeke	
<i>10 1/2 hellen catoen a 75 centiemen</i>	7-63
<i>2 hellen aelf samise 7-87 centiemen</i>	1-87
<i>1 helle in drij vierde 95 centiemen</i>	95
<i>3 bael catoen aen 37 cintimen</i>	1-11
<i>gelvert voor de muthen</i>	1-55 (geleverd voor de mutsen)
<i>en voor de meksenmuthen</i>	2-55
<i>en voor de schoun 5 paer aen En 31 stuyven</i>	14-6
<i>en voor maken van de kleren</i>	<u>2-0</u>
	<u>31-72</u>
<i>(get.) L. Hesters</i>	

De rekening van J. Heirman ontbreekt

G. „Slaping”

De armeesters deelden ook dekens uit, „beddegoed” en lakens.

De vlaslinnen dekens werden jarenlang in Zele gekocht. Vanaf het bestaan van het Nijverheidscomité te Wachtebeke kocht men de dekens van hen. In het voorjaar van 1845 werden b.v. 48 „drollewerksargien” uitgedeeld aan de armen, gekocht bij het plaatselijk Nijverheidscomité voor 104,48 fr. Het gegeven „beddegoed” was blijkbaar bedoeld om kaffzakken of strozakken te maken, die moesten dienen voor matras.

In de rekeningen werd deze post, samen met de kleren samengebracht onder de hoofding „kleding en slaping”.

H. Huisvesting

Van een toenemend aantal mensen betaalde het Bureel van Weldadigheid de huishuur om aan deze mensen de kans te geven in hun huis te blijven wonen. In de jaren 1830 en volgende waren het er vijf tot zeven; ook nog in 1845 werden er slechts zes huishuren betaald tussen 10,82 en 43,53 fr. per jaar. Vanaf 1846 begon het aantal te stijgen, mede door achterstalllen, tot 28 in 1858, waarna het weer daalde tot ongeveer 12 in 1865 en 14 in 1866. De geldsom werd dikwijls door de ontvanger betaald aan de eigenaar, in andere gevallen door de armmeester, gebeurlijk aan de behoeftigen zelf. De bedragen lagen dikwijls rond 30 tot ca. 50 fr. per jaar. Een veel voorkomend huurbedrag was 43,52 fr. (of 43,53 fr.) per jaar. In hoofdzak weduwen kwamen voor deze steun in aanmerking.

Soms werd gedurende een deel van het jaar de huishuur betaald. Er waren ook gevallen, waarin de cijns werd betaald. Minstens in één geval werd „verhuisgeld” betaald ten bedrage van 36,28 fr. (155).

Naast de huishuren en cijnsen werd ook hulp verleend voor herstel en onderhoud van het huis. Her en der komen in de bewijsstukken en andere documenten desbetreffende kleine bedragen voor. In de zitting van 27 mei 1832 besluit het Burceel „er is toegestaan aen de weduwe Pieter Van Nieuwenhuyze een hemde en een slaeplacken en kalk voor te witten”. In april 1855 kreeg armmeester Emanuel Persijn de voorschotten terugebetaald, die hij had uitgegeven voor het huis van Seraphin van de Gracht: 4,89 fr. voor het herstel van de buitendeur, 3,64 fr. voor anderhalve dag metsersloon (aan Petrus Migom) en 1,25 fr. voor een en een kwart zak kalk (156). Ontvanger Fermont noteert in zijn kasboek op 3 mei 1859 2,20 fr. „over levering van stroey wissen en deklatten enz. voor het huisken van Carel Bogaert”. Vooral in de jaren 1848 en 1849 werden grote hoeveelheden kalk gekocht en uitgedeeld door de armmeesters, meest in porties van 3 kg voor het witten van de muren (157). Het gemeentebestuur onder burgemeester Van Waes zou zelf nog initiatieven nemen, waarover later gesproken wordt.

I. Doodskisten

Voor mensen die niets bezaten, was elke uitzonderlijke gebeurtenis bron van onoverkomelijke kosten. Zo waren ook de onkosten voor begrafenis onbetaalbaar voor een groep behoeftigen. De Weldadigheid betaalde dan de doodskist, blijkbaar ook in gezinnen die in gewone omstandigheden niet altijd steuntrekkend waren. Bij gewone steuntrekkenden, evenals bij de bestedelingen, hoorde het tot de normale steunverlening. Omdat daar nergens sprake van is, vermoeden wij dat de armen zonder dienst in de kerk werden begraven en rechtstreeks naar het kerkhof werden gebracht, dat zowel in Wachtebeke-Centrum als op Overslag rond de kerk lag.

De levering van de doodskisten aan behoeftigen was openbaar aanbesteed. Gedurende gans de hier besproken periode was het bod aanvaard van schrijnwerker Constantinus De Mol. Vanaf einde 1829 tot midden 1853 maakte hij de armenkisten voor gans Wachtebeke aan een vaste prijs, alleen afhankelijk van de leeftijd van de overledene. Voor een overledene tot drie jaar kostte de kist 81 $\frac{2}{3}$ cents; van drie tot en met veertien jaar kostte de kist 1,63 $\frac{1}{3}$ gulden en boven de 14 jaar 2,45 gulden (158).

In juli 1853 kwam er verandering. De schrijnwerker werd voortaan Louis Tacq, die dit zou blijven tot in 1868. Ook de prijzen verschilden naargelang de woonplaats van de overledene. De prijzen voor overledenen in Wachtebekedorp, Walderdonk en Kalve waren kleiner dan voor de overledenen en van Langelede en Ramonshock. Voor de eerst vermelde delen van Wachtebeke kostte een kist van een kind van minder dan een jaar tot 3 jaar: 1,08 $\frac{1}{3}$ en in de andere delen 1,25; een kist van een kind van drie tot vijftien jaar kostte in de eerste delen 2,16 $\frac{2}{3}$ en in de andere delen 2,50 fr.; een kist voor iemand ouder dan vijftien jaar kostte dan enerzijds 3,25 en anderzijds 3,75 fr. De prijzen van de kisten voor kinderen waren derhalve één derde of twee derde van de prijs voor een volwassenenkist. De kisten moesten goed genageld zijn, van voldoende grootte en van buiten geschaafd. De kisten moesten in het sterfhuis geleverd worden en de schrijnwerker moest de overledene kisten. In 1855

verhoogde de prijs van een volwassenenkist met een halve frank en de andere met 2/3 en 1/3 van een halve frank (159).

De schrijnwerker moest zijn opdracht krijgen van de armenmeester van de wijk, van de burgemeester of van de ontvanger. In het archief van het O.C.M.W. van Wachtebeke zijn vele van dergelijke geschreven opdrachten bewaard gebleven tussen de bewijsstukken en tussen de bladen van de registers. Een dergelijk opdracht luidde dan b.v. „Lowi Tak word aenzogt eene doodkiste maken over den overleden Augustinus Temmerman overleden den 2 mij 1865 oud 24 Jaren. (get.) P. Vermeiren” of „Louis Tacq gij word aenzogt eene doodkiste maken voor Petrus Verhaege oud 65 Jaren overleden den 10 april 1865 - Wachtebeke den 11 April 1865 - (get.) P. Van Bastelaere”.

Het aantal geleverde doodskisten is wellicht een sprekend symptoom van de armoede. De aantallen, hieronder vermeld, zijn soms benaderend (wanneer b.v. alleen de globale uitgave staat vermeld in de rekeningen), maar meestal zeer nauwkeurig per jaar geteld, wanneer ook de data van levering op de bewijsstukken (160) vermeld staan. Geleverde kisten:

1830: 2	1849: 17
1831: 4	1850: 23
1832: 6	1851: 16
1833: 6	1852: 25
1835: 6	1853: 16
1836: 7	1854: 4 ?
1837: 5	1855: ?
1838: 5	1856: 8
1839: 9	1857: 11
1840: 8	1858: 15
1841: 8	1859: 17
1842: 7	1860: 12
1843: 9	1861: 11
1844: 14	1862: 13
1845: 11	1863: 17
1846: 26	1864: 10
1847: 25	1865: 7
1848: 18	1866: 10

Een opvallend groot aantal kinderen werd begraven met een „armenkist”.

De rekeningen van de timmerman Louis Tack van het jaar 1863 bijvoorbeeld vermelden: „Den armen van Wachtebeke is nog debet aen Louis Tacq over het maeken en leveren van 4 doodkisten voor den armen dezer gemeente als volgt

1863

14 Janry eene voor Petrus Geertroey 5 maend	f. 1,41 2/3
4 Maerte een voor 't kind van Domin Wijngaert 1 maend	1,41 2/3
April eene voor de vrouw van Louis De Caluwe	3,75
28 dito een voor 't kind van Pieter Van Hersele 10 jaer	2,50
zegge negen francs acht centimes	9,08 1/3
(get.) Louis Tack”	

„Den armen van Wachtebeke is debet aen Louis Tacq over het maeken en leveren van doodkisten ten jaere 1863 voor arme overledene dezer gemeente als volgt

1-	22 Meye een voor het meysken van Frans Michiels 3 jaer 4 m	fr. 2,50
2-	14 dito eene voor Eduard De Letter 3 jaeren en 11 maenden	2,83 1/3
3-	27 dito eene voor het kind van Jean Everaert 9 maenden	1,25
4-	27 dito eene voor den jongen van Frans Michiels 2 jaer 5 ma	1,25
5-	2 Juny eene voor het kind van Jean De Clerk 12 dagen	1,41 2/3
6-	14 Juny eene voor 't kind van Frans Michiels 1 dag	1,41 2/3
7-	15 dito een voor Bernard Van den Broecke 67 jaeren	4,25
8-	24 dito eene voor de vrouw Schatteman Albert 80 jaeren	4,25
9-	26 dito eene voor 't kind van Pieter Van Hersele	1,25
10-	1 aouùt eene voor Petrus Bruggeman 27 jaeren	4,25
11-	18 dito eene voor 't kind van Jean De Clercq 3 maenden	1,41 2/3
12-	9ber eene voor 't kind van Joseph Verley 5 jaeren	2,50
13-	18 dito eene voor Theresia Naudts 67 jaeren	3,75

(get.) Louis Tacq

32,33"

J. De vroedvrouw en de geneesheer der armen

Gedurende gans deze periode betaalde het Bureel van Weldadigheid 25 gulden, later 52,91 fr. voor de dienst van een vroedvrouw.

Ook de gemeente betaalde er een. De achtereenvolgende vroedvrouwen van de Weldadigheid waren:

- tot 1849: Marie Theresia Vershelde
- van 1850 tot 1856: Nathalia Van Haesendonck
- van 1856 tot 1861: Barbara Lion (dochter van de gemeentelijke vroedvrouw Francisca Van Alfaene)
- vanaf 1861: Nathalie Waegenaer (161).

Het Bureel van Weldadigheid benoemde ook een geneesheer, die o.m. instond voor de behandeling van de bestedelingen (162).

Geneesheer der armen te Wachtebeke was:

- vanaf 1 januari 1829 tot 1852: Karel Van Waes
- vanaf 1 oktober 1852 tot aan zijn dood op 15 februari 1854: Bernardus F. Van de Vijver
- vanaf half februari 1854 tot begin 1855: terug Karel Van Waes (burgemeester benoemd op 17 januari 1855)
- vanaf 1855 tot 30 september 1864: Franciscus Xaverius Maes
- vanaf 1 oktober 1864: Frederik Plasschaert.

De jaarwedde van de dokter bedroeg aanvankelijk 55 gulden/omgezet in Belgische frank 116,40 fr. en dit tot en met 1848. Vanaf 1849 tot 1860 bedroeg de jaarwedde 200 fr., in 1861 en 1862 250 fr. en vanaf 1863 300 fr.

K. Onderwijs aan behoeftigen

In de nagelaten documenten van het Bureel van Weldadigheid is tijdens deze periode geen enkel spoor te vinden van enige ernstige bekommernis voor het openbaar of privaat basisonderwijs. Nergens in de afspraken met gastgezinnen voor weeskinderen is sprake van enige verplichting om de kinderen de kans te geven om naar de gemeenteschool of naar een

van de private scholen te gaan. Wel vinden we enkele verwijzingen in de richting van huiselijk onderricht in de christelijke geloofs- en zedenleer. In het verslag van de vergadering van de armmeesters van 18 maart 1832 lezen we: „Er is aenbesteed bij Francisca Mussche den genaemden Joannes Van den Brande in onderhoud van kost en drank en onderwijs in de christelijke leeringe voor en mits de somme van vijf guldens veerthien cents per maend ingang genomen den veerthienden dezer maend en zulks zonder bepaeling van term”. Op 31 juli 1832 was hij echter al op een andere post, bij Livinus Poppe (163). Nog een verwijzing naar huiselijk onderwijs vinden we in het verslag van de zitting van 27 december 1835: „Hedent is aenbesteed bij Stephanus Van de Gragt, werkman alhiër woonende, de genaemde Livina Stevens oud 10 jaren armlastige, voor den term van een jaer, voor en mits 43 fr. 54 cms of vierentwintig guldens vlamsch courant, op ingang dezer, op conditie van te founieren kost en drank, klederen en linnen en te geven behoorlijk onderwijs” (164).

Na de nieuwe Belgische onderwijswet van 1842 heeft het Bureel van Weldadigheid gedurende één jaar 100 fr. betaald aan gemeente-onderwijzer J. De Belie voor het onderwijs aan arme kinderen, opgenomen in de begroting van 1844 en betaald in 1845 (165). De gemeente moest bijleggen en heeft de totale som op zich genomen vanaf 1844, zoals verder zal ter sprake komen in de bespreking van het gemeentelijk initiatief op het gebied van onderwijs.

Het Bureel van Weldadigheid was ondertussen wel bereid om een toch aanzienlijke som van 52,61 fr. te betalen aan een mandenmaker te Lokeren om aan een jongen van Wachtebeke het beroep van mandenmaker aan te leren en hem ondertussen kost en inwoning te verschaffen. Gedurende vijf maanden, van september 1832 tot februari 1833, verbleef de „gebrekelijken” (gehandicapte) Charles Van Hecke bij zekere Milliau, mandenmaker te Lokeren. Armmeester Augustinus Coppens schoot de gevraagde som voor leergeld en „kost en drank” voor (166).

Een analoge situatie treffen we aan in 1860. De gehandicapte Francies Everaert, 16 jaar, werd vanaf 22 mei 1860 in de leer gezonden bij Johannes Thienpont, mandenmaker te Eksaarde. Het Bureel van Weldadigheid van Wachtebeke betaalde daarvoor eerst 52 centiemen, later 54 centiemen per dag voor inwoning en 5 fr. per maand leergeld. Na drie maanden schreef mandenmaker J. Thienpont dat de jongen nog drie maanden nodig zou hebben om de stiel te leren: „...Ik heb ondernomen als dat de arme voor dienen jongen niet meer betal het welke nog 3 maenden te vroeg is want dien jongen van 16 jaer is onmogelijk van op 3 maend zijn ambacht te leeren nu laete in hunne brief van mee hun beste te doen zonder dat komt dien jongen morgen naer huis ondertceken Thienpont Exaerde 17 Augustus 1860”. Het armbestuur van Wachtebeke, in zitting van 9 september 1860, liet deze jongen inderdaad nog drie maanden in de leer en betaalde aan de mandenmaker daarvoor maandelijks tien frank (167).

Tussen 1838 en 1860 werd ook voor onderwijs en onderhoud betaald van een aantal kinderen in het weeshuis en de werkschool van pastoor G.D. Van Rossen. Het aantal meisjes, waarvoor de Weldadigheid betaalde, bedroeg van 1836 tot 1838 2, van 1839 tot 1842 3; het aantal steeg dan tot 8 in 1849 en daalde daarna tot 2 in 1858 en nog één in 1859-1860. Vanaf

1843 tot 1860 was er tevens een minderjarige jongen in het weeshuis-werkschool, een eerste van 1843 tot 1847, een tweede van 1847 tot 1860. Deze kinderen leerden er kantklossen en andere handvaardigheden; de jongens waren er wellicht knechtjes. Daarnaast leerden zij er ook de catechismus en zeker vanaf de jaren 1850 werd er meer basisonderwijs gegeven. Naast deze minderjarigen in de school, betaalde de Weldadigheid ook voor enkele minderjarigen, die blijkbaar niet voor onderwijs in aanmerking kwamen en die werden opgenomen bij de bejaarde vrouwen of mannen (168). Het jaargeld in weeshuis-kantschool bedroeg 43,53 fr. Ontvanger Petrus Fermont was in de loop der jaren zo gewoon geraakt aan een geijkte formule, dat hij bleef schrijven over onderwijskosten, ook wanneer het nog bijna uitsluitend om volwassenen ging, die in het hospies van het klooster waren opgenomen b.v. in de rekening van 18 november 1863: „Den Armen van Wachtebeke is debet aen den Eerwden heer G.D. Van Rossen, pastor over drij maenden onderhoud van kost en kleederen en onderwijs in 1863 in het weezenhuis alhier aen oude en zieke arme vrouw en manspersoonen, zoo volgt...”

Hier eindigt voorlopig onze bespreking van de Weldadigheid. De volgende bladzijden gaan over andere instellingen en gemeentelijke initiatieven.

IV. HET NIJVERHEIDSCOMITE EN DE WERKVERSCHAFFING

Van hogerhand werd het gemeentebestuur reeds van in de jaren 1830 aangespoord om maatregelen te treffen tegen de bedelarij en de werkgelegenheid te bevorderen door o.m. werkhuizen op te richten. Aanvankelijk achtte het gemeentebestuur van Wachtebeke geen eigen inbreng nodig op dit vlak. Enerzijds, zo argumenteerde men einde 1835, was er al de werkschool van de pastoor, waar meisjes tussen 7 en 18 kantwerk en ander handwerk konden verrichten. Anderzijds waren de behoeftigen van Wachtebeke bijna uitsluitend mensen, die als grondwerkers of landbouwarbeiders aan de kost kwamen en tot geen ander werk in staat waren. Het gemeentebestuur verantwoordde zijn afzijdigheid uitvoerig in een tekst van 29 oktober 1835, die kenschetsend is voor de houding van het toenmalige gemeentebestuur:

Den gemeenteraad van Wachtebeke tegen heden den negenentwintigsten oktober achthienhonderd vijfendertig behoortlijk zijnde bijeengeroepen door den heer Burgemeester ten eynde te beraedslagen over de middelen tot beteugeling der bedelarij, en om de zelve te voorkomen met werk te geven aen de behoeftigen,

zijn ter vergaeding gecompareert de heeren Dominicus Jakobus van den Berghe, Burgemeester, Georgius Francies Van Rooten assessor, Joannes Van Pottelberghe, Jan Francies De Bruyne, Fidelis Van Assel, raedsleden alsmede den heer Livinus Fermont, secretaris - De vereyschte meerderheyd tegenwoordig zijnde is overgegaen tot het gonnen voorschreven.

Den burgemeester doet lezing van de circulaire van Mijnheer den Gouverneur deser Provinsie in dato 25 September laetsledent, Mem.adm. n° 70, bij welke aen deze Administratie voorgesteld word de maetregelen om het bovengemelde doelwit te bereyken besonderlijk met het inrigten van werkplaetsen om in de noodwendigheden der arme inwoonders binnen dit gemeente te voorzien.

Den raad delibererende

Geeft te kennen dat den number der bedelaers binnen dit gemeente zeer kleyn is door het streng verbod en de stricte waekzaamheyd die daer over gehauden word

Dat er althier eene leer en werkhuys aanwezig is onder het speciael toezigt en directie van den heer Pastor, welk locael gratis in eygendom gegeven is door Joffrouw Marie Jacoba Poppe aen het bureel van weldadigheyd en is ingerigt om d'arme kinderen van den ouderdom van zeven tot agthien jaeren tot werkzaamheyd te brengen welke stiging van nu af een groot voordeel oplevert voor de jonge meyskens door het kantwerk en stoppen en naeyen en waer van men meerdere uytbreydingen verwacht.

Den raed hoe geern hij zoude willen ten uytvoer brengen de voorstellen en instructien aengehaelt bij voornoemde circulaire vind zig buyten de gelegenheyd daer aen teenmael te voldoen niet alleen door den slegten financielen staet der gemeente en den bureau van weldadigheyd maer ook omdat de behoeftige klasse onzer inwoonders het grootste deel bestaet in aerdewerkers en arbeyders van boeren bedrijf die alleen gedurende den strengen winter bij gebrek aen zulkdaenig werk en tot geen ander bekwaem zijnde in hunne onderhaud en die van hun huysgezin niet konnen voorzien en welke in zulke omstandigheden van het armbestuer bedeeeling genieten.

Hunne kinderen leeren ook van jongsaf den zelven stiel en zij en kennen geen hoegenaemd ander bedrijf

Een tweede deel der armlastige bestaet in krancke, melaetse en menschen van hoogen ouderdom die in d'onmogelijkheyd zijn van te konnen werken, en die alzo door het aermbestuer moeten geholpen worden.

Een derde deel bestaet in weduwen overlast met kleyne kinderen die ook als armlastige bedeeelingen genieten.

Een vierde deel bestaet in bestedelingen tot laste van het armbestuer van jonge ouderlooze arme kinderen, bejaerde melaetse menschen en drij vrouwspersonen min of meer in staet van krankzinnigheyd, geene van hun mogen aelmoessen vraegen.

De arme ambagtslieden die het minste getal zijn als wevers en andere vinden genoegzaam hun bestaen door hunne gestadige werkzaamheyd en het is maer in den nood bij ziekten en kwellingen of andere onvoorziene omstandigheden dat zij onderstand bij het bestuer van weldadigheyd vraegen.

Uyt alle welke zoude volgen dat het onnoodig is in dit gemeente een tweede besonder werkhuys op te rigten want het geensints zou strekken nog tot nut van de gemeente uit generael nog te tot welzijn van de arme klasse van menschen hier voren aengehaelt, doch den raed proposeert zig voor wat betreft de arme van het vrouwelijk geslagt, als ook die van het mannelijk die zonder werk zullen zijn en zig nogtans in staet bevinden van te konnen werken, van de leden van het bureel van weldadigheyd t'engageren om gedurende den winter aen dusdanige te bezorgen in plaets van geldmiddelen de stoffen 't zij van vlasch of werk die zij tot hunnen onderstand zullen konnen bearbeyden.

Ingevolge de vorenstaende vertooningen en verklaringen den raed dunkt voldaan te hebben aen de inzigten en het verzoek bij meergemelde circulaire uytgedrukt.

In zittinge ten dage maend en jaere als boven

J.F. De Bruyne

P. Van den Berghe

G.F. Van Rooten

J.S. Van Pottelberghe

L. Fermont

(169)

Bij de toenemende armoede van de jaren 1840 is het gemeentebestuur dan wel overgegaan tot het oprichten van een Nijverheidscomité, in overeenstemming met het desbetreffend provinciaal reglement, goedgekeurd bij K.B. van 31 oktober 1843. Tijdens de zitting van 31

oktober 1844 vond de gemeenteraad „dat het noodzaaklijk is middelen te beramen om aen de behoeftigen deze gemeente werk te verschaffen en alzoo de bedelarij voor te komen, en dat om dit doel te bereyken er zou behooren een Nijverheids-Comité te worden ingerigt...”

Men vroeg de machtiging om zulk comité in te richten bestaande uit:

- Emanuel Van Pottelberghe, burgemeester-voorzitter,
- G.D. Van Rossen, pastoor,
- Petrus Fermont, landbouwer en grondeigenaar, ontvanger van de Weldadigheid en gemachtigd lid van het Bureel van Weldadigheid,
- Karel Van Waes, geneesheer en grondeigenaar,
- Josephus Fermont, landbouwer en grondeigenaar,
- Dominicus Van Bastelaere, landbouwer en grondeigenaar,
- Pieter Francies David, kamslager.

De hoofdactiviteit werd het leveren van grondstoffen (vlas en garen) om te hekelen, te spinnen en te weven en de verkoop van afgewerkte producten (170).

Van dit Nijverheidscomité is een uitvoerig archief bewaard gebleven op het gemeentehuis van Wachtebeke. De analyse hiervan zou een aparte, interessante studie kunnen opleveren. Al naargelang de bronnen lopen de cijfers van de hulpverlening uiteen.

Zo vernemen we dat in 1844-1845 het Nijverheidscomité werk verschaftte aan ca. 200 tot 368 spinsters, in 1846 zelfs van 408 tot 563 spinsters. Men spreekt in die jaren slechts van een 16- tot 20-tal wevers (171). Een ontleding van de bewaarde lijsten zou wellicht meer exacte cijfers kunnen opleveren voor de verschillende periodes.

In de jaren 1845-1847 is er een nauwe samenwerking ontstaan met de „Hulpcommissie van Liefdadigheid”, cfr. infra, die o.m. voor basisvoedsel zorgde, waarmee de tewerkgestelden in natura betaald werden. De gemeente gaf in 1845 een subsidie van 1.000 fr. (172) en smeekte herhaaldelijk om subsidies van hogehand (173). Bij K.B. van 5 januari 1846 werd aan de gemeente toegestaan een lening aan te gaan van 5.000 fr. om het Nijverheidscomité en de Hulpcommissie van fondsen te voorzien (174). In april van datzelfde jaar werd nogmaals machtiging gevraagd ditmaal 7.000 fr. te lenen voor het Nijverheidscomité (175). Begin 1847 bekam het Nijverheidscomité een subsidie van 1.000 fr. (176).

V. DE HULPCOMMISSIE VAN LIEFDADIGHEID 1845-1847

Toenemende werkloosheid in Vlaanderen drukte uiteraard ook op Wachtebeke, waar van oudsher een grote groep onbemiddelden hun brood verdienden met grondwerken en turfsteken. Ondertussen waren aardappelen het basisvoedsel geworden van velen. Toen dan in 1885 de aardappeloogst mislukte nam de armoede catastrofale vormen aan en greep de honger om zich heen. In deze context ontstond de „Hulpcommissie van liefdadigheid”, die gedurende een jaar belangrijk werk zou leveren op het gebied van werkverschaffing voor grondarbeiders en voedselvoorziening.

Op 23 oktober 1845 vergaderden de notabelen van Wachtebeke in het gemeentehuis. Gouverneur L. Desmairières van Oost-Vlaanderen had op 30 september 1845 een omzendbrief gestuurd naar de gemeentebesturen, waarin hij opriep om, in dit eerste jaar van mislukte aardappeloogsten, bij toenemende armoede van de werkende klasse een „bijzonder comité

van liefdadigheid” op te richten. Gehoor gevend aan deze oproep werd een speciale commissie opgericht, waarvan als leden werden verkozen:

1. Georgius Dominicus Van Rossen, pastoor van Wachtebeke
2. Dokter Karel Van Waes,
3. Dominicus Van Bastelaere, gemeenteraadslid,
4. Joannes Van Bastelaere,
5. Joannes Van Doorselaer,
6. Petrus Van Bastelaere, fs. Emanuel,
7. Edouard Steenput, pastoor van Overslag,
8. Andries Van den Hende,
9. Emanuel Steel.

Notaris Adolphe Jacobus Bosschaerts werd de voorlopige secretaris (later ook de definitieve), wiens geschriften terzake een van onze belangrijkste bronnen waren. Hij hield o.m. een register bij van „Beraedslaging en briefwisseling der commissie van verzorging van arbeid en levensmiddelen aan de noodleidende inwoners van Wachtebeke, ingesteld ten gevolge van den omzendbrief van den Heer L. Desmazières Gouverneur van Oostvlaenderen ded. 30 September 1845, in vergadering der notabele blijkens procesverbal daer van opgemaakt den 23 October 1845”. Als notaris was deze latere burgemeester van Wachtebeke gesteld op duidelijke afspraken en noteerde zorgvuldig deze, die hij belangrijk achtte. Niet alle leden van deze speciale commissie zouden met even veel ijver meewerken. Leden 6 tot 8 worden na 8/13 november niet meer vermeld in de verslagen.

N.a.v. de vergadering van 8 november 1845 werd ook duidelijk dat er geen algemene eensgezindheid was over de te volgen procedures. Tegen 8 november 1845 werden het College van Burgemeester en Schepenen, de gemeenteraadsliden, het Bureel van Weldadigheid en de leden van de Hulpcommissie samengeropen „gezien de dringendheid tot het nemen der noodige maetregelen in de actuele omstandigheden en het vaststellen van een reglement”. Alleen notaris Bosschaerts ondertekende „op bevel. De voorlopige secretaris”. Burgemeester Van Pottelberghe nam hem dat kwalijk. Op de vergadering zelf werd op aansturen van een „beambte” van de gemeente, die volgens notaris Bosschaerts de vergadering naar zich toe had getrokken, een reglement overbodig geacht.

In een brief aan de burgemeester dreigt notaris Bosschaerts met ontslag (177). Uiteindelijk werd dan toch een reglement aangenomen en ondertekend door acht van de negen commissieleden (dokter Van Waes niet), 8 van de tien gemeenteraadsliden (niet door Joannes Van Pottelberghe en Augustinus Coppens) en vier van de vijf leden van het Bureel van Weldadigheid (niet door Augustinus Coppens) en dit op 13 november 1845 (178).

Het reglement bepaalde dat het doel van de commissie zou bestaan in hulpverlening aan de noodlijdenden door werkverschaffing en het bezorgen van levensmiddelen en andere noodzakelijkheden met behulp van middelen van de gemeente, het Bureel van Weldadigheid en de giften van de gegoede burgers en grootgrondbezitters van de gemeente. Als naam koos men „Hulpcommissie van liefdadigheid te Wachtebeke”. Voor de hulpverlening en de uitdelingen zou men samen werken met de armmeesters. Wekelijks zou men samenkomen op een voormiddag om 9 u. samen met de leden van het Bureel van Weldadigheid onder voorzitterschap van de burgemeester (of een van de schepenen). Men zou beslissen bij meerderheid van stemmen met minstens de helft van de aanwezige leden. De voorzitter had twee stemmen. Secretaris en schatbewaarder hadden een adviserende stem. Minstens zes

leden moesten aanwezig zijn voor rechtsgeldige beslissingen. Men zou zorgen voor een lokaal voor het bewaren van de voorraden en de nodige bewerkingen. Men zou al onmiddellijk beraadslagen over voedselbezorging en werkverschaffing en elk lid zou op zijn wijk instaan voor de uitvoering samen met de armmeester. De schatbewaarder zou de ontvangsten en uitgaven bijhouden in een register, door de burgemeester ondertekend en voor nazicht opvorderbaar door de commissie. Elke eerste dinsdag van de maand zou het kasboek worden geverifieerd door de voorzitter en de secretaris en zou procesverbaal worden opgemaakt. Geen enkele betaling mocht worden verricht dan op een mandaat getekend door de voorzitter en de secretaris. Na zes maanden zou men verslag brengen van de rekening aan de gemeenteraad. De secretaris zou een register bijhouden van de beraadslagingen, processenverbaal en briefwisseling; een register van aankopen en berging van proviand e.d.; een register met de lopende rekeningen van de geholpenen. Er was geen bezoldiging voorzien, tenzij mogelijks voor de toegevoegde bediende van de secretaris. Het reglement werd onderworpen aan de goedkeuring van de gemeenteraad en het Bureel van Weldadigheid.

Op die zelfde vergadering van 13 november 1845 werden aangesteld als schatbewaarder: Petrus Fermont (tevens ontvanger van Bureel van Weldadigheid en gemeenteraadslid) en als secretaris Adolphe Jacobus Bosschaerts, notaris en gemeenteraadslid.

Reeds vóór de opstelling van het reglement was de commissie aan het werk gegaan. Op 25 oktober 1845 had men de grootgrondbezitters van Wachtebeke aangeschreven met een vraag om geldelijke steun en vooral om hen te vragen om werken te laten uitvoeren op hun eigendommen tegen betaling. De eigenaars zouden, aldus de brief, tweemaal voordeel hebben bij dit laatste: enerzijds de verbetering van hun eigendommen, anderzijds de beveiliging ervan, want geen politie zou in staat zijn om in de komende winter de schending van de eigendommen tegen te gaan, indien de werkende klasse geen werk zou hebben. De commissie wou eventueel zelf de werken leiden namens de eigenaars of bij aanbesteding aanvaarden. Men suggereerde: kappen en rooien van sparren- en eikenbossen, uitmijnen van gronden (verlagen van het maaiveld door afgravingen), toevoeren van laagten en poelen, verbetering van meersen door nivelleren, delfwerken en aanvoeren van goede grond, herstellen van wegen. Dr. Karel Van Waes zou de eventuele giften in ontvangst nemen. De lijst van de aangeschrevenen vermeldt:

- J.F. De Necker, advocaat te Gent,
- Mevr. P. Van Remoortere en de familie Lippens, Gent,
- Jacques J.A. Verplancke, grondeigenaar, Gent,
- Van Der Gracht d'Eeghem, grondeigenaar, Gent,
- Octave Du Rot, grondeigenaar, Gent,
- Isidore Malfait-Heurté, grondeigenaar, Gent,
- Erven De Draeck, grondeigenaar, Gent,
- Notaris Charles Le Bogue, grondeigenaar, Gent,
- François Van den Hecke, grondeigenaar, Gent,
- Jozef Pinel, grondeigenaar, Gent,
- Charles Buyle, handelaar, Gent,
- Mevr. D. Stalins, cigenares, Gent,
- de Commissie van Burgerlijke Godshuizen te Gent,

- de la Potterie de Kerkhove, eigenaar, Gent,
- Francisca Dellaert, begijntje, Gent,
- Markies de Courtebourne, Gent,
- de heren François en Jozef Van Overloop, eigenaars, Mendonk,
- de heer Dierick, burgemeester Overslag (Zeeland)
- Goubeau de Bergyk, Brussel,
- de heer Du Try, makelaar, Gent,
- Emanuel Van Den Berghe, brouwer, Gent,
- Mevr. We L. Van Derstraeten De Smet, Gent,
- de heer De Brabander Berg, Gent,
- Mevr. We Van Lemmens, brouwster, Gent,
- Mevr. We Van Den Hende, Klein Begijnhof, Gent,
- Henri Fermont, ondernemer, Gent.

De lijst van op 11 maart 1846 aangeschrevenen vermeldt ook nog Mevr. We. J.B. Lammens, Gent; dokter Domerie, Brussel, professor Timmermans, Gent; Alphonse Morel, vice-president, Gent; Cannaert, oud-raadslid. De eerste aanschrijving staat in het register van de commissie in het Nederlands, de tweede aanschrijving in het Frans. Blijkbaar heeft slechts een gedeelte gereageerd en op uiteenlopende manier. Enkele van deze aangeschrevenen hebben een privé-initiatief van soepbedeling gestuurd, dat achteraf door de commissie is overgenomen (179). Enkelen gaven geld. Enkelen gaven de toelating om tegen betaling werken te laten uitvoeren aan hun eigendommen te Wachtebeke. Ook enkele ter plaatse wonende eigenaars gaven daartoe de toelating.

Grondwerken voor werkverschaffing

Reeds van bij de start dacht de hulpcommissie aan openbare werken om behoeftigen werk te verschaffen. Men dacht op de eerste plaats aan de reeds toegestane weg Moerbeke-Sint-Kruis-Winkel, dwars door Wachtebeke. Via grootgrondbezitters en plaatselijke eigenaars trachtte men aan opdrachten te geraken i.v.m. verbetering van gronden en verbetering van wegen. Op 29 december 1845 werden de door- en aangelanden van het Muishoekstraatje (Overslag) uitgenodigd naar de vergadering van de hulpcommissie op 3 januari 1846 bij Pieter Van Poucke. Al deze bemoeienissen brachten een grote groep mannen aan werk.

In de loop van 1845-1846 werden door de bemiddeling van de „Hulpcommissie van liefdadigheid” vijftien werken uitgevoerd, waarbij volgens de verslagen 350 huisgezinnen in tijden van werkloosheid werden geholpen en zo de hongerwinter doorkwamen. Ten tijde van het eerste verslag van de commissie op 20 april 1846 waren nog niet alle werken voltooid geraakt ten gevolge van de hoge waterstand, maar bij het tweede verslag op 26 november 1846 (tevens het laatste) waren alle werken voltooid op één na (nummer 11), waarrond met de eigenaar een afrekening was gemaakt. Tussen 3 en 74 mannen werden per werk tewerkgesteld. De grondwerken bestonden uit:

1. Uitmijnen van een partij land op Kalve (22 a 50 ca, eigendom van landbouwer Karel Aers), maken met de gewonnen aarde van de straat aan de ingang van Penendreef (deel van de weg Moerbeke-Winkel) en het vullen van twee moerputten (ten gevolge van turfwinning) aan Kalvebrug in een meers van Bernard Van Den Hende.
2. Mijnen van een partij land van Joannes Van Doosselaere in de Sinte-Catharinastraat (17 a, 18 ca) en aanleg van de straatbedding van deze straat met de uitgemijnde aarde.

3. Uitmijnen van een partij land op Kalve (37 a 50 ca, gebruikt door Livinus Vervaet, eigendom van markies Alphonse de Courtebourne) en ophogen van een nabijgelegen partij meers.
4. Rooien van een partij kapbos op de wijk Langelede (54 a, eigendom van de heren Van Overloop te Mendonk).
5. Opvoeren van een gedeelte straatgrond (eigendom van burgemeester E. Van Pottelberghe).
6. Herstellen van de weg van Kalve tot aan de ingang van het Dorp.
7. Uitmijnen van een partij land aan de „Bovenbilskens” (27 a, eigendom van Joannes Van Bastelaere).
8. Uitmijnen van een akker (eigendom van Augustinus De Gronckel).
9. Uitmijnen van een partij land aan de Sint-Catharinastraat (eigendom van Pieter Joannes Fermont) en het maken van de wegbedding aldaar.
10. Uitmijnen van een partij land aan Overslag (eigendom van de weduwe Jacobus Tacq) en het maken van de wegbedding van de Ramonshoekstraat.
11. Rooien van een bos aan de Warande te Wachtebeke (eigendom van Jozef Fermont-Van Pottelberghe), aanleg van de wegbedding naar Sint-Kruis-Winkel en toevoeren van nabijgelegen moerputten (op eigendom van B. Poppe).
12. Uitmijnen van een perceel land in de Langestraat (eigendom van Pieter Van Poucke) en maken van de straatbedding.
13. Wegenwerken deel Hoekstraat-Dorpstraat.
14. Uitmijnen en gedeeltelijk spitten van een akker in de Groenstraat (eigendom van Dominicus Van Bastelaere) en aanleg van de wegbedding.
15. Werken aan een gedeelte van de Ramonshoekstraat.

De arbeiders kregen een dagloon van 1 fr. als ze huisvader waren en 65 centiemmen als ze ongehuwd waren. Men hield het loon laag om aan te zetten tot arbeid bij particulieren. Wie gans ondersteund werd mocht zes dagen per week werken, wie gedeeltelijk ondersteund werd, mocht drie of vier dagen per week werken. De arbeiders werden deels in natura betaald in brood, bonen en erwten tegen een vooraf vastgestelde prijs (180).

Volgens een overzicht bij het verslag voor de gemeenteraad van 23 november 1846 hadden al deze werken samen de niet onaanzienlijke som gekost van 7.345,29 fr., waarvan op dat ogenblik 1.9838,84 fr. was betaald door de eigenaars en aangelanden en 5.406,45 door de hulpcommissie. Uit de latere vereffening van de rekeningen blijkt dat nog voor de waarde van 892,75 fr. werd uitbetaald aan de werknemers wat de totale uitgave voor deze post op 8.292,04 brengt, derhalve meer dan 8.000 daglonen. De hulpcommissie haalde haar betalingsmiddelen uit de subsidie van de staat aan de gemeente voor de aanleg van de weg Moerbeke-Sint-Kruis-Winkel, een gemeentelijke buitengewone verdubbeling van de persoonsbelasting van 5.500 fr. en een bijkomende opcentiem bestemd voor de bestrating van de weg Moerbeke-Sint-Kruis-Winkel (532,86 fr.) en giften.

Voedselvoorziening

Een tweede activiteit van de hulpcommissie was de bemiddeling in de voorziening van gezond voedsel (brood, bonen en erwten) tegen gematigde prijzen aan de werknemers van hulpcommissie en nijverheidscomité. Op 23 december 1845 besloot men rogge aan te kopen, deze te laten malen en te laten verbakken in brood. Dokter Van Waes kreeg volmacht om te

onderhandelen met de mulders en bakkers. Samen met Dominicus Van Bastelaere zou hij instaan voor de uitdeling van dit brood, evenals van aangekochte bonnen en erwten. De weduwe van Joannes Francies Vervaet in het Dorp had gratis een bergplaats voor de levensmiddelen ter beschikking gesteld. Daar gebeurde de uitdeling tegen betaling aan de werknemers van de commissie elke dinsdag en vrijdag tussen 13 u. en 14 u. In een later verslag van einde 1846 bleek het vooral te gaan om betalingen in natura aan de werknemers van het nijverheidscomité (187). Deze verrichtingen brachten voor de hulpcommissie geen bijkomende kosten mee noch winsten, gezien de producten aan kostprijs werden verkocht of gegeven werden in de plaats van lonen.

Uitdeling van soep

Op 8 februari 1846 meldde dokter Julien Guequier schriftelijk aan de hulpcommissie dat hij sinds januari 300 liter soep uitdeelde, een halve liter per hoofd, wat hem 12 fr. per dag kostte. Hij had hulp gekregen van de heer en juffrouw De Mey (50 fr.), de heer Ferdinand Guequier (40 fr.), de heer Van der Wee te Gent (20 fr.), de heer De Necker (50 fr.), de heer Van der Gracht d'Eeghem (100 fr.) en kreeg daarenboven groenten van verscheidene inwoners. Hij vroeg dat aan ieder behoeftig huisgezin een gelijke kan zou worden bezorgd met erop een nummer in olieverf en een naamlijst bij die nummers (182). De hulpcommissie dankte en ging in op de vraag (183). Tot maart heeft dokter Guequier dit initiatief verder gezet, toen werd het overgenomen door de hulpcommissie, terwijl dokter Guequier een lokaal en materiaal ter beschikking stelde (184).

Op 11 maart 1846 werd dan nogmaals een smeekbrief geschreven in het Frans naar de grootgrondbezitters van Wachtebeke. Daarin wijst men erop dat het voedsel van de behoeftigen nog bestaat uit rapen en wortelen en dat de uitdeling van soep een bijdrage is van de commissie. Tevens geeft men een aangevulde lijst van schenkers: de heer en juffrouw De Mey (100 fr.), de heer Ferdinand Guequier (40 fr.), Van der Wee - de la Haye (20 fr.), advocaat De Necker (50 fr.), Van Der Gracht d'Eeghem (100 fr.), markies de Courtebourne (105 fr.), ondernemer Henri Fermont (30 fr.) en dokter Julien Geuquier (155 fr.). Om dit werk verder te zetten tot 1 mei had men 300 fr. nodig (185). De heer Verplancke schonk 50 fr. en de heer Van Der Straeten De Smet 20 fr., wat een totaal gaf van 670 fr. Volgens het verslag van 20 november 1846 waren de middelen uitgeput (186). Volgens een overzicht van 10 maart 1846 werd soep uitgedeeld:

op Overslag	aan	19	gezinnen	samen	63	personen
Ramonshoek		20	gezinnen		93	personen
Langelede		18	gezinnen		100	personen
Walderdonk		13	gezinnen		56	personen
Kalve		18	gezinnen		89	personen
Dorp		26	gezinnen		176	personen
Totaal:		114	gezinnen		577	personen (187)

Aankoop van plantaardappelen

Het laatste voorstel van de hulpcommissie was het uitdelen van plantaardappelen en het verlenen van krediet aan de behoeftigen om aan grond te geraken, opdat zij zelf in hun voorraad zouden kunnen voorzien (188). Het is gebeven bij aankoop van pootgoed ten bedrage van 219 fr. Het werd bezorgd aan de behoeftige en kleine landbouwers die eenig

land gebruiken via het nijverheidscomité, die de kostprijs zou afhouden van hun arbeidsloon (189).

Gedeeltelijke voortzetting

De hulpcommissie kende slechts een kort bestaan en eindigde bijna geheel haar activiteit op het einde van 1846. Behalve de voedselvoorziening en de soepuitdeling werden de activiteiten van de hulpcommissie nadien nog enigzins voortgezet door het Armbestuur (b.v. door uitdeling van plantaardappelen en werkverschaffing) en het gemeentebestuur (eveneens door uitdeling van plantaardappelen en het organiseren van grondwerken, o.m. aan het jaagpad („tragel”) van de Langelede).

Volgens de geschriften nagelaten door de secretaris van de hulpcommissie stoppen de activiteiten ervan vóór 27 mei 1847. Op of na 29 april werd nog 892,75 fr. betaald voor niet nader omschreven werken, 680,95 fr. voor aardappelen aan noodlijdenden en 13,42 fr. voor het leveren van kannen voor de soepuitdeling (190).

VI. INITIATIEVEN INZAKE HUISVESTING

Het gemeentebestuur, speciaal onder burgemeester Van Waes, nam ook zelf initiatieven inzake de huisvesting van de armen, naast de steun, die het Bureel van Weldadigheid verleende en in aansluiting bij wat op nationaal vlak gepropageerd werd. In 1854-1855 (of 1855-1856) voerde men campagne voor het reinigen en witten van huizen en gebouwen, vooral deze van de arbeidersklasse om de gezondheid te bevorderen (191). De bekommernis van burgemeester Van Waes als geneesheer, die dagelijks te maken had met de miserabele woonomstandigheden van een groot deel van de bevolking, heeft wellicht zijn optreden beïnvloed.

In 1856 bewam de gemeente een subsidie van 600 fr. voor herstellingen aan 42 woningen van arme arbeiders (192). In 1860 werden nog meer subsidies gevraagd. De gemeenteraad was ervan overtuigd dat de vervallen huizen oorzaak waren van kwijnende ziekten en de goede en gezonde opgroei van de kinderen verhinderden. Bij vrijwillige inschrijving had men 774 fr. ingezameld en men vroeg een aanvullende subsidie van 386 fr. om in eigen beheer 38 arme woninkjes te laten herstellen voor 1.160 fr. Men loofde ook voor 100 fr. aan prijzen uit „aen werklieden welke hunne wooningen den netsten en reinigsten onderhoud zullen kunnen betoonen” (193).

In 1863 vroeg men nogmaals staatssubsidies voor herstellingen aan 29 arbeiderswoningen, met verwijzing naar de goede resultaten in 1856 en 1860. In zijn aanvraag brengt de gemeenteraad als argument naar voor dat op het vlak van openbare gezondheid en zedelijkheid geen wezenlijke vooruitgang te verwachten was „...zoo lang het licht en de lucht moeite hebben om in de woning der arbeiders door te dringen, zoo lang de zindelijkheid en welgevoeglijkheid daer in als twaer onmogelijk kunnen huisvesten. Met de woning te verbeteren, verbeterd men tevens het karakter van den genen die ze betreft”. Een inschrijvingslijst bij gemeenteraadsleden en andere burgers van Wachtebeke had 1.275 fr. opgeleverd; men had nog een tekort van 586,45 fr. (194). De gemeente kreeg anderhalf jaar later

een subsidie van 465 fr. en stemde dan een gemeentelijke bijdrage van 122 fr. om aan de nodige fondsen te geraken (195).

VII. HET GEMEENTELIJK LIEFDADIGHEIDSGENOOTSCAP

Van een ander gemeentelijk initiatief bleven uit de aard van de zaak weinig inhoudelijke gegevens bewaard: een liefdadigheidsgenootschap dat in het geheim hulp verleende aan noodlijdenden, zonder dat deze op de lijsten van het Bureel van Weldadigheid werden ingeschreven. Het bestaan van dit genootschap wordt enkele keren uitdrukkelijk vermeld.

In november 1858 vernam het gemeentebestuur dat men slechts 8.000 fr. subsidie zou krijgen in de voorziene kostprijs van 15.193,55 fr. van de nieuwe gemeenteschool op het Rechtstro. De voornaamste reden daartoe zou de vermindering zijn geweest van de „hoofdelijke omslag” (gemeentelijke persoonsbelasting) met 1.900 fr. in 1857. In deze context verdedigt zich de gemeenteraad op 24 februari 1859 en zegt dat de vermindering van de belastingen niet betekende dat de belastingsplichtigen minder lasten te dragen hadden, daar men jaarlijks tot 2.500 fr. verzamelt voor de noodlijdenden via het „liefdadigheidsgenootschap”: „dat sederd menigvuldige jaren het getal noodlijdende zoodanig aengroeyde dat het middelen heeft doen zoeken om de bedelarij geheel en gansch uitteroeyen als oorzaak der aengroeyende armoede, om dit einde te bekomen is er door leden van het liefdadigheidsgenootschap bij al de vermogende dezer gemeente eene vrijwillige omstelling gedaen omstelling welke 's jaerlijks van de vier tot de vijftewintig honderd francs opbrengt welke som door de gezegde liefdadigheidsgenootschap aen de arme huns wijks is verdeeld. Hieruit gevolgenlijk is te zien dat de zoo gezegde vermindering van onzen hoofdelijken omslag maer schijnende is en geensints de lasten der contribuable verminderd heeft” (196).

Naar het bestaan van dit genootschap wordt ook verwezen in een verslag van 1863, waar de gemeenteraad een overzicht geeft van de inspanningen, die men zich sedert acht jaren heeft getroost in de strijd tegen de bedelarij en men vermeldt „het daerstellen van een liefdadelijke maatschappij ter hulpkoming van den schamelen armen waeruit men de vrucht gezien heeft van tijdelijk bedekten onderstand en voorkomen heeft de vernederende inschrijving op de lijst der armen...” (197).

Het hier genoemde genootschap mag niet verward worden met de kerkelijke „Societeit van de heilige Vincentius a Paulo”. Dit liefdadig genootschap bestond eveneens in Wachtebcke, maar de gemeenteraad distanciëerde zich ervan (198).

VIII. GEMEENTEBELEID EN ONDERWIJS AAN ARMEN

Goed onderwijs is een van de belangrijkste hulpmiddelen om sociaal zwakkeren te betrekken in het maatschappelijk leven. Derhalve moeten we in de bespreking van de sociale hulpverlening van het gemeentebestuur ook de bijdrage bespreken voor het onderwijs.

Het Koninkrijk der Nederlanden had een zeer grote inspanning geleverd voor de verbetering

van het onderwijs. Enerzijds werden grotere eisen gesteld aan de onderwijzers. Zij werden o.m. geëxamineerd en slechts wie over een akte beschikte mocht worden aangesteld. De tijd datgelijk wie mocht onderwijzer spelen, was voorbij onder het Hollands bewind. Anderzijds werden ook grote staatstoelagen verleend voor de wedde van de leerkrachten en voor de uitrusting van de scholen. Vanwege de staat werd toezicht uitgeoefend op gedragen ijver van de onderwijzer(es) en de gebouwen en uitrusting van de schoollokalen.

Op het einde van de Hollandse periode waren er te Wachtebeke slechts twee basisscholen: één in Wachtebekedorp, in wat thans de Vierschaar heet en één op Overslag. Het is niet onmogelijk dat ook Pieter Van Zele thuis in de Kerkstraat nog wat les gaf (199). Daarnaast waren enkele bewaarscholen. Het gemeentebestuur van Wachtebeke is slechts schoorvoetend ingegaan op de onderwijspolitiek van de Nederlandse staat en na de Belgische onafhankelijkheid liet men de zaken min of meer op hun beloop. Pas vanaf 1852 werd ernstig werk gemaakt van het gemeentelijk onderwijs.

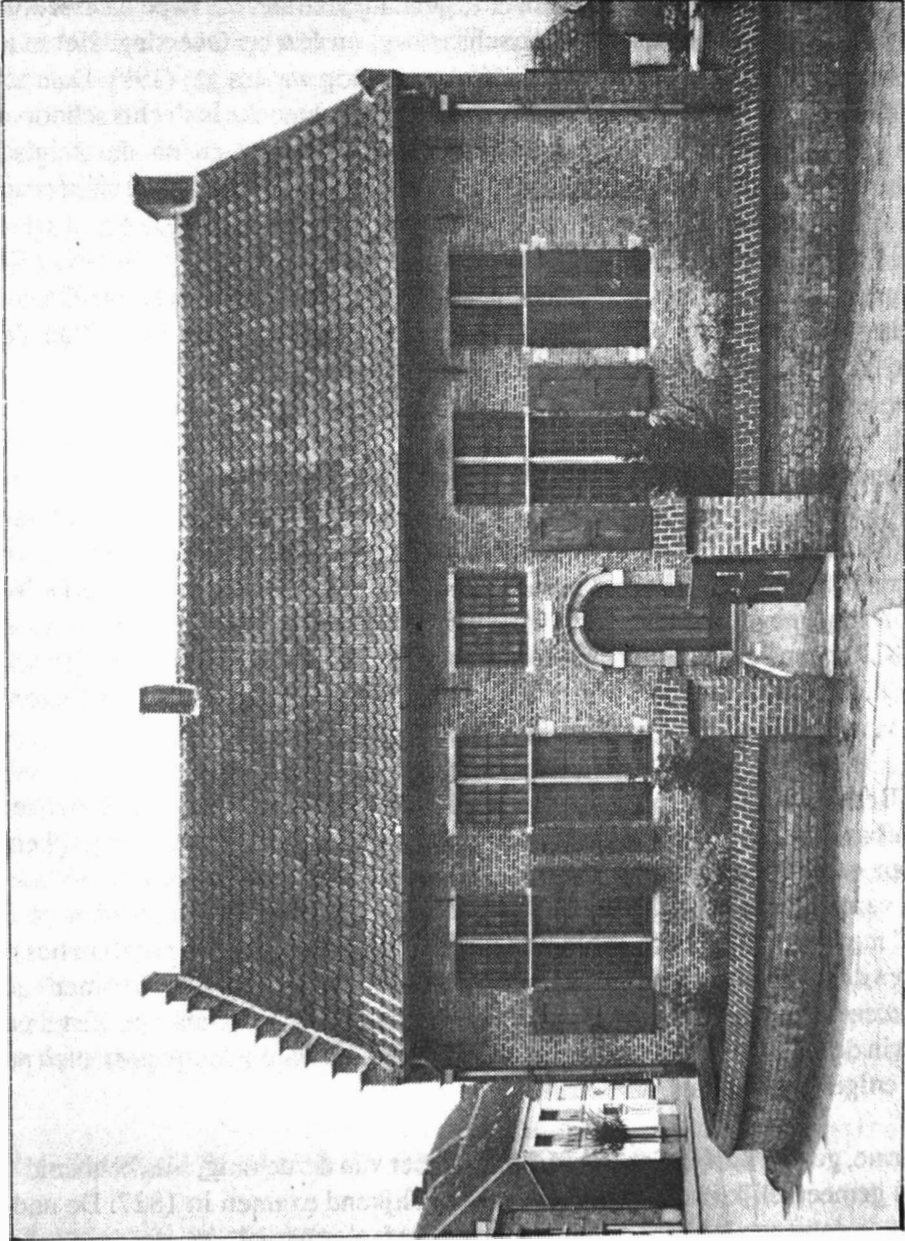
Hieronder bespreken wij achtereenvolgens de gemeenteschool van Wachtebeke-Centrum (Vierschaar, later Rechtstro), de private, en enkele private scholen (van Pieter Van Zele, Augustinus De Mets en van het klooster in het Dorp).

§ 1. De gemeenteschool in Wachtebeke

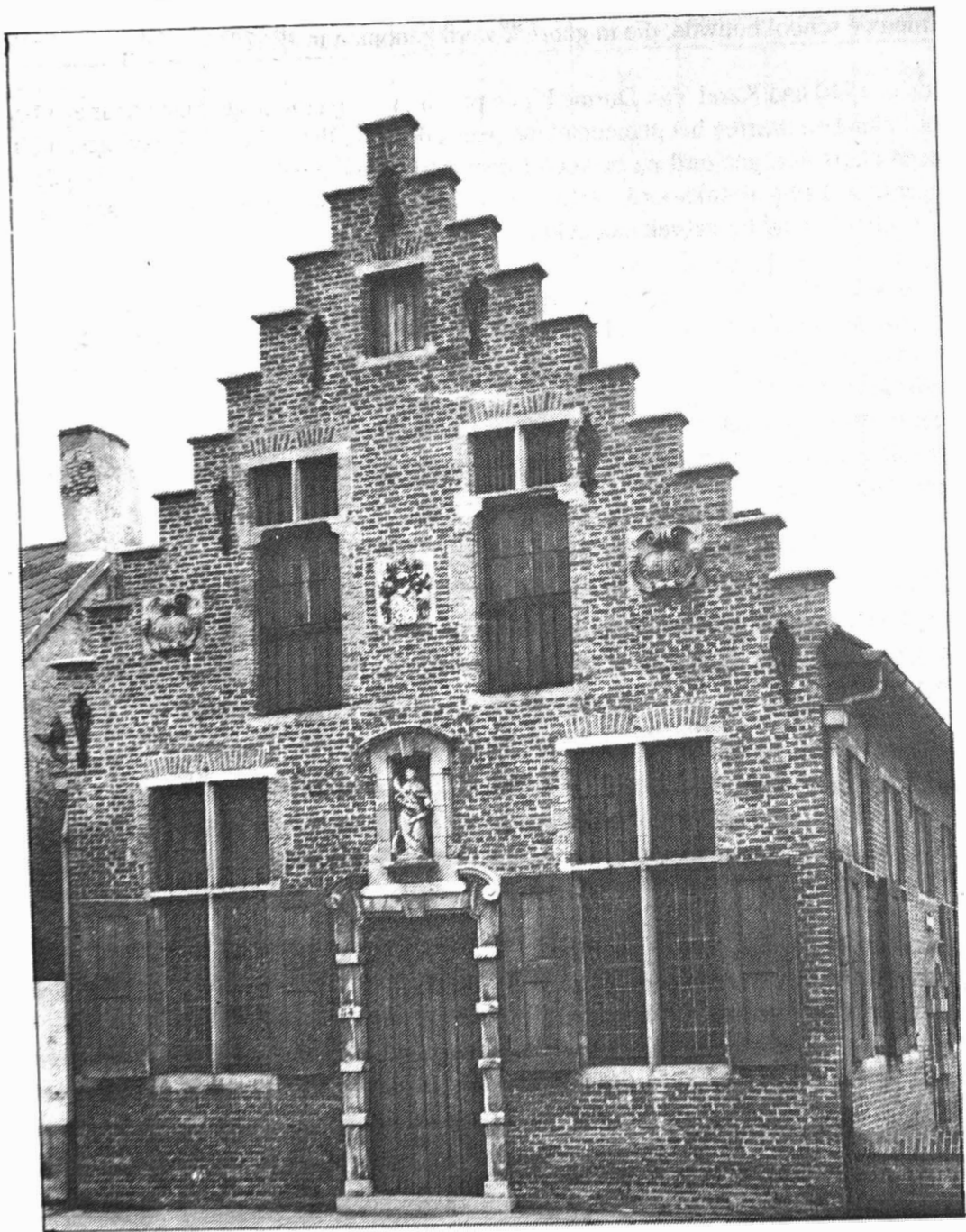
Tijdens de Hollandse periode waren de schoolonderwijzers in Wachtebekedorp achtereenvolgens: Hubert De Schepper, reedste Wachtebeke vanaf 1814, Joannes Bernardus De Vos-Verbeken, voorlopig aangesteld in 1819, benoemd in 1822; Pieter Van Zele, drie maanden ad interim in 1827 en tenslotte Karel Van Durme vanaf 1827. Karel Van Durme ging in 1841 naar Wetteren, dichterbij zijn geboortedorp Serskamp. Hij werd opgevolgd door Victor De Belie, die pas vanaf 1863 werd bijgestaan door een hulponderwijzer J. Dierickx.

Toen Joannes Bernardus De Vos-Verbeken in 1826 Wachtebeke verliet om onderwijzer te worden in een basisschool te Gent, was de uitrusting van de „Vierschaar”, tegelijkertijd schoollokaal en onderwijzerswoning, niet schitterend te noemen. Een inventaris van 2 oktober 1826 vermeldt: in het schoollokaal zes schrijftafels, drie zwarte borden en een „leesmachine” met negen leestafels. Dit laatste was een toestel om allerlei combinaties met letters te maken om de kinderen te leren lezen. Verder was er in de „kelderkamer” „een ingemaakt kasken met ingemaakte bordels”, in de keuken „een ingemaakt kasken en een slaapstede” en in de kelder „bordels en een schrapai” (200). Er waren dus geen stoelen noch banken in het enige schoollokaal.

Karel Van Durme, geboortig van Serskamp, onderwijzer van derde rang, was benoemd van staatswege als gemeentelijk onderwijzer na een vergelijkend examen in 1827. De andere kandidaten waren geweest: Johannes Francies Broeckaert, van Moerbeke, onderwijzer van vierde rang; Pieter Francies Van Zele, van Wachtebeke (waar hij ad interim gemeentelijk onderwijzer was), onderwijzer van vierde rang en tenslotte de private onderwijzer van Overslag Johan Frans Ceriez, eveneens onderwijzer van vierde rang. Het is onduidelijk in welke mate Karel Van Durme in Wachtebeke goed aanvaard is geworden. Hij zou zijns

Tot 1861 was de gemengde gemeenteschool gevestigd in de "Vierschaar".
Het gemeentebestuur betaalde het schoolgeld van de behoeftigen,
maar had tot 1856 weinig gedaan voor de uitrusting van de school.
Foto's: A. C. L., Brussel.

„De Vierschaar”, 1579, gerestaureerd in 1937. (nr. 80783)

inziens onvoldoende mogelijkheden gekregen hebben om zijn taak uit te oefenen en wellicht mede daarom vertrok hij veertien jaar later naar Wetteren, om daar onderwijzer te worden.

Na de benoeming van Karel Van Durme waren op aandringen van hogerhand en met een staatstoelage van 300 gulden wel onkosten gedaan aan gebouw en inrichting. Er werd zelfs een stoof aangekocht. Het was echter ditzelfde oude schoollokaal dat zonder noemenswaardige wijzigingen als gemeenteschool zou blijven dienen tot het „liberale” gemeentebestuur een nieuwe school bouwde, die in gebruik werd genomen in 1861.

Reeds in 1840 had Karel Van Durme bij de provinciegouverneur gevraagd naar een beter schoollokaal en daartoe het gemeentehuis (naast de kerk, thans Dorp 55) voorgesteld. Dit gemeentehuis was gehuurd en bewoond door herbergier Jacobus Van de Calseyde. De gemeenteraad ging niet akkoord met dit voorstel en kon ook niet ingaan op de vraag naar een groter schoollokaal bij gebrek aan geld (201).

In 1841 werd Victor De Belie gemeentelijk onderwijzer. Het aantal ingeschreven leerlingen bleef stijgen tot 194 kinderen in 1851, die in dat ene oude schoollokaal moesten onderwezen worden door één onderwijzer... (Zie tabel XIIa). Wellicht was het dan nog maar goed dat niet alle leerlingen elke dag naar school kwamen... In 1851 werd beslist een deel van de arme kinderen op kosten van de gemeente te laten onderwijzen door Pieter Van Zele in zijn particuliere school, doch deze beslissing was onwettelijk, aangezien deze school niet aangenomen was (203).

Vanaf einde 1852 werden dan wel alternatieven gezocht voor de te kleine gemeenteschool. In de gemeenteraadszitting van 21 december 1852 werd besloten het bestaande schoollokaal te vergroten. Daartoe werd een som van 500 fr. in geld en een bijdrage van 300 fr. in natura voorzien. Bovendien vroeg men nogmaals aan het provinciaal bestuur om de particuliere school van Pieter Van Zele te mogen aannemen, om aldus wettelijk in orde te zijn om er arme kinderen te laten onderwijzen op kosten van de gemeente (204). Deze aanneming werd geweigerd op advies van de provinciale inspecteur voor het basisonderwijs (205). Het gemeentebestuur vroeg dan op 17 maart 1853 een subsidie van 3.400 fr. voor vergrotings- en verbeteringswerken aan de school (206). Wellicht mede door het ontslag van burgemeester A.J. Bosschaerts in datzelfde jaar en het feit dat pas op 17 januari 1855 de nieuwe burgemeester Karel Van Waes werd benoemd, geraakte een en ander uitgesteld.

Het gemeentebestuur onder burgemeester Van Waes besloot uiteindelijk een nieuwe school te bouwen. De kantonale schoolopzichter had op 28 juli 1857 een vernietigend rapport gemaakt over de Wachtebeekse gemeenteschool:

Proces-Verbaal van onderzoek wegens den toestand van het schoolgebouw der Gemeente Wachtebeke en beschrijvings-lijst van de schoolmeubelen. (Arikel 1 van het Reglement van 4 8ber 1856).

Den 28 July 1800 zeven en vijftig hebben wij ondertekende kantonale opzichter der lagere scholen en Mr. Van Waes gedeleguerd lid van het kollegie van Burgemeester en Schepenen van Wachtebeke overgegaan tot het onderzoek van den toestand des Gemeente Schoolzael, der woning van den onderwijzer en hare afhankelijkheden, en hebben bestatigd.

TABEL XIIa

Aantal leerlingen in de gemeenteschool te Wachtebeke (Dorp)

Tijdstip	jongens		T	meisjes		T	totaal		alge- meen
	beta- lend	koste- loos		beta- lend	koste- loos		beta- lend	koste- loos	
3.6.1828			27			17			44
28.2.1829			57			33			90
31.12.1829			82			48			130
5.7.1830			20			15			35
22.11.1830			24			26			50
22.3.1846	40	60	100	20	40	60	60	100	160
21.1.1848	46	92	138	10	32	42	56	124	180
11.1.1851	46	106	152	7	35	42	53	141	194
7.1.1853	49	76	125	6	13	19	55	89	144
jan. 1855	43	95	138	6	16	22	49	111	160
jan. 1856	55	85	140	10	13	23	65	98	163
jan. 1857	58	90	148	8	16	24	66	106	172
31.1.1859	60	90	150	8	8	16	68	98	166
23.12.1860	54	90	144	9	8	17	63	98	161
31.12.1861	56	92	148	8	7	15	64	99	163
12.1.1863	55	90	155	7	6	13	62	96	158
64-65			133			30			163
14.1.1864	66	103	169	6	10	16	72	113	185

1^oa. *Groote en hoogte.* De grootte der zaal is niet in evenredigheid van het getal leerlingen beloopende in wintertijd tot ongeveer 150.

b. *Verdeeling van het licht.* De schoolzaal is slechts door twee vensters verlicht en het licht valt niet zijdelings op de lessenaers der leerlingen.

c. *Luchtgeving.* De schoolzaal is van geene luchtgevers voorzien en de luchtgeving is dus allergebrekkigst; over het algemeen bevindt zich de schoolzaal in eenen behoorlijken staet van onderhoud, nothans is het noodig dat zij geleverd en gewit worde.

2°. *De woning van den onderwijzer* bestaet slechts uit ééne kamer dienende tot spreekplaats en keuken, en slaepkamertje, schotelhuis, kelder en zolder. De staet van onderhoud is voldoende.

3°. *Er bestaen eenen stal in zeer slechten staet, 2 heimelijke gemakken en eene pisplaats; de heimelijke gemakken en de pisplaats zijn allerslechtst; de afsluitingen zijn dusdanig niet daargesteld dat het hoofd en de voeten der leerlingen zichtbaer zijn; verders zijn de heimelijke gemakken en pisplaats dusdanig niet geplaetst dat zij tijdens den schooltijd door den onderwijzer kunnen bewaekt worden.*

De oppervlakte der opene plaats is niet in evenredigheid van het getal leerlingen. Er bestaet noch fontein noch pomp.

4°. *De ringmuren zijn in zeer slechten staet.*

En vervolgens hebben wij opgemaakt de beschrijvingslijst van de schoolmeubelen, bestaende in de volgende voorwerpen:

a. Een Christusbeeld. - b. 14 lessenaers met vakken. - c. 42 inktpotten. - d. 6 banken. - 3. zwarte borden. f. Eene leeskas. g. Zes leestafels volgens Courtmans. h. Eene onvolledige verzameling van het stelsel van wettelijke maten en gewigten. i. 7 landkaarten: Mappede monde, Europe, Asia, Oceania, Afrika, America en van België; allen van rolstokken voorzien. j. Eene kachel met toebehoorten. Tafels van werkzaamheden. l. Schoolreglementen.

In het algemeen zijn al de schoolmeubelen in een gebrekkigen staet en dienen dus vernieuwd of volledig te worden.

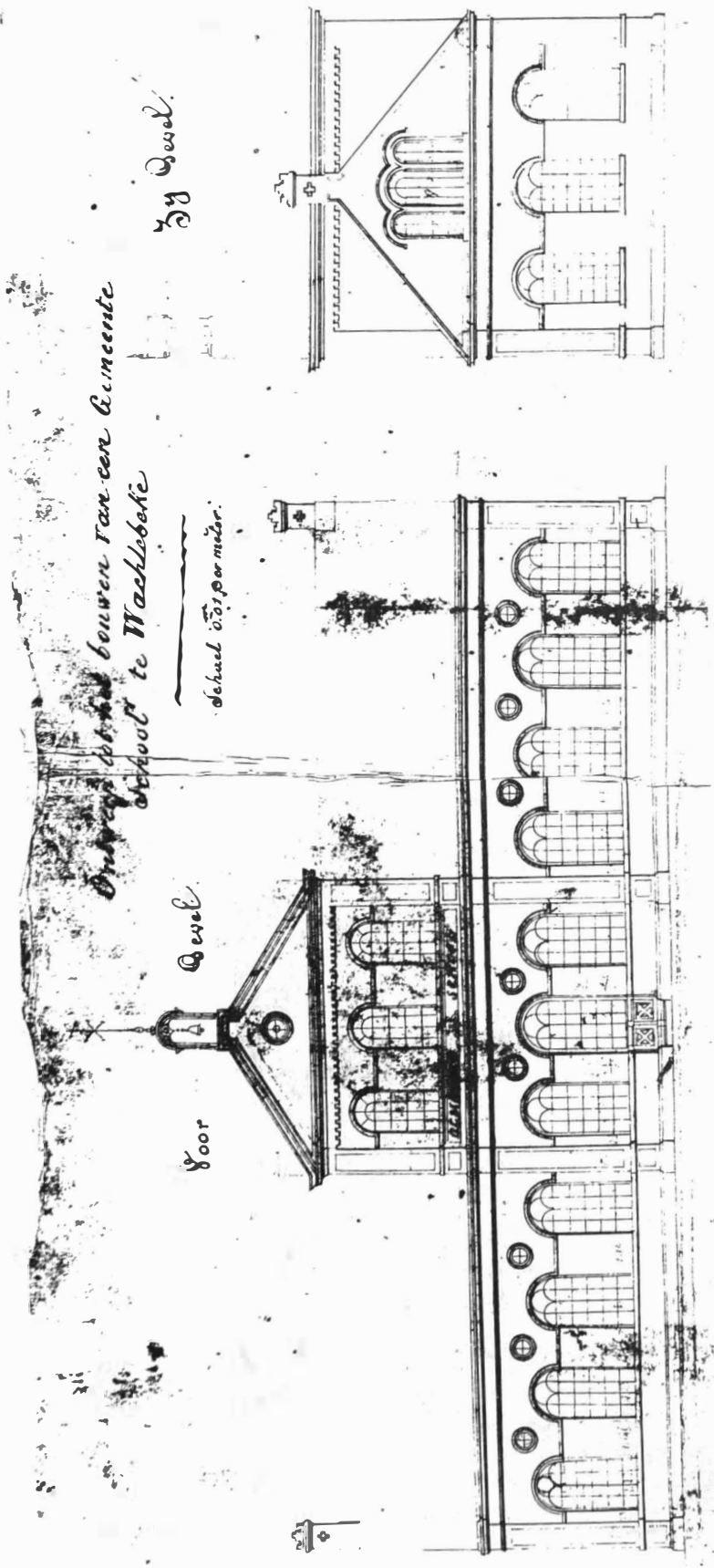
Van alles is het tegenwoordige proces-verbael in dubbel opgemaakt, een dubbel voor het plaatselijk bestuur van Wachtebeke en het andere voor den heer provintialen schoolopziener van het lager onderwijs en hebben nog hetzelfde geteekend de dato als boven.

(get.) P.C. Vander Meersch. C. Van Waes".

Het procesverbaal van 17 augustus 1859 met kantonaal schoolopzichter Rens meldt dat aan deze toestand weinig is veranderd. Men schrijft tevens „Dat de onderwijzer als een goed huisvader van het schoolgebouw gebruik maekt”. (207).

Het verslag van Burgemeester en Schepenen over het jaar 1856 op 22 september 1857 meldt dat reeds enige stappen werden gezet voor de bouw van een nieuw schoollokaal. Architect E. de Perre-Montigny tekende het plan, dat op 23 december 1857 door de gemeenteraad werd goedgekeurd. Het achteraf uitgevoerde plan van het nog bestaande, maar later aangevulde gebouw op Rechtstro omvatte twee klassen (7,5 op 9 en 7,5 op 7 meter) en een ruime onderwijzerswoning naast en boven deze klassen. De kostprijs, grond, gebouw, honorarium van de architecten meubelen inbegrepen werd toen geraamd op 15.088 fr., laterop 15.193,55 fr. Aangezien de gemeente maar 1.000 fr. kon inbrengen en de verkoop van de oude school op 2.500 fr. werd geraamd, vroeg de gemeenteraad tijdens diezelfde vergadering van 23 december 1857 een subsidie aan van 11.588 fr. Als bouwplaats voor de nieuwe school werd een stuk grond op het Rechtstro gekozen, in tegenstelling met de oude school in het Dorp, die „op het uiteinde van de gemeente geplaatst is”. De nieuwe vestigingsplaats werd beschouwd als „welk best geschikt in meerde gemaek zo wel aen degene den kom der gemeente bewoonende kinderen als dier der omliggende wijken” (208). Deze nieuwe vestigingsplaats had wellicht ook een symbolische betekenis: de school werd letterlijk weggehaald uit het blikveld van de parochiekerk. Het oude dorpscentrum werd verlaten. En terwijl de oude school in de onmiddellijke omgeving van het klooster stond, stond ze nu voor heel wat mensen dichterbij de woning en moest men voor de kloosterschool een grotere afstand afleggen.

Op 27 juli 1858 werd de machtiging aangevraagd om het oude schoollokaal in openbare verkoop te verkopen en voor 1.500 fr. en de notariskosten de grond aan te kopen van de erven Eduard Van Lemmens op het Rechtstro (209). De hogere overheid weigerde echter de gevraagde subsidie en zou slechts 8.000 fr. willen geven in plaats van de laatst gevraagde 11.837 fr. Het gemeentebestuur smeekte om hogere toelagen, maar moest uiteindelijk zelf voor de resterende 7.193,55 fr. instaan. Daartoe werd op 4 augustus 1859 gevraagd om gebruik te mogen maken van de gelden van het Bureel van Weldadigheid en bij deze instelling een lening te mogen aangaan, wat werd toegestaan (210).

*Omgevoerd te bouwen van een Gemeente
school te Wachtebeke*

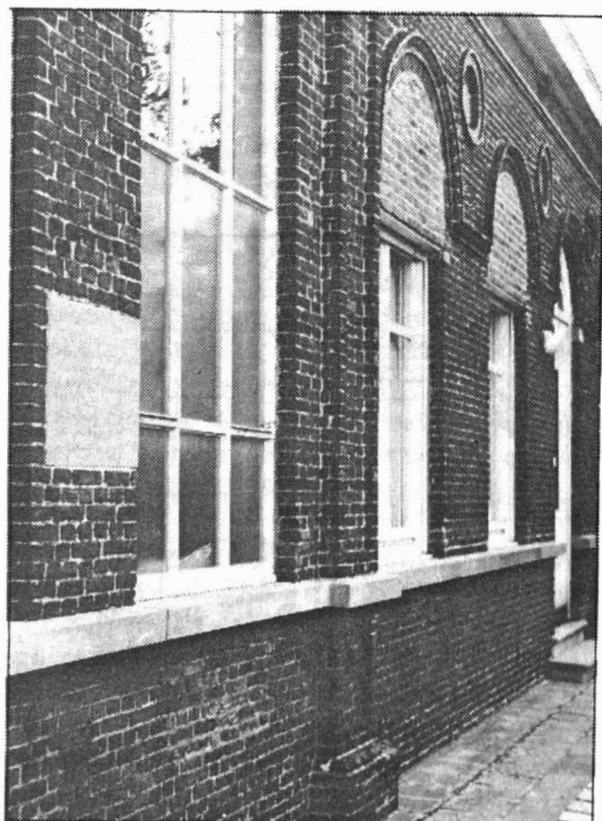
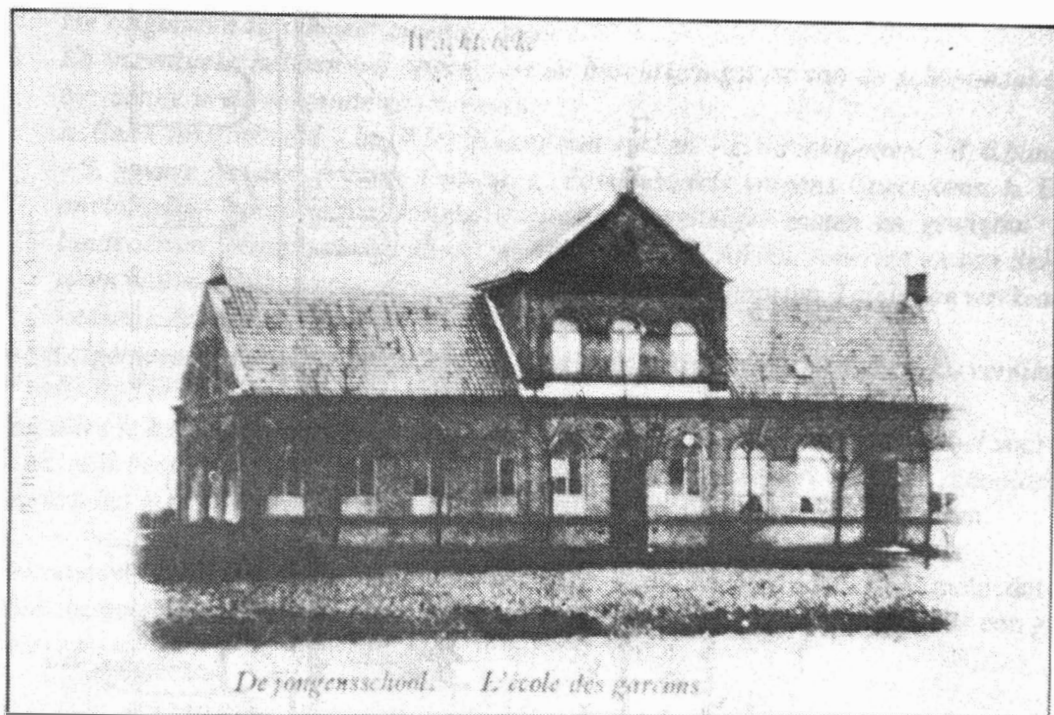
Dy Boud.

Voort

Boud.

School v. d. p. m. e. s. r.

De gemeenteschool op het Rechtstro gebouwd in 1860 naar een plan van architect E. De Perre.

Gedenkplaat in de muur van de gemeenteschool op het Rechtstro gebouwd in 1860 onder het liberale gemeentebestuur.

De openbare aanbesteding van de nieuwe school had plaats op 27 december 1859 en Dominicus Tacq, aannemer te Wachtebeke, aanvaardde de bouwwerken en leveringen voor 12.980 fr. Begin 1861 kon onderwijzer Victor De Belie verhuizen naar de nieuwe lokalen (211). Na de aanvraag daartoe op 25 september 1862 werd op 2 juni 1863 een hulponderwijzer benoemd: J. Dierickx, hulponderwijzer in de gemeenteschool van Ninove (212).

Schoolbevolking en steun aan behoeftigen

Onder het Koninkrijk der Nederlanden genoot onderwijzer Karel Van Durme een staatswedde van 100 gulden en een gemeentelijke toelage van 71 gulden, in 1830 verhoogd tot 80 gulden. Daarnaast had hij de beschikking over het schoolhuis. Onder het Belgische bewind bleef deze regeling bewaard. Aangezien onderwijzer Van Durme ook aan arme, niet betalende kinderen onderwijs gaf, werd zijn staatswedde verder uitbetaald, aanvankelijk 100 gulden, later 212 fr. Het aantal arme kinderen dat onderwijs genoot, verschilde sterk in zomer en winter. Het gemeentebestuur raamde het aantal kinderen, op grond waarvan de staatswedde werd aangevraagd als volgt:

1834-1835: 36

1835-1836: 36 (24 in de zomer van 1835)

1836-1837: 35 (18 in de zomer, 35 in de winter)

1837-1838: 35 (18 in de zomer)

1838-1839: 38 (20 in de zomer)

1839-1840: 40 (20 in voorbije zomer)

1840-1841: 42 (22 in voorbije zomer)

1841-1842: 40

1842-1843: 40 (213). Over het aantal betalende leerlingen werden geen cijfers teruggevonden (214). De gemeente betaalde aan de onderwijzer, boven de staatswedde, een gemeentelijke bijlage van 169,31 fr.

Volgens de nieuwe Belgische schoolwet van 23 september 1842 moest de gemeente zelf instaan voor de onderwijzerswedde. Bovendien moest de gemeente er ook voor zorgen dat, hetzij in een gemeenteschool, hetzij in een aangenomen school gratis werd gezorgd voor het onderwijs aan arme kinderen. Hadden recht op kosteloos onderwijs volgens het Koninklijk Besluit van 26 mei 1843, in aansluiting bij de nieuwe schoolwet van 23 september 1842:

1. de kinderen van personen, die door het Bureel van Weldadigheid werden ondersteund;
2. de kinderen van werklieden, die alleen hun dagloon als inkomen hadden;
3. de kinderen van allen, die zich in de onmogelijkheid bevonden om het nodige onderwijs te verschaffen. Dit alles op voorwaarde dat de kinderen:
 1. minstens 7 en ten hoogste 14 jaar oud waren;
 2. ingeënt waren tegen koepokken of de kinderpokken hadden gehad;
 3. hun vader of voogd op de gemeente woonde (215).

Betreffende de gemeenteschool in het Dorp heeft het gemeentebestuur in het eerste jaar na de nieuwe schoolwet een bijdrage geleverd samen met het Bureel van Weldadigheid, maar reeds vanaf het volgende jaar rechtstreeks de toelage betaald aan de gemeentelijke onderwijzer, zonder het Bureel van Weldadigheid. Op 23 februari 1845 betaalde de Weldadigheid 100 fr. aan onderwijzer De Belie voor het „aendeel in het kosteloos onderwijs der arme kinderen gedurende 1843” (216). Voor datzelfde jaar legde de gemeente 44 fr. bij. In

OPENBARE AENBESTEDING
VAN
EEN NIEUW TE BOUWEN
SCHOOLLOKAEL
Met Onderwyzerswooning,
TE WACHTEBEKE
ARRONDISSEMENT GENT.

Het Kollegie van Burgemeester en Schepenen der Gemeent Wachtebeke, maekt bekend dat er op Dingsdag 27 Decenber 1859, om 2 ure namiddag, in het Gemeentehuis, t Wachtebeke, onder voorbehouding van nadere goedkeuring zal worden overgegaen tot de Aenbesteding by geslote biedingsbiljetten op zegel, voor het bouwen van een Nieuw SCHOOLLOKAEL met Onderwyzers-Wooning en verder aenkleven.

De mededingers en hunne borgen moeten by de aenbesteding aenwezig zyn.

Het Plan, Kohier van lasten en de Begrooting der u te voeren werken, beloopende tot fr. 13,493-35, goedgekeur door de bevoegde overheid, liggen ter insage van eenieder ter Secretary der gezegde Gemeente.

Wachtebeke, den 6 December 1859.

Het Kollegie voornoemd,

C. VAN WAES.

Van wege het Kollegie : *de Secretaris,*

E. VAN WAESBERGHE.

Gent, Drukkery der Gebroeders MICHELS, Groenschelmerkt, 10.

Het liberale gemeentebestuur maakte werk van het gemeentelijk onderwijs: zowel in Wachtebeke-Centrum als op Overslag werd een degelijk schoollokaal gebouwd.

vergelijking met andere gemeenten en gezien de 40 arme leerlingen gaf Wachtebeke niet zoveel. Op de 56 gemeenten van het arrondissement Gent waren er 24, die minder gaven dan 44 fr. en 31 die meer gaven. B.v. Zelzate gaf 300 fr. voor 50 arme leerlingen (217).

Vanaf 1844 betaalde het gemeentebestuur rechtstreeks de ganse som van de bijdrage voor onderwijs aan arme kinderen. Het aantal arme kinderen steeg spoedig tot 186 in 1849 en daalde tot 100 in 1865. De bijdrage van de gemeente tijdens de hier besproken periode was het hoogst in 1865-1866 met 700 fr. voor 100 arme leerlingen. (Zie tabel XIIb).

In het „Register van bekendmakingen” van het gemeentebestuur staat een bekendmaking van 20 juni 1856 volgens welke twee registers werden geopend, één voor de inschrijving van jongens en één voor de inschrijving van meisjes. Onderwijzer Joseph De Belie was belast met de inschrijving, alle dagen van 1 tot 30 juli 1856 in de gemeenteschool, telkens van 12 tot 14 u. Vele van die registers, van dat en andere jaren, zijn bewaard gebleven op het gemeentehuis van Wachtebeke. De analyse ervan zou een interessante studie kunnen opleveren over een aspect van de democratisering van het onderwijs.

§ 2. De basisschool van Overslag

De geringe belangstelling voor het onderwijs, opgebracht door het gemeentebestuur tijdens het Hollands bewind en de eerste jaren van de Belgische onafhankelijkheid, kwam nog sterker tot uiting op Overslag. Vanwege de gouverneur van Oost-Vlaanderen moest het gemeentebestuur zelfs zeer zware kritiek aanhoren in 1827. Aan J.F. Ceriez, plaatselijk particulier onderwijzer, was door de Nederlandse staat in 1825 een wedde toegekend met de uitdrukkelijke opdacht voor de gemeente om te voorzien in een degelijk schoollokaal en een aanvullende wedde. Noch de gemeente, noch de onderwijzer zelf beantwoordden aan de verwachtingen. Op 16 juni 1827 werd de wedde ingetrokken: „om reden door het plaatselijk Bestuur van Wachtebeke in geen deele aan bovengemelde voorwaarden is voldaan, terwijl ook de voornoemde onderwijzer niet aan de verwachting beantwoordt” (218).

Nadat J.F. Ceriez het getuigschrift behaalde van onderwijzer derde rang, kreeg hij vanwege de provincie toch nog datzelfde jaar een „leesmachine” (hulpmiddel om het lezen aan te leren), die hem plechtig overhandigd werd door het gemeentebestuur op 27.12.1827. J.F. Ceriez vestigde zich een tijdlang op Ramonshoek en vertrok in 1833 naar Sint-Kruis-Winkel (219).

Vanaf november 1837 gaf koster J.B. Pieyns les op Overslag. Op 24 januari 1840 richtte hij aan het gemeentebestuur de vraag om een kleine wedde te bekomen. Hij gaf volgens deze brief les aan 80 kinderen, waaronder 14 armen. Het gemeentebestuur is op deze vraag blijkbaar niet ingegaan (220).

In 1842 vestigde Johannes-Baptista De Ceuleners zich op Overslag. Met deze koster-onderwijzer en door de steun van dokter, later ook burgemeester Karel Van waes, zou er op Overslag veel veranderen inzake onderwijs. J.B. De Ceuleners, (°Boekhoute 1817-† Wachtebeke-Overslag 1897), was in het bezit van een diploma van geëxamineerd onderwijzer.

Gedenkplaat in de muur van de vroegere gemeenteschool van Overslag met de namen van dokter Karel Van Waes, burgemeester, Petrus Fermont, schepen (jarenlang ontvanger van het Bureel van Weldadigheid), Joannes Van Bastelaere, schepen en Johannes Baptista De Ceuleners, onderwijzer (en koster van Overslag). Het vermelde jaartal is 1862.

De gemeenteschool van Overslag werd gebouwd op initiatief van het liberale gemeentebestuur van Wachtebeke in 1862-1863. De aangenomen onderwijzer J.B. De Ceuleners werd de eerste gemeentelijke onderwijzer. Arme kinderen kregen er onderwijs op kosten van het gemeentebestuur.

TABEL XIib

Kosteloos onderwijs op kosten van de gemeente
(Ramingen op basis van het aantal inschrijvingen)

	Gemeenteschool Dorp		Overslag		Totaal		Jongens	Meisjes
	arme kinde- ren	bedrag	arme kinde- ren	bedrag	kinde- ren	bedrag		
1843-44	40	44			40	44		
1844-45	50	191			50	191		
1845-46	100	300			100	300		
1846-47	122	366	60	180	182	546		
1847-48	162	200	80	100	242	300		
1848-49	148	200	73	100	221	300		
1849-50	186	200	93	100	279	300	161	118
1850-51	154	180	104	120	258	300	169	97
1851-52	120	250	76	200	221	525	146	75
1852-53	110	300	85	200	195	500	146	74 ?
1853-54	150	300	76	200	226	500	147	79
1854-55	117	285	100	215	217	500	148	69
1855-56	127	300	81	200	208	500	148	60
1856-57	110	300	73	200	183	500	135	48
1857-58	124	300	65	200	189	500	136	53
1858-59	127	300	66	250	193	550	137	56
1859-60	155	375	73	290	188	665	134	54
1860-61	120	375	84	300	204	675		
1861-62	126	375	83	300	209	675		
1862-63	89	375	70	300	159	675		
1863-64	100	600	65	390	165	990		
1864-65	110	660	90	540	200	1200		
1865-66	100	700	70	420	170	1120		

Vermoedelijk had hij als kind te Boekhoute een goede schoolse opleiding gehad bij de plaatselijke, vermaarde onderwijzer J.B. Van Peene, initiatiefnemer van een gewaardeerd „onderwijzersgezelschap” tijdens de Hollandse periode (211). Op Overslag opende J.B. De Ceuleners een particuliere school, aanvankelijk zonder enige subsidie. Op 7 november 1845 richtte hij zich schriftelijk een eerste maal tot het gemeentebestuur met een vraag om een wedde te bekomen. Op 20 april 1846 herhaalde hij zijn vraag, wellicht niet toevallig de dag waarop geneesheer Karel Van Waes de eed aflegde als schepen van de gemeente Wachtebeke (222). Het lijkt geen twijfel dat het door dokter Van Waes is geweest dat de gemeenteraad van 20 augustus 1846 overging tot de aanneming en betoelaging van de particuliere school van J.B. De Ceuleners. Overslag ging dokter Van Waes ter harte. In 1848 was hij er zelfs een tijdlang dienstdoende armmeester. Het was ook onder zijn bestuur als burgemeester dat de weg Wachtebekedorp-Overslag werd verhard en dat de gemeenteschool werd gebouwd. Dokter Van Waes kwam wellicht ook veel op Overslag door familiale redenen: zijn echtgenote was van Zuiddorpe afkomstig en daar is burgemeester Van Waes ook schielijk overleden in 1872.

De uitdrukkelijke reden van aanneming van de school van J.B. De Ceuleners was het groot aantal ingeschreven arme leerlingen voor het schooljaar 1846-1847. In de notulen van de gemeenteraad van 20 augustus 1846 lezen we:

„Overwegende dat het blijkt uit de gemelde inschrijvingsregisters dat van de 182 kinderen welke ingeschreven zijn er 60 behooren tot den wijk Overslag en aenpaelende gehugten. Overwegende dat gemelden wijk Overslag eene uer van de gemeenteschool verwijderd is en dat het bij gevolg noodzaekelijk is dat aldaer eene bijzondere school worde aengewezen alwaer de behoeftige kinderen het onderwijs kosteloos kunnen ontvangen;

Gezien de vraeg gedaen door Joannes Baptista De Ceuleners koster en onderwijzer woonende op gemelden wijk Overslag om aldaer als onderwijzer te worden aengenomen; Overwegende dat genoemden De Ceuleners de noodige kennissen heeft om als onderwijzer te worden aengenomen, terwijl hij bezitter is van een diploma als geëxamineerden schoolleeraer, en dat hij geniet van een goed burgerlijk en zedelijk gedrag;

Den Raed is eenpaeriglijk van advies:

1°. De school van Sieur Joannes Baptista De Ceuleners, koster en onderwijzer op den wijk Overslag aen te nemen voor het onderwijs der behoeftige kinderen van gemelden wijk Overslag en aenpaelende gehugten...” (223).

Op 11 september 1860 vroeg J.B. De Ceuleners om als gemeentelijk onderwijzer benoemd te worden. Slechts met een kleine meerderheid van 5 tegen 3 en één onthouding werd J.B. De Ceuleners op 20 september 1860 inderdaad tot gemeentelijk onderwijzer benoemd met een jaarwedde van 200 fr. „Overwegende dat den onderwijzer aldaer bewijzen van voldoende kennissen bezit en dat hij neestigheid ieverig en leerzaamheid aen den dag heeft gelegd”. Toch zou deze benoeming niet doorgaan en pas tot stand komen op 25 september 1862, nadat ondertussen een gemeenteschool op Overslag in aanbouw was (224).

Terwijl de nieuwe gemeenteschool op het Rechtstro nog maar pas in gebruik was, besloot het gemeentebestuur van Wachtebeke ook een nieuwe gemeenteschool te bouwen op Overslag. Dezelfde architect E. de Perre-Montigny werd aangesproken om een plan te maken. De kostprijs van het gebouw en de uitrusting werd geraamd op 14.224,30 fr. Met de

erfgenamen van juffrouw Van den Berghe, grondcigenares te Wachtebeke, werd de verkoop afgesproken van een stuk grond van 22 aren 30 centiareen voor de prijs van 1.000 fr. Gezien de geringe middelen van de gemeentekas werd aan Staat en Provincie een subsidie gevraagd van samen vijf zesden van de geraamde kostprijs van gebouw en grond. Voor het overige zesde vroeg men een lening te mogen aangaan. De aangebrachte argumenten om de hogere overheid te overtuigen van de noodzakelijkheid van een nieuwe gemeenteschool zijn lezenswaard, doch weinig vleidend voor de toenmalige bevolking van Overslag, die erin worden beschreven als half verwilderden: „... noodzakelijkheid van het bouwen eener gemeenteschool met onderwijzerswoning op het gehugte Overslag Wachtebeke, noodzakelijkheid die voortspuit.

1° Uit de verwijdering van dit gehugt van de dorpplaets van ongeveer vijf kilometers

2° Een bevolking van 1700 à 1800 zielen die uitsluitelijk deze school zouden moeten bijwonen, bevolking die tot heden bij faute van ontoereikelijke schoolplaets bestaende in eenen stal welken aen licht, lucht en grootte, ontbreckt en gevolgelijk van een behoorlijk onderwijs beroofd heeft geweest en hierdoor al halfverwilderd is, temeer dat zij weinige gemeenzaemheid hebben, met bewoners welke een hooger graed van civilisatie bekomen hebben en een groote deel hun woning hebben tegen de grenzen van het hollandsch grondgebied, gevolgelijk tegen de polders”. (Aldus de gemeenteraad in zitting van 27 mei 1861) (225).

De Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen had het eerste plan te kostelijk gevonden. Daarom werd aan architect E. de Perre-Montigny een gewijzigd plan gevraagd. De gemeenteraad van 10 december 1861 vroeg de goedkeuring voor dit plan, waarvan de uitvoering werd geraamd op 13.088 fr., zonder de grond (1.000 fr.) Na de goedkeuring van het lastenboek door de Bestendige Deputatie op 21 juni 1862, werd overgegaan tot de openbare aanbesteding op 21 juli 1862. Aannemer werd Josephus Nierinck, meester-schrijnwerker te Moerbeke, voor de som van 12.800 fr. (226).

De nieuwe school werd plechtig ingehuldigd op woensdagnamiddag 16 september 1863 (227).

Ondertussen was de aanneming van de school van J.B. De Ceuleners bij Koninklijk Besluit van 6 augustus 1862 ingetrokken en werd op 25 september 1862 de machtiging gevraagd om dezelfde onderwijzer te benoemen als gemeente-onderwijzer. Ditmaal was de gemeenteraad unaniem akkoord om deze benoeming aan te vragen: „Overwegende dat Sr. Joannes Baptiste De Ceuleners aldaer als aengenomen onderwijzer heeft geleerd en onder deze hoedanigheid het onderwijs heeft voortgezet tot dato der herroeping, dat alhoewel hij geenen leerling der normaalschool is, hij nochtans voldoende kennissen bezit om daertoe benoemd te worden.

Is de raed eenpariglijk van gevoelen aen de bevoegde overheid te verzoeken gelijk hij doet bij deze van te mogen overgaan tot het benoemen van Sr. Joannes Baptiste De Ceuleners als gemeente onderwijzer voor het onderwijs in de gemeenteschool reeds in bouwing op den wijk Overslag in deze gemeente” (228). De bestendige Deputatie liet op 18 oktober 1862 toe J.B. De Ceuleners te benoemen, zoals gebeurde in de gemeenteraadszitting van 6 november 1862: in geheime stemming werd J.B. De Ceuleners eenparig benoemd (229).

Lasten en Voorwaarden voor het aannemen en
te bouwen Gemeenteschool met onderwijzerswoning te
Overlag, gebucht van Wachtebeke.

Eerste Afdeling.

Artikel 1. De aanbesteding van geheel het werk heeft
plaats in een lot en bevat het opbouwen van een Gemeente-
school met onderwijzerswoning.

Deze werken bestaan in aarde, metsel, timmer, scharpen,
dak, yzer, zink, vloer, pleek, plafond, vermarken, enz.

Artikel 2. Deze onderneming bevat de levering van
al de materialen en noodige werken tot het oprijgen van
gebouwen, 200 mms. stellingen, ladders enz. evenwel met
vanigen behalve en nooizig zij om de werken te volbrachten.

Gevolgelyk zal de aannemer gebouwen zijn alles ten
zynen koste, te leveren, te bewerken, te plaatsen, te rooven,
vervoeren en verdragen, volgens den eisch van een goedmerk.

Tweede Afdeling.

Algemeene Schikkingen

Artikel 3. De Karultsteinen zullen van de eerste
kwaliteit, wel gebakken, gevormd zyn van steffe, zonder
mankant of rotelure, van gelijke afmeting met gebouwen
en klankende waren.

Artikel 4. De Ecuusynsche karolstein zal eene
beste groeven getrokken worden, geef zonder scheuren, barsten,
kruide arken, volgens de bepaalde maat, zuiver gebakkt
en gefijnd zyn, en zoo vlak gekapt dat de steun volbragt
timmeren zuiver van gebouwen en bewerkt volgens maten en
profielen van den Bouwmeester te geven.

De ruiter dorpels zullen van de opening van de muur
en vooral van 0, 01 hebben.

Artikel 5. Het zand of gravel zal scherp zyn, zonder
enige aarduchtigheid en gesieft worden.

Artikel 6. De kalk tot het metselmwerk zal voort
komen van kalkoren van Doornyk, wel gebakkt, eene
niet verlogen en levend op het werk gebruikt worden.

Provincie Oostvlaanderen

Arrondissement Gend

Gemeente Wachtebeke

wyk Overlag

1ste blad
1830

Als aangenomen onderwijzer had J.B. De Ceuleners een toelage gekregen van 100 tot 300 fr. per jaar voor het onderwijs aan arme kinderen. In zijn school waren tussen de 60 à 104 arme kinderen, die in aanmerking kwamen voor kosteloos onderwijs. (Zie tabel XIIb). De overgang naar een gemeenteschool verzwaarde aanzienlijk de lasten van de gemeente. Er waren niet alleen de bijdragen in de bouw van de school. Als gemeentelijk onderwijzer kreeg J.B. De Ceuleners een wedde van 300 à 400 fr. (tot 1865) en daarbij een vergoeding voor kosteloos onderwijs aan arme kinderen tot 540 fr. in 1864-1865 (toen 90 kinderen). Dit alles wijst erop dat tijdens het bestuur van burgemeester Van Waes niet op de eerste plaats de kostenbesparing primeerde in de zorg voor het onderwijs, maar wel de kwaliteit en wellicht ook de openbare controle op die kwaliteit. Onderwijzer J.B. De Ceuleners van zijn kant hechtte zeer veel belang aan een degelijke vorming (230).

§ 3. Gemeentelijke armensteun in particuliere scholen

A. *Het klooster*

Vanaf 1833 richtte pastoor G.D. Van Rossen in het Dorp een kantschool in, later ook een weeshuis. Het gebouw was eigendom van het Bureel van Weldadigheid, maar stond krachtens de schenkingsvoorwaarden volledig onder het beheer van de pastoor en zijn opvolger (231). Later ontstond in en rond dit weeshuis het klooster, het hospies van het klooster, een pensioonaat en een basisschool. Alhoewel het gemeentebestuur zich telkens opnieuw lovend heeft uitgelaten over het initiatief en het werk van de pastoor heeft de gemeente daaraan bijna geen geld besteed, ondanks de herhaalde smeekschriften van de pastoor. Op 21 november 1842 gaf men een subsidie van 100 fr. (232). In 1848 gebruikte men een staatssubsidie van 1.400 fr. „gedeeltelijk voor de aenkoop van werktuigen etc. voor de kinderen welke de kantwerkschool bijwonen” (233). Nog in 1855, wanneer het conflict tussen pastoor en burgemeester al volop groeiende is, liet men zich lovend uit over de school, maar het geld bleef uit, zoals blijkt uit volgend gemeenteraadsverslag.

„Vraag eene subsidie te bekomen voor het gesticht van den h. Vincentius à Paulo. Gezien het rekwest van den heer G.D. Van Rossen pastor in deze gemeente waer bij dien heer aen den staet vraegd eene subsidie van drie duizend francs voor gedeelig tot het helpen dekken den deficit ondergaen door het gesticht van den h. Vincentius à Paulo bestuerd door deszelfs zusters en gedeeltelijk tot onderhoud van het gesticht.

Gezien de apostille daer aen gevoegd van een heer Arrondissementcommissaris van daten 16 July 1855 N° 1169 tot voorwerp hebbende openbaer onderwijs waer bij deze gemeente vanwege het gouvernement verzogd word te bepalen het contributif deel in gemelden deficit

Overwegende dat deze gemeente zich in te overgrote lasten bevind om bij te dragen in gevraagde som van drie duizend francs is nochtans overtuigd voor zoo veel hun bekend, dat het voorzeide gesticht zich in geldelijke moeilijkheden bevind voortkomende uit de aenhoudende duurte der levensmiddelen

Overwegende dat dit gesticht waerlijk aen deze gemeente voordelen bijbrengt zoo het onderrigt hetwelk aldaer aen de meisjes gegeven wordt als door de kantwerkschool bestaende

Deze Raed is unaniemelijk van advies in gevraagde som niet te kunnen bijdragen om

voormelde reden, maer geloof nochtans dat het gouvernement billijk zal handelen met gemelde subsidie toe te staen" (234).

Anderzijds werd de kloosterschool ook beschouwd als een concurrente van de gemeenteschool (235). Ook van staatswege bleven de subsidies uiterst beperkt en het komt als onbegrijpelijk over hoe het klooster financieel de kop boven water heeft kunnen houden.

B. De school van Pieter Van Zele in de Kerkstraat

Een tweede particuliere school, eveneens gevestigd in een gebouw dat eigendom was van het Bureel van Weldadigheid van Wachtebeke, was de school van Pieter Van Zele in de Kerkstraat (236). Na het vertrek uit Wachtebeke in 1826 van de gemeente-onderwijzer J.B. De Vos-Verbeken had de gemeenteraad Pieter Van Zele voorgedragen als opvolger. Hij was in het bezit van een getuigschrift van onderwijzer van vierde rang. Deze voorlopige aanstelling werd bevestigd door de onderwijsinspecteur op 6 oktober 1826 (237). Bij het vergelijkend examen voor een definitieve aanstelling viel Pieter Van Zele echter uit de boot en werd Karel Van Durme uit Serskamp, onderwijzer van derde rang, benoemd op 28 juni 1827. Toch bleef Pieter Van Zele in het onderwijs als particulier onderwijzer, zonder wedde van staat noch gemeente (238). Vanaf 1833 woonde hij gratis in het huis dat hij bewoonde en dat eigendom werd van het Bureel van Weldadigheid. Op 25 augustus 1833 overleed Z.E.H. Franciscus Antonius Van Maldegem, pastoor van de Sint-Martinusparochie te Kortrijk. Hij liet bij testament een huis na aan het armbestuur van Wachtebeke, op voorwaarde dat zijn neef en nichten Van Zele er levenslang gratis woning hadden. Na de dood van de langstlevende moest met de opbrengst van deze eigendom voorzien worden in de kleding van arme plechtige communicanten onder het bestuur van de pastoor van Wachtebeke (239).

In 1850 had het gemeentebestuur 30 fr. toelage gegeven aan de school van Pieter Van Zele. De arrondissementscommissaris verzette zich daartegen in een brief van 26 juli 1851: de betrokken onderwijzer was noch gemeentelijk noch aangenomen onderwijzer en het scheen bovendien dat er geen arme kinderen les volgden bij hem (240). Blijkbaar had de gemeente op 4 augustus 1851 schriftelijk voorgesteld er arme kinderen heen te zenden. In een volgende brief van 21 augustus 1851 schreef de arrondissementscommissaris namens de gouverneur dat de gemeente slechts arme kinderen aan die onderwijzer mocht toevertrouwen, indien de school aangenomen was. Reeds op 25 augustus 1851 vroeg de gemeenteraad eenparig om de school van Pieter van Zele aan te nemen, er 25 behoeftige kinderen heen te sturen en aan deze aangenomen onderwijzer 75 fr. toelage te geven voor het onderwijs aan deze behoeftige kinderen (241). De vraag om aanneming werd nogmaals herhaald op de gemeenteraadzitting van 21 december 1852 (242). Al deze voorstellen waren bedoeld om de gemeenteschool, die veel te veel leerlingen had in verhouding tot de ruimte, te ontlasten. Er kwam echter een negatief advies vanwege de provinciale schoolinspectie: de school van Pieter Van Zele lag te dicht bij de gemeenteschool en het gemeentebestuur deed er beter aan de gemeenteschool te vergroten (243). De gouverneur volgde dit advies en weigerde de aanneming toe te staan (244).

Onderwijzer Pieter Van Zele was ondertussen grotendeels verlamd geraakt, kon geen les meer geven en had geen inkomen. Op 17 december 1853 vroeg hij een pensioen aan. De

aanvraag was o.m. vergezeld van een aanbeveling van het gemeentebestuur, ondertekend door dienstdoend burgemeester en ontvanger van de Weldadigheid Petrus Fermont. Alhoewel de aanvrager ruim 31 jaar had onderwezen, werd hem een pensioen geweigerd door de Minister van Binnenlandse Zaken en werd via de arrondissementscommissaris aangeraden beroep te doen op de Weldadigheid (245). Pieter van Zele is inderdaad als behoeftige door de Weldadigheid gesteund geworden en na zijn dood werd zijn schamele bezit verkocht ten voordele van het Bureel van Weldadigheid (246).

C. De school van Augustinus De Mets

Een school, waarvan minder gegevens teruggevonden werden, was deze van Augustinus De Mets.

In een ongedateerde brief van vóór juni 1854 (247) vroeg Augustinus De Mets een gemeentelijke subsidie: „Het is ter kennis van U.L. Dat ik reeds vier a vijf gepasseerde jaren 25 a 30 arme kinderen gratis met Liefde heb onderwezen, nu dat het getal jaarlijks vermeerdert, verzoek ik hier voor eene behoorlijke belooning” (248). Nergens troffen wij enige reactie aan op dit verzoek.

Tabel XIII geeft een idee van de leerlingenaantallen in de drie particuliere scholen te Wachtebeke.

§ 4. Bijkomende initiatieven inzake onderwijs en volksopleiding

In 1841 en 1842 droeg het College van Burgemeester en Schepenen vier wevers voor om beurtelings te gaan leren weven aan een weefgetouw met vliegend schietspoel in werkzalen te Gent (249).

Pieter Andries, Jan Baptist De Laet, Seraphinus Van der Gracht en Joannes Bracke werden in april 1842 uitgenodigd in het „werkhuis van liefdadigheid”, aan de Hoogpoort te Gent (250). Pieter Andries zou achteraf een bewijs van grote bekwaamheid verwerven. Hij had twee zonen, die eveneens in staat waren met vliegend schietspoel te weven. Het gemeentebestuur steunde hem in zijn vraag om gratis gereedschap te bekomen, waarmee hij les zou kunnen geven aan alle geïnteresseerden. De gemeente hoopte zo tot een weversatelier op de gemeente te komen (251). Blijkbaar heeft dit geen succes gekend. Nog eens in januari 1847 deed men een aanvraag om het gemeentehuis te mogen inrichten als leerwerkhuis voor linnenwevers (252). Die plannen bestonden nog in augustus 1847, wanneer men toch weer het gemeentehuis verpachtte „overwegende dat er buiten de plaetsen welke moeten dienen voor de inrigting van het leer- en verbeteringswerkhuis voor de linnenweverij nog andere in het gemeentehuis bestaan welke in profijte des gemeente kunnen worden verpagt” (253). Ook nu bleef het blijkbaar bij plannen, want er is verder geen sprake van.

De gemeente droeg ook bij in de opleiding van doofstommen in gespecialiseerde instellingen. Zo werd één derde van de 300 fr. kostprijs betaald voor Jacobus Van Brussegem, zoon van Feliciaan, in het instituut voor doofstommen van de Broeders van Liefde te Gent in 1853 e.v. Deze jongen overleed echter in de Bijloke te Gent op 17-jarige leeftijd op 3 januari 1858 (254).

TABEL XIII

Leerlingen in de particuliere scholen te Wachtebeke

tijdstip	jongens			meisjes			totaal		alge- meen
	beta- lend	koste- loos	T	beta- lend	koste- loos	T	beta- lend	koste- loos	
KLOOSTER									
31.12.1854				40	130	170	40	130	170
31.12.1855				73	130	203	73	130	203
31.12.1856				112	97	209	112	97	209
31.12.1857				90	160	250	90	160	250
31.12.1858				90	160	250	90	160	250
31.12.1859				90	160	250	90	160	250
31.12.1860				71	140	211	71	140	211
PIETER VAN ZELE									
23.3.1846	32	1	33	16		16	48	1	49
21.1.1848	35	—	35	1	—	1	36	—	36
11.1.1851	36	7	43	2	—	2	38	7	45
7.1.1853	48	11	59	6	2	8	54	13	67
1854	—	—	—	—	—	—	—	—	—
AUGUSTINUS DE METS									
23.3.1846	65	18	83	12	9	21	77	27	104
21.1.1848	72	5	77	14	3	17	86	8	94
11.1.1851	46	3	49	8	2	10	54	5	60
7.1.1853	35	7	39	12	5	17	47	13	60
jan. 1855	32	7	39	18	4	22	50	11	61
jan. 1856	22	3	25	11	1	12	33	4	37
jan. 1857	—	—	—	—	—	—	—	—	—

De „Landbouwcomice” werd van staatswege opgericht in 1848. Door tentoonstellingen en prijsuitreikingen wilde men de verbetering van de landbouw aanmoedigen. In Wachtebeke ging een dergelijke tentoonstelling door in oktober 1851 (255).

IX. GEZONDHEIDSZORG

§ 1. Onderhoud in instellingen buiten de gemeente

De gemeente moest instaan voor het onderhoud van behoeftige krankzinnigen. In Wachtebeke waren er tot 1844 meestal twee tot vier krachtzinnigen per jaar; in de hongerjaren liep dit getal op tot zeven of acht, om vanaf 1855 weer terug te komen op één tot drie zieken. Zij werden geplaatst te Gent, Sint-Niklaas, Dendermonde, Ertvelde of in Wachtebeke zelf.

De opnamen in gespecialiseerde instellingen als deze der Zusters van Liefde en der Broeders van Liefde te Gent waren naar verhouding duur. In 1833 betaalde men aan kanunnik Triest 300 fr. per jaar per persoon. Wellicht mede daardoor zocht men naar andere plaatsingsmogelijkheden. Jarenlang werden meerdere geesteszieken geplaatst bij een mandenmaker te Ertvelde: J.B. De Scheerder, wiens krankzinnigenhuis werd opgeheven bij koninklijk besluit van 17 juni 1853. In datzelfde jaar overleden drie mensen van Wachtebeke die bij hem in pension waren. Hij vroeg slechts 198 fr. per jaar. Wanneer de toestand van de zieke het toeliet werden zij geplaatst bij particulieren te Wachtebeke, wat nog voordeliger was voor de gemeentekas: 175 fr. of 154 fr. per jaar. Meestal betaalde de gemeente rechtstreeks. Slechts enkele malen betaalde het Bureel van Weldadigheid (256).

Opname in godshuizen-hospitalen, zoals de Bijloke te Gent, bedelaarshuizen of de kolonie van Merksplas, kwam in deze periode nog weinig voor. De gemeente poogde ook hierin de kosten te beperken, b.v. in het geval Marie-Therèse Soetaert, waarvoor de gemeente in 1838-1839 82,61 fr. moest betalen. Als bedelares was zij opgesloten in de kolonie van Merksplas-Rijkevorsel en zou er minstens een jaar moeten verblijven. Burgemeester en Schepenen drongen herhaaldelijk aan op haar vrijlating: als zij zich in de gemeente zou bevinden, kon zij zelf instaan voor haar levensonderhoud (257).

In voorgaande gevallen ging het veelal om opnamen zonder medeweten van het gemeentebestuur, in andere gevallen bemiddelde het gemeentebestuur ook vooraf en beloofde eventueel de betaling. Zo vroeg de burgemeester op 10 mei 1841 de opname van D.J. De Wilde, werkmans, in het Burgerlijk Hospitaal te Gent, die gevraagd had er genezen te worden van „fistulaxnie”. De burgemeester beloofde de betaling door de gemeente. In de correspondentie van het College van Burgemeester en Schepenen zijn ook meerdere aanvragen te vinden voor gratis verlossing in de „Vroedkundige School” te Gent. Het ging blijkbaar steeds om ongeschuwd: A.A.F. 21 jaar (15.12.1840), D.D.B., 29 jaar, spinster (5.4.1841); D.D.M. 32 jaar, dienstmeid (6.5.1841); J.H. 19 jaar, dagloonster (24.11.1842); D.G., 23 jaar, dagloonster (30.6.1843) (258).

§ 2. Gezondheidszorg ter plaatse

Niet alleen het Bureel van Weldadigheid betaalde voor een vroedvrouw. Ook het gemeentebestuur betaalde gedurende gans deze periode een jaarwedde van 105,82 fr. aan een vroedvrouw. Pas voor 1866 verdwijnt deze post uit de gemeentebegroting. In 1862 werd nog een tweede vroedvrouw betaald „voor den dienst der armen”. Samen kregen de twee vroedvrouwen toen 155,82 fr. (260). Gedurende vele jaren was de gemeentelijke vroedvrouw Francisca Van Alfaene (°Melden 13.01.1788), gehuwd met Ignatius Josephus Lion. Zij was opgeleid aan de „Vroedkundige School” te Gent. Op verzoek van de Gedeputeerde Staten werd zij op 13 augustus 1829 benoemd tot vroedvrouw van Wachtebeke. Ook haar dochter Barbara Lion werd vroedvrouw en werd aangesteld door het Bureel van Weldadigheid.

Jarenlang heeft dokter Karel Van Waes gratis tientallen inentingen tegen de koepokken verricht, b.v. in 1839: 143, in 1840: 190, in 1841: 161, in 1842: 156, in 1843: 172, in 1844: 137 (261). Daarvoor werd hij herhaaldelijk gedecoreerd, reeds vanaf 1829 (262). Vanaf 1854 was het dokter Fr. Xav. Maes die zich hierin verdienstelijk maakte en eveneens herhaaldelijk gedecoreerd werd (263).

X. ONDERHOUDSKOSTEN VAN ELDERS ONDERSTEUNDEN

Elk jaar opnieuw moesten ook rekeningen worden betaald aan Burelen van Weldadigheid van andere gemeenten voor Wachtebekenaren, die niet meer op Wachtebeke woonden, maar er nog hun „onderstandswoonst” hadden: zij hadden nog geen drie jaar op die andere gemeente gewoond. Ook het omgekeerde viel voor. Daar de gemeenten deze betalingen rechtstreeks onder elkaar moesten regelen, was dit dikwijls een bron van betwistingen. Naar verhouding bleef ook het aantal hiervan nog beperkt in deze periode. B.v. voor de periode tussen de begroting 1864 (10.9.1863) en 1865 (1.9.1864) waren rekeningen binnengekomen van het Bureel van Weldadigheid van Brussel (62,80 fr.), Enghien (90 fr.), Lokeren (15 fr.), en Gent (18 fr.) (259).

XI. DE MUTUALITEIT „DE VEREENIGDE WERKLIEDEN”

Onder impuls en bescherming van het gemeentebestuur werd op 17 oktober 1858 te Wachtebeke de maatschappij opgericht genaamd „Maatschappij van onderlingen bijstand de Vereenigde Werklieden”. De kenspreuk was: „Vooruitgang, spaarzaamheid en voorzorg”. Het is onder het derde begrip van de kenspreuk dat deze mutualiteit te Wachtebeke bleef bestaan tot op heden. Alhoewel door historische omstandigheden deze organisatie tot een bepaalde zuil ging behoren, was het aanvankelijk een gemeentelijk initiatief. De gemeenteraadsverslagen vermelden „De Vereenigde Werklieden” als een eigen prestatie: bij de aanvraag van subsidies voor het verbeteren van arbeidershuisjes op 30 maart 1863, brengt het gemeentebestuur de belangrijkste inspanningen ter sprake, die men zich de laatste jaren heeft getroost en daarbij wordt dan uitdrukkelijk vermeld: „...het daerstellen van een maatschappij in 1858 van eene van onderlingen bijstand die reeds 340 effectieve leden teld

Vlag van de mutualiteit „De Vereenigde Werklieden” opgericht te Wachtebeke op initiatief van het gemeentebestuur op 17 oktober 1858. De vlag berust thans bij mevrouw Rombout, Stationsstraat, weduwe van de vroegere secretaris van de liberale mutualiteit „De Voorzorg”, de heer A. Rombout. Gelegenheidsvaandrig voor de fotograaf: dhr. Paul Hesters.

en 95 Eereleden en welkers statuten reeds eenige maanden ter erkenning ingezonden zijn...” (264). Deze erkenning volgde kort daarop bij koninklijk besluit van 13 april 1863.

Het doel van de maatschappij was aan de arbeiders-leden in geval van ziekte of handicap een vervangingsinkomen te bezorgen, het verzekeren van kosteloze geneeskundige zorgen en geneesmiddelen en de betaling van een behoorlijke begrafenis. Jaarlijks werd voor de overledenen een zielemis opgedragen in de parochiekerk, waarop ieder lid op straf van boete moest aanwezig zijn. Wanneer men door ziekte of ongeluk niet meer kon werken, betaalde de mutualiteit 1 fr. per dag gedurende de eerste twee maanden, een halve frank per dag gedurende de derde en vierde maand en 1 fr. per week gedurende de overige maanden.

Er waren effectieve leden en ereleden. De effectieve leden behoorden tot de arbeidersklasse en moesten bij hun toetreding tussen de 20 en 50 jaar, later tussen de 20 en 40 jaar zijn. Zij betaalden een wekelijkse bijdrage van 10 centiemen, later na aandringen van de erkenningscommissie 50 centiemen per maand. De ereleden zouden door hun zorg, raad, gezag en financiële steun medewerken aan de bloei van de maatschappij, maar ervan zelf geen materiële voordelen kunnen genieten.

Het bestuur werd toevertrouwd aan een commissie van negen leden: een voorzitter, een ondervoorzitter, een secretaris, een schatbewaarder en vijf raadsleden. De burgemeester van Wachtebeke was van rechtswege erevoorzitter. De commissieleden moesten worden verkozen door de algemene vergadering in geheime stemming en met volstreekte meerderheid in de eerste stemming en met relatieve meerderheid bij gebeurlijke herstemming, wanneer geen meerderheid was bereikt in de eerste stemming. Om de drie jaar werd de helft van de commissieleden herkozen. Na uittreding, overlijden of ontslag werd in de vervanging voorzien op de eerstvolgende vergadering. Het bestuur moest op iedere wijk twee of drie opzichters benoemen al naargelang de belangen van de wijk.

In 1861 had de maatschappij een inkomen van 2.103,85 fr. en een uitgave van 2.018,86 fr. Particuliere bijdragen van ereleden binnen de inkomsten bedroegen 450,40 fr. Omwille van de geringe reserve, het mogelijk wegvallen van de particuliere bijdragen en de te verwachten stijging van de uitgaven bij het ouder worden van het ledenbestand, had de erkenningscommissie aangedrongen op een verhoging van de bijdrage of een vermindering van de steun. De maatschappij koos voor het eerste en vroeg 50 centiemen per maand i.p.v. 10 centiemen per week.

De aanvankelijk voorgelegde statuten werden grondig bijgewerkt en met adviezen teruggestuurd door de „Commission permanente des sociétés de secours mutuels” op 17 september 1862. De tekst werd uit het Frans vertaald en licht bijgewerkt door o.m. burgemeester Van Waes, wiens handschrift duidelijk herkenbaar is. Vanuit de Nederlandse bijgewerkte vertaling werd de Franse tekst wat bijgeschaafd, wat uiteindelijk resulteerde in een erkenning van staatswege (265).

De werkmanskring van Overslag rond 1900

XII. DE OPRICHTING VAN DE COMMISSIE DER BURGERLIJKE GODSHUIZEN EN DE BOUW VAN HET GESTICHT DE MEY

Het huidige rustoord De Mey dankt zijn ontstaan aan de testamenten die Joannes Carolus De Mey en zijn zuster Francisca Antonia De Mey op 4 juli 1844 dicteerden aan notaris Bruno Van de Wattijne te Zelzate. Francisca Antonia De Mey overleed op 1 februari 1849, haar broer overleed bijna tien jaar later op 13 oktober 1858. Om de nagelaten erfenis te kunnen ontvangen en de voorwaarden ervan uit te voeren, werd in 1861 te Wachtebeke de „Commissie der Burgerlijke Godshuizen” opgericht. Deze commissie bouwde op de nagelaten gronden aan de Dries (Hospicestraat) en met de geërfde geldsommen het „Gesticht De Mey” in de jaren 1864-1866.

§ 1. De kinderen De Mey

Joannes Carolus en Francisca Antonia De Mey, beiden ongehuwd, waren schatrijk en bewoonden het nog bestaande ouderlijk huis in Wachtebekedorp (thans Dorp 31, eigendom van het klooster). Hun overleden ouders waren Claudius Franciscus De Mey, doctor in de geneeskunde („doctor medicinae”) te Wachtebeke, aldaar overleden op 25 januari 1807, en Coleta De Vos, overleden te Wachtebeke op 4 oktober 1825. Een broer Ludovicus Josephus De Mey, geboren te Wachtebeke op 28 december 1794, was reeds overleden op 1 september 1828.

Joannes Carolus De Mey werd geboren te Wachtebeke op 4 juli 1780. Hij was ontvanger van directe belastingen, meer bepaald „ontvanger van grondbelastingen en octroyen” van de gemeenten Wachtebeke, Sint-Kruis-Winkel en Mendonk gedurende 24 jaar. Hij was tevens gemeente-ontvanger van Wachtebeke tot 30 mei 1839, welke functie hij reeds waarnam tijdens het Hollands bewind (266). Hij was in 1827 (plaatsvervangend) schatbewaarder van de „Subcommissie van Weldadigheid” te Lochristi (267). Op politiek gebied genoot Joannes Carolus De Mey, voorzichtig gezegd, geen overweldigende populariteit. Dit blijkt uit de verkiezingen voor de „Provinciale Staten” (de toenmalige provincieraad) in 1829. Op 8 mei 1829 ging de veldwachter van Wachtebeke van huis tot huis met de stembus bij de stemgerechtigden van de gemeente om hen te laten stemmen. De 66 stembiljetten werden door de gemeenteraad geopend en geteld op 19 mei 1829. De stemgerechtigden hadden gemiddeld zes stemmen uitgebracht. Er kwamen maar twee namen voor van Wachtebekenaren. Joannes Carolus De Mey kreeg van de 66 Wachtebeckse stemgerechtigden slechts 34 stemmen. Dokter Pieter J.B. Peeters, eveneens van Wachtebeke kreeg 55 stemmen te Wachtebeke. Ter vergelijking geven we tevens de namen van niet-Wachtebekenaren met de daarop volgende hoogste cijfers: Philippe Jacobus Van Overloop, burgemeester van Mendonk, kreeg te Wachtebeke alleen al 23 stemmen (slechts elf minder dan J.C. De Mey), Jacobus Van Bruyssel, assessor (schepen) te Zaffelare kreeg te Wachtebeke 19 stemmen, Karel Johan De Bremmacker, grondeigenaar te Zaffelare 16 stemmen. De 23 anderen uit Oostakker, Evergem, Moerbeke en Wondelgem kregen te Wachtebeke tussen 13 en 3 stemmen (268). Bij de verkiezingen van het eerste Belgische gemeentebestuur op 27 oktober 1830 werd het kiescollege gekozen uit de burgers, die de grootste belastingen betaalden. J.C.

Het huis van Joannes Carolus en Antonia Francisca De Mey werd pas in 1933 eigendom van het klooster van Wachtebeke. Na de dood van Joannes Carolus De Mey in 1858 ging eerst het vruchtgebruik en later de volle eigendom naar Benignus Parijs en familie, gunstelingen en mede-erfenamen van Joannes Carolus De Mey. Françoise Parijs, dochter van Benignus, liet bij testament het huis aan Z.E.H. Alfons De Ceuleners, zoon van Johannes Baptista, afkomstig van Overslag, die het verkocht aan het klooster.

Geschilderd portret van Joannes Carolus De Mey (1780-1858) in het Rustoord De Mey. Na beschadiging tijdens wereldoorlog II werd het schilderij gerestaureerd door Jozef De Caluwe. De compositie van het schilderij doet sterk denken aan de Zeelse schilder J. De Loose.

De Mey werd pas als zesde gekozen, maar werd dan toch lid van het kiescollege om de afwezige G.F. Van Rooten te vervangen (269).

Francisca Antonia De Mey werd geboren te Wachtebeke op 20 november 1789. Zij was een vrome vrouw. Zij vroeg in 1841 aan het gemeentebestuur de toelating om een stenen kapel op te richten op de straat aan de Dries (Hospicestraat, thans vervangen door een recentere kapel). Alleen de aldaar wonende Pieter Jan De Cock had bezwaar. Volgens hem was het schending van de eigendom en belemmering van de toegang. Toch kreeg Juffrouw De Mey de toelating, want volgens de gemeenteraad betekende deze kapel een „embellissement” (verfraaiing) van de gemeente (270).

Broer en zuster De Mey hadden naast andere personeelsleden ook twee inwonende dienstboden. In 1829 kwam de toen 41-jarige Benignus Parijs, ongehuwd, als knecht inwonen. Hij werd geboren te Sinaai op 4 november 1788. Dienstmeid was Sophia Van Montague, geboren te Wachtebeke in 1794 en er overleden op 20 juli 1841. Na deze kwam Maria Rosalia Heyndrickx inwonen als dienstmeid ingeschreven te Wachtebeke op 3 juli 1843, eveneens geboortig van Sinaai in 1803 en laatst ingeschreven in Beveren. Deze meid had een ongehuwde zuster, Marie-Thérèse Heyndrickx, geboren te Sinaai op 1 juli 1801, met wie Benignus Parijs huwde en die kwam inwonen in het huis De Mey. Hun enige kind was Françoise Parijs (271).

In 1847, kort voor de dood van Francisca Antonia, woonden dus in: het echtpaar Parijs-Heyndrickx en dochter Françoise en (schoon)zus Maria Rosalia Heyndrickx. Daarenboven woonde nog een „broeder van liefde” in, Augustinus Callaert, geboren te Dikkelvenne in 1822 (272).

Broer en zuster De Mey zijn blijkbaar zeer sterk gesteld geweest op hun dienstboden Benignus en Marie-Thérèse Parijs-Heyndrickx en Maria Rosalia Heyndrickx, want in hun testament van 4 juli 1844 begunstigen zij hen sterk. Misschien is dit ook een reden geweest, waarom er aan dit testament niets meer veranderd is ook na de dood van Francisca Antonia De Mey?

§ 2. Het testament

Francisca Antonia De Mey en Joannes Carolus De Mey lieten beiden op dezelfde dag hun testament noteren door notaris Bruno Van de Wattyne te Zelzate op de 64ste verjaardag van Joannes Carolus, 4 juli 1844. Het werd een uitgebreid document met 16 volgeschreven bladzijden. Gezien de doorhalingen en correcties in het testament van Joannes Carolus, die niet aanwezig zijn in het identieke testament van zijn zuster, besluiten we dat het testament van Joannes Carolus eerst werd geschreven. Het gaat in de documenten van de notaris ook het andere vooraf.

Beiden kozen op de eerste plaats elkaar als enige en universele erfgenaam. De erfgenaam mocht over de erfenis beschikken naar believen. Zowel de ene als de andere maakten voor de rest hetzelfde testament voor het geval hij of zij de laatstlevende zou zijn. In het testament

Van het Hage te beginnen Met den dag dat het Delftsche We-
ken der legale Vorm, tenzyl Benymin Jansz of Jozep Vroom
het die daer opdat Gelyken Met het den tuis Vroom in testate, der Jans-
lydsche deinden.

20. W. Nume van Meyne Ex-tenen testamentaris den Delften
Benymin Jansz, Met Verhaal Van deken tot te Willen konwarden
en den tuis Vroom In consideration der legale Vorm mede Jk Nume
en Jozep fomme heb geyfftyf.

Jk vromp alle testamenten of alle Vrom-acties, die die Jk vrom
date der den Nume hebben geyfftyf.

Dit testament is aldus door den testator den My Notarij geyfftyf
en vrompden, het Welk Jk Notarij lieghandig heb geyfftyf, dus en
gelyk het Delft is geyfftyf geyfftyf, Duns nu heb Jk dit Delft testament
den den testator In presentie der Vier Nume geyfftyf. Nume deken
die Verhaal heeft het Delft Met te Verhaal Met Jozep Jansz vrom-
den te vrom en den den leg te Gelyken vromden.

Alles Gelees en Exprestat te selken te stande In teygen Werdigheid van
Petrus Lodovicus Priester en Jozep Priester Jozep geyfftyfden, Besman
van Brussel en vrompden de Grote Schouwvallerie Vier vromden te selken
vromden vromden der vromden, In 1 geest van Nume vromden
teygen, Geyfftyf, en den den testament heeft leemden de Delft geyfftyf, en
My Notarij vromden deken geyfftyf. Na deindeghen en Met vromden
erhand vromden Delft vromden Jozep vromden vromden
Vromden vromden.

J. C. De Mey
A. Groot
B. N. de Meijer
A. N. de Meijer

6. 62 b
Bentzen 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100

komen een vijftal bekommernissen naar voor:

1. een plechtige begrafenis van allerhoogste klasse, met een grote maaltijd voor de notabelen en een ruime beloning voor alle medewerkers bij de uitvaart;
2. honderden missen en vele jaargetijden voor hun zieleheil (met o.m. 600 gelezen missen binnen de zes maanden na het overlijden van de erflater);
3. financiële en materiële begunstiging van Benignus Parijs, diens vrouw en diens schoonzuster;
4. de stichting van een liefdadigheidsgesticht te Wachtebeke en de nodige financiële middelen om daarin armen op te nemen;
5. allerlei maatregelen om de naam van de schenkers in ere te houden, waaronder een zerk in de noordermuur van de parochiekerk van Wachtebeke.

§ 3. De fundatie van een liefdadigheidsgesticht

Onder nummer 18 van hun testament zetten zowel Joannes Carolus als Francisca Antonia De Mey uiteen hoe zij het op te richten liefdadigheidsgesticht zagen. Hij of zij schonken aan het Bureel van Weldadigheid van Wachtebeke:

1. een huis, afhankelijkheden en grond aan de Dries te Wachtebeke Sectie D, nummers 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712 en 724 en een partij land genaamd de Reepkens Sectie D, nummers 54, 55, 60, 61, 62, 84 en 85.
2. meerdere stukken grond in de polder van Wachtebeke;
3. al hun gronden op Overslag en elders in Zeeland;
4. al hun gronden te Lochristi;
5. al hun gronden te Zaffelare;
6. al hun gronden te Desteldonk;
7. de naakte eigendom van hun woonhuis in Wachtebekedorp (het vruchtgebruik naar de familie Parijs-Heyndrickx gaande).

Daarbij stelde hij of zij als voorwaarde dat:

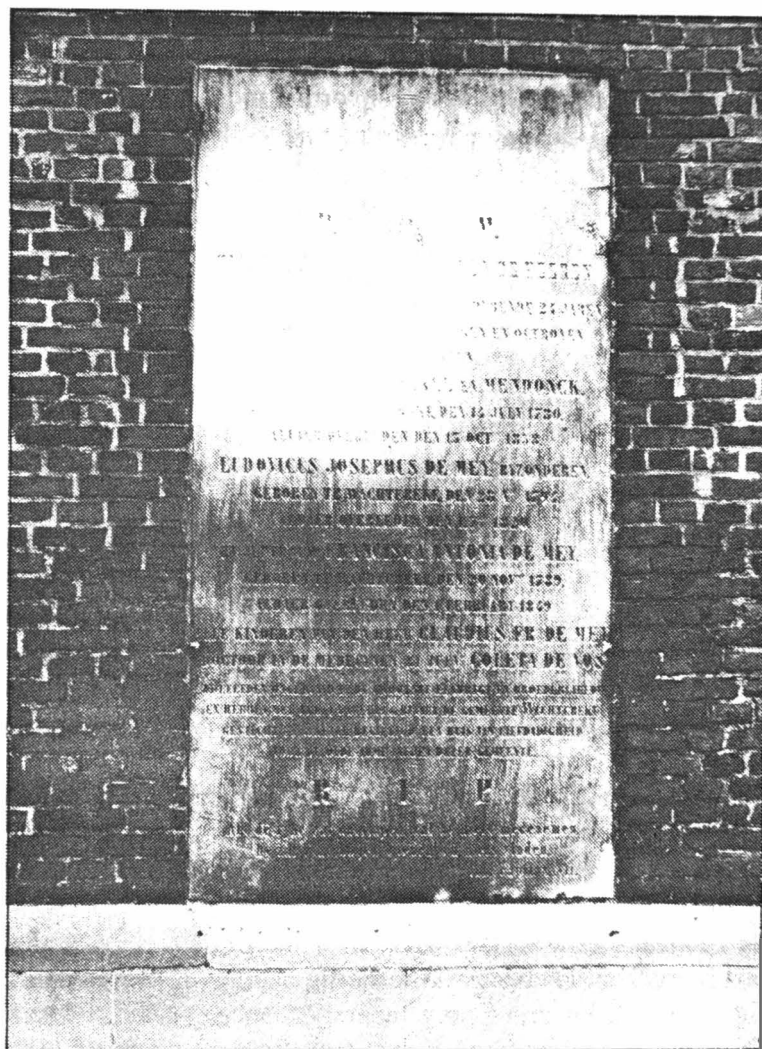
1. het huis aan de Dries te Wachtebeke Sectie D nummer 705 en 712 „... zal zoo haast mogelijk worden ingerigt voor een hospice of huis van liefdadigheid voor mannen en vrouwen”.
2. de opgenomenen moesten zo veel mogelijk ouder dan 50 jaar zijn, geboortig van Wachtebeke of er al 10 jaar woonachtig;
3. het aantal opgenomenen hing af van de inkomsten; de administratie zou beslissen wie werd opgenomen; bij gelijkheid van stemmen had de directeur een beslissende stem;
4. het gesticht en zijn goederen moesten steeds apart gehouden worden van de overige goederen van de Weldadigheid van Wachtebeke en bestuurd en beheerd worden door een speciale directeur; tot speciale directeur werd, als hij dan nog zou leven, **Benignus Parijs** benoemd; later moesten gemeente- en armbestuur een directeur benoemen;
5. de directeur moest worden geholpen door een raad van drie leden, zoveel mogelijk te benoemen uit het Armbestuur; deze commissie kon elk jaar herbenoemd worden;
6. het gemeentebestuur moest tevens een ontvanger benoemen met slechts raadgevende stem;
7. de opgenomenen moest goede voeding, slaping en kleding krijgen, zich schikken naar het reglement en de bevelen van de overste, „het hunne bijdragen door hunne neerstig-

- heid en vlijt, met de werken die zij nog zouden kunnen verrigten, die alle in profijte van het stigt zullen komen”;
8. de kledij van de opgenomenen zou zo eenvormig mogelijk zijn en zeker te dragen bij het verlaten van het gesticht en wanneer zij naar de kerk gingen;
 9. de commissie moest een reglement maken voor het inwendig bestuuren de administratie van het gesticht;
 10. de directeur kon gratis kost en inwoon krijgen;
 11. als geen persoon gevonden werd om het werk gratis te doen, moest 75 fr. per jaar worden betaald aan de directeur, 25 fr. aan de commissieleden en 75 fr. aan de ontvanger-griffier;
 12. archieven en alle bescheiden moesten in het gesticht blijven;
 13. aan Benignus Parijs moest vooraf 500 fr. worden betaald voor zijn bemoeienissen i.v.m. het plaatsen van de zerk in de kerkmuur;
 14. de bestaande kapel moest eeuwigdurend worden onderhouden; elke zaterdag moesten er twee roetkaarsen in de lantaarn ontstoken worden, als geen anderen kaarsen lieten branden;
 15. het gesticht moest zolang het bestond jaarlijks zes jaargetijden laten celebreren in de parochiekerk voor de erflater en diens familie, telkens met uitdeling van brood uit 100 liter rogge (met de kermis uit tarwe); op derde kermisdag in juni moest bij het jaargetijde voor grootmoeder De Vos tarwebrood worden gegeven; die middag moesten de opgenomenen vergast worden op een goede soep, groenten, bouilli, een stuk kalfsvlees, rijstpap, boter en kaas en een liter bier per persoon; 's namiddags mochten de kostgangers „prijtsbollen” voor prijzen in kledingstukken ter waarde van 40 fr. per geslacht; de zes jaargetijden moesten geschieden met het spelen van het orgel en zoveel mogelijk bijgewoond door de kostgangers;
 16. gedurende 100 jaar moest het gesticht elke donderdag een gezongen mis betalen met spelen van het orgel en uitstalling van het heilig Sacrament (de geconsacreerde hostie);
 17. aan Benignus Parijs en zijn vrouw enerzijds en aan Maria Rosalia Heyndrickx anderzijds moest levenslang een lijfrente betaald worden van elk 300 fr. (dus samen 600 fr.) te beginnen met de tweede „baafmis” (1 oktober, feest van de heilige Bavo) na het overlijden van de erflater (273).

§ 4. De erfenis

Francisca Antonia De Mey overleed te Wachtebeke op 1 februari 1849 en liet krachtens bovenstaand testament al haar bezittingen na aan haar broer Joannes Carolus. Deze leefde tot 13 oktober 1858, zonder blijkbaar een ander testament te schrijven. Op de vijftiende zondag na Pinksteren werd in de kerk van Wachtebeke afgeroepen: „Dinsdag ten negen uren zal het uytvaert gezongen worden van mijnheer Joannes De Mey met uytbreiking van twee zakken tarwen brood aen den armen” (274). Het was het begin van een reeks van honderden missen in de parochiekerk van Wachtebeke.

Daar alle vruchtgebruik tot tweede baafmis na het overlijden van J.C. De Mey krachtens zijn testament aan Benignus Parijs, diens vrouw en schoonzuster bleef, kon het Armbestuur van Wachtebeke in theorie pas vanaf 1 oktober 1860 van de nieuwe rijkdom genieten. Doch

Grafplaat van de familie De Mey in de noordermuur van de parochiekerk van Wachtebeke. Plaats, uitzicht en tekst van de plaat werden al vastgelegd in het testament van 4 juli 1844 van J.C. en F.A. De Mey. Alleen de overlijdensdata van beiden moesten nog worden ingevuld. De tekst moest luiden: „-D.O.M.- Hier vooren liggen begraven de heeren Joannes Carolus De Mey, gedurende vierentwintig jaren ontvanger der grondbelastingen en octroyen van de gemeenten Wachtebeke, Wynkel en Mendonck. Geboren te Wachtebeke den vierden July Duizend zeven honderd tachtentig aldaar overleden den ... (Werd 13 oktober 1858). Ludovicus Josephus De Mey, bijzonderen. Geboren te Wachtebeke den agtentwintigten December Een duizend zeven honderd vier en negentig aldaar overleden den eersten September Duizend agt honderd agt en twintig.

en Joffrouw Francisca Antonia De Mey. Geboren te Wachtebeke den twintigsten November Een duizend zeven honderd negen en tachtentig, aldaar overleden den... (Werd 1 februari 1849).

Alle kinderen van de heer Claudius Franciscus De Mey doctor in de medeciynen bij Joffrouw Coleta De Vos; zij leefden ongehuwd in de grootste cendragt en broederliefde, en hebben met gemeen overleg binnen de Gemeente Wachtebeke gestigt en rijkelijk begiftigt een huis van Liefdadigheid voor de oude arme lieden der Gemeente. - R.I.P. -

Als den Rijken zal ontslapen, zal hij niets mede nemen, hij zal zijn oogen openen en niet vinden. Job cap. XXVII, v.19.”

krachtens de Belgische wetgeving kon het Bureel van Weldadigheid geen erfgenaam meer worden en moest een nieuwe instelling daartoe worden opgericht. De bloedverwanten-wettige erfgenamen gingen bovendien niet akkoord met het testament en trokken naar de rechtbanken. Mede daardoor zou het nog veel langer duren eer de liefdadigheidsinstelling door kostgangers betrokken werd.

§ 5. De oprichting van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen

Het stellen van voorwaarden bij schenkingen aan de Weldadigheid was in de eerste helft van de negentiende eeuw gebruikelijk en dikwijls bedoeld om de wetgeving te omzeilen. De Franse wetgever had immers bedoeld dat de armenzorg zou worden toevertrouwd aan officiële instellingen, niet aan private. Onder het Belgisch liberaal bestuur was men weer strenger geworden in België vanaf 1847. De schikkingen, die broer en zuster De Mey in 1844 hadden getroffen, waren in België niet meer wettelijk toegelaten op het ogenblik dat Joannes Carolus stierf in 1858. Op dat ogenblik moest weer alles beheerd worden door een officiële „Commissie van Burgerlijke Godshuizen”, zoals de Franse wetgever dit vroeger had voorzien.

De gemeenteraad van Wachtebeke, om de erfenis te kunnen ontvangen en uitvoeren, stelde een Commissie aan op 18 juli 1861, bestaande uit:

Benignus Parijs, rentenier,
Edouard Van Waesberghe, gemeentesecretaris,
Marcellis Verschraegen, landbouwer,
Bernardus Vermeiren, landbouwer,
Joannes Van Bastelaere, landbouwer en schepen.

Bij lottrekking werd op 28 augustus 1864 in de volgorde van vervanging voorzien: Van Bastelaere, Vermeiren, Verschraegen, Parijs en Van Waesberghe. Daar Benignus Parijs tot ontvanger was aangesteld en daarvoor 75 fr. ontving, moest hij later ontslag nemen als lid op 23.9.1865 en werd opgevolgd door dokter Frederik Plasschaert. De feitelijke leider van de Commissie en voorzitter van rechtswege was burgemeester Karel Van Waes. Secretaris was gemeentesecretaris Edouard Van Waesberghe (275).

Op 20 oktober 1861 vroeg de Commissie de machtiging aan om de erfenis te mogen ontvangen en werd hierin gunstig geadviseerd door de gemeenteraad:
„Zitting van den Gemeente Raed van Wachtebeke, Arrondissement van Gend, provincie Oostvlaenderen van den Eenendertigsten October achttiendhonderd Eenenzestig vergadert ten einde naerschreven

Gezien de beraedslaging in dato 20 October 1861 waarbij de besturende Commissie der burgerlijke godshuizen alhier de magtiging vraegt om te mogen aenvaerden de gift en legaten gedaen door den heer Joannes Carolus de Mey in leven Grondeigenaer woonachtig te Wachtebeke overleden den 13 October 1858 bij authentiek testament gedaen en gepasseerd door t'ambt van Meester Bruno van de Wattyne Notaris ter residentie van Selzaete den 4 July 1844 in voordeel van de burgerlijke godshuizen alhier en bestaende in bouwlanden weilanden woonhuizen erf boomgaerd en tuin met eene gezamenlijke grootte van veertig hectaren tien aren met een belastbaer inkomen van f 2271.47.

Overwiegend dat voor de vervulling der 100 vrouwen onder welke
die gift is gedaan gemacht voor het goddelijk godshuiske meer
† 1040. . zal moeten betaald worden, bygevolg u voor hetzelve
een aanvankelijk woordul zal spreken

Gelet op artikel 937 van het Burgerlijk wetboek alvorens
op artikel 76 No 3 van de gemeentewet.

heeft denpariëghyk Bestaten:

Men de benoemde overheid machtiging te vragen alom
door die doet het voorschreven legaat voor marguillien her
die Mey by voorschreven testament gemaakt in woordul der
Burgerlyke godshuizen te mogen aanvaarden

Afschrift dier zal aan het Gemeente Bestuur van
Wachtebeke toegestuurd worden om bygevolg aentigen
al naar regte

Geaan in sitting te date als boven

P. Berijs J. Van Bultenaer J. Van der
Bovenweeren

M. Verschaegen

Stammaubghe

Oudste (gedeeltelijk) bewaard verslag van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen van Wachtebeke van 20.10.1861, waarin de machtiging wordt gevraagd om het legaat Joannes De Mey te mogen aanvaarden. (Notulen van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen in het gemeentelijk archief van Wachtebeke).

Gelet op de daeraenklevende lasten samengesteld uit de pieuse werken in giften aen bijzondere personen tezamen bedragende de som van f 1090.

Gezien het door t' bureel der Kerkmeester genomen besluit om de stichting van gezegde missen en fondatien te mogen aenvaerden

Gehoord het bureel van weldadigheid dezer gemeente over derzelve brooddeelingen

Overwegende dat de bedoelde lasten gering zijn in evenredigheid van het gedaen legaet

Gezien artikel 76 N° 3 der gemeentewet

Is eenpariglijk van advies dat de gevraagde magtiging van voorzeide bestuurlijke Commissie kan toegestaen worden

Gedaen in zitting ter date als boven

J. Van Bastelaere Pierre Fermont C Van Waes

S. de Tollenaere

J. De Graeve B. van de velde

L. Audenaert P.J.V. Poucke L. Van Himme

E. Van Waesberghe" (276)

§ 6. Betwisting en compromis

Bloedverwanten en wettige erfgenamen van de heer De Mey verzetten zich tegen het testament en brachten de zaak voor de rechtbank. Bij een eerste vonnis op 2 januari 1860 kregen zij geen gelijk en gingen in beroep. Raadgevers van betrokken partijen stelden een compromis voor. Daar de bloedverwanten ernstige rechtsmiddelen hadden om dit testament mogelijks te doen verbreken, ging men ook vanuit de Commissie en vanuit het gemeentebestuur akkoord met een compromis. De Commissie zou één derde erven van de totale nalatenschap na aftrek van schulden en lasten. Alleen de zes uitdelingen van brood vielen ten laste van het Gesticht. Al de andere verplichtingen vielen ten laste van de gehele erfenis, dus van het Gesticht samen met de andere legatarissen en bloedverwanten. Daar de kerkfabriek van Wachtebeke de prijzen drastisch verhoogde, was hierover nog een tijdlang discussie.

De Commissie vroeg op 3 maart 1862 de machtiging om de transactie te mogen aanvaarden met de erfgenamen om een langdurig proces en een eventuele vernietiging van het testament te voorkomen. Drie dagen later gaf de gemeenteraad hiertoe gunstig advies. De machtiging volgde bij koninklijk besluit van 23 juni 1862 (277).

Tot het derde deel, dat de Commissie erfde, behoorde het huis aan de Dries, dat Joannes Carolus De Mey had voorbestemd voor een liefdadigheidsgesticht en de ervan afhangelde gronden, Sectie D nummers 591, 692, 693, 694, 695, 705, 712 en 724. Tot dit derde deel behoorde ook het huis van de erflater in het Dorp, dat echter levenslang gratis mocht bewoond worden door Benignus Parijs, zijn vrouw en zijn schoonzus. De rest van de eigendommen werd openbaar verkocht.

De geschatte waarde van de voorbehouden onroerende goederen bedroeg ongeveer 42.800 fr. Uit de verkochte goederen erfde de Commissie, als aanvulling tot haar derde deel van de

ganse nalatenschap 57.564,70 fr. Alhoewel minder dan in het oorspronkelijke testament voorzien (meer dan veertig hectaren), erfde de Commissie toch nog de zeer grote som van iets meer dan 100.000 fr. Daarvan moesten wel nog de brooduitdelingen worden betaald, die aan het Bureau van Weldadigheid werden toevertrouwd voor 3.600 fr. (278).

§ 7. De opbouw van een nieuw godshuis

De Commissie, steeds voorgezeten door burgemeester Van Waes, wachtte de definitieve regeling niet af om reeds beslissingen te nemen. Men ging niet in op de voorwaarde van J.C. De Mey om in het bestaande huis aan de Dries een godshuis op te richten. De Commissie besloot er een nieuw gesticht te bouwen.

De kostprijs van dit nieuwe gesticht werd op 26 april 1863 voorlopig begroot op 37.380 fr. De Commissie vroeg op die datum een subsidie aan van 6.000 fr. aan staat en provincie. Zij zouden uiteindelijk slechts in totaal 3.000 fr. krijgen, zijnde 1.000 fr. van de staat, de provincie en de gemeente (279).

De Gentse architect de Perre-Montigny tekende een groots gebouw in de toenmalige gebruikelijke stijl. Het was bedoeld, zoals in het verslag van de aanneming werd geschreven als „een nieuw gesticht voor ouderlingen en weezen van beide geslachten”. De aanbesteding had plaats op 28 april 1864. Joannes Van Assel, koopman en ondernemer te Wachtebeke, kreeg de werken toegewezen voor 37.150 fr. (28).

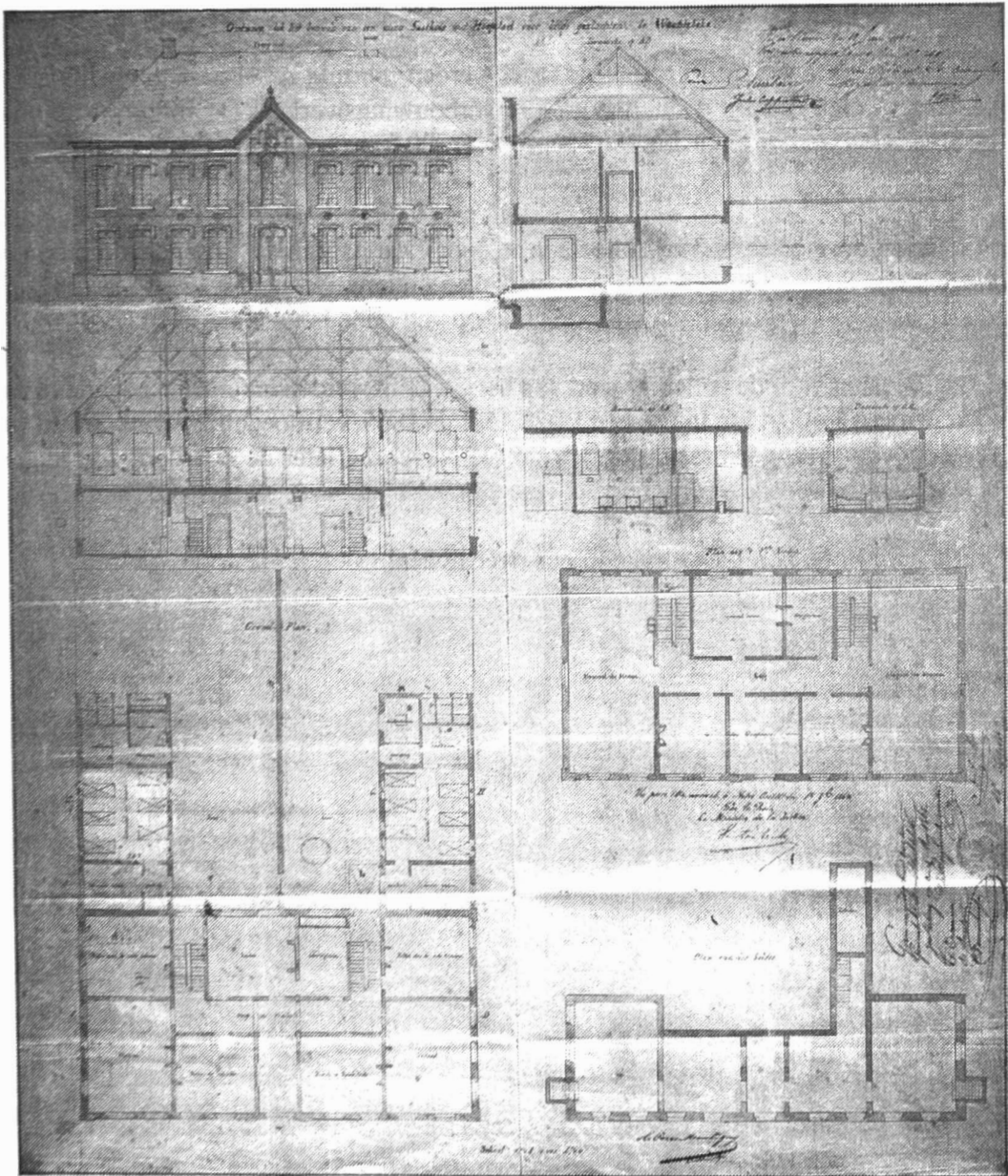
In het verslag van de Commissievergadering van 30 oktober 1864 schreef secretaris E. Van Waesberghe „...dat deze werken reeds teenemaal in het droog gedekt zijn...” Het zou toch tot 1866 duren eer het gebouw volledig in gebruik kon worden genomen (281).

§ 8. De eerste kostgangers

Reeds op 30 juni 1863 werd Melanie Van de Calseyde opgenomen als allereerste kostganger, nog in het oude huis op het erf, waar men in 1864 bouwde. Zij was tot dan toe opgenomen geweest in het klooster. Zowel in het klooster als in het Gesticht De Mey werd haar kostgeld betaald door het Bureau van Weldadigheid. In 1864 waren er al vier opgenomen, waarvan twee betaald door de Weldadigheid. In 1865 waren er in totaal 6, waarvan drie en in 1866 23, waarvan 16 door de Weldadigheid werden onderhouden (282).

§ 9. Start van de landbouwonderneming

De landbouwonderneming van het Gesticht De Mey als gemengd bedrijf startte in 1864. Mogelijks was er al een bezaaiing met graan van een deel van de grond in het najaar van 1863. De meeste pachters van de gronden, die aan het Gesticht waren toegewezen, kregen hun opzeg en werden vergoed voor hun pachtersrecht in 1864. In totaal 665,38 fr. werd betaald aan de pachters Joseph De Buysscher, Pieter Steel, Augustin De Mey, Domicien De Moor,

Plan voor het Godshuis De Mey door architect E. De Perre in 1863

Louis Van de Calseyde, Jan Baptiste De Laet, Benignus Parijs en Edouard Van Waesberghe (283). In oktober 1865 werd ook nog 143,25 fr. pachtersrecht betaald aan Emmanuel Van Laere, van wie andersom 160 fr. pacht werd ontvangen (284).

Aan Bruno Swartelé en een aantal werklieden werd 1.250 fr. betaald voor het uitmijnen (verlagen van het maaiveld door afgravingen) en bijeenbrengen van vijf aaneenpalende akkers (285). In 1864 werd vee aangekocht voor de totale som van 1.179,70 fr. (drie koeien en drie? varkens), werden meststoffen, hooi en landbouwalaam gekocht en nog geld besteed aan daglonen. De aankoop van hooi, meststoffen, landbouwalaam en vee gebeurde ook in 1865. De reeds vermelde Bruno Swartelé en zijn werklieden kregen 599,77 fr. betaald voor „onderhoud landgoederen”.

De bestaande gebouwen op het erf aan de Dries werden gebruikt voor de landbouuitbating. Blijkbaar had men eerst gedacht aan grotere verbouwingswerken. De verkoop van oude bouwmaterialen werd in augustus 1865 begroot op 500 fr. en er werd 1.000 fr. voorzien voor „maken van stalling en verkenkotten” (286).

In september en oktober 1865 werd aan de stallen en varkenkotten gewerkt door Marcellus Van de Calseyde, metser, met zijn knechten en door Charles Van de Calseyde, timmerman, voor een totaal bedrag van 293,39 fr. Stenen, kalk en ijzerwerk kostten 189,84 fr. (287). Er werd slechts 29,60 fr. ontvangen voor de verkoop van oude bouwmaterialen (288).

In die zelfde jaren voor de volledige start van het Gesticht werden inkomsten genoteerd van de boerderij van 1.400,43 fr. in 1864 en 1.078,15 fr. in 1865, vermoedelijk voortkomend van de verkoop van graangewassen. (289) Vital De Neve, die later de boerderij zou leiden, speelde al een rol in deze voorbereidend fase (290).

Het verdere verloop komt ter sprake in ons tweede deel.

PROVINCIE
Oostvlaenderen.

Bureau van Weldadigheid.

49

ARRONDISSEMENT

Leend

DIENSTJAER 18

N° 16

MANDAET.

De President en Leden der Commissie van Weldadigheid der Gemeente
Wachtebelle bevelen hunnen Ontvanger te betalen
aan *Benignus van der Vliet ontfanger*

fl. 100.00
de som van honderddyfyfentuffig *Guans* tufftig *Centimes*

over *Leen* maanden en *veert* Dagen *anderhondst* *Konten* gedaan
aan *Melant* van de *Calvyn* van den *25 Junij* tot den *30*
April *veertien* end *teffig* in *helijg* *alhier* *art* *Centimes*
Dag

Deze, mijs intreckende acquit, zal hem in de aenstaende rekening
valideren.

Gedaen te *Wachtebelle*, den *20 april* 18 *64*

De Burgemeester, President,

Van der Vliet

Goed voor acquit,

Wachtebelle

De Leden der Commissie,

J. Gysel
W. van der Vliet
Ch. van der Vliet
B. van der Vliet

Gedenktstenen aan de ingang van het Rustoord De Mey met de namen van de leidinggevende betrokkenen bij de opbouw ervan in 1864-1865.

DEEL II
DE PERIODE 1866-1925

Voor deze periode gaan wij ons beperken tot een schets van de twee grote instellingen van sociale hulpverlening: het Bureau van Weldadigheid en de Commissie der Burgerlijke Godshuizen. Tijdsgebrek weerhielden ons om een even gedetailleerd verslag te maken als van vorige periode.

Zoals reeds vermeld zijn belangrijke archieven verloren gegaan (b.v. de gemeenteraadsverlagen van 1874 tot 1930), hebben misschien nooit bestaan (b.v. de notulen van de Weldadigheid na 3 juli 1842 ?) en zijn ongeordend. Verschillende documenten moeten ook omzichtig geïnterpreteerd worden, want b.v. vanaf ongeveer 1880 past men meer en meer boekhoudkundige ingrepen toe in de rekeningen om deze te doen „kloppen”.

Voor zover wij ons dan toch als een beeld gevormd hebben is er bovendien nog een ander gegeven: het is moeilijker te zoeken naar dingen die er niet zijn... Het gemeentebestuur deed als dusdanig veel minder op het vlak van de sociale hulpverlening en liet meer en meer over aan verzuilde organisaties. Deze tendens heeft zich in Wachtebeke nog jarenlang doorgezet, ook na de hier besproken periode. B.v. in 1966 werd de gemeentelijke school van het Rechtstroom een vrije katholieke school. In 1975 volgde de gemeentelijke school van Overslag.

Aspecten van deze verkerkelijking van de instellingen te Wachtebeke, zoals de resultaten van de schoolstrijd 1879-1884, zullen wij bespreken in ons boek over de Zusters van Wachtebeke. Wij schetsen hier alleen nog de overgang van een liberaal naar een katholiek gemeentebestuur. Daarna behandelen we de Weldadigheid en het Gesticht De Mey.

I. DE OVERGANG VAN EEN LIBERAAL NAAR EEN KATHOLIEK GEMEENTEBESTUUR

Bij de gedeeltelijke vernieuwing (tweede reeks) van de gemeenteraad op 30 oktober 1866 haalden de zes liberale kandidaten tussen 108 en 109 stemmen, de zes Katholieken daarentegen tussen 102 en 105 stemmen. Er was een grote „partijdiscipline” aan de dag gelegd, alhoewel er strikt genomen geen partij bestond.

De gemeentelijke katholieke partij werd in Wachtebeke maar opgericht in 1905 (291). De liberaal Jan Van Assel in vervanging van Mans uit de eerste reeks haalde 114 stemmen.

Werden verkozen:

Josephus De Graeve (109 stemmen) - tweede reeks, uittredend,

De Tollenaere Seraphinus (109), uittredend,

Audenaert Leo (108), uittredend,

Van Himme Louis (109), uittredend,

Van Bastelaere Petrus (109),

Verschraegen Marcellis (109),

Van Assel Joannes (114) - eerste reeks

Werden niet verkozen:

Van de Velde Pieter (104), uittredend,

Fermont Josephus (104),

Plasschaert Fredericus (102),

Van Pottelberghe Livinus (105),
Steel Emanuel (104),
De Caluwe Augustin (104).

Bij de eerstvolgende gedeeltelijke vernieuwing van de gemeenteraad op 26 oktober 1869 kwamen 213 van de 228 kiesgerechtigden opdagen. De vijf liberalen van de eerste reeks wonnen met tussen de 119 en 121 stemmen, de vijf katholieken verloren met tussen 92 en 95 stemmen.

Werden verkozen, allen uittredend:

Karel Van Waes (121)
Van Assel Joannes (121)
Verdurmen Ferdinand (120)
Parijs Benignus (119)
De Greve Joannes (119).

Werden niet verkozen:

Fermont Josephus (94)
Van Pottelberghe Livinus (95)
Plasschaert Fredericus (93)
Van de Velde Pieter (92)
Steel Emanuel (91).

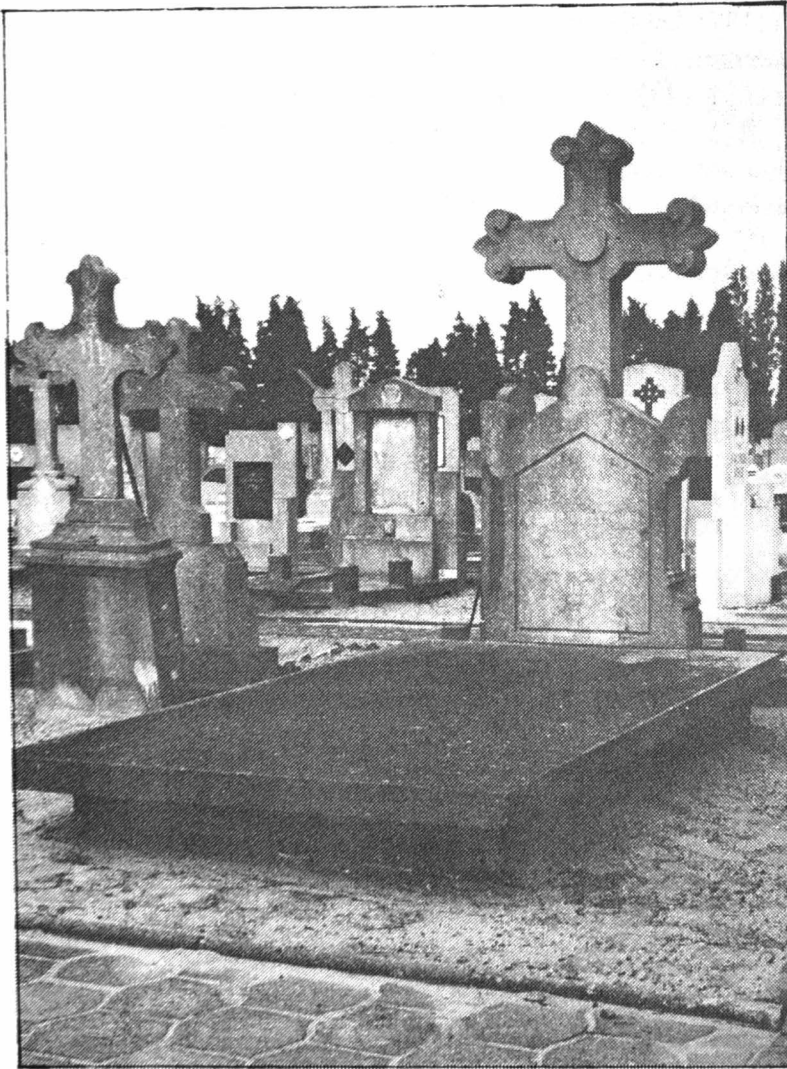
Ter vervanging van Louis Van Himme uit de tweede reeks werd Leon Roels, notaris, verkozen met 106 stemmen, terwijl de katholiek met meest stemmen, Livinus Van Pottelberghe, 86 stemmen haalde van de 210 uitgebrachte stemmen voor dit deel van de verkiezing.

In 1872 overleed burgemeester Karel Van Waes. Hij werd op 17 mei 1872 opgevolgd door Petrus Van Bastelaere, landbouwer, die nogmaals van kamp zou veranderen, want in juli van dat jaar bij de katholieken verkozen.

De verlaging van de kiescijns (de nodige directe belastingen om te mogen stemmen) deed in Wachtebeke het aantal stemgerechtigden oplopen tot 342. 317 ervan kwamen naar de gemeenteraadsverkiezingen van 1 juli 1872, voor de volledige vernieuwing van de gemeenteraad. De 11 katholieken haalden tussen de 172 en 182 stemmen, de 11 liberalen tussen de 133 en 140 stemmen.

Werden verkozen:

Van Bastelaere Petrus (181), landbouwer-eigenaar, burgemeester
De Graeve Joseph (181), uittredend, landbouwer
Fermont Desiré Joseph (180) (werd de nieuwe burgemeester), landbouwer
Van den Hende Dominicus (182), landbouwer
Dierick Albinus (174), horlogemaker
Van Pottelberghe Livinus Dominicus (180), brouwer, raadslid 1848-1854
Van Bastelaere Leo (178), landbouwer
Van Rooten Charles (180), landbouwer
Marquenie Leo (177), landbouwer

Grafmonument van burgemeester Karel Van Waes en zijn echtgenote Melanie Van Haelst op het gemeentelijk kerkhof van Wachtebeke. Zij werden oorspronkelijk begraven op het oude kerkhof aan de kerk. Op het monument staat ook een dankbetuiging van de mutualiteit „De Vereenigde Werklieden”, opgericht te Wachtebeke in 1858 onder impuls van dr. Karel Van Waes.

Buyse Livin Theodorus (176), landbouwer

De Caluwe Augustinus (172), landbouwer.

Werden niet verkozen:

Parijs Benignus (138), directeur van het Gesticht De Mey, uittredend

Verschraegen Marcellis (140), Commissielid, uittredend schepen

Van Assel Joannes (138), koopman, uittredend

Roels Joannes Leo (139), notaris, uittredend

De Tollenaere Seraphin (135), landbouwer, uittredend

Verdurmen Ferdinand (136), landbouwer, uittredend

De Greve Joannes (137), landbouwer, uittredend

Maeszele Francies (138)

Bonte Leopold (137), landbouwer

Van der Eedt Bernard (133),

Dossche Pieter (134) (292).

Desiré Joseph Fermont werd burgemeester en legde de eed af op 13 september 1872, Livinus Dominicus Van Pottelberghe en Leo Van Bastelaere werden schepen en legden de eed af op 19 september 1872 (293). Het liberale blok zou verder afbrokkelen, maar nooit uit Wachtebeke verdwijnen. In 1875 haalden de katholieken tussen 182 en 191 stemmen, de liberalen tussen 131 en 135.

In 1878 haalden de katholieken tussen 205 en 216 stemmen, de liberalen tussen 121 en 125 stemmen. Het katholieke kiezerskorps bleef een grote discipline aan de dag leggen. Bij de verkiezingen van 5 gemeenteraadsleden op 6.1.1896, na de invoering van het algemeen meervoudig stemrecht voor mannen, haalden de katholieke kandidaten tussen 881 en 947 stemmen, in 1904 haalden de zes winnende katholieken tussen 881 en 908 stemmen (294).

II. HET BUREEL VAN WELDADIGHEID

§ 1. Algemene werking en samenstelling

A. *Algemene werking*

De bestaande regeling bleef bestaan: de gemeenteraad hernieuwde om de vijf jaar een lid en zoals de gewoonte was in Wachtebeke, werd men normaliter niet herbenoemd. Wie wel bleef was b.v. Joseph Rombaut, die drie mandaten uitdeed. Na 1920 gebeurde de samenstelling van het Bureel vrij slordig.

Evenals in de periode van het liberaal overwicht niet altijd uitsluitend „liberalen” werden aangesteld, werden vanaf het „katholieke” overwicht, voor zover wij kunnen oordelen, niet altijd uitsluitend „katholieken” aangesteld. Meestal bleven de gemeenteraadsleden, de katholieken meer dan de liberalen, kiezen uit eigen kleur. Door de wijze van kiezen was het telkens de meerderheid, die een nieuw lid aanduidde.

Althans formeel ontwikkelde het Bureel van Weldadigheid een vorm van grotere zelfstandigheid tegenover het gemeentebestuur, daar de burgemeester ophield voorzitter te zijn van het Bureel van Weldadigheid vanaf 1879. De laatste keer dat wij burgemeester D. Fermont

OPENBARE AANBESTEDING

EENER OP TE BOUWEN

PASTORIJ

TE

WACHTEBEKE.

Het Collegie van Burgemeester en Schepenen der Gemeent Wachte eke, Arrondissement Gent, brengt ter kennis va het Publiek, dat op *Woensdag 12 Juni 1872*, om 2 ur namiddag, ten Gemeentehuize te Wachtebeke, ter Raadzaal zal overgegaan worden tot de Openbare Aanbe teding de **OPBOUWINGSWERKEN VAN EEN PASTOREELHUIS** waarvan de begrooting ter som van fr. **22,242-15** beloop

Deze Aanbesteding zal plaats hebben zonder afbod, in één Lot, bij geheime biedingsbiljetten op zegel geschreven, doe de aanwezige mededingers en hunne borgen behoorlijk geteckend

Het Plan, Begrooting en Kohier van Lasten en Voorwaarden berusten ter Gemeente-Secretarij te Wachtebeke, ahvaar me er kennis kan van nemen van 9 tot 12 ure voormiddag en van 2 tot 3 ure namiddag.

Gedaan te Wachtebeke, den 25 Mei 1872.

VAN WEGE HET COLLEGIE :

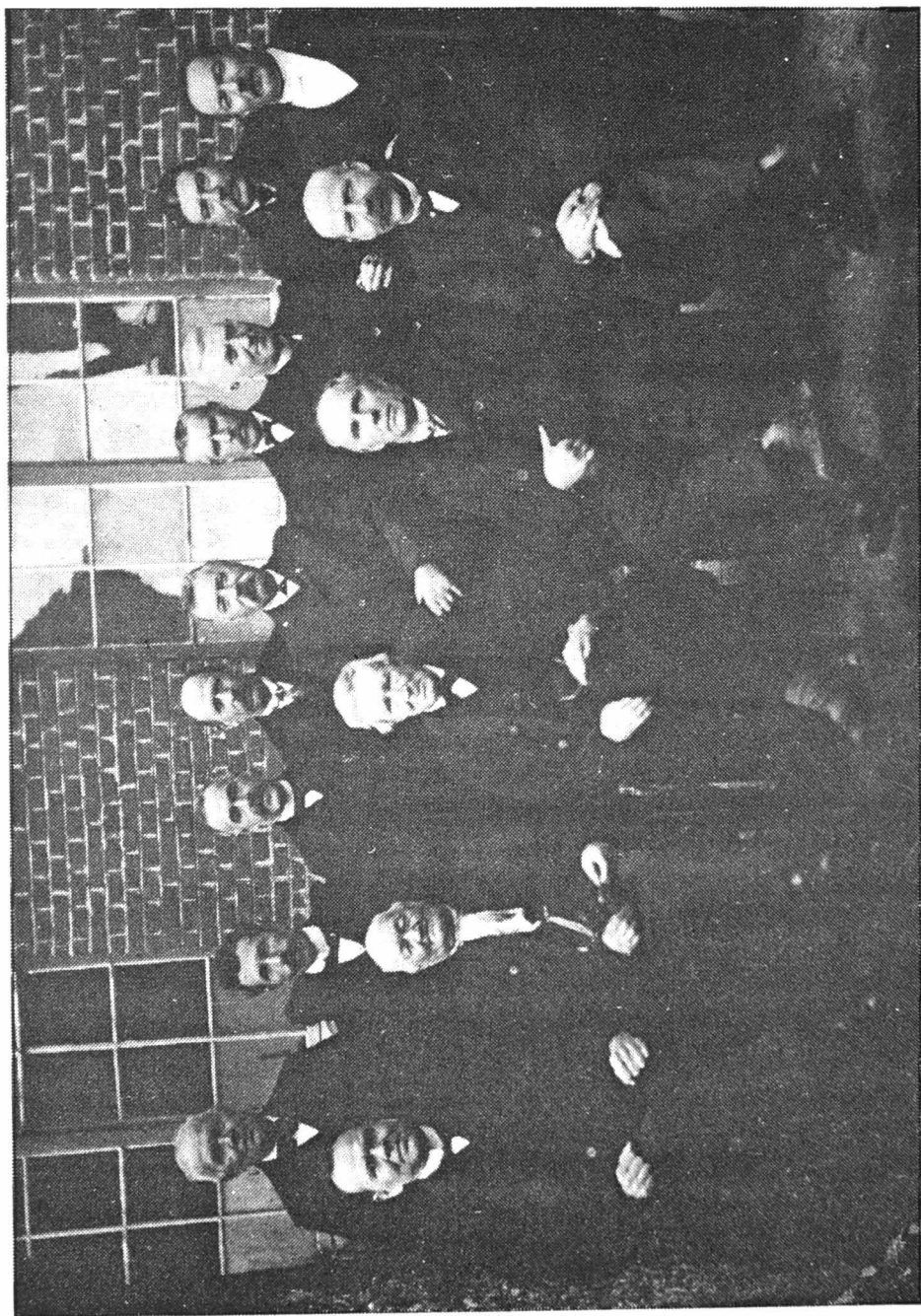
De Secretaris,
E. VAN WAESBERGHE.

De Burgemeester,
P. VAN BASTELAERI

Gent, drukkerij der Gebroeders **MOBIELS**, Groenelmarkt, 14.

De opbouw van de nieuwe pastorie in 1873 is kenschetsend voor de ommekeer in de gemeentepolitiek te Wachtebeke

Leden van het gemeentebestuur, van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen en personeelsleden rond 1910

Zittend: A. Bauwens, P.A. Van Hecke, D.J. Fermont, P. De Caluwe, Th. Scheire;

staand: ?, Petrus Van Laere, F. Alois Crevc, Jan Verswalm, Th. De Letter, L. David (?), ?,

Petrus Soeting, A.G. De Smacle

zagen tekenen als voorzitter, was op 7.4.1874. Nadien tekende hij als lid, indien hij uitzonderlijk naar de vergadering kwam. Tussen 1882 en 1888 bleek hij nauwelijks of niet aanwezig te zijn geweest als documenten werden ondertekend. Vanaf 1879 werd het lid met de meeste jaren dienst en wiens mandaat normaal gesproken afliep, de voorzitter. Gezien het voorzitterschap slechts een jaar duurde, was de voorzitter niet in staat om een duurzame, belangrijke invloed uit te oefenen. Het Bureel van Weldadigheid bleef een emanatie van het gemeentebestuur. Zelfs gesteld dat iemand een andere koers wou varen, bleef het Bureel toch nog in zeer grote mate financieel afhankelijk van het gemeentebestuur en werd men ten laatste na vijf jaar toch vervangen.

Vermoedelijk de belangrijkste persoon in het beleid was de secretaris, die tot in 1920 de gemeentesecretaris was. Zeker na de dood van gemeentesecretaris Van Waesberghe was de invloed van de pastoor van Wachtebeke nooit ver. Secretaris Alfons Bauwens, tijdens de schoolstrijd hoofd van de vrije jongensschool, werd vanaf 1898 schatbewaarder van de kerkfabriek. De rol van de ontvanger was moeilijk in te schatten.

Evenals in vorige periode gebeurde de hulpverlening grotendeels via de armmeeester per wijk. In de loop van de nu ter sprake komende periode en vooral rond de eerste wereldoorlog werd de hulpverlening meer en meer herleid tot uitdeling van geld.

Er zijn ook sporen dat de controle op de hulpbehoevenden iets verminderde of dat het wantrouwen tegenover de hulpvragenden vermeerderde. B.v. bij een lijst van communicanten, die kleren kregen in 1884, stond achter één van de 36 namen: „een betoog doen voorbrengen van de geestelijkheid dat haar kind zijn eerste communie mag doen vooraleer te betalen, zij zoo ons kunnen beet hebben” (295).

De hulpvragenden stelden zich niet altijd tevreden met het antwoord en gingen, zoals ook in het Gesticht De Mey zou gebeuren, beroep doen op de hogere overheid. In 1883 moest men zich verantwoorden tegenover de gouverneur van de provincie en beloofde men de zaak te zullen bespreken op de eerstvolgende vergadering. Zekere Leo Everaert had zich tot armmeeester molenaar De Gronckel gewend om kolen te bekomen. Molenaar De Gronckel had hem geantwoord dat hij die niet nodig had. Hij kon daar beter het geld voor gebruiken dat hij nutteloos verkwistte in de herbergen, die hij van de ene naar de andere bezocht... Leo Everaert bedreigde hem en zou hem wel verplichten. Hij zou zich wenden tot de gouverneur. Wat hij ook deed. Het is ons niet bekend of Leo Everaert uiteindelijk kolen kreeg (296).

B. Leden en voorzitters van het armbestuur

Begin 1866 bestond het Bureel van Weldadigheid uit:

- D. De Pauw voor de wijk Kalve (I)
- F. Gijsel voor de wijk Walderdonk (II)
- P. Van Bastelaere voor Overslag-Ramonshoek (III)
- J.B. Marquenie voor het Dorp (IV)
- S. Mingers voor Langelede (V)

Zij werden in de loop der jaren opgevolgd door volgende personen, waarvan wij slechts tot 1873 de benoeming terugvonden. Van dat jaar af, bij afwezigheid van verslagen van

gemeenteraad en Weldadigheid, vermelden wij alleen de effectieve jaren, waarin zij als lid of voorzitter documenten tekenden. Wij vervolgen de rangorde, waarmee wij in vorige periode eindigden, en waarin de laatst benoemde nummer 38 had.

39. **Engelbert Creve** (III), landbouwer, benoemd op 11.1.1866, vervulde het mandaat van Petrus Van Bastelaere, die op die dag ontslag nam om ontvanger te kunnen worden van de Weldadigheid; bleef aldus slechts één jaar lid en werd opgevolgd door F. David.
40. **Franciscus David** (III), landbouwer, benoemd op 9.12.1867, niet herbenoemd, opgevolgd door A. Heyndrickx.
41. **Edouard De Waele** (IV), landbouwer, benoemd op 17.12.1868, niet herbenoemd, opgevolgd door Marcellis Van de Velde.
42. **Bernard Steel** (V), landbouwer, gemeenteraadslid vanaf 1875, benoemd op 14.12.1869, niet herbenoemd, opgevolgd door P. Hemelsoet.
43. a. **Leopold De Letter** (I), landbouwer, benoemd op 22.12.1870, vroeg om vervangen te worden, verscheen niet op de vergadering, vervangen door D. Van den Hende.
b. **Dominicus Van den Hende** (I), landbouwer, katholiek gemeenteraadslid vanaf 1872, benoemd op 23.4.1871, opgevolgd door D. Roets.
44. **Leo Moriau** (II), landbouwer, benoemd op 28.11.1871, niet herbenoemd, opgevolgd door A. Van Pottelberghe.
45. **Adolph Heyndrickx** (III), landbouwer, benoemd op 12.12.1872, niet herbenoemd, opgevolgd door J. Alexander.
46. **Marcellis Van de Velde** (IV), landbouwer, benoemd op 24.12.1873 niet herbenoemd, opgevolgd door P. De Gronckel.
47. **P. Hemelsoet** (V), landbouwer, 1875-1879, opgevolgd door J. Hesters.
48. **D. Roets** (I), 1876-1880; voorzitter in 1879; opgevolgd door J. Verswalm.
49. **A. Van Pottelberghe** (II), 1877-1881, voorzitter in 1880-1881, opgevolgd door A. Baert.
50. **J. Alexander** (III), 1878-1882 (tekent al einde 1877), opgevolgd door R. Van Damme.
51. **P. De Gronckel** (IV), molenaar, 1879-1883, voorzitter 1882-1883, tekent soms nog als voorzitter de mandaten van 1884; opgevolgd door M.Z. Van de Velde.
52. **Ivo Hesters** (V), 1880-1884, voorzitter in 1884 volgens een document van de eerste helft 1884; opgevolgd door P. De Graeve.
53. **J. Verswalm** (I), 1881-1885, voorzitter in 1885, maar tekent ook stukken van 1884 als voorzitter; opgevolgd door L. Vervaeet.
54. **A. Baert** (II), 1882-1886, voorzitter in 1886, opgevolgd door B. De Letter.
55. a. **Joseph L'Ecluse** (III) werd benoemd, maar weigerde (297).
b. **Romain Van Damme** (III), 1883-1887, voorzitter in deel 1886, in volledig 1887, opgevolgd door L. De Buck.
56. **M.Z. Van de Velde** (IV), 1884-1888, voorzitter in 1888, opgevolgd door V. De Mets.
57. **P. De Graeve** (V), 1885-1889, voorzitter in 1889, opgevolgd door L. Bonte.
58. **Leo Vervaeet** (I), 1886-1890 (tekent ook stukken van 1885), voorzitter in 1890, opgevolgd door Th. Vervaeet.
59. **B. De Letter** (II), 1887-1891, voorzitter in 1891.
60. **L. De Buck** (III), 1888-1892, voorzitter in 1892.
61. **Victor De Mets** (IV), 1889-1893, voorzitter 1893.
62. **Leopold Bonte** (V), 1890-1894, voorzitter 1894.

63. **Theophiel Vervaet (I)**, 1891-1895, voorzitter in 1895.
64. **Joseph Rombaut**, 1892-1906, voorzitter in 1896, 1901 en 1906.
65. **August Van Himme**, 1893-1897, voorzitter in 1897.
66. **Th. Van Bastelaere**, 1894, niet meer in 1895, opgevolgd door M. Van de Velde.
67. **Emiel Haemers**, 1895-1899, voorzitter in 1899.
68. **Marcel Van de Velde**, einde 1895-1898, voorzitter in 1898.
69. **Leo Serraes**, 1896-1899, voorzitter in 1899.
70. **Leo Creve**, 1898-1902, voorzitter in 1902.
71. **A. De Waele**, 1899-1903, voorzitter in 1903.
72. **Domien Seghers**, 1900-1904, voorzitter in 1904.
73. **P.Coquet**, 1901-1905, voorzitter in 1905.
74. **A. Steel**, 1903-1907, voorzitter in 1907.
75. **Theophiel Vervaet**, 1904-1908, voorzitter in 1908.
76. **M. Gijssel**, 1905-1909, voorzitter in 1909.
77. **A. Van den Hende**, 1906-1910, voorzitter in 1910.
78. **J.F. Gijssel**, 1907-1911, voorzitter in 1911.
79. **R.Celie**, 1908-1912, voorzitter in 1912.
80. **Karel Van Hecke**, 1909-?
81. **B. Van Pottelberghe**, 1910-1914, voorzitter in 1914.
82. **J.B. De Letter**, 1911-1915, voorzitter in 1915.
83. **A. Van Bastelaere**, 1912-1916, voorzitter in (1913 ? en) 1916.
84. **August Gillis**, 1913-1917, voorzitter in 1917.
85. **M. De Waele**, 1914-1918, voorzitter in 1918.
86. **P. De Bruyne**, 1915-1919, voorzitter in 1919.
87. **P. Van Pottelberghe**, 1916-1920, voorzitter in 1920.
88. **Alois Van Pottelberghe**, 1917-?
89. **Th. De Causemaeker**, 1918-1922, tekent nog in 1923, voorzitter in 1922.
90. **J. Bal**, 1919-1925, voorzitter in 1923.
91. **V. Van den Hende**, 1920-1924.
92. **A. Roets**, 1921-1925, voorzitter in 1925.
93. **A. Van Nieuwenhuyze**, 1922-1925.
94. **V Creve**, 1924-1925
95. **G. Celie**, 1925.

Van de vermelde leden van het Bureel van Weldadigheid werden A. Van Nieuwenhuize, V. Creve en B. Van Pottelberghe lid van de Commissie van Openbare Onderstand in 1926.

C. De ontvanger van het armbestuur

PETRUS VAN BASTELAERE, geboren te Sint-Kruis-Winkel op 9 april 1809, landbouwer-eigenaar, lid van de Weldadigheid sinds 1863, werd tot ontvanger benoemd op 11 januari 1866. In datzelfde jaar werd hij op 30 oktober 1866 verkozen tot (liberaal) gemeenteraadslid, op het moment dat hij nog lid was van het kerkbestuur. Hij nam schriftelijk ontslag als ontvanger op 13.12.1869, ontslag dat aanvaard werd in de vergadering van 10.1.1870 „overwegende dat den heer Van Bastelaere zijne bediening met iever en zorg heeft vervuld stuurde bedankingen toe, aan zelve heer Van Bastelaere” (298). Hij werd

Wachtebeke.

De Pastorij. — La Cure.

D. Hendrix, 293, Plantijnlei, Antwerpen

Martha

Daar er al een nieuwe pastorie in opbouw was, werd het geërfde huis van Clementina Van de Calseyde († 1873) het nieuwe gemeentehuis.

Wachtebeke

D. Hendrix, Rue Cuyllis, 51, Anvers

Het gemeentehuis. — La maison communale

later korte tijd burgemeester in 1872 en 1 juli 1872 (katholiek) gemeenteraadslid verkozen. Hij ontving een jaarwedde van 50 fr. als ontvanger.

EDUARD VAN BASTELAERE, landbouwer, werd door de Weldadigheid benoemd als ontvanger op 10.1.1870, gunstig geadviseerd door de gemeenteraad op 13.1.1870. Hij was op dat ogenblik 28 jaar en landbouwer. Later wordt hij vermeld als stoker. Hij was voorzitter van de mutualiteit „De Vereenigde Werklieden” (299). Tot 1877 ontving hij een jaarwedde van 50 fr. en 25 fr. voor schrijfbenodigdheden, vanaf 1878 ontving hij een jaarwedde van 85 fr. en voor schrijfbenodigdheden 25 fr.

JULES JOSEPH MARIE VAN ASSCHE werd ontvanger in 1910 met nog dezelfde wedde, kreeg 100 fr. vanaf 1916 en 250 fr. vanaf 1920.

LAURENT COPPENS werd ontvanger in 1921 en was tevens secretaris van de Weldadigheid; kreeg eerst 250 fr. per jaar en vanaf 1922 300 fr. per jaar. Hij was secretaris van de C.O.O.

D. De secretaris van het armbestuur

Gemeentesecretaris EDOUARD VAN WAESBERGHE kreeg vanaf 1873 50 fr. voor „schrijfkosten” later ook genoemd „zijne belooning als schrijver” (300).

Vanaf 1889 krijgt zijn zoon JULIEN VAN WAESBERGHE 50 fr. voor de schrijfwerken. Hij werd notaris te Lovendegem.

Vanaf 1894 kreeg ALFONS BAUWENS, gemeentesecretaris, 25 fr. als schrijver (301) en later daarbij nog 10 fr. voor de schrijfbenodigdheden. Hij werd betaald tot in 1920 (302).

In 1921 werd ontvanger Jules Van Assche opgevolgd door LAURENT COPPENS, die zowel ontvanger als secretaris werd met een jaarwedde van 300 fr. en 35 fr. voor schrijfbenodigdheden (303a).

§ 2. Inkomsten en uitgaven in het algemeen

Tabel XIV geeft een algemeen beeld van de geleidelijke, aanvankelijk trage toename van het bedrag van inkomsten en uitgaven. Het hoge bedrag in 1875 is te wijten aan de terugbetaling en herbelegging van het kapitaal, dat van de molen afkomstig was. De hoge cijfers tussen 1878 en 1882 hebben te maken met de erfenis van mevrouw Peeters-Terlinden-Van de Calseyde, waarop wij later nog terugkomen. De toename van de uitgaven na de eerste wereldoorlog is geringer dan de waardevermindering van de Belgische frank in die jaren. De toename is ook veel geringer dan deze van de rekening van de Commissie van Burgerlijke Godshuizen en het Gesticht De Mey.

Tabel XV geeft de belangrijkste ontvangsten om de tien jaar en tabel XVI de inkomsten per jaar van omhalingen en gemeentelijke subsidie. Het belang van de inzamelingen, die nominaal tot aan de wereldoorlog vrij gelijk bleven, verminderde sterk vanaf 1886 in vergelijking met de gemeentelijke subsidie. Na de eerste wereldoorlog stegen zowel de sommen van de omhalingen als van de gemeentelijke subsidie, maar niet in dezelfde mate als de waardevermindering van de Belgische frank. De toename van pachten en intresten vanaf 1880 heeft te maken met de vermelde erfenis Peeters-Terlinden-Van de Calseyde, die nog zal besproken worden. Bij de post „totaal ontvangsten” telden wij de buitengewone en gewone ontvangsten samen, dus ook de overschotten van vorige jaren, achterstallige

Doodsprentje van Eduard Van Bastelaere, ontvanger van het Bureel van Weldadigheid 1870-1910, lid vanaf 1867 en voorzitter van 1880 tot 1882 van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen en voorzitter van de mutua-
liteit „De Vereenigde Werklieden”

Denkt aan uwe uitersten en gij zult in der eeuwig-
heid niet zondigen. Eccl. 1, 13.

BID VOOR DE ZIEL
van Mijnheer

EDUARD VAN BASTELAERE

Echtgenoot van Dame

Pharaïde Van Montagu,

geboren te Wachtebeke den 6 April 1841
en er overleden den 22 Mei 1914.

Voorzien van de H.H. Sacramenten.

Voorzitter der Maatschappij van Onderlingen
Bijstand DE VEREENIGDE WERKLIEDEN.

Heer, wie zal wonen in uw Huis?... Hij die
rechtvaardigheid oefent, en spreekt volgens de
waarheid zijns herten. Psalm XIV. 1-2.

Niets wat sterfelijk is, is duurzaam. O dood, met
welke kracht rukt gij den blinddoek van voor onze
oogen! hoe klaar toont gij ons de nietigheid der
aardsche goederen! hoewel leert gij ons bermhe-
rig te zijn jegens anderen opdat wij zelf mogen
genade vinden in het oordeel Gods. Alles is ijdel-
heid, behalve God beminnen en Hem allen dienen.

H. Hyronimus. Eccl.

De kwellingen mijns harten zijn vermenigvul-
digd. Aanzie, o Heer, mijne bedruktheid en mijn
lijden. Op U heb ik mijne hoop gesteld, dat ik in
der eeuwigheid niet beschaamd worde.

Ps. XXIV, 17.

Bemide Echtgenoot en Bloedverwanten, in-
dien gij mij bemint, bewijst het met voor mij te
bidden, opdat de Heer mijne ziel in de eeuwige
vrede ontvange.

Genadige Jesus, geef hem de rust.

(100 dag. afl.)

druk. DE ROOVER, Wachtebeke, kerkstraat

Daar is geen heil voor de ziel of geene hoop in
teeuwig leven dan in het Kruis.

TOT VROOM AANDENKEN

AAN DEN HEER

LEO VAN BASTELAERE

zoon van Dominicus

en van Marie Theresia Buyle,

gewezen Schepene der gemeente Wachtebeke
en oud-lid van den Kerkraad,

geboren te Wachtebeke den 13 Maart 1831

en aldaar, na bediend te zijn geweest van de
laatste H.H. Sacramenten, godvruchtig
in den Heer ontslapen den 31 December 1915.

Zalig zijn zij die zuiver van hert zijn, want zij
zullen God zien.

Voor de zijnen en voor de gansche gemeente,
was de afgestorvene een dier vrome christenen
van dewelke de H. Paulus zegt: „De rechtvaar-
dige leeft uit geloof.» Door dit geloof geleid, vol-
bracht hij stipt al de plichten die hij jegens God,
den evenmensch en zich zelven te vervullen had.
Hij leefde godvruchtig, was onberispelijk van ge-
drag en doordrongen van christene gevoelens. Hij
was toegevend voor zijne vrienden; mededoogend
en altijd bereidwillig om aan zijne vijanden te ver-
geven en zelfs om ze te beminnen. Het plegen van
de goede verblijdde hem maar hij was ten zeerste
bedroefd om het kwaad. Op den gekruisten Jesus
stelde hij al zijne hoop.

„De Hemel alleen blijft duren, al het andere
gaat voorbij; verheffen wij dus onze gedachten
boven het aardsche en met volle hoop mogen wij
de eeuwige kroon van den Hemel afwachten.»

(LAATSTE WOORDEN VAN DEN STERVENDE.)

Akte van Geloof, Hoop en Liefde.

(7 j. 7 quad. afl.)

druk. DE ROOVER, Wachtebeke, kerkstraat

Leo Van Bastelaere, gemeenteraadslid,
schepene en lid van de kerkraad, was lid
van de Commissie van Burgerlijke
Godshuizen van 1872 tot ca. 1882.

TABEL XIV

Rekeningen van het Bureel van Weldadigheid 1866-1925

Jaar	inkomsten	uitgaven	saldo (steeds +)	
1866	7.643,81	5.306,34	2.337,47	
1867	5.562,26	3.932,73	1.629,53	
1868	5.961,29	4.181,77	1.779,52	
1869	5.195,36	4.028,65	1.166,78	
1870	4.287,53	4.035,77	251,76	
1871	4.818,59	4.785,57	33,02	
1872	5.851,35	5.006,96	844,39	
1873	6.794,84	5.598,58	1.196,26	
1874	6.699,44	6.226,26	473,18	
1875	14.779,-	14.590,20	188,80	terugbetaling kapitaal molen
1876	8.281,20	7.660,71	620,49	
1877	5.528,49	5.471,15	57,34	
1878	140.595,11	125.859,80	14.735,31	legaat Van de Calseyde
1879	20.348,70	5.946,60	14.402,10	
1880	26.270,15	23.082,37	3.187,78	Pachten + achterstallige
1881	11.826,93	7.975,95	3.850,98	pachten + lening gemeente
1882	10.305,55	9.504,52	800,03	
1883	7.159,84	6.684,69	475,15	
1884	4.737,93	4.371,43	366,50	
1885	7.078,01	6.533,91	544,10	
1886	6.961,99	6.512,12	449,87	
1888	6.251,47	5.466,33	785,14	
1889	7.650,61	6.934,64	715,97	
1890	7.164,39	6.693,08	471,31	
1891	7.715,05	7.352,33	362,72	
1892	5.631,71	5.617,39	14,332	
1893	7.529,47	7.247,76	281,71	
1894	7.760,12	7.364,41	395,71	
1895	8.056,54	8.051,03	5,51	
1896	7.560,61	7.367,21	193,40	
1897	10.110,72	8.771,92	1.338,90	
1898	11.187,84	9.096,97	2.090,87	
1899	10.005,28	8.294,78	1.710,50	
1900	9.731,92	8.784,52	947,40	
1901	9.385,03	8.574,27	810,76	
1902	9.741,76	7.699,61	2.042,15	
1903	10.873,11	8.221,11	2.652,00	
1904	10.382,53	8.462,61	1.920,02	
1905	10.107,05	8.686,37	1.420,68	
1906	11.729,70	9.819,63	1.910,07	
1907	11.313,76	9.148,55	2.165,21	
1908	12.190,34	10.515,66	1.675,08	
1909	11.278,10	10.261,74	1.016,36	
1910	9.747,63	8.555,21	1.192,42	
1911	11.089,45	9.736,37	1.353,08	
1912	10.643,18	8.510,24	2.132,94	
1913	12.426,05	9.015,53	3.410,52	
1914	12.020,71	7.926,58	4.094,13	
1915	12.624,92	8.619,90	4.005,02	
1916	14.293,13	10.718,06	3.575,07	
1917	12.793,74	8.554,28	4.238,46	
1918	13.304,54	8.628,94	4.675,60	
1919	13.473,92	10.179,46	3.294,46	
1920	15.844,54	13.081,54	2.763,00	
1921	15.083,93	9.609,99	5.473,94	
1922	16.354,06	9.222,54	7.131,52	
1923	15.352,88	9.546,30	5.806,58	
1924	16.362,34	10.887,60	5.474,74	
1925	19.519,11	17.965,23	1.553,88	

PROVINCIE
OOST-VLAANDEREN.

ARRONDISSEMENT

Gent

GEMEENTE

Maachteloere

DIENSTJAAR 1881

REKENING EN VERANTWOORDING der Inkomsten en

Uitgaven voor het Armbestuur der gemeente *Maachteloere*
over het dienstjaar 1881 opgemaakt door *E. O. Bartelme*

Ontvanger van gemeld

Bestuur.

27

BUITENGEWONE ONTVANGSTEN.

Volgnummer.	AANDUIDING DER ONTVANGSTEN.	NAAM van den persoon door wien de betaling is gedaan of verschuldigd.	SOMMEN welke TE ONTVANGEN WAERD.	WEKENLURE ONTVANGSTEN.	BIJLT TE ONTVANGEN	AANMERKINGEN.
	Goed slot der vorige rekening.	<i>E. O. Bartelme</i>		3187.78		
1	Tweel Ophringst gebra meling en Aalmeysen	KerkSchale van 1881 en Omhalling 1882	950..	804.11		
2	Tweel vijfde aflos Kapitaal van 1000. op nieuw aarstetigde	<i>Pierje Leo</i>	1400..	400..		
3	Subsidie der gemeente	<i>Pierje Leo</i>	3500..	3500..		
4	Ophringst der Kerkken	<i>Van Laure Jan</i>	100..	44/3		
3	Wasspogt van 19 ^{de} 1881	<i>Andrie O. S.</i>	100..	100..		
6	Gras afweising. d. g. R. refere 1879 en 1880	<i>Van Afel M.</i>	78..	52..		
7	Van jaer intrest gebelning der gemeente	<i>Pierje Leo</i>	253..	252..		
8	Uw hand over blinde 2 ^{de} Kwartaal 1879 - 1880 en - 1881	<i>E. O. Bartelme</i>	1332..	1122.98		
9	Sandpogt van 1875	<i>Crewi Joseph</i>			38.50	
10	w. " " " 1876	<i>Poppel Dalken</i>			111.90	
11	w. " " " 1876	<i>Van Heyroot G.</i>			59.80	
12	w. Sandpogt " 1876	<i>Bundewit Ch.</i>			23.20	
13	w. " " " 1876	<i>D. B. B. V. P.</i>			97.25	
14	w. " " " 1880	<i>Van Jhu Co.</i>		210	277..	
15	w. " " " 1879 en " 1880	<i>Van der Ouden. S.</i>		12.00	6.50	
16	w. " " " 1880 en 1881	<i>Morris John</i>			14.20	
17	w. " " " 1876 tot 1881	<i>Willema. Ja</i>			55..	
18	w. " " " 1881	<i>Van Kerkhoven 2de.</i>			14.72	
	Sandpogt van 1880	<i>Kwatele Leo</i>		6.31		
TOTAAL der buitengewone ontvangsten.			2712..	9601.91	311.65	

TABEL XV**Belangrijkste ontvangsten in de rekeningen**

	1870	1880	1890	1900	1910	1920	1925
geldinzamelingen/ kerkschaal	772,25	841,42	757,43	590,37	644,04	827,37	1.790,75
subsidie gemeente	1.000,-	1.000,-	2.790,64	4.900,-	5.350,-	6.500,-	8.000,-
opbrengst klokken	60,25	59,8	158,48	78,56	56,03	51,-	-
pachten (gewone ont- vangsten)	115,-	869,53	790,14	1.143,45	1.362,15	1.158,09	1.780,-
renten en intrensten (gewone ont- vangsten)	94,73	1.280,43	1.400,69	1.272,04	1.272,05	1.478,52	1.453,62
terugbetaling door andere gemeenten	83,50	-	190,-	-	10,-	-	-
totaal ontvangsten	5.296,32	27.536,98	7.164,39	9.731,92	9.747,63	15.844,54	19.519,11

TABEL XVI

**Inkomsten van het Bureau van Weldadigheid uit inzamelingen van
geld en uit de toelage van het gemeentebestuur**

	inzamelingen	gemeentelijke subsidie
1866	774,22	3.000
1867	663,02	1.200
1868	708,33	1.500
1869	704,29	1.050
1870	772,25	1.000
1871	750,60	1.700
1872	949,03	3.300
1873	858,05	3.300
1874	910,28	3.100
1875	913,21	3.000
1876	1.008,05	3.200
1877	708,13	2.500
1878	886,64	-
1879	878,05	2.200
1880	841,42	1.000
1881	804,11	3.500
1882	771,72	1.000
1883	860,72	500
1884	883,34	600
1885	881,31	1.000
1886	661,74	1.500
1887	681,47	2.200
1888	625,44	2.700
1889	634,36	300
1890	757,45	2.790,64
1891	666,60	2.700
1892	694,74	18.000
1893	708,26	4.280,-
1894	693,91	3.800
1895	693,43	3.600
1896	671,06	4.170,-
1897	642,57	6.800,-
1898	664,25	5.180,-
1899	696,13	4.700,-
1900	590,37	4.900,-
1901	642,07	5.240,-
1902	693,75	5.720,-
1903	685,80	5.450,-
1904	704,70	4.500,-
1905	702,85	4.900
1906	680,91	6.900
1907	651,32	6.000
1908	649,70	6.250,-
1909	628,50	6.250,-
1910	644,04	5.350,-
1911	710,12	6.600,-
1912	731,61	6.000,-
1913	885,92	6.600,-
1914	764,12	5.300,-
1915	748,48	5.200
1916	815,41	5.000,-
1917	789,41	5.300,-
1918	792,15	5.200
1919	835,88	4.200
1920	827,37	6.500
1921	851	8.500
1922	926,22	6.000
1923	1.137,58	4.500
1924	1.355,50	5.500
1925	1.790,75	8.000

betalingen en gebeurlijke terugbetalingen en giften, vandaar het verschil met het totaal van de opgegeven posten, maar op zijn manier ook een reëel bedrag. B.v. de hoge som in 1880 heeft voor een groot deel temaken met achterstallige pachten.

Tabel XVII geeft de belangrijkste uitgaveposten, grotendeels de prijs van de hulpverlening. Drie getallen nemen opvallend toe in belang: bestedingskosten, uitdeling in geld en verblijf in instellingen buiten de gemeente. Een groot deel van de hulpverlening in natura verdwijnt rond de eerste wereldoorlog. De cijfers worden in volgende bladzijden toegelicht.

§ 3. Enkele aspecten van de inkomsten van de Weldadigheid

In 1877 werd een nieuw slot gemaakt aan de „armkas” en drie sleutels (303bis). De opgehaalde gelden werden blijkbaar nog steeds bewaard in een kist in de kerk en periodiek geteld op de bijeenkomst van de armmeesters. Nog in de rekening van 1921 vinden we een vermelding van de geldinzamelingen aan huis door de armmeesters.

Naast enkele kleinere schenkingen voor brooduitdeling aanvaardde de Weldadigheid in 1874 nog een grotere stichting. De erfgenamen van Seraphina De Meulemeester, echtgenote Guillaume William, schonken 1.850 fr. voor afkoop van een stichting van drie brooduitdelingen uit een hectoliter en 60 deciliter rogge gedurende 50 jaren, telkens bij een jaargetijde van drie missen met in elke mis een uitdeling (304).

Verder waren er nog giften en legaten:

- 1868: 64,50 fr. van de erven Leyn voor uitdeling van brood; 500 fr. van de erven Weemaes voor afkoop van een last van 15 fr. per jaar en 200 fr. van dezelfde als vrije gift.
- 1883: een naamloze gift van 462,90 fr.
- 1873: 20 zakken rogge verbakken in brood en 1.000 fr. bij testament van Bruno Steel (305).
- 1883: een naamloze gift van 300 fr. en 50 fr. voor brood van Seraphinus De Tollenaere.
- 1891: 544,21 fr. van G. Serraes
- 1897: een legaat van Marcellus De Graeve van 500 fr., netto 489,70 fr.
- 1908: een gift van 500 fr. door Th. Poullier.
- 1916: een legaat van 2.000 van de overleden burgemeester Fermont.
- 1917: 400 fr. van de kinderen Van Pottelberghe.
- vanaf 1918: jarenlang een som van 25,15 of 10 fr. van Stephanie De Bruyne (306).

De meest opvallende erfenis was deze van Clementina Van de Calseyde, overleden te Wachtebeke op 10 februari 1873. Zij bewoonde het huis dat thans dienst doet als gemeentehuis. Zij was de weduwe in eerste huwelijk van Guillielmus Dominicus Pecters, grondeigenaar, die een stokerij uitbaatte in de Meersstraat. Zij was de weduwe in tweede huwelijk van notaris Hyppolite Maximilien Terlinden, die jarenlang gepoogd had met de katholieken te Wachtebeke politieke macht te verwerven, maar daarin niet slaagde. Op 9 mei 1870 schreef mevrouw weduwe Pecters-Terlinden-Van de Calseyde haar eigenhandig testament. Aan haar broers en zusters gaf zij elk 5.000 fr. Haar huis in het Dorp en dat in de Meersstraat

Huis van mevrouw Clementina († Guillelmus Pceters) († Hyppolite Terlinden) Van de Calseyde († Wachtebeke 10 februari 1873).

Zij schonk bij testament van 9.5.1870 (een groot deel van) haar fortuin aan het Bureel van Weldadigheid van Wachtebeke (mits voorwaarden). Haar huis schonk zij aan de kerkfabrick om te dienen als pastorie. Daar in 1873 al een pastorie was gebouwd, werd haar woning gemeentehuis. Aan de kerkfabrick werd door het gemeentebestuur 2.500 fr. terugbetaald als restitutie voor haar bijdrage in de bouw van de pastorie.

TABEL XVII

Voornaamste uitgaven van het Bureel van Weldadigheid 1870-1925

	1870	1880	1890	1900	1910	1920	1925
Bestedingskosten	699,94	591,-	728,20	327,-	873,22	1.304,30	6.796,85
Uitdeling van geld (en levensmiddelen)	1.400,-	(1) 3.361,65	3.071,80	3.465,17	3.488,40	4.844,30	4.954,55
Meel en bakken van brood	61,30	497,53	317,-	101,25	40	-	-
Brandstoffen	394,10	812,-	361,-	525,-	458	51,-	-
Kleding en slaping	738,05	552,90	317,39	262,40	(2)	282,60	658,65
Medicijnen en breukbanden	-	-	-	-	145,50	4,50	-
Begrafenis-kosten	50,-	47,-	39,20	84,-	28,-	-	-
Onderwijs	-	9,-	7,-	6,-	6,-	5,94	-
Huispachten	489,91	643,84	430,83	237,-	54,-	-	-
Instellingen buiten gem.	-	-	-	2.284,63	49,48	2.487,-	3.625,-
Oppassen van zieken	-	60,-	19,-	-	-	50,-	-
Onderhoud van gebouwen	219,11	162,45	-	75,47	-	-	-
Kerkdiensten	186,9	(3) 705,04	439,04	439,04	439,04	439,04	439,04
Cijns-pachten	-	85,-	85,-	85,-	85,-	85,-	85,-
Geneesheer	300,-	500,-	500,-	500,-	500,-	500,-	500,-
Vroedkundigen	158,73	160,-	150,-	150,-	150,-	150,-	150,-
Ontvanger	50	85,-	85,-	85,-	85,-	250,-	300,-
Schrijver en schrijfbehoeften	25	75,-	75,-	35,-	35,-	35,-	35,-
Grondlasten	13,34	41,68	57,62	57,62	58,57	25,81	210,49
Totaal gewone uitgaven	4.785,57	8.389,09	6.693,08	8.719,58	8.555,21	10.514,49	17.965,23

(1) Over twee jaren: 1879 en 1880.

(2) Niet ingevuld met deze onkosten. De ontvanger schreef onder deze hoofding uitgaven voor brood, geneesmiddelen en breukbanden.

(3) Met achterstallen, het eigenlijke jaarbedrag was eveneens 439,04 (toename door diensten voor mevrouw Clemence Terlinden-Van de Calseyde en familie).

met de grond gaf zij aan de Kerkfabriek van Wachtebeke om te dienen voor pastorie. Al haar overige goederen gaf zij aan het Bureel van Weldadigheid van Wachtebeke, op drie voorwaarden: 1. een uitvaart met hoogste dienst en dertigste, 2. alle jaren uitdeling van tien zakken (100 liter) tarwe verbakken in brood aan de armen, vooral dezen die niet op de armenlijst stonden en door de pastoor te bestellen naar believen; alle jaren 1.000 fr. aan de pastoor om er naar eigen goeddunken goede werken mee te doen (307).

Op 11 mei 1873 vroeg het Armbestuur machtiging om de erfenis te aanvaarden en kreeg gunstig advies van de gemeenteraad op 14 mei 1873. De toekomst zag er voor de Weldadigheid van Wachtebeke op dat ogenblik rooskleurig uit: de te erven bezittingen in zaailanden, weiden, woonhuizen en bossen te Wachtebeke, Moerbeke, Lochristi, Zelzate en Koewacht-Zeeland besloegen 43 ha 61 a en 80 ca. De lasten voor de brooduitdeling, missen en de som voor de pastoor bedroegen slechts 1.458 fr.

Het zou echter tegenvallen. De wettige erfgenamen hadden een proces ingespannen tot in hoger beroep. Er waren schuldeisers. Er waren de onkosten bij notaris Ameye te Gent (voorheen te Zaffelare) als notaris en jarenlang sekwester... (308).

Tot betaling van de schulden werden de eigendommen grotendeels verkocht namens het Bureel van Weldadigheid op 9 en 10 april 1877. Hofsteden, huizen, zaailanden, cijnsgronden en bezette renten werden in 82 loten verkocht in het nieuw gemeentehuis te Wachtebeke. De totale opbrengst bedroeg 125.940 fr. (309). De Weldadigheid hield netto slechts 16.056,61 fr. over (310). Wel had men aan gronden nog 4 ha 16 a 20 ca overgehouden in eigen bezit (311).

Het huis dat geschonken was om te dienen tot pastorie werd het gemeentehuis. De gemeente had immers in 1873 al een nieuwe pastorie gebouwd, waarin de kerkfabriek 2.500 had bijgedragen. Voor de teruggave van de 2.500 fr. kreeg het gemeentebestuur het huis van mevrouw Van de Calseyde om te dienen voor gemeentehuis, wat het tot op heden gebleven is (312).

Rijk was het Armbestuur nog steeds allesbehalve. De oude renten werden verder afgelost en meer en meer werd het geld uitsluitend uitgezet bij de Nationale Bank. In 1900 was dit 41.500 fr., bij de overgang naar de C.O.O. was dit bedrag 46.700 fr.

De huizen, eertijds geschonken, het ene om te dienen als kantschool, het tweede mits er levenslang de kinderen Van Zele te laten wonen, werden verkocht. Het klooster was er in geslaagd de cijnsgrond te kopen, waarop het gebouw van de Weldadigheid stond en kocht de gebouwen voor 400 fr. in 1872. De intrest op deze som werd jarenlang betaald aan het gemeentebestuur als bijdrage in het onderwijs van arme kinderen (313). Het huis in de Kerkstraat D 897 en 898, eertijds bewoond door onderwijzer Van Zele, werd op 29 september 1919 verkocht voor 2.500 fr. (314).

§ 4. Aspecten van de hulpverlening

Het Gesticht De Mey was een aparte instelling geworden onder het bestuur van een aparte „Commissie der Burgerlijke Godshuizen” die wij afzonderlijk behandelen. Het aantal

bestedingen van de Weldadigheid was daarmee ook sterk afgenomen. Het aantal tijdelijk opgenomen in instellingen buiten Wachtebeke nam toe rond de eeuwwisseling. Wij behandelen verder de gewone onderdelen van de hulpverlening uit vorige periode: hulpverlening in geld, brood, brandstof, kledij en beddegoed, huisvesting, doodskisten, geneeskundige zorgen en bijstand bij bevalling. Opvallend is de algemene achteruitgang van de steunverlening in natura naar 1914 toe.

A. Bestedingen

Nadat het Gesticht De Mey volop was gestart op 1 januari 1866, verdween te Wachtebeke het gebruik om volwassenen tegen betaling uit te besteden op kosten van de Weldadigheid bij niet-familieleden-particulieren. Volwassenen werden stilaan nog uitsluitend onderhouden in het Gesticht De Mey. De laatste onderhouden in het hospies van het klooster gingen over naar het Gesticht De Mey op 1 januari 1866. In 1866 betaalde de Weldadigheid 1.247,25 aan de ontvanger van het Gesticht De Mey voor een 17-tal opgenomenen (315). Vanaf 1867 werd het burgerlijk godshuis rechtstreeks gesubsidieerd door het gemeentebestuur. Van dan af betaalde de Weldadigheid niet meer voor de aldaar opgenomenen. Ook enkele personen, die bij particulieren waren uitbesteed, kwamen naar het Gesticht De Mey. Agatha Dherdt, in 1864 uitbesteed bij haar dochter en schoonzoon te Moerbeke, werd op 4.3.1867 overgebracht. Petrus Sinitor, doof, van in 1860 uitbesteed bij Marcellus Van der Gracht, kwam eveneens naar het Gesticht De Mey op het einde van 1865.

De gehandicapten Pieter Jan Geers en Xaverius Van Laere waren wellicht de laatsten, die volgens het oude patroon waren uitbesteed, omdat zij bleven, waar zij al jaren waren. Pieter Jan Geers, wellicht mentaal gehandicapt, werd al in 1849 uitbesteed bij een naamgenoot en vanaf 1851 bij de familie De Loose. De Weldadigheid bleef zijn verblijf vergoeden tot in 1891. Xaverius Van Laere, reeds sinds 1843 uitbesteed bij Charles Van de Calseyde, vinden we in de rekeningen vermeld tot in 1878. Ondertussen maakte hij zich nog een tijdlang verdienstelijk als huisbewaker van het huis van mevrouw Clemence Terlinden-Van de Calseyde, tijdens de jarenlange betwisting en afhandeling van de erfenis, na de dood van de testatrice tot aan de overhandiging van de sleutels aan het Armbestuur op 14 maart 1876 (316).

De „bestedingskosten” in deze periode evolueerden naar uitsluitend:

- 1) hoofdzakelijk een vergoeding voor opname van kinderen;
- 2) een vergoeding aan de familieleden voor opname van hun hulpbehoevende ouder, broer, zus, kind of kleinkind.
- 3) een vergoeding aan de hulpbehoevende zelf.

Enkele benaderende cijfers (op basis van de bewijsstukken bij de rekeningen) van het aantal bestedingen:

1872	13 (minstens 9 bij eigen familie; minstens 6 ervan zijn kinderen)
1873	12 (8 bij familie; 5 kinderen)
1874	17
1875	16
1876	9
1877	12 (waarvan voor minstens twee de personen de vergoeding zelf ontvingen)
1878	12

1879	16
1880	11
1881	12
1882	8
1883	16 (waarvan een twaalfstal kinderen)
1884	7
1885	7
1886	8
1887	6
1888	10 (minstens 6 kinderen)
1889	9 (minstens 5 kinderen)
1891	12
1892	12 (9 kinderen, een blinde bij familie, twee voor henzelf)
1896	6 (uitsluitend kinderen)
1897	6 (uitsluitend kinderen)
1899	8 (7 kinderen, één onderstand aan echtgenoot)
1899	5 (kinderen)
1900	5 (kinderen)
1901	6 (kinderen)
1902	6 (kinderen)
1903	4 (kinderen)
1904	4 (kinderen)
1905	12 (kinderen)
1906	9
1907	12
1908	11
1909	9
1910	5
1911	4
1912	4
1914	4
1915	4
1916	4
1917	5
1918	6
1919	8
1920	6
1921	4
1922	4
1923	4
1924	9
1925	8

Vanaf 1911 ontbreken de bewijsstukken, zodat wij niet kunnen opmaken over welke mensen het precies gaat.

Vanaf 1 januari 1882 tot 1 januari 1884 verbleven twee meisjes in het weeshuis van het klooster van Sint-Kruis-Winkel, van 1884 tot 1888 nog één ervan. Van 1910 tot 1917 verbleven twee meisjes in het weeshuis van het klooster te Wachtebeke op kosten van de Weldadigheid van Wachtebeke. Vanaf 1920 tot 1923 verbleef nog een meisje in het weeshuis, later in het pensioonaat van het klooster. Het bleef uitzonderlijk dat men minderjarigen opnam in het Gesticht De Mey.

B. Ziekenoppas aan huis

Zeer sporadisch werden nog kleine sommen uitgegeven door de armmeesters voor het oppassen van zieken b.v. in 1874, 1875, 1878, 1885, 1894 en 1902.

C. Verzorging in instellingen buiten de gemeente

Van toenemend belang was de uitgavenpost voor verzorging van Wachtebekenaren in instellingen buiten de gemeente. Wat tot dan toe door het gemeentebestuur werd geregeld, wordt vanaf 1894 geregeld door het Bureel van Weldadigheid, in opvolging van de wet terzake van 27.11.1891. Deze wet wilde blijkbaar o.m. zorgen voor een vlottere betaling van de instellingen, gaf ook de mogelijkheid tot inning van verwijlintersten en gaf de plaatselijke besturen de verantwoordelijkheid voor de eventuele recuperatie van de onkosten op de verpleegden. In 1894 vinden we 9 personen verzorgd in 4 instellingen: 6 in het hospitaal en de materniteit van de Bijloke te Gent, 2 in de Burgerlijke Godshuizen van Antwerpen en 1 in de Burgerlijke Godshuizen van Lokeren.

In 1909 waren er al 22 opgenomen in 14 instellingen: het hospitaal van Anderlecht (1), Sint-Elisabethgasthuis te Antwerpen (1), het Burgerlijk Godshuis van Sint-Truiden (1), krankzinnigengesticht Sint-Jan-Baptist te Zelzate (1), Sint-Janshospitaal te Brugge (1), Sint-Pietershospitaal te Brussel (1), hospitaal te Elsene (1), Genees- en heelkundig Gesticht H. Familie te Gent (2) Heel- en Geneeskundig Gesticht Sint-Jozef te Gentbrugge (5), Ooglijdersgesticht, Nederpolder Gent (2), Geneeskundig Gesticht van de Zusters van de Kindsheid te Assenede (1), de Bijloke te Gent (3), het toevluchtshuis te Wortel (2) en de Zusters van Liefde te Lovendegem (een jongen) (317).

D. Uitleiding van geld

Tot 1871 was armmeester F. Gijssel van Walderdonk de enige armmeester, die de geldelijke steun verleende aan de steuntrekkers van gans Wachtebeke. Hij werd daarbij geholpen door burgemeester Karel Van Waes. De verleende hulpgelden en aantal kwamen reedster sprake in vorige periode, aansluitend bij de voorgaande activiteit van armmeester Gijssel. Vanaf 1872 werd het oude systeem weer toegepast, waarbij de armmeesters per wijk niet alleen steun in natura verleenden, maar ook de geldelijke steun. Tot 1883 zijn wij vrij nauwkeurig ingelicht over het aantal steuntrekkers en hun uitkering. Wel moesten we voor 1881 en 1882 de getallen herschikken, want de persoon, die de lijsten invulde, bleek niet goed op de hoogte te zijn van welke wijken welke armmeester de bedeler was. Zie tabel XVIII en XIX.

In 1883 werd 1.358,99 fr. uitgedeeld, in 1884 1.473,71 fr. (1.008,00 fr. in de rekening van 1884 en 465,71 in de rekening van 1885). Dit zou kunnen wijzen op een dalende trend in het aantal bedelden. Van dan af ontbreken echter de eigenlijke notities en kan men tengevolge

TABEL XVIII

**Aantal personen aan wie geld werd uitgedeeld (gezin of alleenstaande)
van 1873 tot 1882**

	1873	1874	1875	1876	1877	1878	1879	1880	1881	1882
Dorp	15	13	14	12	17	12	14	21	20	14
Langelede	14	13	8	8	14	19	17	24	23	14
Walderdonk	9	6	6	8	8	8	10	16	9	8
Ramonshoek Overslag	12	9	8	12	11	19	17	16	18	13
Kalve	9	11	9	11	12	14	16	16	16	15
Totaal	59	52	45	51	62	72	74	93	86	64

TABEL XIX

Verleende steun van 1873 tot 1882

jaar	totaal	per gezin (eventueel alleenstaande)
1873	1.163,53	tussen 0,50 en 99,50 fr. per jaar
1874	1.092,56	tussen 0,76 en 75,5 fr.
1875	1.300,11	tussen 1 en 125 fr.
1876	1.500	tussen 0,50 en 120,58 fr.
1877	1.500	tussen 1 en 84,50 fr.
1878	1.761,65	tussen 0,96 en 120 fr.
1879	1.900,69	tussen 1,04 en 120 fr.
1880	2.188,-	tussen 2 en 125,5 fr.
1881	1.664,93	tussen 0,50 en 102 fr.
1882	1.503,42	tussen 0,50 en 96 fr.

van boekhoudkundige verrichtingen niet meer precies uitmaken, hoeveel er in een bepaald jaar werd uitgedeeld. Uit tabel XVIII kunnen we ondertussen wel enigzins besluiten dat de uitbetalingen van de armmeesters evolueerden, niet zozeer afhankelijk van de persoon van de armmeester (die om de vijf jaar veranderde in één van de wijken), maar van de algemene situatie, waarbij alle wijken een stijgende en dan weer dalende hoeveelheid steuntrekkers hebben (318).

E. Uitsdelingen van brood

Een van de meest kenschetsende gebaren van de vroegere hulpverlening was de uitdeling van brood in de parochiekerken, meestal bij uitvaarten, jaargetijden of andere zielemissen. Gegoede particulieren schonken dit brood hetzij rechtstreeks hetzij via een instelling of andere particulieren. B.v. een stuk grond kon gehypotheceerd zijn met een jaarlijkse uitdeling, waarvoor dan pachter of eigenaar van het stuk grond moesten instaan. Ook via het Bureau van Weldadigheid gaf men brood en het Bureau van Weldadigheid organiseerde soms brooduitdelingen in perioden, waarin er vanwege anderen minder werd gegeven. De brooduitdelingen werden tijdens de zondagsmissen aangekondigd (319).

Dit kenschetsend gebaar is in de hier besproken periode in Wachtebeke in de Weldadigheid enerzijds inhoudelijk gewijzigd, heeft aan belang ingeboet en is tenslotte verdwenen.

Het meel wordt aangekocht.

Nog in 1874 vonden we in de rekeningen meldingen van 37 hoeveelheden brood, gebakken uit 3 zakken tarwe en 34 zakken rogge. Met een „zak” bedoelde men 100 liter graan. De bakkers ontvingen een bakkersloon van 1,50 fr. of 1.45 fr. per zak. Aangezien wij geen rekening vonden van graan of meel, veronderstellen we dat dit meel tot dan toe, zoals voorheen gegeven was aan het Bureau van Weldadigheid door particulieren. Vanaf 1875 leverden de bakkers ook al een deel van het meel. Blijkbaar werd minder gegeven in natura bij de gewone jaarlijkse inzamelingen. De allerlaatste keer dat een bakker alleen bakkersloon rekende en geen meel leverde is gedateerd op 15 maart 1887, waarop bakker P. Fierens nog 1,50 fr. rekende voor het bakken van „een zak brood” (320).

Tarwebrood

Ook het soort brood veranderde. Tot dan toe was het hoofdzakelijk roggebrood, tenzij bij de kermis en bij speciale jaargetijden. B.v. in 1891 werden 23 hoeveelheden uitgedeeld, waarvan 21 hoeveelheden roggebrood en 2 hoeveelheden tarwebrood, geleverd door negen Wachtebeekse bakkers. Tien jaar later echter, in 1901 werd nog enkel tarwebrood gegeven, gebakken uit negen zakken. De laatste keer, dat nog uitdrukkelijk roggebrood werd vermeld is op 7 april 1904, geleverd door Camille De Letter. Wellicht is dit het gevolg van de grotere welvaart en de gewijzigde voedingsgewoonten.

Brooduitdelingen verdwijnen

Vanaf 1895 werd het bakken en uitdelen van brood niet meer vermeld als een aparte rubriek in de rekeningen, maar werd opgenomen onder de rubriek „bedeling in geld, brood en andere levensmiddelen”. De uitgave daalde van nog 269 fr. in 1904 naar niets in 1914. Alleen nog in 1921, 1922 en 1923 wordt 18 fr. vermeld aan „Van Haelst”. Wij vermoeden dat dit de pastoor van Overslag was, die de laatste brooduitdelingen van de Wachtebeekse Weldadigheid organiseerde. Tussen 1914 en 1920 en vanaf 1924 is van brooduitdeling geen sprake meer. Het is ons onbekend of de kerkfabriek en particulieren ook in die jaren zijn gestopt met brooduitdelingen.

Alhoewel in vergelijking met 1872 achter de schermen de kerkelijke overheid sterk aan invloed had gewonnen in de Weldadigheid, was op het niveau van de dagelijkse ervaring een belangrijke band tussen de kerk en de Weldadigheid verdwenen.

F. Utdeling van brandstof

Op een openbare verkoop te Zelzate in 1875 werd nog 11,25 fr. betaald voor brandhout. Voor de rest is nog alleen sprake van kolen. Kolen werden gegeven met „koolkaartjes”. Een „koolkaartje” had b.v. in 1893 de waarde van 1 fr. en was goed voor 50 kg. kolen (321). Die „koolkaartjes” kon men uitwisselen bij de kolenhandelaars en die waren er veel in Wachtebeke. B.v. voor 1897 vonden we 17 namen van kolenhandelaars, bij wie de biljetten waren uitgewisseld: Honoré Verdurmen, Adolf Van Hecke, Charles Louis Breyvaert, Domien Verplancke, Bernard Bruggeman, Leopold Verplancke, August De Munck, Leopold Clauwaert, Bernard Audenaerd, Gustaaf Haemers, Alois Bruggeman, Désiré L'Ecluse, Charles De Caluwe, weduwe Désiré Van Hecke, Petrus Cericz, Jan Matthijs en Bernard Van Assel.

Sporadisch werd nog besteld door de armmeesters zelf, waarbij dan de schriftelijke vraag door de kolenhandelaar kon worden ingeruild voor geld, b.v. in 1902: „Gelief zoo goed te zijn voor Melanie Gilles 100 pond kolen te bestellen van wegens den armen (Get.) Domien Seghers. 1,20 te samen, voldaan (get.) B. Van Assel” (322).

G. Utdeling van kledij en beddegoed („Kleding en slaping”)

Tot in de jaren '80 vinden we vermeldingen van uitdeling van eenvoudige benodigdheden, zoals „een sargie”, „beddegoed”, „een broek”, „een hemde”, „2 paar alve koussens”, „4 ellen molton voor een lijfrok”, „twee saarsen”, „een slaplake”, „een bedde en hoofpulm”, „een paar kloeffen” (323).

De belangrijkste uitgavenpost bij de kledij bleef de kledij van communicanten. Vanaf 1890 spreken de rekeningen ook van „kaartjes”: de armmeesters deelden waardebons uit, die de steuntrekkers konden uitwisselen bij de handelaar of kleerma(a)k(st)er naar keuze. Zie tabel XX voor de aantallen. In 1904 waren er 12 jongens en 12 meisjes, die steun kregen, in 1907 11 jongens en 14 meisjes, in 1909 15 jongens en 8 meisjes. Wij veronderstellen dat de steun aan communicanten verdween in 1911.

De post „kledij” verdwijnt geheel uit de rekeningen van 1911 tot 1914 en in 1917 en 1921. In andere jaren zijn er onregelmatige bedragen uitgegeven, die blijkbaar niet speciaal met communicanten te maken hadden.

H. Huisvesting

Tot rond 1883 werd meer dan in vorige periode geld besteed aan de woningen van de armen. In de vorige periode had het gemeentebestuur meer initiatieven genomen. Elk jaar werden kleinere of grotere bedragen besteed aan herstelling of onderhoud, betaald aan metsers, timmerlieden en leveranciers van materialen.

Bij wijze van voorbeeld een rekening uit 1884 „Rekening van aerbeydsloon van dekken ten laeste van het aermbestier van Wachtebeke. Een dag en half aen het huys van de weduwe

MAGAZIJN
VAN
alle slach van Kolen
EN
Bouwmaterialen.

M. H. L. Sturmeleur van Wachtebeke Debet
aan **ADOLPHE VAN HECKE-D'HONT,**
Koopman te Wachtebeke,
over verkoop en levering van het volgende, te weten:

Wachtebeke, drukk. TH. VAN DERME.

1898	januarij	Pier Loring van kolen	frs.	25,00
		<i>Tusschen den 7 gbr 1898</i>		
		<i>H. Van Hecke</i>		

MAGAZIJN VAN ALLE SLACH VAN KOLEN

M. H. L. Sturmeleur van Wachtebeke Debet

aan **PETRUS CERIEZ-SEGHERS,**
Koopman te WACHTEBEKE,
over verkoop en levering van het volgende:

Drukk. A. De Colman-Steysart, Seltista.

1891		<i>vijf en twintig karsten van kolen</i>		25,00.
		<i>(Levering den 3 April 1891)</i>		
		<i>P. Ceriez</i>		

98/5

De uitdelingen in natura verdwenen grotendeels tegen 1914

W. Het Ambsterse Debet
aan JOS. DE CLERCQ-DE MEY
BAKKER, WINKELIER,
 Handelaar in Tabac en Sigaron, te Wachtebeke.
 OVER LEVERING VAN HET VOLGENDE:
 26 Juni 1894
 26 Juni 1894
 3.00
 19.00
 volkense
 Marie Van Hoeeke
 voor Jos De Clercq

Huidenveterij, Magazijn van Schoenen,
 Gemaakte Kleeders en Ellegoederen.

WACHTEBEKE, den 30 November 1894

M. Het Ambsterse Wachtebeke Debet

AAN F. SAMAN-WAEGENAER
 te WACHTEBEKE (DORP).
 Deze levering van het volgende:

4 g. broek en oek 4 25
 4 g. een paar schoenen 7 50
 11.75

Soldaan d. 30 Dec. 1894

F. Sman

49.75 101.25
 11.75 3.50
 3
 64.50

HANDEL IN
Kruidenlevaren,
Medeoden,
BLOEM, ENZ.

OVERSLAG-Waarscheide, den 1. Januarij 1898

NOTA voor de Administrateurs van de Maatschappij

van Gh. Steenput.

BROOD- & BESCHUITRAKKER.

6 ellen beddegoed in 1.100 f 6 50
Linnen f 6 50
Wolven 1 Januarij 1898
Gh. Steenput

$$\begin{array}{r} 12.60 \\ 6.60 \\ \hline 19.20 \\ 1.85 \\ \hline 21.05 \end{array}$$

79/5

J. B. DE CEULENERS,

koper.

WACHTEBEKE-Overslag.

My liever Leo Ceule, van nu af, Maatschappij
aan **J. B. DE CEULENERS,**

voor levering van het volgende:

	Fr.	C.
6 ellen beddegoed		
beddegoed van 1 1/2		
Maatschappij, van nu af	f. 3	60
<p>Van Herrn J. B. De Ceulners</p>		

TABEL XX

Steun voor kledij van communicanten 1881-1910

jaar	aantal steuntrekkers	globale som	individuele som
1881	28	404 fr.	van 5 tot 18 fr.
1882	16	245 fr.	van 10 tot 20 fr.
1883	25	426 fr.	van 5 tot 18 fr.
1884	36		
1885	27	330 fr.	van 8 tot 17 fr.
1886	28	378 fr.	van 6 tot 16 fr.
1887	23	215 fr.	
1888	33	377,50 fr.	
1889	22	264 fr.	van 4 tot 16 fr.
1890	16		iedereen 14 fr.
1891	24	257 fr.	van 5 tot 25 fr.
1892	53	246 fr.	van 8 tot 14 fr.; 1 van 29 fr. ten laste van Armbestuur van Zaffelare
1897	18	165 fr.	van 3 tot 16 fr.
1898	28	286 fr.	
1899	29	288 fr.	
1900	29	259 fr.	
1901	16	279 fr.	
1904	24	246 fr.	
1905	24	247 fr.	
1906	25	(240 voor 23)	
1907	25	ca 278 fr.	
1908	25	241 fr.	
1909	23	212 fr.	
1910		298 fr.	

1^e communie

1^e communie

Waardebons van 3 en 5 fr. uit 1903, 1905 en 1906, gebruikt bij de uitdeling van kleren voor eerste communicanten (toen op 11 jaar).

Cakebel en haere dochter en tweehonderd wissen den 21 en 22 February 1884 te saemen aldus 3,40 (get.) J.B. Steel" (324). Er werden ook herstellingswerken aan de inboedel betaald, b.v. aan de bedstoel of de stoof (325). Soms kreeg men een bed (326).

In 1872 werd het huisje van Louis Bogaert op Ramonshoek van de grond af (her?)opgebouwd. In de betreffende rekeningen vinden we meteen wat nodig was voor een toenmalig huisje van een arme, bestaande uit twee ruimten en een zolder, met een buitendeur, twee vensters, een binnendeur en een schouw. Werden geleverd door E. De Bruyne, metser: ..

32 zakken kalk aan 1 fr.	32,00
1.100 plaveien	22,00
710 pannen	28,40
1 kg haar	0,50
600 voet pannelatten	12,00
21 vorstpannen	2,92

Werden verder geleverd door Ferdinand Engels:

10.000 stenen	90,00
10 zolderbalken	25,00
een schouw balk en schouwlijst	5,00
ijzerwerk	14,00
2 raamkozijnen en een deur	15,00
211 voet „zolderberd”	10,55
26 kepers	6,50
gebint, gordingen, kruinhout	6,00
muurplaten en slag hout	6,00

Werden geleverd door Johannes De Buck:

binnendeur, omlijsting	
en bekleding van schouw	9,00
7 kg nagels	4,90

Metser E. De Bruyne werkte 15 dagen aan 2,72 fr. per dag, is 40,80 en timmerman Johannes De Buck werkte 5 dagen aan 2,10 fr. per dag, maakt 10,50 fr. De totale kostprijs van het huisje bedroeg 361,07 fr., waarvan Louis Bogaert 96,47 fr. teruggaf aan het Bureel van Weldadigheid (327).

Terwijl het aantal steunverleningen voor huishuur nog steeg tot een 15-tal in 1894 (totaal 443,32 fr.), daalde het toen tot 9 in 1987 en verder tot 1 in 1910. Vanaf 1911 verdween om zo te zeggen deze steun, met enkel nog in 1915-1918 en in 1922 (30 fr.) een enkele steun (in 1916 mogelijks twee met 87 fr.) (328).

I. Doodskisten

Na Louis Tacq werd vanaf 1868 schrijnwerker Jan Van de Winckel de leverancier van de doodskisten van de armen, vanaf 1895 Leo Van de Winckel. Het aantal per jaar bleef onregelmatig variëren van 4 (b.v. in 1897 en 1910) tot 16 (in 1883) per jaar. Ook deze post verdwijnt na 1915, behalve nog eenmaal 25 fr. betaald in 1922 aan L. Van de Winckel (329).

J. Geneesheer en vroedvrouw

Evenals in vorige periode betaalde het Bureel van Weldadigheid een wedde uit aan een

geneesheer voor verzorging van de behoeftigen.

- vanaf 1.10.1864 tot minstens einde 1866 was dit Dr. F. Plasschaert aan 300 fr. per jaar;
- 1868-1870: Dr. Alphonse Weewauters (woonde in het Gesticht De Mey volgens de bevolkingsregisters) aan 300 fr. per jaar;
- van 1.4.1870 tot 1872: Dr. Em. Van Schoote, 300 fr. per jaar;
- 1873-1888: terug Dr. F. Plasschaert van 500 fr. per jaar;
- 1889-1896: uitsluitend dokter Stanislas Dutordoir (500 fr.);
- 1897: 500 fr. voor Dr. Dutordoir, een buitengewone vergoeding van 40 fr. voor dokter Frederik De Coninck;
- 1898-1914: Dr. Dutordoir en Dr. De Coninck krijgen samen 500 fr., afgewisseld elk 400 fr. en 100 fr.
- 1915: Dr. Dutordoir 400 fr., Dr. De Coninck 9 fr.
- 1916-1924: Dr. Dutordoir en Dr. Martens krijgen samen 500 fr., afgewisseld elk 400 fr. en 100 fr.
- 1925: Dr. Martens 500 fr.

Dokter Dutordoir en dokter De Coninck leverden ook herhaalde malen breukbanden en levertraan op kosten van de Weldadigheid (330). Het aantal gratis verzorgden werd op 22 januari 1897 door het gemeentebestuur geschat op 325. Minstens tot in 1910 werd geen enkele rekening betaald aan een Wachthebeekse apotheker, wel aan een apotheker Van Acker te Zelzate.

Tot en met 1902 betaalde de Weldadigheid enkel vroedvrouwen voor hulp bij bevallingen van armen, tussen 1903-1914 aan vroedvrouwen en dokters, vanaf 1915 uitsluitend aan dokters, met een uitzondering in 1917.

- vroedvrouw van het Bureel van Weldadigheid bleef eerst Nathalie Waegenaer; zij bleef dit tot en met 1888. Aanvankelijk bekwam zij 52,91 fr. per jaar, later 160 fr. (toen berekend op ongeveer 5 fr. per bevalling). Nathalie Waegenaer was gehuwd met Petrus Van Pottelberghe, kolenhandelaar.
- in 1875 en 1878 kreeg Barbara Lion 20 fr. als „vroedvrouw van bedekten armen” of „schamele arme”.
- in 1889 volgde Barbara Lion Nathalie Waegenaer op. Zij bleef in dienst tot 1902. In 1889-1890 kreeg zij 160 fr. per jaar, maar vanaf 1891 werd de post gedeeld. In 1891 kreeg Barbara Lion 97,14 fr., Melanie Steurbaut kreeg 102,86 fr. Blijkbaar werd de wedde berekend naar verhouding tot het aantal bevallingen. In het eerste halfjaar waren er 6 geweest voor Melanie Steurbaut, 4 voor Barbara Lion.
- 1892-1894: Barbara Lion en Melanie Steurbaut krijgen elk 100 fr.
- 1895: Melanie Steurbaut krijgt 108,40 fr. voor hulp bij 13 bevallingen, Barbara Lion krijgt 102,60 fr. voor hulp bij 11 bevallingen.
- 1896: Melanie Steurbaut krijgt 148,48 fr. voor 17 bevallingen, Barbara Lion 51,52 fr. voor 6 bevallingen.
- in 1897 komt een derde vroedvrouw, maar de gezamenlijke wedde vermindert tot 150 fr. Melanie Steurbaut kreeg 40,92 fr. voor hulp bij 6 bevallingen, Barbara Lion 68,16 voor hulp bij 10 bevallingen en Clemence Poppe 40,92 fr. voor hulp bij 6 bevallingen.
- 1898-1902: Melanie Steurbaut en Clemence Poppe krijgen samen 150 fr.
- vanaf 1903 tot 1914 kreeg Clemence Poppe nog 1/3 of 50 fr. van de 150 fr.; de dokters

Dutordoir en De Coninck krijgen ook elk een derde, naast hun andere vergoeding als dokter van de arme.

- 1915: Dr. Dutordoir en Dr. De Coninck krijgen samen 65 fr. als „vroedkundigen”.
 - 1916-1924: Dr. De Coninck en Dr. Dutordoir, van 1916 tot 1919 samen 100 fr., van 1920 tot 1924: samen 150 fr.
- In 1917 krijgt Clemence Poppe nog 20 fr.
- 1925: Dr. Martens, enige dokter van de arme, is ook de enige vroedkundige die door de Weldadigheid daarvoor met 150 fr. vergoed wordt.

De vroedvrouw bemiddelde waarschijnlijk ook voor andere hulp, wanneer zij de nood zag in de bezochte huizen. B.v. op 12.1.1891 stond Barbara Lion in voor de levering van een bed en van kledij. Over het werk van Barbara Lion schreef de burgemeester op 10 juli 1891 een zeer lovende brief aan de gouverneur van Oost-Vlaanderen, met het oog op het toekennen van een onderscheiding: „In 1866, toen de cholera heerschte, werd zij bij de vrouw van zekeren Livinus Soetens geroepen, om er haar ambt uit te oefenen, waaraan zij met welwillendheid heeft volkomen, niettegenstaande dat dit huis van iedereen ontvlucht was, en dit terwijl de man Livinus Soetens ten gevolge der voornoemde ziekte overleden was den 27 augusti 1866 nalatende drij minderjarige kleine kinderen, welke niemand der gemeente dierf naderen, en met welke de veldwachter twee dagen heeft rondgegaan, om ze te kunnen onder dak brengen, eindelijk uit medelijden dezer rampzalige kinderen heeft zij ze in haar eigen huis verzorgd niettegenstaande de verlegenheid van haren echtgenoot, die met zijne eigen kinderen gevlucht was, zulke opofferingen waarvan vele inwoners getuigen zijn, mogen wel aangestipt worden, en verdienen belooning.

Verders is zij menig maal geroepen geweest, in huishoudens waar de pokken hevig woedden, onder andere bij Jan Van Duyze waarvan de vrouw door haar verzorgd is en aan de gevolgen dezer ziekte lijdende genezen is terwijl dezes zuster zes dagen nadien bezweek; hetzelfde geval heeft zich voorgedaan bij Jan De Smet welker vrouw gestorven is en insgelijks haar kind van de pokken, en menige andere gevallen, waar zij haar kennissen en zelfs hare beurs ten pande van ongelukkigen heeft gesteld, dit alles in het uitoefenen van haar ambt als vroedvrouw” (331).

III. DE COMMISSIE DER BURGERLIJKE GODSHUIZEN

§ 1. Samenstelling

A. De leden

Begin 1866 bestond de Commissie der Burgerlijke Godshuizen nog voor vier vijfden uit de eerst benoemde Commissie van 18 januari 1861. Nadat op 28 augustus 1864 bij lottrekking was bepaald in welke volgorde in de (her)benoeming van de leden zou worden voorzien, waren Joannes Van Bastelaere en Bernardus Vermeiren al eens herbenoemd door de gemeenteraad. Benignus Parijs had op 23 september 1865 ontslag moeten nemen om ontvanger te kunnen blijven van de Commissie en was op 26 september 1865 opgevolgd door dokter Frederik Plasschaert, het enige nieuwe lid, die zich echter weinig met de Commissie blijkt te hebben ingelaten. De andere twee leden, Marcellus Verschraegen en

Edouard Van Waesberghe, waren nog niet mochten vervangen worden.

In tegenstelling met de leden van de Weldadigheid bleven de leden van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen meestal langer dan één mandaat of werden ze niet systematisch op het einde van hun mandaat vervangen. Wij geven hieronder de lijst van de leden in volgorde van benoeming of moment, waarop hun naam voor het eerst in de documenten verschijnt.

1. **Joannes Van Bastelaere**, landbouwer, schepen, eerste benoeming op 18.7.1861, herbenoemd op 8.9.1864; na zijn dood opgevolgd door Eduard Van Bastelaere.
2. **Bernardus Vermeiren**, landbouwer, lid en korte tijd ontvanger van het Bureel van Weldadigheid, eerste benoeming op 18.7.1861, herbenoemd op 4.9.1865 en op 22.12.1870; laatste handteken in de notulen op 27 september 1875, mogelijks niet vervangen en pas later opgevolgd door J.B. Van Pottelberghe.
3. **Frederik Plasschaert**, doctor in de genees-, heel- en vroedkunde, benoemd op 26.9.1865 in opvolging van Benignus Parijs; wordt éénmaal vermeld als aanwezig, maar zijn handteken ontbreekt; op de volgende vergaderingen blijft hij (eveneens) afwezig; tekent ook de rekeningen niet; niet herbenoemd, opgevolgd door F. Maeszele.
4. **Marcellus Verschraegen**, landbouwer-handelaar, gemeenteraadslid en schepen, eerste benoeming op 18.7.1861, herbenoemd om 8.7.1867 en 28.11.1871; opgevolgd door D. Van den Hende.
5. **Edouard Van Waesberghe**, gemeentesecretaris en secretaris van de Commissie van bij de aanvang, van de Weldadigheid vanaf 1872; eerste benoeming op 18.7.1861; herbenoemd op 11.12.1868 en (6 tegen 1) op 24.12.1873; werd opgevolgd door zijn opvolger als gemeentesecretaris Alfons Bauwens.
6. **Eduard Van Bastelaere**, landbouwer, ontvanger van het Bureel van Weldadigheid, voorzitter van de mutualiteit „De vereenigde Werklieden”, eerste benoeming op 21.1.1867, herbenoemd op 14.12.1869; werd de eerste voorzitter van de Commissie vanaf 1880; wordt niet meer vernoemd na 1882.
7. **Franciscus Maeszele**, winkelier, eerste benoeming op 9.12.1867; niet herbenoemd, opgevolgd door Leo Van Bastelaere.
8. **Leo Van Bastelaere**, landbouwer, gemeenteraadslid en schepen, later ook lid van het kerkbestuur; eerste benoeming op 12.12.1872 (eerste benoeming van een commissielid door het „katholieke” gemeentebestuur), opgevolgd door Petrus Soeting.
9. **Domien Van den Hende**, gemeenteraadslid, dienstdoend burgemeester van het „katholieke” gemeentebestuur in september 1872; vermeld als lid van de Commissie in 1877, als voorzitter ervan vermeld vanaf 6.2.1892, opgevolgd door Petrus De Caluwe.
10. **J.B. Van Pottelberghe**, eerste vermelding op 26.5.1881, als voorzitter vernoemd vanaf 21.5.1883, niet meer in juni 1891. opgevolgd door Theophiel Van Bastelaere.
11. **Petrus Soeting**, koopman-winkelier (met zijn zuster), eerste vermelding 14.9.1882, opgevolgd door onderpastoor G. Roegiers, voor wiens opname hij waarschijnlijk ontslag nam. Werd achteraf nogmaals benoemd als opvolger in een ander mandaat (zie hieronder nummer 17).
12. **Petrus De Maere**, vermeld vanaf 3.1.1885, overleden in voorjaar 1896, opgevolgd door Leo Vervaet.
13. **Gustavus Aloysius Roegiers**, onderpastoor van 15.1.1880 tot 5.12.1888; vermeld vanaf 6.2.1886 (kort na de aankomst van de zusters in het Gesticht), opgevolgd door B. De Feyter.

Die in mij gelooft, alhoewel gestorven, zal het leven bezitten. JOAN. XI, 25.

BID VOOR DE ZIEL

van

LEO VERVAET

geboren te Wachtebeke den 19 Februari 1832
en er overleden den 9 April 1918.

Versterkt door de H.H. Sacramenten.

Dit is onze roem, de getuigenis van ons geweten, dat wij in de eenvoudigheid des herten en in de oprechtheid voor God in deze wereld gewandeld hebben. 2 AD. COR. 1, 12.

Hij had medelijden met den arme en reikte de hand aan den behoeftige. (PROV. XXXI.) De almoecht wascht de zonden af, verlost van de eeuwige dood en bluscht het eeuwige vuur uit. TOB. IV.

Ik heb ellendige maanden en droeve nachten geteld; mijne hulpelooze kwaal was zonder genezing; om uwent wille o Heer heb ik dit geduldig verdragen. JOB. VII, 3. JER. XV. 18.

Ik heb den Heer aanroepen, en Hij heeft mij verhoord en mij uit al mijne pijnen verlost.

Ps. 33, 5.

Bemide bloedverwanten en vrienden, weest mij indachtig in uwe gebeden.

Jesus, Maria, Jozef, staat mij bij in mijnen doodstrijd. (100 dag. all.)

R. I. P.

druk. DE ROOVER, Wachtebeke, kerkstraat

In de vrees des Heeren geleefd hebbende, is hij in vrede gestorven. TOB. 14.

Bid voor de ziel van

Dominicus Van den Hende,

weduwnaar van

ANTONIA DE BACKER,

Lid van den Gemeenteraad van Wachtebeke,
Voorzitter van het Burgerlijk Godshuis,
Eerlid der Sint-Hubertusgilde en der
maatschappij „De Eendracht.”

geboren te Wachtebeke den 25^{en} September 1817,
en aldaar overleden den 13^{en} Juni 1896, versterkt
door de H. H. Sacramenten der stervenden.

Hij wandelde in de eenvoudigheid des herten... hij stelde geene onrechtvaardigheid voor zijne oogen en haatte de overtreders van de wet des Heeren

Ps. 100.

Die de wet des Heeren niet vergeet en zijne geboden onderhoudt, bereikt een goeden ouderdom en wordt met voorspoed en geluk overloden. PROV. 3.

Vol van geloof bemide hij God en zijne H. Kerk, tot het einde zijns levens was hij onwankelbaar in zijne godsdienstige gevoelens en hij stierf als een ware Christen. S. VINC. LER.

Welaan, goede en getrouwe dienaar, omdat gij over weinig getrouw zijt geweest, zal ik u over veel stellen; gij in tot de vreugde des Heeren. MAT. 23.

Zoet Hert van Jesus, maak dat ik U meer en meer beminne. (300 dagen aftaait.)

Snelpersdruk van A. Noordijk te Zuiddampe.

Doodsprentjes van gewezen leden en voorzitters van de „Commissie der Burgerlijke Godshuizen”.

14. **Benidict De Feyter**, onderpastoor te Wachtebeke van 5.12.1888 tot † 15.1.1899; vermeld vanaf 6.4.1889, opgevolgd door S. Simoens.
15. **Theophiel Van Bastelaere**, koopman, vermeld vanaf 7.11.1891, † 12.6.1895, opgevolgd door Petrus Soeting.
16. **Alfons Bauwens**, gemeentesecretaris (voorheen hoofdonderwijzer van de vrije katholieke jongensschool, achteraf hoofdonderwijzer van de gemeentelijke jongensschool), vanaf 3.2.1893 vermeld in de Commissie, nog in 1920, opgevolgd door E. Hillaert.
17. **Petrus Soeting**, koopman-winkelier, reeds vermeld onder nummer 11, opnieuw als lid vermeld vanaf 4.1.1896, nog in 1914; opgevolgd door ofwel Van Pottelberghe Omer ofwel Van Pottelberghe Bernard.
18. **Leo Vervaet**, landbouwer, was als tweede kandidaat voorgesteld op 4.4.1896 door de Commissie na Leo Dhondt, eveneens landbouwer. Wordt vermeld vanaf 6.6.1896; tot voorzitter verkozen op 5.12.1896; was dit nog in 1907; opgevolgd door Theophiel Vervaet.
19. **Petrus De Caluwe**, landbouwer en gemeenteraadslid, vermeld vanaf 4.1.1897; voorzitter in 1914, opgevolgd door Jozef De Caluwe.
20. **Sylvain Simoens**, onderpastoor te Wachtebeke van 18.1.1899 tot 13.5.1900, vermeld vanaf 6.11.1899, opgevolgd door J.L. Muyshondt.
21. **Joseph Laurent Muyshondt**, onderpastoor te Wachtebeke van 19.5.1900 tot mei 1914; werd niet herbenoemd, alhoewel de Commissie hem als eerste kandidaat voordroeg op 19.11.1902 en pastoor J. Cornand slechts als tweede kandidaat. J. Cornand werd benoemd.
22. **Juliaan Cornand**, pastoor van Wachtebeke van 14.10.1901 tot 1.10.1905; tekent in de notulen vanaf 5.5.1903, opgevolgd door E. Van Wesemael.
23. **Em. Van Wesemael**, pastoor van Wachtebeke van 2.10.1905 tot 12.2.1907; handtekening al onder rekening van 11.3.1905 (sic), opgevolgd door Gustaaf Bernard Haemers.
24. **Gustaaf Bernard Haemers**, rentenier, als kandidaat voorgesteld door de Commissie op 11.11.1907, vermeld vanaf 6.1.1908.
25. **F. Heirman**, vermeld op 3.3.1913, opgevolgd door ofwel Van Pottelberghe Bernard ofwel Van Pottelberghe Omer.
26. **Theophiel Vervaet**, vermeld vanaf 4.10.1914, opgevolgd door onderpastoor C. Camerman.
27. **Van Pottelberghe Omer**, vermeld als lid van 1916 tot 1922.
28. **Van Pottelberghe Bernard**, vermeld vanaf 1.9.1917 als lid (mogelijks toen al voorzitter ?), als voorzitter uitdrukkelijk vermeld vanaf 2.2.1920, nog in 1925; was tevens lid van het Bureel van Weldadigheid 1919-1914.
28. **Jozef De Caluwe**, vermeld vanaf 1.9.1917.
29. **Charles J.M. Camerman**, onderpastoor te Wachtebeke sinds 31.1.1902, vermeld als aanwezig op de vergadering van de Commissie op 2.2.1920. Werd later voorzitter van de C.O.O. en pastoor van Wachtebeke.
30. **E. Hillaert**, gemeentesecretaris, vermeld in 1922 als lid van de Commissie.

Per mandaat zag de opvolging er dan als volgt uit:

- I. Joannes Van Bastelaere
 Eduard Van Bastelaere
 Petrus De Maere
 Leo Vervaet

- Theophiel Vervaet
Ch. Camerman
- II. B. Vermeiren
J.B. Van Pottelberghe
Theophiel Van Bastelaere
Petrus Soeting
Van Pottelberghe Omer of Bernard
- III. Marcellus Verschraegen
Domien Van den Hende
Petrus De Caluwe
Jozef De Caluwe
- IV. Benignus Parijs
Frederik Plasschaert
Franciscus Maeszele
Leon Van Bastelaere
Petrus Soeting
G. Roegiers
B. De Feyter
S. Simoens
J.L. Muyshondt
J. Comand
E. Van Wesemael
G.B. Haemers
F. Heirman
Van Pottelberghe Bernard of Omer
- V. Edouard Van Waesberghe
Alfons Bauwens
E. Hillaert

B. De voorzitters

Tot 1879 was de burgemeester de voorzitter:

- van 1861 tot 1872: Karel Van Waes
- van 1872 tot 1879: Desiré Fermont

Worden verder vermeld als voorzitter:

- vanaf 1880: Eduard Van Bastelaere
- vanaf 1883: J.B. Van Pottelberghe
- vanaf 1892: Domien Van den Hende
- vanaf 5.12.1896: Leo Vervaet
- vanaf 1914: Theophiel Vervaet
- vanaf 1920: Bernard Van Pottelberghe

C. De ontvanger

Benignus Parijs, reeds meermaals vermeld, was de eerste ontvanger en bleef dit tot aan zijn dood.

Op 1 februari 1875 werd Joannes Van Laere benoemd, landbouwer en schatbewaarder van de kerkfabriek. Hij was toen 33 jaar en bleef in functie tot aan zijn dood in 1898.

Hij werd opgevolgd door zijn zoon Petrus Joannes Van Laere benoemd door de Commissie op 5 december 1898. Hij werd later ontvanger van de C.O.O.

C. De secretaris

De gemeentesecretaris was steeds ook lid van de Commissie van Burgerlijke Godshuizen. Edouard Van Waesberghe en Alfons Bauwens hebben ook de functie van secretaris van de Commissie uitgeoefend. Alfons Bauwens, als katholiek onderwijzer naar Wachtebeke gekomen werd schoolhoofd van de katholieke jongensschool op de Molenhoek, achteraf schoolhoofd van de gemeentelijke jongensschool, alvorens gemeentesecretaris te worden. Hij was ook secretaris van het Armbestuur en schatbewaarder van de kerkfabriek.

§ 2. Financies

A. Begrotingen en rekeningen

De Commissie was verantwoordelijk voor de inkomsten en uitgaven van de instelling. De ontvanger deed namens haar de uitgaven en in de inkomsten. Elk jaar moest een begroting worden opgemaakt voor het volgende jaar en elk jaar moest de rekening worden ingediend van het vorige jaar. Deze begrotingen en rekeningen werden nagezien door de gemeenteraad. In de loop der jaren heeft de gemeenteraad aan de rekeningen geen enkele keer, aan de begrotingen zelden een wijziging aangebracht. Tot en met 1881, toen Wachtebeke nog geen 5.000 inwoners had, werden de verrichtingen gecontroleerd door de Bestendige Deputatie. Deze bracht alleen enkele keren een kleine correctie aan omwille van een verkeerde inschrijvingen van overschotten van voorgaande dienstjaren.

De **begrotingen** werden heel nauwkeurig ingediend in september tot zolang de Bestendige Deputatie controle uitoefende. Toen werd het onregelmatiger, alhoewel meestal toch in oktober, enkele malen al in het lopende jaar. Pas vanaf 1922 werd het telkens na Nieuwjaar van het betrokken jaar. Zoals reeds vermeld werden de begrotingen slechts enkele keren gewijzigd door de gemeenteraad:

1. voor 1875 werd de voorgestelde subsidie verminderd van 1.175 fr. naar 1.100 fr.
2. voor 1894 werd de subsidie van gemeente, provincie en staat voor de nieuwe kapel en andere gebouwen geschrapt.
3. in datzelfde jaar moest een post voorzien worden van 100 fr. voor onderhoud van behoeftigen in andere gemeenten.

Dat er zo weinig verschil was tussen gemeenteraad en Commissie valt licht te begrijpen. Zoals we zagen, speelden dezelfde mensen, vooral de burgemeester en de gemeentesecretaris, later ook de clerus, een centrale rol in zowel gemeente als commissie.

De **rekeningen**, voor zover wij ze terugvonden, werden meestal voorgebracht door de ontvanger in mei of juni, deze van 1924 in september van het volgende jaar. De gemeenteraad heeft ze telkens zonder meer goedgekeurd. De Bestendige Deputatie van Oost-Vlaanderen bracht een correctie aan van 0,64 fr. aan meeruitgave in de rekeningen van 1875: toch wel een aanduiding dat deze dienst met argusogen de documenten nazag.

Toch zijn deze rekeningen geen nauwkeurige weergave van de inkomsten en uitgaven van een bepaald jaar. In vele bundels bewijsstukken bevinden zich rekeningen van het jaar voor en het jaar na het betrokken jaar. Bovendien werd gemaneuvreerd om de rekening min of meer te laten overeenstemmen met de begroting. Zo bleef een ongedatcerde brief bewaard van ontvanger Jan Van Laere aan secretaris Edouard Van Waesberghe over de rekeningen van 1884 en 1885. Er uit spreekt duidelijk de bedoeling om de rekening hoe dan ook te laten overeenkomen met de begroting en een batig saldo te bekomen:

„Mr. de Secretaris

De opbrengsten van landbouw ten voordeele van het Gesticht welke nog niet in rekening gebracht zijn beloopt tot de som van fr. 1.740 zoo dat er daar reeds 740 fr. beschikbaar zou zijn voor het Jaar 1885; maar terwijl er op geen posten der begroting van 1884 besparingen zullen kunnen gedaan worden en dat zij met een klein boni sluit, zal er meer dan 1.000 fr. opbrengst van landbouw in rekening moeten gebracht worden voor 1884 om de posten te vergoeden van gealimenterde, 300 fr. er is maar 90 fr. ontvangen en der blinde 657 die maar 328 fr. zullen opbrengen.

Dus de ontvangsten van landbouw die in de rekening van 1884 zullen moeten gebracht worden om ze met de uitgaven te doen opwegen zal zijn van omtrent fr. 1.540 fr. zo dat er van nu af 200 fr. zoude ontvangen zijn op 1885.

*De ontvanger,
(get.) J. Van Laere" (332)*

B. Inkomsten

Eens de gebouwen betaald en de gronden in gebruik genomen beperkten de inkomsten zich tot vijf posten:

1. de subsidie van de gemeente,
2. de opbrengst van de boerderij,
3. de opbrengsten door of via de kostgangers,
4. een paar eenmalige inkomsten (ruil van een onroerend goed en oorlogsschade)
5. opbrengsten van kapitaal (geld en onroerend goed) van het Burgerlijk Godshuis.

De posten 1-4 werden ondergebracht onder „buitengewone inkomsten”, post 5 onder „gewone inkomsten”.

Het godshuis heeft, voor zover wij konden vaststellen, geen bijkomende giften meer ontvangen na de erfenis De Mey, tenzij de schenking Van Breuseghem, waarover infra, die eigenlijk een betaling was. Evenmin haalde het godshuis inkomsten uit omhalingen of onroerende goederen (tenzij de pacht van 17,50 fr. per jaar vanaf 1905 van het vermelde stuk grond van Natalie Van Breuseghem). Bovendien betaalde het Bureau van Weldadigheid niet meervanaf 1867 voor de arme opgenomenen van Wachtebeke en subsidiëerde de gemeente het godshuis rechtstreeks. Er waren in het godshuis geen rijke kostkopers, zoals in menig ander godshuis gebruikelijk was, bovendien weinig kapitaalstortingen en geen stichtingen door rijke families. Algemeen gesteld was het Gesticht De Mey rijkelijk gestart dank zij het legaat van de heer Joannes Carolus De Mey, maar het bleef een arme instelling, daar er weinig of niets bijkwam aan inkomsten. Het godshuis bleef in hoge mate afhankelijk van de gemeentelijke subsidie. Wij bespreken eerst de vier andere bronnen van inkomsten.

SOUVENEZ-VOUS DANS VOS PRIÈRES

de l'âme de
MONSIEUR

Stéphane POULLIER

époux de Madame Berthe LITZ

né à Lille le 11 janvier 1880

plouvement décrété à Wachtebeke

le 18 février 1951.

Zalig de dooden die in den Heer sterren.

H. Joan.

†
GODVRUCHTIGE GEDACHTENIS
VAN DEN HEER
DÉSIRÉ JOZEF FERMONT

zoon van JOSEPHUS
en XAVERIA VAN POTTENBERGHE,
geboren te Wachtebeke den 28 Mei 1840
en aldaar schielijk overleden den 24 December 1914,
Burgemeester van Wachtebeke,
Ridder der Leopoldsorde,
Voorzitter der Sint-Ambrosiusgilde
en lid der koninklijke Janjarenmaatsch. De Eendracht.

Niet de plotselinge dood is te vrezen, maar wel die, welke te gelijker tijd schielijk is en onvoor-
zien. H. Greg.

De Heer geeft soms een voorbeeld met hoog-
geplaatste personen weg te rukken, opdat de min-
deren door dit voorbeeld leeren altijd bereid te
zijn. H. Bon.

Tot U, o Heer, heb ik mijn hart verheven; op
U, mijn God, heb ik vertrouwd: laat niet toe dat ik
in beschaming valle. Ps. XXIV: 1. 2.

Zijne kristene gevoelens, zijne rechtzinnige in-
borst en zijne welgemeende handelwijze, soms wel
onder een ruw uitwendig verborgen, zullen hem,
hopen wij, bij den Heer de eeuwige vrede verwer-
ven, en het eindeloos geluk dat het ecnig doelwit
moest zijn hier op aarde.

Zoet Hart van Jesus wees mijne liefde!

(300 d. afl.)

Zoet Hart van Maria wees mijn heil!

(300 d. afl.)

R. I. P.

druk. DE ROOVER, Wachtebeke, kerkstraat

Doodsprentjes van burgemeester Désiré Jozef Fermont (1840-1914) en van zijn opvolger burgemeester Stéphane Poullier (1880-1951).

TABEL XXI
Begrotingen Godshuis De Mey 1864-1925

	Inkomsten	uitgaven	Saldo
1864	63.440,44	63.395,50	44,94
1865	34.239,94	34.210,-	29,94
1866	11.382,03	11.372,-	10,03
1867	5.265,57	5.110,15	154,72
1868	4.839,22	4.805,57	33,-
1869	7.620,-	7.568,01	51,99
1870	6.270,63	6.203,47	67,16
1871	7.585,63	7.585,-	0,63
1872	5.951,51	5.926,78	24,73
1873	5.855,58	5.805,-	50,58
1874	5.050,18	5.037,-	23,18
1875	4.498,38	4.477,-	21,38
1876	6.484,36	6.471,-	13,36
1877	4.769,49	4.741,-	28,49
1878	5.575,-	5.554,64	20,36
1879	4.377,56	4.354,64	22,92
1880	4.325,27	4.179,64	145,63
1881	4.435,45	4.214,64	220,81
1882	4.666,-	4.664,-	2,-
1883	4.694,82	4.568,-	126,82
1884	3.702,35	3.684,50	17,85
1885	3.696,06	3.684,50	1,56
1886	5.452,02	5.373,01	79,01
1887	5.650,61	5.578,68	71,93
1888	7.620,-	7.571,03	38,97
1889	7.131,26	7.091,03	40,23
1890	7.029,19	6.691,03	338,16
1891	6.904,75	6.798,03	106,72
1892	6.823,-	6.768,03	54,97
1893	6.914,10	6.843,03	71,07
1894	15.739,88	15.660,83	79,05
1895	18.174,20	18.157,81	16,39
1896	5.536,11	5.26,03	10,08
1897	5.587,38	5.500,57	86,81
1898	6.208,86	6.182,84	26,02
1899	6.547,78	6.487,84	59,94
1900	6.581,99	6.537,68	44,31
1901	6.602,26	6.557,68	44,58
1902	6.690,45	6.687,68	2,77
1903	6.891,59	6.837,68	53,91
1904	7.624,14	7.602,32	21,82
1905	7.107,60	7.059,32	48,28
1906	7.891,30	7.855,-	36,30
1907	10.073,35	10.042,50	30,85
1908	8.615,50	8.594,09	21,41
1909	10.012,81	10.005,-	7,81
1910	10.305,87	10.280,-	25,87
1911	10.230,44	10.205,-	25,44
1912	9.664,42	9.480,-	184,42
1913	9.989,42	9.880,-	109,42
1914	9.460,94	9.380,-	80,94
1915	9.615,50	9.580,-	35,50
1916	8.335,76	8.285,-	50,76
1917	8.626,26	8.530,-	96,26
1918	9.452,22	9.450,-	2,22
1919	13.453,55	13.450,-	3,55
1920	19.951,72	19.925,-	26,72
1921	26.466,38	26.435,-	31,38
1922	22.986,31	22.985,-	1,31
1923	25.925,29	25.885,-	40,29
1924	32.112,13	32.085,-	27,13
1925	37.034,55	37.010,-	24,55

TABEL XXII

Rekeningen Godshuis De Mey 1864-1905, voor zover teruggevonden

1864	63.656,07	59.911,04	3.745,08	
1865	38.862,90	34.127,33	4.735,57	
1866	11.748,55	11.367,48	381,07	
1867	4.809,17	4.406,21	402,96	
1868	4.357,18	3.841,04	516,14	
1869	7.815,46	6.322,86	1.492,60	
1870	7.221,93	5.716,42	1.505,51	
1871	10.764,55	9.552,19	1.212,36	
1872	6.119,26	4.267,08	1.852,18	
1873	5.703,76	3.776,10	1.927,66	
1874	5.532,89	4.589,25	943,64	
1875	4.157,-	3.639,51	517,49	
1876	6.463,38	6.106,19	357,19	
1877	4.730,12	4.238,11	492,01	
1878	6.252,68	5.407,77	844,91	
1879	5.190,64	4.231,55	959,09	
1880	4.726,24	4.123,60	602,64	
1881	4.267,27	4.051,85	215,42	
1882	4.328,64	4.177,09	151,55	
1883	4.546,60	3.765,94	780,66	
1884	3.757,-	3.643,57	113,43	
1885	3.712,27	3.631,97	80,30	
1886	4.839,43	4.795,10	44,33	
1887	5.542,33	5.541,57	0,76	
1888	6.055,98	5.535,76	520,22	
1889	7.745,46	7.037,68	707,68	
1890		-		
1891		-		
1892		-		
1893		-		
1894		-		
1895	6.324,99	5.477,58	847,41	alleen globale cijfers
1896	6.196,43	5.883,43	813,42	
1897	6.457,95	5.423,33	1.034,62	
1898	7.078,20	6.004,37	1.073,83	
1899		-		
1900		-		
1901		-		
1902	8.093,67	6.527,85	1.565,82	alleen globale cijfers
1903		-		
1904		-		
1905	8.782,02	6.850,73	1.931,29	alleen globale cijfers

a. Opbrengsten van de landbouw

Aan het godshuis was een arbeidsintensief gemengd landbouwbedrijf verbonden. Met de inlichtingen over de inkomsten hiervan in de rekeningen moeten we wel behoedzaam omgaan. Van de ene kant was er een zeer grote uitgave voor „onderhoud van landgoederen en boerderij”, die soms de inkomsten overtrof. B.v. in 1872 betaalde men 895,39 fr. voor voeder, hooi, stro, meststoffen, alaaam en andere uitgaven voor de landbouw, maar had men slechts 660,72 fr. inkomsten uit de verkoop van een koe, een vet rund, twee kalveren, 16,5 hectoliter gerst en enkele voorwerpen.

Anderzijds was deze post deels weinig controleerbaar en werd daarmee juist gemaneuvreerd om de rekeningen te laten kloppen met de begrotingen, zoals reeds bleek in de aangehaalde brief van ontvanger Jan Van Laere. De boerderij was overigens van groot belang voor de voedselvoorziening van de instelling zelf, wat als dusdanig niet verrekend werd in de bedragen van de rekeningen.

De financiële opbrengsten kwamen uit de verkoop van vetgemeste rundren, van kalveren, in mindere mate van varkens, verder van de verkoop van gerst, klaverzaad, lijnzaad, aardappelen, noten en het verhuren van de os. De opbrengst van de boerderij steeg merkkelijk na de komst van de kloosterzusters in 1886, toen meer boter gemaakt werd.

b. Opbrengsten door kostgangers

Hieronder komen:

1. onderhoudsgelden door personen zelf of door hun familieleden betaald, afstand van pensioenen,
2. opbrengsten van kapitalen en goederen van de kostgangers,
3. opbrengsten uit werk van de kostgangers voor derden,
4. opbrengsten van verkoop van goederen van de kostgangers bij leven of na dood.

Het eerste jaar van de volledige opening van het godshuis betaalde het Bureel van Weldadigheid zoals zij dat vroeger aan het klooster had gedaan. De Weldadigheid zelf werd voor de tekorten gesubsidiëerd door de gemeente. Al naargelang de validiteit van de opgenomen betaalde de Weldadigheid 0,25, 0,33, 0,50 of 1 fr. per dag en per persoon. In 1866 kwam dit op 1.247,25 fr. Vanaf 1867 werd hiermee gestopt en kreeg het gesticht rechtstreeks gemeentelijke, forfaitaire subsidie.

De betalingen verricht door de kostgangers zelf of door hun familie bleven tot en met de eerste wereldoorlog zeer gering. Weinig of geen mensen hadden een pensioen en er kwamen geen kapitaalcrachtige, betalende kostkopers. Slechts voor 1865, 1866 en 1867 staat een pensioen vermeld (respectievelijk 87,50, 27,76 en 250 fr.) De andere betalingen variëren van 1.208,77 fr. tot 0 fr. Voor de jaren, waarvoor de rekeningen zoek zijn, kunnen we in de begrotingen een raming vinden van de verwachte inkomsten: ook daarin is meestal slechts sprake van 200 fr. per jaar en verder voor sommige jaren: 250, 300, 350, 400, 500, 600 en 1.000 fr.

Pas na de eerste wereldoorlog steeg dit bedrag van de inbreng van de kostgangers aanmerkelijk, wat begrijpelijk is gezien de gewijzigde sociale voorzieningen en verplichtingen in België. In 1920 verwachte de begroting al 4.000 fr., voor 1924 3.000 fr. terwijl de rekening van datzelfde jaar 3.349 fr. gaf (waarvan delen van drie pensioenen voor een totaal bedrag van 849 fr.). Uiteraard moeten wij hierbij ook de toenemende muntontwaarding na

de eerste wereldoorlog mede verrekenen.

Vanaf 1881 tot 1889 kwamen bedragen voor van 429,30 tot 1.011,60 per jaar (dit laatste met achterstel vanaf 1879) voor het onderhoud van blinden, betaald door het gemeenschappelijk fonds en door de gemeente.

Kostgangers, die wel iets bezaten, hadden of wel een bepaald bedrag gestort bij hun intrede, waarvoor zij gebeurlijk mits bijkomende voorwaarden levenslang werden onderhouden. Dan kon hun overig bezit gebeurlijk hun eigendom blijven en na hun dood eventueel naar hun erfgenamen gaan. Wie onvoldoende had om zo een som te storten, maar wel iets bezat, werd gratis opgenomen, maar hun bezittingen werden na hun dood integraal eigendom van het Gesticht De Mey.

Relatief zeer weinig mensen hadden in Gesticht De Mey een kapitaal gestort om zich zo op bepaalde voorwaarden levenslang te laten onderhouden. Zolang deze personen leefden, kwam de intrest van de gestorte som terecht op de post „opbrengst van gealimenteerden”. Nadien werd dit bij het kapitaal van de instelling gevoegd en bracht daar dan intrest op voor de gewone ontvangsten. Soms ging het er ook anders aan toe, zoals in 1889, wanneer we een deel van zulke sommen rechtstreeks bij de buitengewone ontvangsten vinden: twee personen hadden aanvankelijk betaald per tijdseenheid, maar hadden dan deze reeds betaalde som aangevuld tot respectievelijk 1.500 en 500 fr. (333). In andere jaren is de toedracht onduidelijk rond bepaalde bedragen.

Bij de opbrengsten komen enkele malen kleine inkomsten voor uit kleine kapitalen of een huisje, die dus nog voorlopig eigendom waren gebleven van armere kostgangers, maar die de opbrengst moesten afstaan, b.v. in 1884: 50 fr. huispacht; 3 jaar intrest: 14,04 fr.; 1887: 7 fr. interest; 1889: 82 fr. intrest.

Een aantal keren komen ook betalingen voor vanwege derden voor werk geleverd door kostgangers. Zo betaalde J. Mussche in 1873 40,75; weduwe Hertsen betaalde in 1874 13,27 fr. voor de arbeid van J. De Wever; in 1875 werd 161,35 fr. betaald voor arbeid op drie adressen en in 1876 234 fr. voor arbeid op vijf adressen. In 1877 werd voor arbeid op vijf adressen en voor spinnen 531,52 fr. betaald. In 1878 werd voor spinnen 25 fr. betaald door zekere Haeck uit Zaffelare en ook in 1879 en 1880 en 1889 werd nog een klein bedrag betaald voor spinnen. Nog in 1897 werd 52 fr. werkloon betaald op één adres.

Na de dood of nog bij leven van arme kostgangers werden hun schamele bezittingen verkocht ten bate van het gesticht. Zo vonden we in 1878 57 fr. vermeld voor de verkoop van meubelen en pluimen; in 1879 10 fr. voor „oude meubelen De Laet”; in 1885 23 fr. voor verkoop van oud huisraad; in 1886 260 fr. voor verkoop van een huisje (Goossens); in 1888 8,55 fr. voor verkoop van oud zilver en 10 fr. voor een ijzeren schouwstuk.

c. Uitzonderlijke inkomsten

Bij de stichting had het godshuis in 1865 een subsidie gekregen van 1.000 fr. van zowel de staat, de provincie als de gemeente, samen 3.000 fr. De officiële subsidies bleven daartoe voor de rest van de hier besproken periode beperkt, behalve uiteraard de jaarlijkse toelage

van de gemeente.

De Commissie werd op 28 april 1869 gemachtigd om de naakte eigendom van het huis van stichter Joannes Carolus De Mey in het Dorp (thans Dorp 31) en bewoond door ontvanger Benignus Parijs en echtgenote, te ruilen voor een partij land achter het Gesticht De Mey, mits Benignus Parijs 3.000 fr. oplegde.

In 1924 werd een vergoeding voor oorlogsschade uitbetaald van 5.546,80 fr.

d. Inkomsten uit kapitaal

Uit de erfenis De Mey en na betaling van de oprichtingskosten van het hospies hield de Commissie een kapitaal over van 20.000 fr., aanvankelijk uitgezet in een staatslening aan 4,5 %. Door de reeds vermelde opleg bij de ruiling van goederen kwam daar 3.000 fr. bij in 1869, die eveneens werden belegd in een staatslening. In 1876 verhoogde het kapitaal met 2.000 fr. (stichting De Coninck voor levenslang onderhoud), in 1887 nogmaals met 600 fr. en in 1890 met 1.000 fr. tot in totaal 26.000 fr. (eveneens storting van een kostganger). Zo „rijk” was het hospies, maar in 1879 daalde de intrest tot 4 %, in 1892 tot 3,50 % en in 1895 tot 3 %.

De Commissie bezat geen andere gronden, dan deze die door het legaat De Mey waren verworven en die alle in eigen gebruik bleven. In 1901 liet dan Nathalie Van Breuseghem, kostgangster van het godshuis, haar halve deel in een stuk grond van 33 aren aan de instelling voor levenslang onderhoud (334). Vanaf 1905 werd daarvoor 17,50 fr. pacht geïnd. Intrest en pacht bedroegen jarenlang tot en met 1925 samen 815,50 fr.

c. De toelage van de gemeente

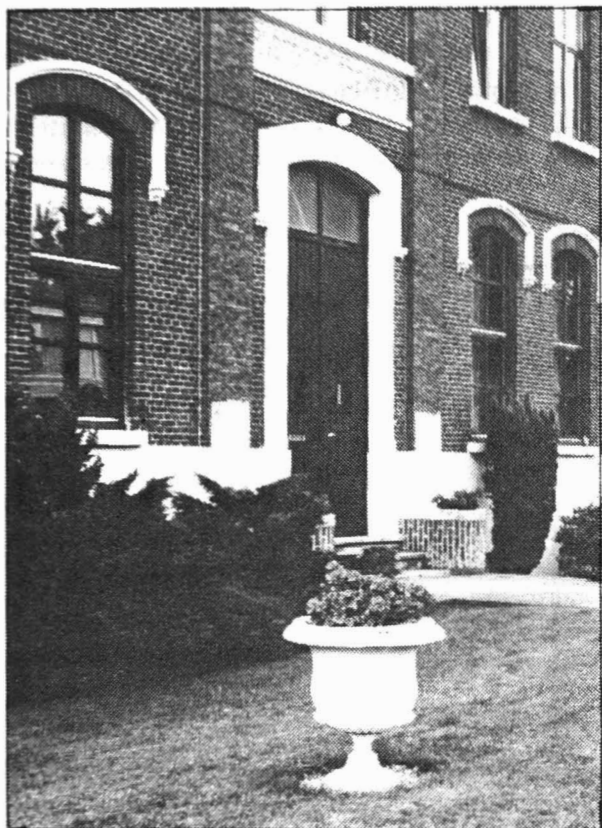
Het Gesticht De Mey was een arme instelling en kon slechts blijven voortbestaan door de dikwijls grote subsidie van de gemeente.

Na de eenmalige subsidie van 1.000 fr. bij de stichting gaf de gemeente aanvankelijk niets. De Weldadigheid betaalde voor de behoeftige kostgangers van Wachtebeke. Vanaf 1867 gaf de gemeente reichtstreeks de subsidie, nog berekend op wat men voorheen aan pastoor G.D. Van Rossen in het klooster had betaald (335). Spoedig moest het bedrag echter stijgen, meer dan ooit aan het klooster werd betaald.

Na de dood van burgemeester Karel Van Waes en het aantreden van het „katholieke” gemeentebestuur in 1872 werd de subsidie drastisch naar beneden gehaald, maar zou daarna toch weer gaan stijgen. Zie tabel XXIII met een overzicht van de gemeentelijke toelagen van 1865 tot 1903.

§ 3. De boerderij

Bij een godshuis hoorde in de negentiende eeuw een gemengd, arbeidsintensief landbouwbedrijf. De uitbouw en uitbating van een gemengd akkerbouw-, tuinbouw- en veeteeltbedrijf speelde een zeer grote rol in het leven en onderhoud van een hospies als bron van

Ingang van het Rustoord De Mey, met links en rechts de gedenksteden met de namen van de leidinggevende betrokkenen bij de opbouw ervan in 1864-1865. Op beide stenen staat bovenaan dokter Karel Van Waes vermeld (1800-1872), enerzijds als voorzitter van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen, anderzijds als burgemeester van Wachtebeke. De kapel, die thans aansluit bij de hal, werd pas ingericht in 1886, toen de Zusters van Wachtebeke het huishoudelijk bestuur overnamen.

Het Rustoord De Mey rond 1970. De kapel vooraan links werd oorspronkelijk gebouwd op kosten van Francisca Antonia De Mey.

TABEL XXIII

**Gemeentelijke subsidie aan de Commissie der Burgerlijke
Godshuizen 1863-1903**

63	0	84	250
64	0	85	425
65	1.000	86	1.450
66	0	87	2.000
67	1.800	88	3.000
68	1.500	89	3.500
69	3.500	90	2.000
70	3.400	91	2.500
71	3.400	92	4.000
72	2.800	93	
73	1.200	94	2.500
74	800	95	2.000
75	1.100	96	2.970
76	1.500	97	2.800
77	2.000	98	3.200
78	3.550	99	3.500
79	2.000	1900	3.800
80	1.250	01	3.800
81	300	02	4.000
82	1.600	03	3.400
83	1.400		

werkverschaffing, voedselvoorziening en inkomsten. Dit zou ook in Wachtebeke het geval zijn tot na de eerste wereldoorlog. Daarna verzwakte het belang van de boerderij geleidelijk om uiteindelijk te verdwijnen na WOII. Alhoewel Wachtebeke een uitgesproken agrarische gemeente was, toch heeft men nooit te veel verwacht van de boerderij en bleef het gemeentebestuur subsidiëren.

A. Gebouwen en gronden

Zoals reeds vermeld bij het ontstaan van het Godshuis De Mey werden aanvankelijk de bestaande, aangepaste gebouwen gebruikt, rechts vooraan op het terrein van de instelling. Later werd een boerderijgebouw opgetrokken aan de straatzijde, vooraan links van het huidige hoofdgebouw, voor het huidige O.C.M.W.-secretariaat. Alleen de linker hoek van dit gebouw bestaat nog. Over deze constructie vonden wij, eigenaardig genoeg, geen documenten. De nog bestaande, ongebruikte boerderijgebouwen zijn van latere datum, na de hier besproken periode.

Uit de erfenis van J.C. De Mey had het Gesticht een aantal gronden medegeërfd samen met de grond, waarop het gebouw werd opgetrokken, waarvan de geschatte waarde werd afgetrokken van het toegekende erfdeel. Het Gesticht had deze in 1864-1865 laten „uitmijnen” en hield deze zelf in gebruik. De totale oppervlakte van alle percelen samen bedroeg 4 ha 97 a 80 ca.

Vanaf 1867 pachtte men een meers, die eigendom was van burgemeester Karel Van Waes, later van zijn erfgenamen de heer en vrouw J. Van Mullem-Van Haelst, waartoe men blijkbaar ook een overgang pachtte van de familie Van Pottelberghe. Vanaf 1868 pachtte men ook een akker van ontvanger-directeur Benignus Parijs. Deze akker werd kort daarop eigendom van de Commissie. Mits opleg van 3.000 fr. ruilde Benignus Parijs deze akker voor de naakte eigendom van zijn huis, de vroegere woning van J.C. De Mey, waarvan hij bij testament van J.C. De Mey levenslang vruchtgebruik had gekregen (336).

Vanaf 1873-1874 pachtte men voor 70 fr. de helft van een stuk grond van het Bureel van Weldadigheid (legaat Theodoor Bracke) en vanaf 1887 het ganse stuk: 96 aren, 30 ca. Uit het legaat Terlinden-Van de Calseyde aan de Weldadigheid pachtte men vier stukken grond, samen groot 1 ha 49 a 70 ca. Deze pacht hield op in 1911. Meerdere jaren werd ook de „toemaat” of „tweede-snee” van meersen gekocht, zoals in 1884 van Leo Dhont en weduwe Parijs-Heyndrickx. Later werden ook nog meersen gepacht van juffrouw Delphine Van Pottelberghe en vanaf 1898 van juffrouw Stephanie De Bruyne (337).

Bij de stallen hoorde ook de ganse uitzet van een boerderij, die regelmatig moest worden hersteld, aangevuld of vervangen worden: karren, garelen, kruiwagens, beerkar, eg, ploeg, wanmolen (om graan te zuiveren), loofmolen (om rapen en bieten te snijden), pikken, dorsvlegels, zeisen, spaden, schoppen ricken, fornuis, kuipen, emmers, enz., enz. De jaarlijkse rekeningen van de smid, timmerman, gareel- en wagenmaker schetsen ons de zuinige omgang van toen met het gercedschap: alles werd keer op keer hersteld („vermaakt”) of gedeeltelijk vernieuwd. Niet alle rekeningen zijn nog goed verstaanbaar, wel een kluif voor dialectologen, zoals één van de laatste rekeningen van smid August Aerens uit 1889:

„1889 Debet burgerlijk godshuis van Wachtebeke

3 nagels de klepe verzet

0,60

<i>en nieuw drainagel</i>	0,20
<i>en nieuw band an de birkuipe</i>	0,95
<i>en nieuw spalom</i>	1,09
<i>en spae vermaekt</i>	0,25
<i>het monsstik vermaekt</i>	0,91
<i>den drailing vermaekt</i>	0,80
<i>en slot vermaekt</i>	0,55
<i>en ammer vermaekt</i>	0,46
<i>de schijfve vermaekt</i>	0,35
<i>en ammer verniewt vor de schirpt</i>	0,50
<i>de stamper verniewt</i>	0,82
<i>en pike vermaekt</i>	0,36
<i>en bertel vermaekt</i>	0,45
<i>de riek en nieuw uis angezet</i>	1,50
<i>en nieuw aek</i>	0,72
<i>het scherre geschirpt</i>	0,27
<i>en nieuw voetplaete</i>	1,64
<i>en nieuw stal op het snijpert</i>	1,91
<i>2 nieuw oggen an de storzen</i>	2,64
<i>de schijfe vermaekt</i>	0,25
<i>de kolschuipe vermaekt</i>	0,36
<i>en nieuw aek an het anschijn en nieuw drainil</i>	1,09
	S 20,12

voldan A. Aereus

"

(338)

B. De moestuin

Een grote moestuin stond in voor de eigen behoeften. De leider van de boerderij, Vitalis De Neve, betaalde in april 1867 aan weduwe Serraes 3,10 fr. „voor logtinszaed van differente soorten”. Voor het jaar 1875 bleven gedetailleerde gegevens bewaard: men kocht zaai- en pootgoed voor twee bedden ajuin, twee bedden preizaad, twee bedden wortelzaad, drie bedden spinaziezaad, 75 rodekoolplanten, 100 „drijkroppers” (salade?), 150 andijvieplanten en niet minder dan 600 savooiplanten. In dat jaar waren er 29 kostgangers en één „meesteresse” (huishoudster), wat dan kan betekenen dat men gemiddeld per persoon 20 savooikolen per jaar at (339). Uit de aankoop van grote hoeveelheden bonestaken en erwtenrijs kunnen we veronderstellen dat er zeer veel bonen en erwten werden gekweekt (340). Niet vermeld, maar als doorlevende plant wellicht aanwezig, zal wel rabarber zijn geweest, een plant, die in de streek gewaardeerd werd als vroege lentegroente. Men kweekte ook tabak in bepaalde jaren: b.v. in 1884 847 planten en in 1886 430 planten (341).

C. De boomgaard

De boomgaard was een belangrijk element in de voedselvoorziening in een tijd waarin b.v. sinaasappelen een zeldzame luxe waren. Af en toe werden nieuwe fruitbomen geplant. B. Leroux, tuinbouwerboomkweker te Wachtebeke leverde einde 1892-begin 1893 vijf perelaars, waarvan twee piramidevormig. Ook in 1895 melden de notulen van de Commissie: „De aankoop en planting van nieuwe fruitboomen in den boomgaard des Gestichts wordt goedgekeurd”. In dat jaar kocht Theophiel Van Bastelacre voor het Gesticht zeven

**Maatschappij van onderlingen bijstand tegen sterfte onder het vee,
Sint-Rochus Bond, te WACHTEBEKE.**

No. *83*

De ondergeteekende, schatbewaarder van den *Sint-Rochus Bond*, bekent ontvangen te hebben van *Stet Godshuis* lid der Maatschappij, de volgende verzekeringspremieën voor de hierna aangegeuide dieren, gedurende de maanden *Mai* medebegrepen.

Volg- num- mer.	Soort der dieren.	Oormerk.	Schattings- waarde.	Viermaandelijk- sche premie, (%)	Sum te betalen (fr. en cent.)
1.	koos	5404	375	0,50	0,75
2.	koos	5412	375	0,50	0,75
3.	koos	8654	440	0,50	1,10
4.	koos	5418	390	0,50	0,95
5.	koos	43347	350	0,50	0,75
6.	os	4688	140	0,15	0,21
7.	os	13326	150	0,15	0,22
8.	runder		100	0,15	0,15

TOTAAL : *5* frank *71* centimen.

WACHTEBEKE, den *7 Mei 1898*

De Schatbewaarder,

E. H. Schreier

LAITERIE COOPÉRATIVE
Ste CATHÉRIE
WACHTEBEKE

Beurre de Crème Pasteurisée

SARANTY PUR

15 Mei 1905
Ontvangsten van den Heer J. Van Laere
Ontvanger van het Godshuis te Wachtebeke, te som van
twaalf frankes vijf en dertig centimen over levering
van twee waterbuizen volgende: 95 kilogr. à dertien
centimen per kilogr. door mij ondergeteekende voor
vernoemd Godshuis gecombineerd en betaald.

1. betaald den 15 Mei 1905

E. H. Schreier

De Commissie van de Burgerlijke Godshuizen werd lid van de plaatselijke landbouworga-
nisaties, zoals de Sint-Rochusbond en de coöperatieve melkerij Sint-Catharina.

fruitbomen bij gemeente-onderwijzer-boomkweker Hippoliet Buyck te Zaffelare (342).

D. De veestapel

Vee werd aangekocht van in 1864, vermoedelijk drie runderen en vier varkens. De veestapel groeide met de jaren tot vijf koeien, uitzonderlijk zes, een of twee ossen en enkele jonge runderen. Koeien leverden melk, kalveren en mest; voor het werk op het land gebruikte men een os. Regelmatig werd een koe verkocht en vervangen door een andere.

In 1898 sloot men aan bij de „Maatschappij van onderlingen Bijstand tegen sterfte onder het vee Sint-Rochusbond te Wachtebeke” (343). In 1910 kocht de Commissie vijf aandelen van 50 fr. elk van de plaatselijke „Samenwerkende Melkerij Sint-Catharina”.

Voor de runderen kweekte men rapen, bieten en wortelen. Men pachtte hooimeersen en de toemaat van nog andere meersen om er de koeien te laten grazen. Bovendien kocht men grote hoeveelheden voedsel als „lijnpoer” van de olieslagers en „pulp” van de suiekrfabrieken van Zelzate en Moerbeke. Al naargelang de omstandigheden werd hooi bijgekocht of verkocht. Weiden en maïsproductie, zoals thans gebruikelijk in de veeceelt, had men niet.

Meestal tweemaal per jaar, dikwijls eenmaal in het voorjaar en eenmaal met de jaarmarkt in november, werden biggen gekocht, zodat men per jaar ongeveer vier tot acht varkens kweekte. Aanvankelijk werden vetgemeste varkens verkocht, b.v. in 1867 vermeldt een rekening „werkersgelt bij het leveren van de twee varkens naar Zevenceken en Sluyze” (344). Tamelijk vlug met het toenemen van het aantal kostgangers gingen alle varkens naar de eigen consumptie van het Gesticht.

Een paard heeft het Gesticht niet gehad. Voor paardenwerk deed men beroep op anderen en overigens werkte men met een os. Niet of nauwelijks vermeld, maar gezien de geringe aankoop van eieren wel te veronderstellen, was de aanwezigheid van kippen op de boerderij. Uitdrukkelijke vermeldingen zijn o.m. de aankoop van „legkicken” op een openbare verkoop („venditie”) van de familie Roets in mei 1895 of de aankoop van 9 kg plantmaïs in 1906, die in die tijd door de boeren alleen geplant werd voor de rijpe korrels voor het pluimvee (345).

E. Akkerbouw

Uit de vele rekeningen voor plant- en zaaigoed en uit de verkoop van de overschotten kunnen we besluiten dat volgende gewassen op de akkers werden gekweekt: aardappelen, gerst, rogge, tarwe, vlas, rapen, bieten, wortelen, maïs en klavers.

Voor de bemesting beschikte men over het mest van de veestapel, en over beer, maar kocht men ook grote hoeveelheden guano, kunstmest en, vooral in de jaren 1890, zeer grote hoeveelheden beer. In 1894 werden tot vier „beerschepen” gekocht (346).

Al naargelang de productie en behoeften werden vruchten verkocht of aangekocht. Stro moest men regelmatig bijkopen, rogge en aardappelen uitzonderlijk. B.v. in 1886 werden 13,5 zakken aardappelen van 104 kg gekocht, in 1888 zelfs 24 zakken, terwijl men in andere

BEIRRUIMINGSTELSEL VAN PARIJS.

FL. MAESSCHALCK & Co

Begijnengracht, 82, GENT.

M. *J. Van L...* *ontvinge van het Gedeelte* Debet
 Over verkoop en lev ring als volgt, betaalbaar op comptant: *Wacht*

1893	April	7	het schip <i>Baron</i> 240 hestoliter van soet	120 00
		35	130 " " " " " "	65
			<i>Volcan</i>	185 00
			<i>F. Maesschalck & Co</i>	

SOCIÉTÉ ANONYME

du Charbonnage du Couchant du Flénu

A M^{re} *le Directeur*

à Carrière de Maréchal

N.° du Waggon. *24626* à

Station de *Maréchal*

Quantité chargée en poids kilog.

10000

Nous avons l'honneur de vous expédier
 aujourd'hui par le Chemin de Fer un
 wagon chargé de charbons

Quantité chargée en hectolitres

Contre remboursement de Fr. *174* *de cette* kilogrammes

Ce wagon vous est expédié contre rem-
 boursement de *600 francs*

Marchandise chargée

Coal, 10000

Recevez, Monsieur, nos sincères salutations

tramp 48, 10

Prix de livraison
48, 10 *tramp 128, 10*

174, 20

Quaregnon, le *16*

1887

MAESSCHALCK & Co

Les droits d'entrée en France seront acquittés par M^{re} *10810*

Zowel kolen als beer werden in het groot gekocht: per treinwagon of per schip

jaren kon verkopen (347). Af en toe werd ook tarwe te velde gekocht (348).

F. Aanverwante activiteiten

Meerdere producten werden niet alleen gekweekt en verzameld, maar ook gedeeltelijk verwerkt in het Gesticht zelf. De varkens werden geslacht en ingezouten. Vooral na de komst van de kloosterzusters werd veel boter gemaakt, daarvoor slechts sporadisch en in kleine hoeveelheden (349). Het graan werd gedorsen met de vlegel (350). Vlas werd gezwingeld (351). Er werd gesponnen (352). Gezien de aankoop van grote hoeveelheden wissel, maakte men vermoedelijk ook manden (353). Enkele keren leverde men ook bij anderen werk met de os.

Van een „rustoord” kon men moeilijk spreken: het Gesticht was een bedrijvige onderneming.

G. De boer

Een arbeidsintensief landbouwbedrijf had een ononderbroken leiding nodig voor toezicht, regeling van de activiteiten, werkverdeling, aankoop en verkoop. Die leiding werd in het Gesticht De Mey niet altijd op dezelfde manier uitgeoefend. Al naargelang de omstandigheden was er een grotere taak toebedeeld aan de boer-kastelein, de ontvanger, de burgemeester, de Commissie of leden ervan, zuster-overste of enkele knechten. Meestal was er een combinatie van meerdere verantwoordelijkheden en had de boer slechts een ondergeschikte positie in de leiding over de boerderij.

Bij de start van het Gesticht was Vital De Neve de inwonende boer. Hij was geboren te Wachtebeke op 14 november 1820 als zoon van Jozef De Neve, wever en Antonia Walgraeve. Hij was al actief in het Gesticht in 1865. Men noemde hem „overste van het boerenbedrijf”, „den kasteleyn”, „opzigter domestique”, „den boer”, „de landbouwbestuurder” of „kasteleyn-toezichter van den landbouw”. Vital De Neve betaalde o.m. de arbeiders, die tegen betaling kwamen zwingelen of de medewerkers bij de oogst, b.v. een betalingsmandaat van augustus 1868 heeft het over „Verschoten gedaen door Vital De Neve landbouwbestuurder van het burgerlijk godshuys te Wachtebeke voor pikken binden en vervoer van 1 hect 10 aren tarwe gekocht in Caniesvliet Zceeland”. Hij schoot ook andere bedragen voor, zoals zelfs het offergeld van kostgangers, die naar een begrafenis gingen (354).

Vital De Neve ontving een wedde van 150 fr. per jaar in 1866, 1867 en 1868 en 200 fr. in 1869. Hij bleef echter niet. Voor 1870 werd hem nog 41,06 fr. betaald (354bis). In de begroting voor 1871, opgesteld op 25 augustus 1870, werd deze post weggelaten met erbij de melding „er bestaat geen kasteleyn meer”.

In latere jaren vinden we in de bewijsstukken bij de rekeningen dat ontvanger-directeur Benignus Parijs, burgemeester Desiré Fermont of ontvanger M. Verschraegen het weekgeld uitbetaalden aan de kostgangers, die werk verrichtten op de boerderij. Waarschijnlijk waren zij toen de dienstdoende verantwoordelijken.

Vital De Neve kwam echter terug. Na de komst van de Zusters in 1886, vinden we hem als een van de opgenomenen in het Gesticht vanaf 20 april 1887, ditmaal tegen betaling. Voor

1887 betaalde hij 204,57 fr. voor 1888 329,40 fr. (355). Drie weken nadat Vital De Neve arriveerde, kwam Domien Verlackt aan in het Gesticht. Hij betaalde in 1887 102,28 fr., in 1888 329,40 fr. (356). In 1889 greep echter zowel voor Vital De Neve als voor Domien Verlackt een herrekening plaats. Bij de inkomsten voor dat jaar staat: „overschot Domien Verlackt 68,32 fr., idem Vital De Neve 966,03 fr.”. Wanneer we beider sommen aanvullen met de reeds door hen betaalde, dan komen we voor Domien Verlackt aan juist 500 fr. en voor Vital De Neve aan juist 1.500 fr. Naar analogie met latere contracten met de „boer” veronderstellen wij dat zowel Vital De Neve als Domien Verlackt levenslang in het Gesticht mochten verblijven en onderhouden worden, mits deze ingebrachte som van 1.500 fr. en 500 fr. en op voorwaarde dat zij als boer en knecht het landbouwbedrijf zouden regelen. Ondertussen was Vital De Neve al verantwoordelijkheid gaan nemen en schoot b.v. geld voorbij de betaling van laddersporten, aankoop van een waskuip te Lokeren, het mennen van rogge op Langelede, aankoop van beer, het zagen van hout, betaling van cokes, aankoop van biggen. De laatste vermelding is deze in een bewijsstuk bij de rekeningen van november 1891, waar hij geld had voorgeschoten voor de aankoop van kalk en biggen. Wat hij niet betaalde was het weekgeld voor de meewerkende kostgangers. Dit werd nu betaald door moeder-overste, die blijkbaar ook een stuk medeverantwoordelijkheid kreeg in de boerderij.

De opvolger van Vital De Neve vanaf december 1891 was Marcellus Bauwens. In talrijke rekeningen tot juni 1895 vinden we voorschotten vermeld, die door hem waren gedaan. Toch werd hij niet de „boer” genoemd. B.v. in de bespreking van de afsluiting van de zolders om er bergplaatsen te maken noemt men hem enkel een „inwoner” (357). Om niet nader genoemde redenen werd Marcellus Bauwens uit het Gesticht De Mey weggezonden samen met Nathalie Alloncius op 6 juli 1895 (358). Achteraf kwam hij terug naar het Gesticht, maar zijn naam komt in de bewijsstukken bij de rekeningen niet meer voor.

Tijdens dezelfde vergadering van 6 juli 1895, waarin besloten werd tot de wegzending van Marcellus Bauwens, werden Felix Van de Voorde en Domien Verlackt voorlopig belast met het bestuur van de boerderij. Felix Van de Voorde was al op 4 mei 1895 als inwoner in het Gesticht toegelaten vanaf 6 mei, mits volgens de notulen duidelijk bepaalde verplichtingen, die echter niet nader werden omschreven in het verslag. Op 5 december 1896 werd dan beslist dat Theodoor Dhert zou instaan voor het voederen van de dieren (359).

Zowel in de notulen van de Commissievergaderingen als in de bewijsstukken bij de rekeningen van deze jaren valt het op dat de Commissieleden zich meer uitdrukkelijk met de aangelegenheden van de boerderij inlieten. „Er wordt ook gehandeld over de landbouwelijke belangen van het gesticht” (360). „Enkele punten aangaande de boerderij worden insgelijks verhandeld” (361). „De heer Theophiel Van Bastelaere, lid, zal zich gelasten met den verkoop van den vetten werkos en van het gemest rund” (362). Dezelfde Theophiel Van Bastelaere kocht voor het Gesticht ook biggen op de markt te Gent en op de jaarmarkt te Wachtebeke en leverde werk met zijn paard tegen betaling (363). Petrus Soeting, opvolger in de Commissie vanaf januari 1896, wordt in dezelfde zin ter sprake gebracht in de notulen: „Soeting, gelast met den verkoop van eenen vetten os, maakt bekend deze 335 fr. heeft opgebracht. Hij wordt verzocht den aankoop te doen van een vaarzerund van goede hoedanigheid” (364). Ook Petrus Soeting kocht biggen voor het Gesticht (365).

Vanaf 10.2.1904 tot 15.5.1906 was Adolf Van der Heyden de „boer” van het Gesticht De Mey. Het contract, dat de Commissie met hem aanging op 1.2.1904 bleef bewaard in het

verslag van de vergadering:

„De Commissie,

Gehoord Adolphe Van der Heyden, landbouwer, geboren te Lommel den 25 Maart 1844, wonende te Wachtebeke, sedert den 1 October 1874, die vraagt om levensdurend zijn onderhoud in het Godshuis te genieten

Besluit:

1. *Adolphe Vander Heyden zal voorloopig in het Godshuis aanvaard worden. Een proeftijd van drie maanden wordt hem verleend.*

Verlaat hij het gesticht binnen den gezegden tijd dan zal hij 0,50 fr. per dag genoten onderhoud betalen.

2. *Geeft hij binnen de drie maanden, zijn inzicht te kennen levensdurend in het Godshuis te blijven inwonen, dan zal hij gehouden zijn in handen van den ontvanger de som van duizend franken te storten. Verders is zijne inwoning aan de voigende voorwaarden ondergeschikt.*

a) *Hij is gehouden, onder het toezicht der Commissie, het bestuur te nemen en uit te oefenen over (de) landbouwexploitatie aan het Godshuis verbonden, en daarbij de bezorgdheid aan den dag te leggen van eenen goeden vader van familie.*

b) *Het Godshuis zal hem daarvoor geene andere vergelding moeten betalen dan die van ééne frank per week.*

c) *Het kosteloos gebruik van de kamer boven de keuken en nevens den trap voor de manspersonen wordt hem afgestaan.*

d) *Hij is gehouden tot de gemeene tafel der mannelijke inwoners.*

e) *Hij zal zich zelven op eigen kosten, kleederen en slaapgerief aanschaffen.*

Het Godshuis is belast met het naaien, stoppen, herstellen en wasschen zijner kleederen, alsmede met de verlichting, reiniging en verwarming zijner kamer.

f) *De landbouwhalm door hem in het Gesticht gebracht of te brengen, blijft zijn persoonlijke eigendom. Nochtans zal, in geval van overlijden, het recht zijner erfgenamen beperkt blijven tot het slaapgerief, de kas, de tafel, het komptant geld en de waarden en juweelen. De kleederen en de halm zullen, in dat geval, de eigendom van het Godshuis blijven.*

g) *Vander Heyden behoudt het recht lid te blijven van de Maatschappij „De Vereenigde Werklieden”. Indien hij van dat recht gebruik maakt, is hij verplicht, met eigen penningen, zijne jaarlijksche bijdrage van werkend lid te betalen. In geval van ziekte of werkonbekwaamheid, zal de vergoeding, hem uit dezen hoofde betaald, - na afrekening van zijne geldelijke bijdragen gestort binst den duur van zijne inwoning - bij gelijke helften tusschen hem en het Godshuis verdeeld worden.*

h) *Voor al de punten hierboven niet beschreven zal Van der Heyden zich nagenoeg gedragen naar de reglementen van het Gesticht en de voorschriften van de Commissie.*

i) *Eindelijk, indien hij het Godshuis verlaat om elders inwoning kost en onderhoud te vinden, dan zal hij alle recht op terugbetaling der som van duizend franken verloren hebben.*

De Leden
(get.) A. Bauwens
J. Cornand
P. De Caluwe
P. Soeting

De Burgemeester,
Dré. Jos Fermont

De Voorzitter,
L. Vervae

Adolphe Van der Heyden verliet het gesticht op 15 mei 1906 om te huwen. Alhoewel hij volgens het contract geen recht meer had op de door hem gestorte som van 1.000 fr., kreeg hij toch een deel terug. Per dag inwoning (825 dagen) werd hem 0,50 fr. aangerekend: 412,50 fr., waarna hij nog 587,50 fr. terugkreeg, opgenomen in de begroting van 1907 (366). Hij kwam in 1920 terug naar het Gesticht als inwoner, samen met zijn echtgenote.

Op 6.5.1907 werd een minder uitvoerig, maar enigszins gelijkend contract gesloten met Victor De Wilde. Hij kwam inwonen op 21 mei 1907 en beschikte over dezelfde kamer. Bij hem werd de clause opgenomen: bij eventueel verlaten van het gesticht binnen het jaar wordt 0,75 fr. per dag aangerekend, na een jaar wordt de onderhoudsprijs berekend op 0,50 fr. per dag (367).

Wie wellicht steeds een belangrijke rol heeft gespeeld in de leiding van de boerderij was ondertussen de ontvanger Jan Van Laere en zijn zoon en opvolger Petrus Van Laere, die in de onmiddellijke omgeving van het Gesticht woonden (thans Molenhoek 9). Volgens mondelinge getuigenissen over de latere periode van de C.O.O., toen pastoor Ch. Camerman voorzitter was van de C.O.O., was Petrus Van Laere de feitelijke leider van de boerderij.

H. De werknemers van de boerderij

Aanvankelijk waren er te weinig valiede kostgangers om het werk van de boerderij door hen te laten verrichten. In de bewaarde bewijsstukken voor de rekeningen van 1866 en 1868 vonden we meerdere betalingen van werknemers buiten het Gesticht. In februari en mei 1866 werden verschillende arbeiders betaald om vlas te zwingelen aan 1,09 fr. per dag (368). In april 1866 werden vier vrouwen betaald voor het wieden van de gerst (369). We vermelden reeds de betaling in 1868 van de medewerkers aan de oogst van een partij tarwe in Canisvliet, Zeeland, gekocht als vruchten te velde: pikkers, binders, vervoerders met wagen en paard en een met wagen en twee paarden werden door Vital De Neve namens het Gesticht betaald (370). In juli 1868 werd weduwe Ducarmon 15 fr. betaald om drie dagen lang rapen („loof”) te zaaien (371). Nog gedurende enkele jaren werd jaarlijks een belangrijke som uitgegeven aan Bruno Swartelé, als opzichter, en de arbeiders, voor spitten en uitvoeren van graafwerken.

Eens de landerijen in orde waren gebracht en de boerderij volop op gang gekomen was, werd nog slechts sporadisch beroep gedaan op buitenstaanders. Dit gebeurde dan nog enkel voor het werk of vervoer met paarden, voor het maaien van een meers en voor oogstwerk. Zo betaalde men in 1900 7 fr. aan Ed. Roets voor het maaien van een meers, 10 fr. aan Jan Buerick eveneens voor het maaien van een meers en aan Louise Van Bastelaere voor anderhalve dag geleverd paardewerk (372).

De normale werknemers waren de valiede kostgangers, van wie verwacht werd dat zij werkten naar vermogen, zolang zij konden. Als beloning kregen zij van de Commissie een soort aanmoedigingspremie in de vorm van een weckgeld. Daarop komen wij terug bij de bespreking van de kostgangers.

§ 4. Het dagelijks en het huishoudelijk bestuur

Het Gesticht De Mey is gestart en bleef meer dan twintig jaar zonder kloosterzusters. Gezien de omstandigheden, waarin het Gesticht ontstond en de verhouding tussen Z.E.H. G.D. Van Rossen, pastoor van Wachtebeke en directeur van de plaatselijke zustercongregatie, enerzijds, en dokter Karel Van Waes, burgemeester van Wachtebeke, anderzijds, was het ondenkbaar dat de Zusters van Wachtebeke in het Gesticht De Mey het huishoudelijk bestuur op zich zouden hebben genomen. Het was ook ondenkbaar dat een andere kloostergemeenschap bereid zou zijn gevonden om zich te mengen in deze gespannen situatie of ook van het bisdom toelating zou hebben gekregen om naar Wachtebeke te komen. In 1886 zijn de Zusters dan wel naar het Gesticht gekomen om er namens de Commissie het innerlijk bestuur waar te nemen.

Wij bespreken achtereenvolgens het dagelijks bestuur en de leiding van de huishouding zonder de Zusters en vervolgens met de Zusters.

A. *De periode tot 1886*

De feitelijke leider van het Gesticht De Mey was aanvankelijk de persoonlijke gunsteling en gewezen dienstbode van de heer J.C. De Mey Benignus Parijs. Hij was aanvankelijk lid van de Commissie en tegelijkertijd ontvanger. In september 1865 had hij officieel ontslag moeten nemen als lid, om ontvanger te kunnen blijven (373). Zoals J.C. De Mey en zijn zuster Francisca Antonia De Mey in hun testament van 1844 hadden bepaald, werd hij de eerste directeur van het Gesticht De Mey (374). In geen enkel officieel document wordt hij aldus genoemd, maar daarop wijzen wel de algemene gang van zaken en vooral enkele aansprekingen in bewaard gebleven rekeningen van plaatselijke handelaars en leveranciers aan het Gesticht. Een rekening van 18 juli 1866 door P.A.D. Mattel , brouwer en likeurstoker te Wachtebeke, is gericht aan Mijnheer Parijs „Directeur van het Armgesticht”. Deze titel is achteraf door iemand doorstreept en vervangen door „voor het burgerlijk Godshuis” (375). Ook een ontvangstbewijs van 4 april 1867 van de persoon die als aannemer het Gesticht had gebouwd, en er later nog kolen leverde, Jan Van Assel, luidt: „Ontvangen van mijnheer Ben. Parijs Dierecteur van het Burgerlijk Godshuis te Wachtebeke...”. Dezelfde aannemer Jan Van Assel, schrijft ook nog in 1868 „Mijnheer Parijs Direkteur van het burgerlijk Godshuis te Wachtebeke...” (376). In een contract met een kostganger van 9 juli 1868, geschreven door burgemeester Van Waes is sprake van „den Baes”, waarmee hij naar alle waarschijnlijkheid Benignus Parijs bedoelde (377).

Na de dood van Benignus Parijs heeft burgemeester Desiré Fermont diens plaats ingenomen als feitelijke algemene leider van het Gesticht. In toenemende mate zien we hem sommen betalen voor zeer uiteenlopende zaken vanaf januari 1875. Ook nog in 1884 komen dergelijke betalingen voor door de burgemeester van het weekgeld voor de werkende kostgangers, gist, vis, mosterd, ringen en slachten van varkens, saladezaad, enz. (378). Het weekgeld werd door burgemeester Fermont voorgeschoten tot 31 januari 1886, vanaf februari 1886 schiet „J. Velghe, bestuurster” (= Moeder Engelberta) deze sommen voor (379).

Huishoudelijk bestuur tot 1886

Tot 1867 is er geen sprake in de documenten van een verantwoordelijke voor het huishouden. Mogelijks heeft de allereerste kostgangster Melanie Van de Calseyde, reeds in het Gesticht

vanaf 25 juni 1863, een en ander beredderd in het huishoudenn. Zij was geboren te Wachtebeke op 10 maart 1826 en opgenomen in het hospies van het klooster als „ziekeliĳk” van 23 december 1862 tot 24 juni 1863. De Weldadigheid betaalde zowel in het klooster als in het begin in het Gesticht 50 centiem en per dag, maar achteraf niets meer. Zij was blijkbaar genezen en vertrok uit Wachtebeke naar Gent, uitgeschreven op 31 maart 1868. Op 28 februari 1873 vroeg zij schrifteliĳk vanuit Gent aan het gemeentebestuur de nodige stukken om daar zo vlug mogelijk te kunnen huwen (380).

In de begroting van de Commssie voor 1868, opgesteld in de vergadering van 15 september 1867 is voor het eerst sprake van „huur van de meesteresse/ belooning van de Overste dezes gesticht voor 1867-1868 250 fr.”. Deze eerste „meesteresse” was een zekere weduwe Le Clercq, die op 21 november 1867 95 fr. ontving en op 1 augustus 1868 155 fr. (381).

Zij werd in 1869 opgevolgd door Eugenia De Schrooder, geboren te Knesselare op 1 januari 1836, voorheen dienstmeid bij Felix Barbiaux in Wachtebekedorp. Zij verhuisde naar Zaffelare op 6 november 1869. Op 24 juli 1869 had zij 144 fr. ontvangen als jaarloon (382).

De persoon, die het langst in dienst bleef als huishoudster van het Gesticht was Henrica Van den Bossche, vermeld van 1870 tot 1881. Zij was geboren te Zuiddorpe op 11 november 1811 en wellicht een kennis van de familie van burgemeester Van Waes, wiens vrouw eveneens van Zuiddorpe was. Zij kon niet schrijven (383). Zij was dienstmeid geweest te Sint-Niklaas bij zekere heer De Schepper en kwam naar Wachtebeke-Overslag op 10 december 1869 als dienstmeid bij Josephus Maeszele, meester-kleermaker. Volgens de jaarrekeningen van het Gesticht kreeg zij vanaf 1870 tot 1874 een jaarloon van 100 fr. en van 1875 tot 1881 120 fr. per jaar. Zij overleed in het Gesticht op 1 april 1884.

Van 1882 tot 25 januari 1886 kwam Josepha L'Ecluse in dienst. Voor 1882 ontving zij 120 fr., van 1883 tot 1885 144 fr. per jaar en voor de periode 1-25 januari 1886 nog 10 fr. (384). Dan eindigde het huishoudeliĳk bestuur zonder kloosterlingen.

B. De periode vanaf 1886

Op 25 januari 1886 kwamen zusters van de heilige Vincentius a Paulo van Wachtebeke naar het Gesticht De Mey om het huishoudeliĳk bestuur waar te nemen. Over het preciese hoe en waarom van deze beslissing werden tot nog toe geen documenten gevonden. Wij kunnen wel enkele gegronde veronderstellingen maken. Enerzijds was het aantal kostgangers van het burgerliĳk godshuis van Wachtebeke langzaam blijven stijgen tot 36 in 1885, wat voor één meid, Josepha L'Ecluse, allicht wel al te veel werd en moest er uitgekeken worden naar meer personeel.

Anderzijds was het politieke klimaat in Wachtebeke grondig gewijzigd na de dood van burgemeester Karel Van Waes in 1872. Pastoor B. Walraet, pastoor van Wachtebeke vanaf 1868, had zich veel voorzigtiger opgesteld dan zijn voorganger pastoor G.D. Van Rossen. Wachtebeke kreeg in 1872 een katholieke meerderheid met Desiré Fermont als burgemeester. Symbool van de verzoening was de spoedige bouw geweest van de nieuwe pastorie: na jarenlange discussies werd de nieuwe, thans nog bestaande, pastorie in een minimum van tijd gebouwd en betrokken in 1873.

Benignus Parijs, directeur van het Gesticht De Mey en nauwe medewerker van burgemeester Karel Van Waes was overleden in 1875 en als ontvanger van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen opgevolgd door Jan Van Laere, een uitgesproken kerks man. Van de oude „liberale” groep bleef uiteindelijk alleen nog Edouard Van Waesberghe, gemeentesecretaris. Deze was samen met B. Vermeiren, E. Van Bastelare en M. Verschraegen van de oude groep met een door de omstandigheden gegroeide anticlericale opstelling. Toen Verschraegen en Vermeiren verdwenen uit de Commissie rond 1875-1876, hield hij toch nog de touwtjes in handen als lid van de Commissie en tegelijkertijd als betaalde secretaris, wat als dusdanig onwettelijk was. Toen dan na 1882 ook Eduard Van Bastelare, de invloedrijke ontvanger van de Weldadigheid en voorzitter van de mutualiteit „De Vereenigde Werklieden” als lid uit de Commissie verdween en minstens van in 1885 werd opgevolgd door Petrus De Maere, stond E. Van Waesberghe in een minderheidspositie. Toch zou het pas na zijn dood zijn dat men over een nieuwe kapel begon. Tegenover de Zusters bleef de gemeentesecretaris zeer afstandelijk in zijn bewoordingen, zoals in de rekening van 1886: „Loon van de geestelijke dochters belast met het huiselijk bestuur/aan Dame Van Peene, Overste Klooster...” (385).

De schoolstrijd 1879-1884 zou de overgang naar een verkerkelijkt Wachtebeke versnellen. De tijd was duidelijk rijp om ook het Gesticht De Mey, een van de symbolen van een verwereldlijkte, „liberale” maatschappij onder de hoede van de Kerk te brengen en het dagelijks bestuur toe te vertrouwen aan kloosterlingen. De Zusters van Wachtebeke hadden ondertussen al hun sporen verdiend in het bestuur van burgerlijke godshuizen te Lochristi vanaf 1867, te Kalken vanaf 1872 en te Sint-Amansberg vanaf 1877. Vanaf 1886 zou in de Commissie ook een van de Wachtebeekse parochiepriesters zetelen.

a. De eerste kloostergemeenschap

De allereerste aankondiging van de zusters is te lezen in de begroting voor 1886 opgemaakt op 6 oktober 1885: „Loon van drie geestelijke dochters belast met het huishoudelijk bestuur en onderhoud der armen 450 (fr.). Deze som word gebruikt in vervanging eener dienstmeid, welke een vermeerdering van 306 francs veroorzaakt” (386).

Een kloostergemeenschap moet minstens uit drie personen bestaan. Het duurde tot 1 maart 1886 eer de eerste communiteit volledig was: moeder Engelberta, zuster Alcantara en zuster Martha (387). De eerste overste, moeder Engelberta, Velghe Justine, was geboren te Kruishoutem op 28 april 1847 en ingetreden in de Congregatie van Wachtebeke op 6 augustus 1872, waar zij geprofest werd op 21 november 1873. Zij was blijkbaar in die tijd tussen professie en aanstelling in het Gesticht in het plaatselijke klooster te Wachtebeke werkzaam geweest. Zij bleef overste van het Gesticht tot aan haar dood op 20 april 1916.

Zuster Alcantara, Vael Louise, die op 25 januari of op 1 maart 1886 arriveerde, was geboren te Sinaai op 16 februari 1828 en ingetreden in de Congregatie van Wachtebeke op 13 februari 1862, waar zij geprofest werd op 19 mei 1863. Zij had ondervinding opgedaan in verschillende huizen van de Congregatie te Zelzate, in Lochristi (waar zij een van de stichtende zusters was), te Kalken, waar zij eveneens tot de eerste communiteit behoorde en te Nokere. De derde zuster, zuster Martha, Mcirson Prudence, was geboren te Laarne-Beervelde op 8 november 1856 en ingetreden in de Congregatie van Wachtebeke op 23

januari 1883, waar zij geprofest werd op 19 juli 1884. Waarschijnlijk was het ook haar eerste post buiten het moederklooster van Wachtebeke (389).

De algemene overste van de Congregatie, moeder Augustine, zorgde zelf, op kosten van de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen voor de uitzet van de zusters: 3 ijzeren bedstoelen, zes wollen dekens, drie katoenen dekens, 22 ellen matrasgoed, 36 ellen katoen voor lakens, 24 ellen katoen „voor behangsels”, drie pluimen hoofdkussens, 3,5 ellen 'lila katoen”, 12 ellen grauw katoen, 6 ellen „rood gedoomd katoen” en nog wat keukengerief voor de totale som van 272,91 fr. (389).

Een uitdrukkelijk contract tussen de Congregatie van de Zusters van Wachtebeke enerzijds en de Commissie anderzijds bleef niet bewaard. Alles wijst erop dat dezelfde afspraken golden als in andere burgerlijke godshuizen. De zusters zorgden voor het huishouden en voor het onderhoud en de verzorging van de kostgangers op kosten van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen van Wachtebeke. De overste moest daarbij een kasboek bijhouden, waarin zij nauwkeurig haar eigen uitgaven noteerde. Op basis hiervan en van meegegeven bewijsstukken werden haar onkosten door de ontvanger vergoed. In vergelijking met b.v. het godshuis van Lochristi werden meer bestellingen en betalingen rechtstreeks met de ontvanger geregeld, wat vermoedelijk te maken heeft met het feit dat de zusters in een bestaande toestand terecht kwamen. De zusters kregen kost en inwoning gratis, maar niet hun kleren en kregen een wedde van 150 fr. per zuster en per jaar. Deze som werd door de ontvanger betaald aan de algemene overste van de Congregatie in het moederklooster. Al van bij de start was dit een uiterst lage som, die bovendien gelijk zou blijven tot en met 1919, in 1920 werd het 250 fr., in 1924 400 fr. Als we dit met andere wedden vergelijken, dan stellen we vast dat de zusters vele jaren lang uiterst goedkope werkkrachten zijn geweest die met weinigen dag en nacht ter beschikking moesten staan.

b. Verkerkelijking van het Gesticht

Daar het Gesticht al jarenlang geleid was geweest zonder zusters en een bepaalde gang van zaken al gevestigd was, gebeurden er uiteraard geen drastische wijzigingen bij de overname van het bestuur. De Commissie, de ontvanger, de secretaris, de boer en de kostgangers bleven voorlopig dezelfde. Toch vallen er al direct enkele details op. Er werd b.v. na de komst van de zusters om zo te zeggen geen brood meer gekocht. Er werd een nieuwe karn gekocht, verder ook grote hoeveelheden bonestaken en rijshout. Men kocht gezwingeld vlas aan en biezen. Dit alles wijst er o.i. op dat door de zorg van de zusters de eigen activiteiten en productie van tuin en boerderij werden opgedreven. Men bakte alle brood zelf, men maakte boter, men kweekte meer groenten, er werd meer gesponnen en meer gerepareerd.

Opvallender was het kloosterlijk en kerkelijker karakter dat het Gesticht zou krijgen.

Vooreerst al werd een kapel ingericht, terwijl die er vroeger niet was. In de bewijsstukken bij de rekeningen lezen we: F. Van de Calseyde krijgt 6,40 fr. in februari 1886 „voor het afbreken en plaetseren van een Autaer/21 uren/nagels en lijm”. Smid August Aerens levert eveneens in 1886 „4 stuikken ijzer vor de kapelle” voor 8,50 fr. en „4 hacken vor de kruisweg” voor 2,25 fr. Op 9 september 1887 levert Desiré Verstraeten een „kloksken”. Op 31 december 1888 levert E. De Caluwe 12 kerkstoelen voor 30 fr. In 1887 leverde smid

Het Gesticht De Mey, thans „Rustoord De Mey” in 1990

August Aerens voor 1,09 fr. „en nieuw tange vor patennosters te maeken” (390).

Deze „verkerkelijking” van het Gesticht zou zich nog verder zetten na de dood van Edouard Van Waesberghe, gemeentesecretaris, secretaris van de Commissie en tevens lid van de Commissie. Het is wellicht niet toevallig dat de eerste niet door Edouard Van Waesberghe verslagen vergadering van de Commissie ging over de uitbreiding van de gebouwen van het Gesticht met op de eerste plaats een nieuwe kapel en verder nog een washuis en dodenhuis, samen geraamd op 10.004,80 fr. (391). Na jaren te zijn meegesleept zijn deze plannen dan achteraf toch niet uitgevoerd door allerlei omstandigheden, zoals bezwaren vanuit het provinciebestuur en mogelijks ook ten gevolge van een plaatselijk conflict, waarop we verder terugkomen.

c. Het inwendig reglement

Op 10 augustus 1889 werd door de Commissie een reglement goedgekeurd voor de inwoners van het Gesticht De Mey. De tekst ervan geeft inhoudelijk en soms ook woordelijk weer, wat ook in andere gemeenten gold in door zusters bestuurde godshuizen (392). Omdat deze tekst sterk de mentaliteit van die tijd kenschetst, geven we hieronder de volledige tekst. Het origineel handschrift bevindt zich in de archieven van het O.C.M.W. van Wachtebeke. Opvallend zijn uiteraard de godsdienstige plichten, die in artikel I staan vermeld en opgelegd werden door de pastoor. De pastoor van Wachtebeke was toen tweemaal directeur van de zusters: enerzijds als algemene directeur van de Congregatie van Wachtebeke, anderzijds als plaatselijke geestelijke directeur van de kloostergemeenschap van het Gesticht. Wanneer later de pastoor van Wachtebeke niet altijd algemene directeur bleef van de Congregatie, bleef hij toch steeds de geestelijke directeur van de zusters van het Gesticht. Verder valt in de tekst van het reglement ook de sterke discipline op en de algehele bevoogding van de inwoners, die zelfs niet mochten lezen wat ze wilden.

Art. XI, i.v.m. het spuwen krijgt een toelichting vanuit een rekening van smid August Aerens, die in 1887 voor 0,50 fr. „het spekelbort vermaekt” heeft (393).

Reglement voor de inwoners van het Godshuis te Wachtebeke

Art. I

De inwoners van het Godshuis zullen stiptelijk hunne christelijke plichten onderhouden. Het godsdienstig Reglement is door den eerwerden heer Pastoor bepaald als volgt:

- a. Zij zullen alle dagen in gemeenzaamheid en met godvruchtigheid hun morgend en avondgebed en den Rozenkrans bidden.*
- b. Voor zooveel het mogelijk is alle dagen de H. Mis bijwonen.*
- c. Den zondagnamiddag de Vespers en andere goddelijke diensten bijwonen.*
- d. Ten minsten alle maanden tot de H.H. Sakramenten naderen.*
- e. Het oefenen van den H. Kruisweg word hen ten hoogste aanbevolen*

Art. II

Alwie in het Godshuis aangenomen is moet zich eerbiediglijk gedragen en zonder tegenspreken gehoorzamen aan de leden der Commissie en aan de Zusters. - Degenen die in de stallen en op de akkers werken moeten ook gehoorzamen aan den bestuurder van de boerderij.

Art. III

Degenen die kunnen werken moeten volgens hunne krachten en vermogen ten voordeele van het Gesticht eenig werk doen dat hun zal aangewezen worden, zij moeten met neerstigheid in hun opgelegde taak volbrengen.

Art. IV

Degene die door hunne neerstigheid zich zullen onderscheiden zullen een geldelijke of andere belooning ontvangen.

Art. V

Het is streng verboden de werktuigen uit te leenen als ook voorwerpen te gaan leenen buiten het Gesticht zonder toelating der Commissie.

Art. VI

Het is ook streng verboden in de schuur, stallen of aanhangende gebouwen te rooken.

Art. VII

Alle gemeenschap tusschen mans- en vrouwspersonen is streng verboden. Nooit mag men op elkanders koer nog in malkanders plaatsen gaan zonder toelating der Zusters.

Art. VIII

Niemand mag in de keuken, waschhuis, kelders of andere plaatsen gaan, indien hij er niets in te verrichten heeft.

Art. IX

De stilzwijgendheid moet onderhouden worden in de slaapzalen; men kleed en ontkleed zich met zedigheid en men verlaat 's nachts het bed niet zonder dringende noodzakelijkheid.

Art. X

Eenieder zorgt dat hij 's morgens de noodige kleedingstukken, enz. medebrengt voor geheel den dag.

Art. XI

Men wacht zich wel van op den vloer en de muren te spuwen, of andere vuiligheid te doen.

Art. XII

Het is verboden boeken, gazetten of liedekens te lezen, andere dan degene die door de Commissie of door de Zusters toegelaten zijn.

Art. XIII

Het is toegelaten uit te gaan des zondags en op de heiligdagen van na het noenmaal tot aan het avondmaal.

De Zusters zijn gemachtigd den gestelden tijd te verlengen of te verkorten. Andere uitgangen zijn niet toegelaten tenzij met toestemming der Zusters.

Art. XIV

Wanneer de toegang tot zekere huizen aanleiding geeft tot misbruiken, kan die toegang door de Commissie verboden worden.

Art. XV

De bezoekers zijn toegelaten des zondags en heiligdagen van na het noenmaal tot eene uur voor het avondmaal, den tijd der goddelijke diensten uitgezonderd; - en dit alleenlijk voor hen welke de Zusters zullen goed vinden den toegang te verleen.

Art XVI

Degenen die een bezoek ontvangen hebben daartoe alleenlijk de algemeene spreekplaats; de bedliggende personen zullen het bezoek aan hun bed mogen ontvangen.

Art. XVII

Wanneer de Zusters een bezoek ontvangen, hebben deze het vermogen de verschillende kamers en verdere onderhoorigheden te laten afzien.

Art. XVIII

De Zusters zullen aan degene die in het Gesticht aanveerd worden kennis geven van die aanveerding en waken dat de voorwerpen die zij in bezit hebben hen vergezellen.

Art. XIX

Worden ten strengste verboden: alle dronkenschap, - onzuivere klap, - twist, - godslastering, - zweeren, - kwaadspreken, - opstand of aanzetting tot opstand, - gevecht, - bedreigingen - onrechtvaardigheid.

Art. XX

De bedrevene onrechtvaardigheid moet zodra zij geweten is, aan een lid der Commissie bekend gemaakt worden; die daar nalatig aan blijft zal als medeplichtige gestraft worden.

Art. XXI

De overtredingen van het tegenwoordig Reglement zullen volgens de omstandigheden gestraft worden:

- a. door vermindering of aftrok van het speelgeld*
- b. door het verbod voor een of meer zondagen van uit te gaan.*
- c. de straf tafel of water en brood, voor eenen dag, gedurende een of twee maaltijden.*

Art. XXII

Die eenige klachten of aanvragen te doen heeft mag zich wenden tot de zusters, of tot een lid der Commissie, of tot de Commissie in de maandelijksche vergadering.

Art. XXIII

De Zusters worden door de Commissie aangesteld om te waken over de uitvoering van het tegenwoordig Reglement.

*Gezien en goedgekeurd,
Wachtebeke den 10 augusti 1889.*

*De Voorzitter,
(get.) J.B. Van Pottelberghe.*

*De leden der Commissie
(get.) Drs Jos Fermont, B. De Feyter
D. Vandenhende, P. De Maere" (394).*

In de verdere geschiedenis van het Gesticht was dit reglement blijkbaar de algemene regel. De spreekwoordelijke uitzonderingen bevestigden dit. Wij telden er met name zes, die in de notulen zijn vermeld. Dat dit reglement niet volledig werd nageleefd door alle kostgangers, kunnen we o.m. opmaken uit de uitsluiting op 6 juli 1895 van twee inwoners. Na beraad, heraanvraag en uitstel werd één ervan terug opgenomen op 7 december 1895.

Artikel XIV werd op 7 december 1895 gepreciseerd in die zin „Dat het speelgeld zal ontnomen worden aan de pensionnarissen welke zich begeven in herbergen waar nu of dan dansvergaderingen gehouden, of waar de geest van opstand tegen het Bestuur van het Godshuis aangepredikt wordt” (395).

Jan Van Loy werd op 5 januari 1895 door de Commissie om uitleg gevraagd omtrent de eventuele verkoop van onroerende goederen, die hem toebehoorden. Jan Van Loy opperde dat de opbrengst van deze verkoop moest dienen om oude schulden af te lossen. De Commissie van haar kant eiste dat deze som in haar handen zou betaald worden en dat de schuldeisers pas na onderzoek zouden worden betaald. Op 2 februari 1895 werd beslist dat het huis van Jan Van Loy desnoods ten dienste zou worden gesteld van behoeftigen van de gemeente. Een en ander had meteen de verhoudingen tussen Jan Van Loy en het bestuur van het Gesticht verslechterd. Dit alles vormt wellicht de achtergrond van de latere discussie. Op 6 juni 1896 werd Jan Van Loy voor de Commissie geroepen, die hem mededeelde dat hij uit het Gesticht zou verwijderd worden, indien hij nog weerstand bood tegen het reglement van het huis „en de bevelen hem door zijn oversten gegeven”. Blijkbaar had Jan Van Loy zich niet willen voegen, want drie maand later, op 5 september 1896, werd zijn verwijdering goedgekeurd „om reden van slecht gedrag en opstand tegen de overheid”. Maar Jan Van Loy kende op een of andere manier toch de weg om zich te verdedigen, vermoedelijk op basis van betwistingen rond het reglement of de kenbaarheid ervan. Reeds op 7 november 1896 werd hij op verzoek van de Minister van Justitie opnieuw aanvaard, op voorwaarde dat hij zich volkomen aan het reglement van het huis zou onderwerpen. Anderzijds meldt de Commissie eveneens dat het reglement van het Godshuis zal herzien worden en gedrukt. Doch de discussie met Jan Van Loy bleef voortduren. Reeds op 4 januari 1897 werd hij samen met Serafien Bogaert tot de orde geroepen. Serafien Bogaert werd nogmaals met verwijdering bedreigd op 5 juni 1897.

Moeder Engelberta had klachten geuit over de oneerbiedigheid van Livien Michiels, overgekomen uit de kolonie van Hoogstraten. Hij weigerde zich te schikken en wilde niet werken zonder ervoor betaald te worden. Hij wou liever terugkeren naar Hoogstraten. „Het bestuur laat hem toe zich terstond te verwijderen” besloot de Commissie op 5 augustus 1901.

Een laatste keer dat een verwijdering vermeld wordt in de notulen is op 3 januari 1910 omwille van dronkenschap, opstandigheid en ophitsing van werkmakkers. Een 52-jarige man, eertijds al vermaand en bedreigd met wegzending, wou van geen beternis weten en werd uit het Gesticht verwijderd.

Meestal onverbiddelijk was men tegenover de vraag tot heropname vanwege mensen, die vroeger het Gesticht hadden verlaten.

Deze enkele gevallen van moeilijkheden rond het reglement zeggen ons ook iets over de soms moeilijke positie van de kloosterzusters. Als vrouwen stonden zij tegenover soms (regelmatig) dronken mannen, die soms jonger waren dan zijzelf. Zij moesten instaan voor een ordevol en spaarzaam beleid. En dit tegenover mensen, die volgens een brief van de Commissie in 1895 „bijna het uitschot der gemeente zou mogen genoemd worden” (396).

d. Moeder Engelberta moet blijven!

De grote tevredenheid over het beleid van de zusters komt tot uiting in enkele documenten over een conflict tussen de Commissie en het algemeen bestuur van de Congregatie der Zusters van Wachtebeke.

De goede verstandhouding tussen moederklooster en Commissie was van die aard, dat in 1895 sprake was van het sturen van een vierde zuster (397). Zo ver kwam het echter voorlopig niet. Blijkbaar hadden de algemene directeur en de algemene overste beslist dat een andere overste moest komen in het Gesticht ter vervanging van moeder Engelberta. De redenen daartoe zijn ons onbekend. Misschien had men zuster Engelberta elders nodig, b.v. in de nieuwe stichting van een communautiteit van de Congregatie in Stekene? Het kan ook zijn dat men een globale herschikking op het oog had van de aanwezigheid van de Congregatie in Wachtebeke. Op dat ogenblik, in 1895, was de parochiale lagere meisjesschool nog gevestigd in het Dorp, in het klooster. De oorspronkelijke school voor jongens op de Molenhoek werd niet meer als school gebruikt na de heroprichting van de gemeentelijke jongensschool. De parochiale meisjesschool werd pas in 1896 geïnstalleerd in de gebouwen van de vroegere parochiale jongensschool. Het is een aanneembare veronderstelling dat de algemene oversten een grotere kloostergemeenschap wilden uitbouwen op de Molenhoek, met een andere overste. Deze kloostergemeenschap kon zowel het gemeentelijk godshuis als de nabijgelegen parochiale meisjesschool en eventueel zelfs de bewaarschool besturen. Zo'n regeling kende de Congregatie tot grote voldoening in Kalken, waar zusters van Wachtebeke zowel het gemeentelijk godshuis, de parochiale lagere school voor meisjes als de bewaarschool leidden. De toen nog in Wachtebeke bestaande plannen van de Commissie om in het Gesticht een grotere kapel te bouwen konden die mogelijkheid alleen maar aantrekkelijker maken.

Tegen de geplande vervanging van moeder Engelberta heeft de Commissie zich uitdrukkelijk en vrijmoedig verzet. Het is in de hierover bewaarde documenten dat met zeer veel lof gesproken wordt over de „onzeglijke verbeteringen” sedert de komst van de zusters in het godshuis en het is in die documenten dat uitvoerig de kwaliteiten van moeder Engelberta worden geschetst. In het verslag van de Commissievergadering van 3 augustus 1895 lezen we:

„Eindelijk drukt de Commissie eenparig het gevoelen harer verantwoordelijkheid uit tegenover de inwoners van het Godshuis en gansch de gemeente aangaande het bestuur van genoemd gesticht. Zij verklaart in geen deele haar gezag af te staan, noch aan den eerwaarden heer pastoor der parochie, noch aan de eerwaarde overste van het klooster, om eenige nieuwe bestuurster van het gesticht in vervanging van zuster Engelberta te benoemen. Van haren kant wil zij hoegenaamd geene inbreuk maken op het geestelijk gezag dezer twee genoemde overheden der zusters. Tot hiertoe hebben de beste betrekkingen geheerscht tusschen de geestelijke en burgerlijke overheden; sedert de komst der zusters in het Godshuis

1886.

AAN DE EERWAARDE

1911.

☀ Zuster ENGELBERTHA ☀

ter gelegenheid van haar

ZILVEREN JUBELFEEST

WACHTEBEKE 26 JANUARI 1911.

Waarom toch heerscht hier al dit leven?
 Waarom ziet men die vreugd zoo rein?
 Dien lieven lach op 't aanzicht zweven?
 Wat mag hier toch wel gaande zijn!

REFREIN

Welkom, welkom in ons kringen
 O blijde dag! Met hart en geest
 Wij juichen en wij zingen
 Wij juichen om het meest
 Op BERTHA's zilvren jubelfeest.

Die bloemenkransen die g'alom hier ziet
 Raadt gij daarvan de oorzaak niet?
 Komt, juicht met ons verheugd van geest
 't Is zusters zilvren jubelfeest.

Als teedre maagd wou zij verzaken
 Aan d'ijdele wereld en haar pracht
 En geld en goed en schijnvermaken
 Stiet zij van zich met moed en kracht.

't Is heden vijf en twintig jaren
 Dat zij vol moed en liefd' zich wijdt
 Aan 't welzijn van ontelbre scharen
 Aan 't oude volk dat zucht en lijdt.

Haar zorg gaat steeds naar 't lijdend hart
 Dat droevig kwijnt door leed en smart
 En zalvend gunt z' aan elk een blik
 Een woord dat hert en ziel verkwikt.

Wij gaan voor U aan Jesus vragen
 Dat Hij U spaar voor het gesticht
 Dat Hij U schenk' nog vele dagen
 Steeds toegewijd aan deugd en plicht.

De stem geheven, ja klinke blij
 Het dreunend lofgeschal op 't feestgetij
 Het klinke luid ons feestgezang.
 Hoera!!! ons BERTHA leve lang.

zijn onzeglijke verbeteringen door hen teweeg gebracht; het is wenschelijk dat die goede stand van zaken behouden blijve". (398).

Alhoewel aanwezig heeft voorzitter D. Van Den Hende dit verslag niet getekend; onderpastoor Benedict De Feyter en Th. Van Bastelaere waren afwezig op deze vergadering. Aldus tekenden alleen: burgemeester D.J. Fermont, P. De Maere en A. Bauwens.

In dezelfde zin spreekt ook een brief, die n.a.v. deze vergadering werd opgesteld en waarvan een afschrift wordt bewaard in het gemeentearchief van Wachtebeke:

„

Wachtebeke den 5 Augustus 1895

Bestuur van het Godshuis

Eerwaarde Moeder Overste,

Doordrongen van het gevoelen onzer verantwoordelijkheid tegenover de bevolking van ons Godshuis, en de gansche gemeente, hebben wij de eer Ued. te verzoeken zuster Engelberta te behouden in hare betrekkingen in het Gesticht.

Sedert de komst der zusters zijn, tot voldoening der Besturende Commissie, onzeglijke verbeteringen tot stand gebracht. Iedereen heeft die gelukkige veranderingen kunnen bestatigen. Bewijst zulks niet dat zuster Engelberta, de bestuurster door ons erkend, in voornoemd huis waarlijk op hare plaats is? dat zij eene gepaste gematigheid met een doeltreffende strengheid weet te vereenigen om onder de bevolking van het Godshuis - die bijna het uitschot der gemeente zou mogen genoemd worden - orde, regeltucht en godsdienstigheid te doen heerschen? in één woord dat zij de groote hoedanigheden bezit, zonder welke een bestuurster van geener waarde is?

Het spreekt vanzelf dat wij geene hoegenaamde inbreuk willen maken op uw geestelijk gezag van kloosteroverste, noch op dat van den eerwaarden heer Pastoor, geestelijken bestuurder.

Maar Gij zult ook begrijpen dat wij geenen vrede kunnen hebben met eenige schikking die de Besturende Commissie in haar gezag zou krenken zonder hare verantwoordelijkheid te verminderen.

Aan Ued. de godsdienstige zaken, en aan ons het bestier van de stoffelijke belangen.

Wij beschouwen de goede verstandhouding tusschen de geestelijke en burgerlijke overheid als de waarborg der algemene welvaart. Gij zult het met ons wenschelijk vinden dat de tegenwoordige staat van zaken behouden blijve.

Aanvaard de uitdrukking van onzen dank voor de medewerking ons tot heden verleend, en reken op de voorduring onzer gevoelens van hoogachting

Namens de Besturende Commissie,

De secretaris,

A. Bauwens

De Burgemeester

(Get.) Dré. Jos Fermont" (399)

De algemene oversten, moeder Augustine en pastoor Bruno Dhont, hebben toegegeven. Moeder Engelberta bleef overste van het Gesticht. In 1911 werd zij luisterrijk gevierd.

Doch voorlopig was de verhouding tussen Gesticht en Commissie enerzijds en de Congregatie van Wachtebeke anderzijds weer wat verkild. De vierde zuster, waarvan sprake was geweest, kwam er voorlopig niet en de communautiteit van het Gesticht bleef naar verhouding uiterst klein. Ter vergelijking: in Lochristi in het Burgerlijk Godshuis Ghesquière (het huidige O.C.M.W.-rustoord) waren in 1898 al negen zusters van Wachtebeke werkzaam voor 69 kostgangers, dus bijna één zuster voor 8 kostgangers (400). In Wachtebeke daarentegen bleef tot in 1909 het aantal zusters beperkt tot drie. Nochtans waren er in 1901 al 52 kostgangers, derhalve was er slechts één zuster voor ongeveer 17 kostgangers. Pas in 1909 kwam een vierde zuster naar het Gesticht De Mey.

§ 5. De kostgangers van het Gesticht De Mey.

A. Aantal

Het Gesticht De Mey opende volledig in 1886. Tot einde 1865 waren nog zeven behoeftigen op kosten van de Wachtebeekse Weldadigheid in het hospies van het klooster. Op 1 januari 1866 kwamen vijf van deze zeven laatsten over naar het Gesticht bij de reeds aanwezige zes kostgangers. Voortaan en dit tot in 1910 zou het Burcel van Weldadigheid van Wachtebeke geen enkel verblijf meer bekostigen in het klooster.

In 1866 groeide het aantal kostgangers reeds tot 23 en zou blijven stijgen tot 56 in 1895. Wij geven in tabel XXIV een overzicht van het aantal kostgangers tot 1903, opgemaakt door Alfons Bauwens, die over bronnen beschikte, die niet terug te vinden waren. Het zijn benaderende cijfers. Alfons Bauwens geeft b.v. 25 op voor 1867, terwijl de eerste lijst van het bevolkingsregister van dat jaar 28 namen geeft van opgenomenen.

Deze eerste lijst in het bevolkingsregister van 28 opgenomenen spreekt van 4 kinderen en 24 volwassenen. De vier kinderen, waarvan drie uit een zelfde gezin, waren vier meisjes tussen 2 en 13 jaar. De 24 volwassenen waren 9 vrouwen en 15 mannen. Veruit de meesten waren geboortig van Wachtebeke: 23 op de 28 en verder twee van Evergem, twee van Sint-Kruis-Winkel en één van Moerbeke, maar zij woonden wellicht al op Wachtebeke vóór ze naar het Gesticht kwamen. De aanvullingen van het bevolkingsregister tot 1880 zijn onvolledig. Zij geven slechts 8 namen van zes mannen en twee vrouwen, weer meestal geboortig van Wachtebeke (5), en verder van Sint-Kruis-Winkel (1), Desteldonk (1) en Tielt (1). Zij kwamen uit Wachtebeke (2), Eksaarde (2), Sint-Jansstec (1), Overslag-Zeeland (1), Groot-Bijgaarden (1) en Sint-Jans-Molenbeek (1). Zijn onder meer niet vermeld in de bevolkingsregisters: de zes kinderen uit twee gezinnen (2 en 4), die vermeld worden in de rekeningen van (1872), 1873 en 1874. Drie van deze kinderen worden ook nog vermeld in de rekeningen van 1875 en 1876.

Een opvallend „kostganger” volgens de bevolkingsregisters was tussen 1867 en 1870 dokter Alphonsius Weewauters (° Tielt 1840) ingekomen uit Sint-Jans-Molenbeek op 4.1.1867 en naar Wilrijk vertrokken op 13.4.1870.

Het aantal minderjarigen bleef beperkt. Zoals reeds ter sprake kwam, werden kinderen door de Weldadigheid van Wachtebeke nog verder uitbesteed bij particulieren. Blijkbaar namen slechts op in noodsituaties, zoals nog bleek uit een brief van 9 september 1920:

TABEL XXIV

Aantal kostgangers in Gesticht De Mey (1863-1903) naar een statistiek door gemeentesecretaris A. Bauwens op basis van verloren gegane bronnen

1863	1	1884	31
1864	4	1885	36
1865	6	1886	41
1866	23	1887	43
1867	25	1888	46
1868	26	1889	46
1869	30	1890	48
1870	29	1891	48
1871	33	1892	50
1872	30	1893	53
1873	33	1894	?
1874	34	1895	56
1875	29	1896	46
1876	32	1897	45
1877	33	1898	42
1878	28	1899	46
1879	29	1900	51
1880	26	1901	52
1881	25	1902	49
1882	29	1903	44
1883	28		

Volgens de bevolkingsregisters waren er in

1900	19 vrouwen	32 mannen
1911	11 vrouwen	27 mannen
1921	20 vrouwen	24 mannen

totaal: 51 kostgangers,
totaal: 38 kostgangers,
totaal: 44 kostgangers.

De onderschrijvende Lid der Commissie
Van het Koninklyk Godshuis de Meij
te Waas, Alhier, bekennen door deze ont-
fangen te hebben Van L. Knus de Moning,
Kustend Landbouwer alhier, de Somme Van
Duy Duyzent frans; Voor Welke Som, hy, het
Voorgenomde Godshuis Verbinder, Voorge-
melde de Moning hyz leken gesceuwde
onderhoud te verschaffen, Volgens de ge-
woonte Van het Gesticht, tusschen den
Baed, Meesters en andere personen. Welke
hy aldour op telke Voorwaarden tander
bekenden: hem eene Maamer en Bedding te
besorgen, dog des noods door andere per-
soonen besorgen: het Waaslyken hyz som-
dient en andere Melyning hebben en ver-
der de welke, dog geandert en byz Bedding
en het telygen, Naer Nu, hy tyz Verbinder,
natylyk goed doerker en Meeste, te telygen.

Verdient is en telyken de Commissie en
Voornaemden de Moning, Overeenkomme,
dat alle Voorwerpen, Meubel, Slapting, Alen-
ding ondelyklyk alle Voorwerpen die hy met
hyz o, verlyden en tyz betrekken tyz, ten
Hoordel Van het gesticht tullen blyken, ont-
geldend, nyghant, Geld en papieren, Geld,
Verbulwende, dat hy gedurende tyz Verblyf
en het gesticht, het gesceuwde tyz Verblyf
Wylt Zulmagen Verpleet Worden.

Gedruen en Dunde diesen Augusten July 1868
a d t e n d e t t e g

De Lid der Commissie, *Moning*
H. Verschragen *J. Van der*
Ed. Jan Bastelaere *J. De Wit*
Buurmeester

secretaris A. Bauwens maant erin een man aan om zijn wettelijk dochtertje te komen halen uit het Gesticht, dat daar samen met zijn opgenomen vrouw was binnengebracht. De secretaris schrijft daarbij: „Het Gesticht is enkel ingericht voor het onderhoud van behoeftige ouderlingen, en geenszins van kinderen”.

De vroegere beroepen van de betrokkenen zijn niet of nauwelijks opgegeven. Een nauwkeurige maar voorlopig te tijdrovende analyse van voorafgaande bevolkingsregisters zou meer inlichtingen kunnen geven. De inlichtingen waarover we beschikken geven ons minstens tot de eerste wereldoorlog het beeld van een arme tot behoeftige bevolking: arbeiders en kleine boeren zonder bezit. Dit bleek reeds bij de bespreking van de inkomsten van het Gesticht. Dit heeft uiteraard te maken met de reeds besproken verhouding met het hospices van het klooster. Toen de behoeftigen van Wachtebeke er werden weggetrokken, bleef deze instelling voortbestaan als „rustoord”. Daar konden de kapitaalkrachtiger mensen terecht. Bovendien startte het Gesticht De Mey met een minimale, te geringe personeelsbezetting: slechts: één „meesteres”, een boer, een knecht en een bejaarde directeur. Toen de zusters kwamen in 1886 bleef hun aantal minimaal, eerst drie, vanaf 1909 vier, zodat er onvoldoende personeel was om voor meer eisende renteniers en renteniersters te zorgen. Bovendien ontbrak blijkbaar de politieke wil om van het Gesticht De Mey iets te maken voor beter gesitueerden.

De rijkste persoon, die we konden terugvinden was Livinus De Coninck, die 3.000 fr. kon storten in 1868, maar blijkbaar geen onroerende goederen bezat (401). Om als rentenier te kunnen een pension betalen moest men in die tijd twee tot drie hectaren goede landbouwgrond bezitten, waarvan de waarde minstens 10.000 fr. kon bedragen.

B. Een armgesticht

Oude benamingen voor „t Gesticht” of „t hospices” waren in Wachtebeke ook het meer officiële „godshuis” en „t armgesticht” (402). Dat deze laatste benaming ook iets zei van de kostgangers, komt tot uiting in de besprekingen van de Commissie van de kandidaten voor het Gesticht. Keer op keer bleek het te gaan om de laagste sociale klasse. Sporen van deze besprekingen vinden we in de verslagen van de vergaderingen vanaf 1894. Behoeftigheid was, naast de zorgbehoevende levensomstandigheden, bijna een voorwaarde om opgenomen te kunnen worden: „de heer Burgemeester, die voornemens is zich naar de woning van voornoemde persoon te begeven, zal oordelen of er noodzakelijkheid bestaat om de opneming in het godshuis toe te staan; dat volgens noodzakelijkheid de opneming wel of niet zal gebeuren” (403). En o.m. over dezelfde situatie zegt men: „... die in het verborgen hunne goederen vervreemd of willen verhuren hebben, zullen niet eer aangenomen worden dan er klaarder blijken van noodwendigheid gegeven zijn” (404). Andere aanduidingen van de gestelde voorwaarden: „Petrus Misseghers, zoon van Henri, wordt om reden van ziekelijkheid, voorlopig toegelaten om in het Gesticht in te wonen” (405). „Pieter Joannes Swartelé, geboren te Wachtebeke den 12 April 1830, weduwaar van Maria Theresia Seyssens, wordt om reden van behoeftigheid en ouderdom in het Gesticht aanvaard” (406); „de aanvaarding van Angelus Hubertus Strobbe, behoeftigen ouderling wordt goedgekeurd” (407); ook nog in een bespreking van 2 februari 1920 „... in aanmerking van hunnen behoeftigen toestand” (408).

Wie wel over enig goed beschikte moest dit afstaan, tenzij anders was bedongen. Enkele voorbeelden: „1. Antoon 2. Serafien 3. Nathalia Leroux, die de begeerte uitgedrukt hebben om in het Godshuis aanvaard te worden, zullen opgenomen worden, nadat zij huis en meubelen verkocht hebben” (409); „... dat Emmanuel De Blicck, mits storting eener som gelds van 600 à 800 franken zal aanvaard worden” (410).

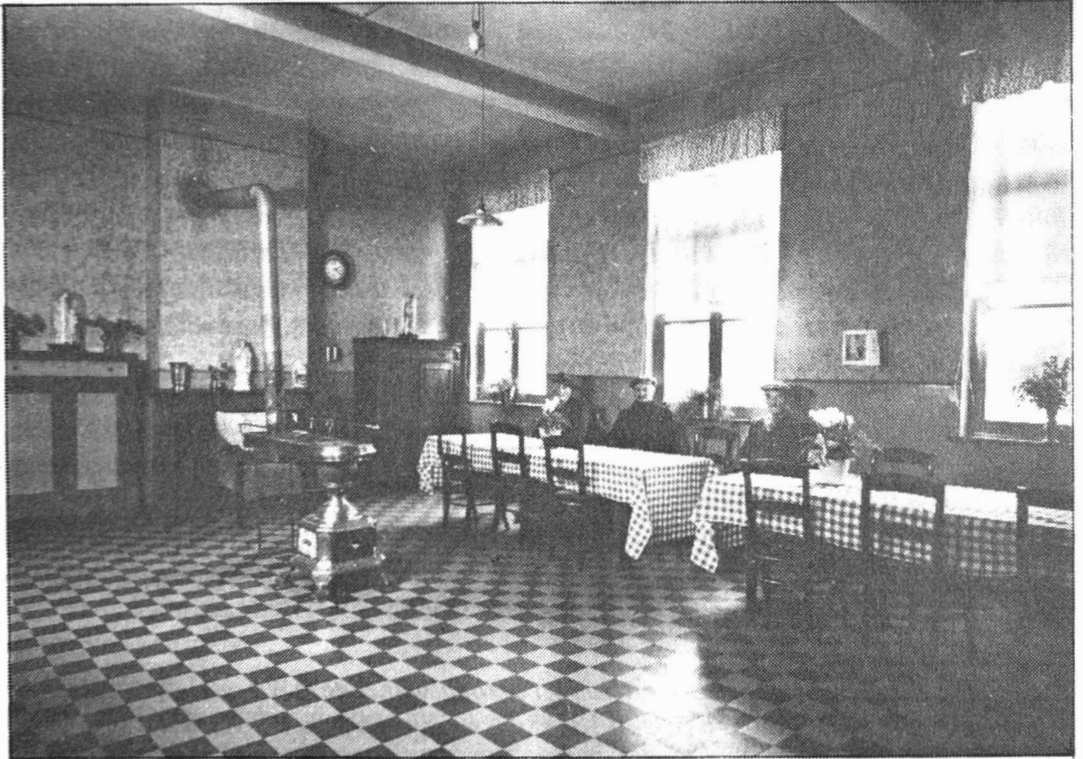
Er werd nauwkeurig op toegezien dat de kostgangers geen persoonlijk bezit verborgen hielden voor de Commissie. B.v. na de dood van P.L.S. op 9 augustus 1894 kwam men te weten dat hij ongeveer 400 fr. had uitgezet tegen intrest bij Leo Persijn. Dit geld werd door de Commissie opgeëist, aangezien de betrokkene „... van October 1890 tot zijn overlijden slechts onderhouden is gebleven door behulp van bedriegerij en van verduiking zijner geldmiddelen” (411). Kostganger Jan Van Loy kwam reeds ter sprake i.v.m. het reglement: hij wou zijn huis verkopen, zogezegd om met de koopsom oude schulden te betalen. De Commissie liet dit niet doorgaan (412). In 1895 zou iemand opgenomen worden „op voorwaarde dat hij aan de Commissie voldoening geve nopens de geldmiddelen die hij bezit, of dat hij zijn behoefte toone...” (413).

Een kleine groep kostgangers stortte bij de opname een geldsom, waarvoor zij levenslang werden onderhouden. Hierbij werd een contract opgemaakt, waarbij de verplichtingen van beide partijen werden gestipuleerd. In dergelijke contracten werd bepaald wat gebeuren zou bij het eventuele verlaten van het Gesticht, wie de eventueel nagelaten bezittingen erfde, wie instond voor het onderhoud en het herstel van de kleren, voor de dokterskosten, de begrafeniskosten. Enkele van deze contracten kwamen reeds ter sprake bij de bespreking van de boer van het Gesticht. De contracten verschilden niet veel in hun voorwaarden: de mogelijkheden van het Gesticht waren beperkt. Men beschikte b.v. slechts over enkele individuele kamers. Toch stellen we, voor zover er getuigenissen resten, een zekere individualisering van de contracten vast, afhankelijk van de financiële en lichamelijke toestand van de kandidaten en de appreciatie daarvan vanwege de Commissie. Vanaf 1920 werd bij de contracten ook het eventuele pensioen betrokken.

De teksten van enkele contracten bleven bewaard. Het oudste is dit van de reeds vermelde Livinus De Coninck, opgemaakt op 9 juli 1868, in het handschrift van burgemeester Van Waes, bewaard op een los blad tussen de rekeningen en ondertekend door gans de Commissie, door de burgemeester en door Livinus De Coninck zelf:

„De ondergeteekende Leden der Commissie van het Burgerlijk Godshuys De Mey te Wachtebeke, bekennen door deze ontfangen te hebben van Livinus de Koning Rustend Landbouwer alhier, de Somme van Drij duizend francs; voor welke som zij, het Voorgenomde Godshuys verbinden, voorgesonden de Koning zijn leven geduerende onderhoud te verschaffen, volgens de gewoonte van het gesticht, benevens den Baes, Meeterres en andere personen welke zig aldaer op zelve voorwaerden zouden bevinden; hem een kamer en bedding te bezorgen, dog desnoods door andere personen beslapen; het wasschen zijner hemens en andere kleynigheden en herstelling derzelve, dog geensins in zijne kleeding in het algemeyn, waervoor, hij zig verbind, na zijn goeddunken en koste, te zorgen.

Verders is ertusschen de Commissie en voornoemden de Koning overeengekomen, dat alle voorwerpen, meubel, slaping, kleeding eyndelijk alle voorwerpen die met zijn overlijden in zijn bezit zouden zijn, ten voordeele van het gesticht zullen blijven, uytegezondert, no&stans

Een woonkamer uit het Gesticht De Mey, gefotografeerd rond 1952

geld en papieren geld verbeeldende, dat hij gedurende zijn verblijf in het gesticht tot geen hoegenaamd werk zal mogen verplicht worden.

Gedaan in Double dezen negensten July 1800 acht en zestig De Leden der Commissie. (get.) M. Verschraegen, Fr. Maeszele, C. Van Waes, Ed. Van Bastelaere, E. Van Waesbergh, B. Vermeiren” (414).

Het laatste genoteerde verslag van een Commissievergadering handelt over de aanneming van Livinus Van Megroot, 3 mei 1920:

„De Commissie

Aangezien Livinus Van Megroot, zonder beroep, weduwnaar van Emma Marie Van Assel, geboren te Wachtebeke, den 17 November 1852, wonende te Wachtebeke, Langelede 84, vraagt om in het Gesticht opgenomen te worden, mits betaling van eene som van 1500 frank;

Besluit:

1° Voornoemde Livinus Van Megroot wordt voorlopig als inwoner van het Godshuis aanvaard. Een proeftijd van eene maand zal over zijne bepaalde aanvaarding beslissen.

2° Hij is gehouden in handen van den ontvanger onmiddellijk eene som van 1 500 frank te betalen. Verlaat hij het Gesticht gedurende zijnen proeftijd, dan zal de gezegde som hem teruggeven worden met aftrok van 1,75 frank per dag genoten onderhoud.

3° Bij bepaalde aanvaarding is die som in haar geheel door het Godshuis aangeworven.

4° Hij is gehouden tot de gewone tafel en de gewone slaapplaats. Bovendien moet hij zich schikken naar de gewoonten der andere inwoners.

5° Bij gebeurlijk overlijden, zullen al de meubels kleederen en benodigheden doorhem voor zijn persoonlijk gebruik, medegebracht, van rechtswege in eigendom aan het Godshuis behooren” . (415).

Slechts één kostkoper vinden we vermeld in de archieven: een persoon, die persoonlijk een bedrag betaalt per tijdseenheid voor zijn onderhoud. In de verslagen van de vergadering van de Commissie van 5 maart 1917 lezen we:

„De Commissie,

Gehoord Joannes Baptiste Du Carmon, zonder beroep, wonende te Wachtebeke, Molenhoek 12, geboren te Wachtebeke, den 23 Juli 1833, die vraagt om in het Godshuis aangenomen en er levendurend onderhouden te worden;

Besluit:

Voornoemde Joannes Baptiste Du Carmon zal voorloopig in het Gesticht aanvaard worden op de volgende voorwaarden:

a) Hij zal, elke maand, 1,25 fr. per dag onderhoud betalen aan den ontvanger.

b) Hij moet zich vergenoegen met de gewone tafel en slaapplaats.

c) De kosten van begrafenis en lijkdienst blijven ten laste zijner erfgenamen.

d) Al de roerende voorwerpen, door hem in het Godshuis gebracht, behooren, na zijn overlijden aan het Gesticht.

e) Hij heeft, evenals de overige inwoners, recht op kosteloze geneeskundige behandeling en geneesmiddelen.

(get.) A. Bauwens” (416).

C. Werken naar vermogen

Artikels 3 en 4 van het reglement van 1889 formuleerden uitdrukkelijk de werkplicht van de kostgangers, zoals die al voordien gebruikelijk was in het Gesticht: „Degenen die kunnen werken moeten volgens hunne krachten en vermogen ten voordeele van het Gesticht eenig werk doen dat hun zal aangewezen worden, zij moeten met neerstigheid de hun opgelegde taak volbrengen. (...) Degene die door hunne neerstigheid zich zullen onderscheiden zullen een geldelijke of andere belooning ontvangen”.

Er was heel wat werk te doen. Er was nauwelijks personeel: alleen de „meesteresse” tot 1886, van danaf drie zusters en van af 1909 vier zusters en daarnaast de boer-kostganger en een knecht-kostganger. Alle gewone werk in de instelling werd met de kostgangers verricht: in de schoonmaak en in de wasserij, in de keuken en bakkerij, in de groententuin en op de boerderij, op de akkers en in de meersen. Eens de instelling volop draaide werd nog uitzonderlijk hulp van buitenstaanders gevraagd in de ploeg-, hooi- en oogsttijd. De kostgangers stonden zo ook in voor dorsen, zwingelen, boter maken, hout hakken, spinnen, enz. Wat men zelf kon herstellen aan kleren, gebruiksvoorwerpen en meubelen, gebeurde door de inwonenden zelf. In beperkte mate werd ook werk verricht voor derden, o.a. ploegen met de os. Deze arbeid werd dan betaald ten voordele van het Gesticht, zoals bij de inkomsten reeds ter sprake kwam.

Ter aanmoediging van hun werk op de boerderij kregen de mannen een „weekgeld”, hen uitbetaald door directeur Parijs, later burgemeester Fermont en vanaf de komst van de zusters door moeder overste. Daar alleen globale cijfers bekend zijn weten we niet precies hoeveel men per persoon kreeg. B.v. in juli 1875 kregen de landwerkers samen 2,5 fr. per week, einde juli en in augustus 3,30 fr. per week uit de handen van de burgemeester. Ter gelegenheid van de oogst werd het een dubbel weekgeld of 6,60 fr. (417). Voor de periode 1 februari - 4 april 1886 betaalde moeder Engelberta 22,60 fr. of ongeveer 3,30 fr. per week. Ook met de jaarmarkt kreeg men dubbel weekgeld (418). Wellicht waren ook tabak en bier vormen van beloning.

Betaling van een weekgeld voor vrouwen vonden we maar één keer vermeld in 1875. Mogelijks werden de vrouwen beloond met „snuif (tabakspoeder), waarvan soms per jaar grote hoeveelheden werden gekocht, b.v. in 1875: 15 kg., in 1884: 8,5 kg., in 1886: 5 kg., in 1889: 8,5 kg., in 1898 nog slechts 1,5 kg. (419).

D. Het godshuis zorgde voor alles

De behoeftige kostgangers, die veruit de meerderheid vormden, werden in alles voorzien door het Gesticht: voeding, kledij, slaapgelegenheid, verwarming, licht, enz. Tot zelfs de „offercenten”, d.i. het geld voor de offergang in een kerkdienst, en het stoelgeld in de kerk werden betaald door de instelling. B.v. op 26 mei 1867 schoot de boer Vital De Neve 0,16 fr. voor „voor offergeld begraffenisse vrouw Eetvelde” (420). In februari 1875 schoot burgemeester Fermont 1,30 fr. voor „voor offergeld bij drij begrafenissen” (421). Minstens vanaf 1875 was er een afspraak met de kerkfabriek voor het stoelgeld: per jaar betaalde het Gesticht 23 fr. voor het stoelgeld van alle kostgangers (422).

Voeding was de belangrijkste uitgavenpost. Zie tabel XXV. Het totale voedselpakket is niet

meer te controleren, daar veel uit eigen productie kwam, zoals aardappelen, karnemelk en zes geslachte varkens per jaar. In de honderden bewaarde rekeningen voor voedsel valt het op hoe weinig rundsvlees er werd gekocht. Tot 1885 werd regelmatig brood gekocht, nadien bakte men uitsluitend zelf. Per maand werd ongeveer een halve ton bier verbruikt. B.v. in 1894 kocht men vijf halve tonnen bier bij brouwer August Van Pottelberghe, vijf halve tonnen oud bier bij brouwer Leo Van Bastelaere-Mattel  en een halve ton oud bier (en 32 liter azijn) bij brouwer Jos. Van Pottelberghe. Uit de groententuin haalde men o.m. veel savooikolen, bonen en erwten.

Brandstof was een zeer belangrijke uitgavenpost, die in verhouding bleef stijgen tegenover de andere uitgaven. Aanvankelijk werd nogal wat hout gekocht, mogelijks vooral voor het koken van het varkenseten. In 1868 werden 1639 bundels sparresnoei en canadabrandhout gekocht (423). Maar er werden vooral kolen gekocht. Voor datzelfde jaar 1868 vonden we rekeningen voor 10.100 kg. kolen, voor 1875 voor 15.500 kg. Vanaf 1886 werd een grote hoeveelheid kolen rechtstreeks in de mijnen gekocht in Wallonië, aangevoerd per trein langs het station van Wachtebeke. Ondertussen bleef men, naast de eigen houtvoorziening langs de landerijen, ook hout kopen, nu mogelijks ook meer voor het stoken van de broodoven. Zo kocht men op de openbare houtverkopen („vendities”), die de notarissen in de streek hielden ten voordele van de grondeigenaars (424).

In de rekeningen voor kledij vielen ons de grote hoeveelheden klompen op. B.v. in de loop van 1902 leverde klompenmaker August De Waele 27 paar klompen en Leo De Mol 29 (425). Ook grote hoeveelheden stof werden gekocht, die men blijkbaar zelf verwerkte.

Minstens vanaf 1874 was er een afspraak met barbier Louis Van de Calseyde, die voor 25 fr. per jaar instond voor baardscheren en haarsnijden, berekend op 14 mannen aan 1,82 fr. In 1895 vinden we als barbier Eduard Roets vermeld, een gebuur van het godshuis die 25 fr. rekende per half jaar voor een ondertussen sterk gestegen bevolking. Voor de vrouwen was er uiteraard nog geen kapster voorzien.

De grote hoeveelheden gekocht haverkaf doen vermoeden dat de mensen op kafzakken sliepen. B.v. op 3 januari 1876 betaalde men 12 fr. aan E. Van Bastelaere voor levering van acht zakken haverkaf en 11 fr. aan Petrus Ysebaert voor elf zakken haverkaf (426).

De doodskisten en overige begrafeniskosten vielen ten laste van het Gesticht. Na 1890 werden de kosten meer en meer betaald met fondsen van de overledene zelf of van hun familieleden.

Vanaf 1882 werd een dokter aangesteld voor de geneeskundige verzorging van de zieken. De eerste dokter was dokter F. Plasschaert, die daarvoor een wedde kreeg van 200 fr. per jaar. Na hem kwam dokter Stanislas Dutordoir. Vanaf 1898 kwam de aanstelling van een tweede dokter ter sprake, om de zieken de keuze te laten, doch pas in 1901 volgde een regeling, waarbij dokter Dutordoir en dokter De Coninck elk 100 fr. kregen per jaar (427). Dr. De Coninck kwam echter niet opdagen, wanneer hij werd gevraagd voor zieken in het Gesticht. Na klachten hierover door moeder Engelberta werd beslist vanaf 1 april 1913 de wedde te verdelen in evenredigheid van het aantal bezoeken. De opgeroepen geneesheer zou worden

Het Burgerlijk Godshuis Tebt aan Leo De ekkel.
klompmaker te Wachtstede over levering van het volgende
1903

Januari	10	Een paar kloofen	2 40
Maart	8	Een " "	1 50
April	17	Een " "	1 60
Mai	14	Een " "	1 30
October	3	Een " "	1 50
"	16	Een " "	1 50
December	31	Een " "	0 90
"	31	Een " "	0 96
Januari	2	Een " "	1 50
Totaal fis			13 76

G. De. ekkel
Voldaan, 8 Januari 1903

Het Burgerlijk Godshuis van Wachtstede, Tebt
aan chug. De Waal, klompmaker te Wachtstede
over levering van hetgeen volgt:

1903			
Januari	10	Een paar kloofen	0 84
"	10	" " "	0 90
"	13	" " "	1 00
"	17	" " "	0 94
"	31	" " "	0 80
"	31	Een paar " "	0 10
Februari	21	Een paar kloofen	0 94
April	11	" " "	0 94
Mai	9	Een " "	1 88
"	30	Een " "	1 30
Augusti	14	" " "	0 90
September	4	" " "	0 90
"	11	" " "	1 10
October	18	" " "	1 36
"	23	Een " "	2 60
"	24	Een " "	0 90
"	31	Een " "	3 54
November	7	Een " "	4 24
November	14	Een paar kloofen	1 04
"	28	" " "	1 84
Totaal fis			29 12

Voldaan, 7 Januari 1904
chug. De Waal

het burgerlijk Godshuis schuldig
aan Derde Geloof over levering
van kloofen

Augustij	8	1 paar mees kl	1 10
"	14	1 paar m kl	1 10
"	21	2 paar w kl	1 60
October	20	1 paar m kl	1 10
"	28	1 paar m kl	1 10
November	1	1 paar m kl	1 15
"	1	1 paar m kl	1 10
"	1	1 paar m kl	1 5
"	10	1 paar m kl	1 10
December	14	1 paar m kl	1 18
Totaal			17 48

Voldaan een 8 Januari
1904
Derde Geloof

Het Gesticht De Mey kocht grote hoeveelheden klompen
bij de plaatselijke klompenmakers...

TABEL XXV

**Samenvattend overzicht van de gewone uitgaven van de Commissie
der Burgerlijke Godshuizen 1867-1925**

	1867	1877	1887	1897	1907	1917	1925
Levensmiddelen huishouden	596,59	1.510,49	1.443,77	1.793,25	3.300,-	2.500,-	8.000,-
Brandstoffen	399,90	523,18	399,93	399,49		1.000,-	4.500,-
Kleding en slaping	745,77	99,42	492,34	295,05		400,-	525,-
Medecijnen en breukbanden	-	-	-			25,-	50,-
Begraafkosten	60,11	- (17)	34,-	22,54		100,-	150,-
Diversen- Stoel- en snuifgeld	-	95,14	46,60	58,63	50,-	-	-
Meubelen en keukengerief	140,94	-	-	49,96	50,-	100,-	100,-
Grondbeslating	48,36	35,64	42,68	42,68	50,-	55,-	500,-
Onderhoud van gebouwen/verzekering	337,46	19,-	467,40	284,36	500,-	400,-	5.000,-
Boerderij (aankoop van vee, veevoeder, meststoffen, landpachten, aankoop van vruchten te velde, onderhoud gebouwen en landerijen enz.)	1.692,08	1.204,18	1.198,44	1.672,35	3.200,-	3.000,-	16.000,-
Jaarwedde geneesheer	-	-	200,-	200,-	200,-	200,-	400,-
Kastelein/ meesteres/ .zusters	300,-	-	-	-		-	-
	-	120	-	-		-	-
	-	-	450,-	450,-	450,-	600,-	1.600,-
Ontvanger	10,-	50,-	75,-	120,-	120,-	120,-	150,-
Schrijfbehoeften/ 4.406,21	75,-	75,-	75,-	35,-	35,-	35,-	35,-
	4.406,21	3.732,05	4.980,36	5.423,33	9.455,00	8.530,00	37.010,-

gevraagd te kennen te geven binnen hoeveel tijd hij kon komen. Wanneer hij niet kwam, kon de zieke een andere geneesheer roepen. Op 2 februari 1914 werd deze verdeling bijgewerkt: 60 fr. zou worden verdeeld tussen de geneesheren naar verhouding van het aantal zieken, 140 fr. zou worden verdeeld naar verhouding tot het aantal afgelegde bezoeken (428). De begroting voor 1922 voorzag een bedrag van 400 fr. voor de geneesheren en een toelage van 200 fr. voor het jaar 1921 bovenop de reeds toegestane 200 fr.

Voor de weeskinderen in het Gesticht werd uitgekeken naar een passende dienst bij particulieren. Drie kinderen in dit geval worden met name vermeld in de Commissieverslagen. Camilla Van Acker was als dienstmeid geplaatst geweest bij de kinderen van Joannes Rombout, maar werd in februari 1895 terug in het Gesticht opgenomen tot zij een betere plaats zou vinden (429). Lucie Seyssens werd als dienstmeid geplaatst bij Joseph Coppens, koperslager te Wachtebeke, voor 60 fr. per jaar, vanaf 15 januari 1895, maar werd er ontslagen en kwam terug naar het Gesticht in augustus van datzelfde jaar (430). Het weeskind Victor van Acker werd in 1895 geplaatst bij landbouwer Pieter Noë Uyttendacle voor 16 fr. in de wintermaanden en 13 fr. in de zomermaanden; de klederen bleven ten laste van de Commissie en de landbouwer zorgde voor kost en inwonen (431).

IV. DE OVERGANG NAAR DE COMMISSIE VAN DE OPENBARE ONDERSTAND

De openbare liefdadigheid werd in België gewijzigd door de wet van 10 maart 1925. De twee afzonderlijke besturen, het Bureel van Weldadigheid en de Commissie van Burgerlijke Godshuizen, werden samengevoegd tot één instelling: de Commissie van Openbare Onderstand.

Ook de samenstelling van deze besturen werd gewijzigd, aangepast aan de nieuwe gemeentelijke politieke structuur sinds de hervorming van het kiesstelsel in 1919. Tot dan bestond de gemeenteraad uitsluitend uit leden, die de meerderheid der stemmen hadden behaald. Voortaan kregen de partijen deelname in de raad in verhouding tot het aantal behaalde stemmen.

Ook de C.O.O. kon hiervan een weerspiegeling zijn. Daar elk gemeenteraadslid een aantal stemmen bekwam, kon ook de minderheid vertegenwoordigd zijn. Alle mandaten werden samen om de zes jaar hernieuwd na de herkiezing van de gemeenteraad. Ook werden vervangers gekozen voor elke mandataris: wanneer een mandataris wegviel, dan kon alleen zijn vervanger hem opvolgen.

In Wachtebeke werd de Commissie van Openbare Onderstand voor de eerste keer samengesteld uit:

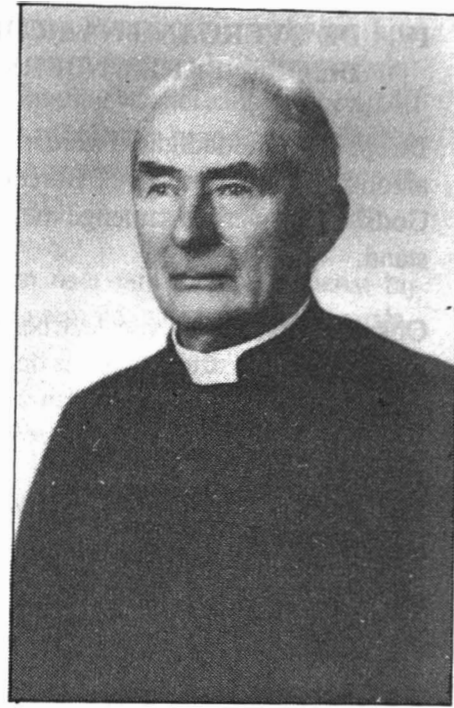
Voorzitter: Charles Camerman, onderpastoor, later pastoor

Leden: A. Van Nieuwenhuyse
V. Creve
Th. Van der Eedt
B. Van Pottelberghe
Th. De Wever

Secretaris werd: Laurent Coppens

Ontvanger: Petrus Van Laere

C. Camerman zou voorzitter blijven tot in 1947, jaar waarin hij in die functie werd opgevolgd door Camiel Roets, gemeenteontvanger, en later door Frans De Jonghe. Petrus Van Laere bleef ontvanger en vanaf 1940 ook secretaris. Hij bleef secretaris-ontvanger tot 1947, waarna hij werd opgevolgd door Albert Vervaet, gemeenteontvanger, als secretaris van de C.O.O. en door H. Vanbaveghem als ontvanger van de C.O.O. Laurent Coppens bleef secretaris tot 1940.

Ik zal opgaan tot het Altaar Gods,
tot God die mijne jeugd verblijdt. Ps. 48.

Tot blij Herdenken

AAN MYNE EERSTE

Plechtige Heilige Mis

Den

Allerhoogsten opgedragen

in de kerk van Doel

DEN 2 JANUARI 1899.

Hoe lieflijk zijn uwe tabernakelen, o Heer...
Gelukkig zijn ze die wonen in uw huis,
eeuwig zullen zij U loven. Ps. 83.

Wanneer de priester het H. Sacrificie op-
draagt, vereert hij God, verheugt hij de en-
gelen, sticht de Kerk, helpt de levenden, geeft
rust aan de overledenen en maakt zich deelach-
tig aan alle goed. IM. CHR. IV. 5

Den Koning dan der eeuwen, den onsterfe-
lijken God, Hem alleen zij eer en glorie in
alle eeuwigheid. I. TIM. I.

Gebed.

O Heer, die uwen onwaardigen dienaar, tot
het Priesterschap hebt verheven, geef door
de voorspraak van den H. Carolus, dat ik altijd
met een levend geloof en eene brandende liefde
het heilig Misoffer moge opdragen, tot rust der
zielen van vader, zuster, broeder en bloedver-
wanten, tot heil en zegen van allen die mij
duurbaar zijn en tot eigene zaligmaking.

O Maria, Koningin der priesters, bid voor mij.

Karel Camerman.

Calloo, drukk. V. Palms.

Pastoor Karel Camerman (° Doel 17 oktober 1875 - † Wachtebeke 29 april 1971) was gedurende 69 jaar werkzaam te Wachtebeke als onderpastoor (1902-1927), algemeen directeur van de Zusters van Wachtebeke (1919-1968) en pastoor van Wachtebeke (1927-1947). Hij was lid van de Commissie van Burgerlijke Godshuizen (1920-1925) en eerste voorzitter van de Commissie van Openbare Onderstand (1926-1947). Hij was tevens een befaamd ornitoloog, schreef „De taal en het leven der vogels” en legde een grote verzameling aan van opgezette vogels, waarvan een gedeelte het vogelmuseum vormt van het Provinciaal Domein te Wachtebeke. Hij oefende een zeer grote invloed uit op Wachtebeke en heeft in hoge mate bijgedragen tot het katholiek karakter ervan.

VOETNOTEN

Gebruikte afkortingen in de voetnoten:

BAG: Bisschoppelijk Archief te Gent.

Bewijzen Weld. Bewijsstukken bij de rekeningen van het Bureel van Weldadigheid (tot 1910; bewaard in archief van het O.C.M.W. te Wachtebeke).

Bewijzen Commissie: Bewijsstukken bij de rekeningen van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen (grotendeels bewaard tot 1910; in het archief van het O.C.M.W. te Wachtebeke).

Briefwisseling: uitgaande brieven van het gemeentebestuur, overgeschreven in de desbetreffende registers in GAW.

GAW: Gemeente-archief op het gemeentehuis te Wachtebeke.

KAW: Kerkarchief van de Sint-Catharina-parochie te Wachtebeke, deels bewaard in RAG, deels in pastorie te Wachtebeke.

Not. Commissie : verslagen van de vergaderingen van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen van Wachtebeke (1 register in GAW).

Not. College: verslagen van de vergaderingen van het College van Burgemeester en Schepenen, getiteld *Registre de Délibérations du Collège des Bourgmestre et Echevins* vanaf 1837 tot 19.9.1861 (is een ander register dan het boek met de „Notulen van het College van Burgemeester en Assessoren” waarnaar wij ook verwijzen, zonder afkorting, dat meestal betalingsopdrachten bevat) in GAW.

Not. Gemeenteraad: verslagen van de vergaderingen van de gemeenteraad, meerdere registers, bewaard tot 1873 in GAW. Ontbreken tot 1930.

Not. Weld. verslagen van de vergaderingen van het Bureel van Weldadigheid (1 register in GAW).

RAG: Rijksarchief te Gent.

Rekening Commissie: *Rekening en verantwoording der Inkomsten en Uitgaven voor (het Armbestuur) Burgerlijke Godshuizen der gemeente Wachtebeke over het dienstjaar ... door ... Ontvanger van gemeld Bestuur.* Men gebruikte in Wachtebeke formulieren van het Bureel van Weldadigheid. Grotendeels bewaard in het O.C.M.W.-archief.

Rekening Weld.: *Rekening en verantwoording de Inkomsten en Uitgaven voor het Armbestuur der gemeente Wachtebeke over het dienstjaar ... opgemaakt door ... Ontvanger van gemeld Bestuur* (bijna alle bewaard; in O.C.M.W.-archief).

Verslag: jaarlijks verslag van het College van Burgemeester en Schepenen voor de gemeenteraad „betrekkelijk het bestuer en den staet van zaeken der gemeente” (meestal in september) opgenomen in **Not. College.**

- (1) Zie *Verslag* 1837-1861.
- (2) Afschriften van opgestuurde statistieken GAW; *Status animarum* in het kerkarchief van Overslag, pastorie Overslag.
- (3) *Not. Gemeenteraad*.
- (4) Zie noot 1.
- (5) GAW.
- (6) GAW, map kiesverrichtingen.
- (7) GAW.
- (8) GAW, map kiesverrichtingen.
- (9) cfr. L. MALVOZ, *De plaatselijke instellingen in België van het einde van het ancien régime tot de gemeentewet van 1836, - Gemeentekrediet van België*, jg. 40, nr. 158, p. 5-64.
- (10) *Not. Gemeenteraad* 13.9.1830.
- (11) *Not. Gemeenteraad* 18.10.1830.
- (12) *Not. Gemeenteraad* 27.10.1830.
- (13) *Not. Gemeenteraad* 10.11.1830.
- (14) L. MALVOZ, *o.c.*, 51 e.v.
- (15) *Not. Gemeenteraad* 31.1.1837; GAW, map kiesverrichtingen.
- (16) *Not. Gemeenteraad* 30.8.1838.
- (17) GAW, map kiesverrichtinge; *Not. Gemeenteraad* 4.2.1840.
- (18) *Not. Gemeenteraad* 16.1.1843.
- (19) *Not. Gemeenteraad* 11.2.1846 en 20.4.1846; GAW, map kiesverrichtingen.
- (20) *Not. Gemeenteraad* van 23.10.1848, 29.8.1850 en 14.1.1852.
- (21) *Verslag* 2.9.1854.
- (22) *Not. Gemeenteraad* 26.1.1855, 8.3.1858 en 21.1.1861.
- (23) *Not. Gemeenteraad* 21.1.1864 en 20.11.1865.
- (24) Zie de *Not. Gemeenteraad* van vermelde data.
- (25) *Liber memorialis*, KAW, pastorie Wachtebeke.
- (26) Brief aan bisschop van Gent 20.8.1861, BAG, map Wachtebeke.
- (26) GAW, map kiesverrichtingen.
- (27) GAB, map Wachtebeke; *Register van afkondigingen in de kerk 1858 e.v.* - KAW nr. 17 in RAG.
- (28) GAW, map kiesverrichtingen.
- (29) *Not. Gemeenteraad* 14.2.1837.
- (30) *Notulen van Burgemeester en Assessoren* (GAW) 6.12.1831 en 29.2.1832.
- (31) *Not. Gemeenteraad* 14.2.1837.
- (32) *Not. Gemeenteraad* 1.3.1839.
- (33) *Notulen van Burgemeester en Assessoren* (GAW) 20.11.1840; cfr. G. PUIMEGE, *De straten van Zaffelare. Van bos Meentocht tot geordend stratennet*, Lochristi, 1986, p. 53-80.
- (34) *Verslag* 24.6.1850; *Not. Gemeenteraad* 10.2.1852.
- (35) Documenten van aanbesteding in GAW; *Verslag* 19.9.1861.
- (36) *Not. Gemeenteraad* 17.2.1844.
- (37) *Not. Gemeenteraad* 4.9.1843.
- (38) *Not. Gemeenteraad* 19.12.1845 en 21.2.1846; *Register van beraedslaging en briefwisseling der Commissie van verzorging van arbeid en levensmiddelen...* (Hulpcommissie) (GAW), 2de verslag.
- (39) Grosse in GAW; *Not. Gemeenteraad* 31.10.1844.
- (40) GAW, losse documenten in een map met documenten betreffende de kerkfabriek.
- (41) Zie o.m. *Notulen van Burgemeester en Assessoren* 11.10.1827, 18.9.1828, 23.4.1830, 8.6.1830, 4.1.1831: 47,63 gulden, 59,49 gulden, 11,06 gulden, 200 gulden, 150 gulden...
- (42) *Ibidem* 17.6.1829 en 10.12.1829.
- (43) *Not. Gemeenteraad* 13.1.1837.
- (44) *Notulen van Burgemeester en Assessoren* 23.9.1829.
- (45) GAW, verslagen van de aanbestedingen.
- (46) *Not. Gemeenteraad* 29.6.1829; BAG, map Wachtebeke, nr. 24.
- (47) *Not. Gemeenteraad* 2.4.1836.
- (48) *Not. Gemeenteraad* 30.12.1847.
- (49) Provincie-archief 1830-1850 (RAG) nr. 2559; BAG, map Wachtebeke, nr. 51 met brief van deken van 9.3.1849.
- (50) Provincie-archief 1830-1850 (RAG), nr. 2559.
- (51) BAG, map Wachtebeke, nr. 51.

- (52) Provincie-archief, *l.c. ibid.*
- (53) *Ibid.*
- (54) *Ibid.*
- (55) *Not. Gemeenteraad* 6.9.1852.
- (56) GAW, in map met documenten betreffende de kerkfabriek.
- (57) *Ibid.*
- (58) *Ibid.*
- (59) Afschrift van een statistiek over de parochie, *ibid.*, getekend door burgemeester van den Berghe en L. Fermont: „Nous estimons que les deux ecclesiastiques existants pour les habitants du bourg et les hameaux Walderdonck, Langelede, Calve et Ramonshoek sont suffisants pour cette partie de la commune”. Zie ook de afwijzing *Not. Gemeenteraad* 5.8.1847 en 19.8.1847.
- (60) GAW, map over kerkfabriek.
- (61) *Liber memorialis*, KAW, pastorie.
- (62) Provincie-archief 1830-1850 (RAG), nr. 2559.
- (63) Provincie-archief 1850-1870 (RAG), nr. 1823 en nr; 3003.
- (64) *Not. Gemeenteraad* 21.8.1860.
- (65) Brief aan bisschop van 20.8.1861, RAG, map Wachtebeke.
- (66) *Not. Gemeenteraad* 24.6.1861 (met reacties op aanvraag van wege kerkfabriek van 21.4.1861 en brief van arrondissementscommissaris van 10.6.1861).
- (67) Provincie-archief 1850-1870 (RAG) nr. 1823.
- (68) Ontwerp door secretaris E. Van Waesberghe van een „staet der gebouwen van den eeredienst”, blijkbaar om op te sturen naar het provinciebestuur. - GAW.
- (69) *Not. Gemeenteraad* 11.11.161.
- (70) Heeft geen verband met de Zusters van Wachtebeke. Het was een invloedrijke lekenorganisatie in de opbouw van de katholieke zuilvorming. Zie een algemene schets bij E. LAMBERTS, *Van Kerk naar zuil: d ontwikkeling van het katholiek organisatiewezen in België in de 19e eeuw*, - J. BILLIET e.a., *Tussen bescherming en verovering. Sociologen en historici over zuilvorming*, (KADOC-studies 6), Leuven, 1988, speciaal pag. 98-99.
- (71) *Not. Gemeenteraad* 2.6.1862.
- (72) *Not. Gemeenteraad* 30.3.1863.
- (73) *Bewijzen Weld.* 1848, 23.7 en 24.12.
- (74) *Not. Gemeenteraad* 27.10.1830 en 9.2.1847.
- (75) *Not. Weld.* 27.2.1842.
- (76) *Register van Bekendmakingen 1846-1898* (GAW) 11.1.1857.
- (77) *Briefwisseling* 1838, nr. 9.
- (78) *Briefwisseling* 1838, nr. 12.
- (79) *Not. Gemeenteraad* 3.12.1847, 13.1.1848 en 31.8.1847. In de bekendmaking op 2;9.1848 wordt D.David „demissionaris” genoemd (*Register van Bekendmakingen 1846-1898* (GAW) 2.9.1848).
- (80) *Bewijzen Weld.* 1848.
- (81) *Not. Gemeenteraad* van opgegeven data.
- (82) Bevolkingsregisters, *Not. Weld.* en uittreksels ervan 25.3. 1827, brief van P. Fermont aan Armbestuur op 28.2.1836 (GAW), GAW map kiesverrichtingen, rekeningen en begrotingen. Thecla De Coninck verdronk in de Moervaart op 17.12.1891.
- (83) *Not. Gemeenteraad* 11.1.1866; GAW, map kiestverrichtingen; rekeningen.
- (84) *Rekeningen*; *Not. Gemeenteraad* 13.1.1870; gelijkvorming afschrift uit *Not. Weld.* 10.1.1870 (GAW).
- (85) *Sommier Der goederen en inkomsten van het Armbestuur der gemeente van Wachtebeke* vanaf 10 augustus 1829 tot ca. 1864 (tussen 1830 en 1863 bijgehouden door Petrus Fermont; nadien nog enkele notities over 1863-1865 in handschrift van gemeentesecretaris Edouard Van Waesberghe) - GAW. *Rekeningen*.
- (86) *Not. Weld.* 23.3.1834; *Not. Gemeenteraad* 10.4.1834; *Bewijzen Weld.* 1858/2.
- (87) *Not. Weld.* (22?) 21.2.1835; *Not. Gemeenteraad* (19?) 21.2.1835. Over de voorwaarden bij de schenking en latere uitvoering ervan zullen wij bespreken in ons boek over de Zusters van Wachtebeke. Het bureel van Weldadigheid heeft er als dusdanig geen enkele zeggingsmacht meer over gehad. Over verkoop: *Not. Gemeenteraad* 3.10.1872.
- (88) Zie noot 85.
- (89) *Not. Weld.* 27.3.1836; *Not. Gemeenteraad* 23.4.1836 en 19.5.1836.
- (90) *Not. Weld.* 24.11.1833, 22.6.1834 en 24.5.1835.
- (91) *Not. Gemeenteraad* 19.9.1861 en 7.4.1862.
- (92) *Not. Gemeenteraad* 28.4.1863; ook infra over brooduitdclingen en oprichting van het Gesticht De Mey.

- (93) *Not. Gemeenteraad* 4.8.1859.
- (94) *Not. Gemeenteraad* 24.10.1861. cfr. ook *Rekeningen*.
- (95) GAW.
- (96) Zie *Not. Weld.*; over „blok” cfr. *Not. Weld.* 7.7. en 24.8.1833.
- (97) *Not. Weld.* 16.5.1831. Ook de sommen van de andere jaren werden genoteerd in *Not. Weld.*, meestal in het begin van het jaar. Voor overige jaren, zie *Journal of kasboek van gedane Ontfangsten en Uytgaven door den Onfanger van het Arm-Bestuer der Gemeente Wachibeke, over den jare 1858 e.v.* (GAW).
- (98) *Bewijzen Weld.* 1864, mandaten 50 en 51.
- (99) *Not. Weld.* 22.1.1836 en 29.5.1836.
- (100) *Rekening*; ook vermeldingen in *Journal of Kasboek*... op 15.5.1858: „ontfangen van Emanuel Steel over 11 zakken verkogten rogge in profijte van dit gestigt” (168,62 fr.); op 14.11.1858: „ontfangen Augustin De Caluwe over 6 zakken verkogten rogge gekomen van zijnen wijk” (75,64 fr.).
- (101) *Not. Weld.* 23.5.1830 en 24.5.1835.
- (102) *Not. Weld.* 26.1.1834, 26.2.1837 en 23.6.1839.
- (103) *Not. Weld.* 28.4.1833.
- (104) *Not. Weld.* 26.1.1834.
- (105) *Rekening* 1854; los document tussen persoonlijke notities van P. Fermont (GAW).
- (106) B.v. *Rekening* 1851 (Em. Van Pottelberghe) en 1852 (Aug. Inghels via armmeester A. Vervaeet).
- (107) *Journal*... 13.5.1858 en 30.7.1859; zie ook *Not. Weld.* 28.2.1836 en 24.7.1836; 23.9.1838; *Journal*... 26.6.1861; *Rekeningen* 1840, 1846, 1849, 1852, 1853, 1854 en 1861: meestal genoteerd met „meubelen”.
- (108) *Rekeningen* 1852, 1853 en 1854; zie infra over Nijverheidscomité en Hulpcommissie.
- (109) *Rekeningen* 1847, 1855 en 1857.
- (110) Zie o.m. *Rekening* 1854, 1861 en 1864; *Journal*... dienstjaar 1863, nrs. 99 en 100.
- (111) *Rekening* 1853.
- (112) *Rekening* 1846.
- (113) *Rekening* 1850; *Bewijzen Weld.* 1847 (aan P. Fermont, P.J. Van Poucke en K. Van Waes).
- (114) *Rekening* 1851.
- (115) Vernieuwing van de goedkeuring in zitting van 23.2.1834: 12 gelezen missen met zaterdags lof; een gezongen mis; samen met het kerkbestuur twee gezongen missen voor de overledenen; 15 jaargetijden. - *Not. Weld.* 23.2.1834.
- (115b) Veel informatie hierover geeft het persoonlijke notitieboek van ontvanger Petrus Fermont over de bestedingen tussen 1847 en 1864 (GAW).
- (116) Zie in vermeld notitieboek b.v. bladzijde 26 (Jean De Block uitbesteed bij Marcellus De Caluwe, later bij zijn zoon Francies).
- (117) *Not. Weld.* 25.11.1829.
- (118) Los blad tussen notities van ontvanger P. Fermont.
- (119) *Not. Weld.* 28.4.1833.
- (120) *Bewijzen Weld.* van 1836 tot 1860. Meestal werd per trimester betaald aan de pastoor.
- (121) B.v. *Bewijzen* 1857, 1858 en 1865; ook in desbetreffende notitieboek van Petrus Fermont (noot 115).
- (122) *Not. Weld.* passim; losse bladen in *Not. Weld.* met lijsten; *Bewijzen Weld.*
- (123) *Not. Weld.* 30.5.1839.
- (124) *Bewijzen Weld.* 1839 en 1843.
- (125) *Briefwisseling* 1840, nr. 1365 (5.11.1840).
- (126) Los document in persoonlijk notitieboek van Petrus Fermont, waarvan de inhoud bevestigd wordt door de latere gang van zaken.
- (127) Brief van 25.8.1845- GAW, map met documenten over kerkbestuur.
- (128) Notitieboek van P. Fermont, p. 24, bij opname van Dominicus Simoens op 7.1.1852, overleden op 1.3.1853.
- (129) *Bewijzen Weld.* 1836, 1850, 1852 en 1856.
- (130) *Bewijzen Weld.* 1862 (37 en 38), 1863 (24), 1864 (62), 1865 (20) 1866 (59, 63/50 en 42/49).
- (131) B.v. *Not. Weld.* 12.9.1835 bij begroting van 1836.
- (132) *Bewijzen Weld.* 1836.
- (133) *Bewijzen Weld.* 1845.
- (134) *Wachtbeke. Boek inhoudende de bedelingen in gelde brood enz. door de wijkmeesters aen de arme van hunen wijk gerekend met Januarius 1849 (bijgehouden tot 10 juli 1853)* (persoonlijk notitieboek van ontvanger Petrus Fermont); op omslag schreef een latere hand „Bedelingen aan de armen 1849”. - GAW.
- (135) *Bewijzen Weld.* 1861-1871.
- (136) *Bewijzen Weld.* 1834.

- (137) *Bewijzen Weld.* 1864; ook in *Journal...* 30.6.1864.
- (138) *Not. Weld.* b.v. op 12.9.1835.
- (139) *Register van afkondigingen in de kerk 1858 e.v.* - KAW, nr. 17 in RAG.
- (140) *Bewijzen Weld.* 1845.
- (141) *Bewijzen Weld.* 1848.
- (142) Losse documenten in *Not. Weld.* en *Journal...*
- (143) Zie noot 137.
- (144) *Sommier Der goederen en inkomsten van het Armbestuur der gemeente van Wachtebeke*, folio 10 r° (GAW).
- (145) *Not. Gemeenteraad* 19.9.1861 en 28.4.1863.
- (146) *Not. Weld.* 23.5.1831, 25.11.1832 en 24.8.1833.
- (147) *Bewijzen Weld.* 1847.
- (148) *Bewijzen Weld.* 1846.
- (149) *Bewijzen Weld.* 1852.
- (150) *Bewijzen Weld.* 1857 en 1858.
- (152) *Bewijzen Weld.* 1856 (op dezelfde rekening staan ook kolen tot 22.2.1857).
- (153) *Not. Weld.* 28.8.1831.
- (154) *Bewijzen Weld.* 1852. Bijna steeds kwamen de rekeningen voor de communicieklere terecht in de rekening van het daarop volgende jaar.
- (155) Aan Jakobus De Caluwe „zijnde in de benaheyd van armlastige - *Not. Weld.* 28.12.1834 en 22.2.1835. Deze uitdrukking „zijnde in de benaheyd van armlastige” wijst er mogelijks op dat men in Wachtebeke met „armlastige” niet zozeer bedoelde „ten laste van het Bureel van Weldadigheid” als wel: behoeftig, (en daardoor ten laste van het Bureel van Weldadigheid).
- (156) *Bewijzen Weld.* 1854 (gedateerd 9.4.1855).
- (157) *Bewijzen Weld.* 1849.
- (158) Persoonlijk notitieboek P. Fermont over bestellingen nr. 33 en los blad in dat boek; de zitting waarnaar verwezen wordt, staat niet vermeld in de notulen; wel is er in de *Weldadigheid* een zitting daarover geweest met enigszins hogere prijzen op 26.12.1828 (0,85, 1,85 en 3,05 gulden).
- (159) Los blad in vermeld notitieboek van P. Fermont, ondertekend door de ammeesters Ryckaert, Vervaeet en De Graeve; de herziening van 1.1.1855 werd niet ondertekend.
- (160) *Bewijzen Weld.* 1830-1866; wij hielden ons aan de opgegeven datums zoals bij de meeste van onze cijfers, en niet aan de jaren, waarin de rekeningen achteraf verzameld werden en eventueel om boekhoudkundige redenen waren verplaatst.
- (161) *Rekening en Bewijzen Weld.* 1830-1866.
- (162) *Not. Weld.* 26.12.1828. Dokter Van Waes werd benoemd in de zitting van 10.1.1829.
- (163) *Not. Weld.* 18.3.1832 en 26.8.1832.
- (164) *Not. Weld.* 27.12.1835.
- (165) *Begroting* 1843 en *Bewijzen Weld.* 1844 (betalingsopdracht 6.5.1845).
- (166) *Bewijzen Weld.* 1833.
- (167) Brieven van 28.7.1860 en 17.8.1860 in persoonlijk notitieboek P. Fermont over de bestellingen bij bladzijde 71, waar hij ook de beslissing van het Armbestuur noteert.
- (168) *Bewijzen Weld.* 1836-1860.
- (169) *Not. Gemeenteraad* 29.10.1835.
- (170) *Not. Gemeenteraad* 31.10.1844.
- (171) *Provincie-archief 1830-1850* (RAG), nr. 2912 (statistieken, gestuurd aan de arrondissementscommissaris); *Not. Gemeenteraad* 12.2.1846; *Verslag* 1.9.1845 en 7.9.1846.
- (172) *Verslag* 2.9.1845.
- (173) O.m. *Not. Gemeenteraad* 11.2.1846. en 19.12.1846. 12.1.1847.
- (174) *Not. Gemeenteraad* 9.12.1845 en 21.2.1846; het gemeentebestuur wachtte blijkbaar de machtiging niet af en gaf reeds op 16.12.1846 aan Petrus Fermont machtiging om de lening te ontvangen van personen, aangewezen door het gemeentebestuur. De machtiging stond op een los blad, in de notulen, ondertekend door zes leden van de gemeenteraad, maar de vergadering zelf werd vermeld in de notulen van de gemeenteraad.
- (175) *Not. Gemeenteraad* 20.4.1846. Het Nijverheidscomité had op 13.1.1846 machtiging gevraagd om een lening van 7.000 fr. aan te gaan. De arrondissementscommissaris antwoordde echter dat dit niet kon, aangezien het Nijverheidscomité geen rechtspersoon was. Daarom vroeg de gemeente de lening aan.
- (176) *Not. Gemeenteraad* 12.1.1847.
- (177) Ontwerp van brief bleef bewaard in de papieren, die not. Bosschaerts over de Hulpcommissie naliet; de

- inhoud ervan wordt bevestigd door de verslagen.
- (178) *Register van Beraedslaging en briefwisseling der Commissie van verzorging van arbeid en levensmiddelen aan de noodleiden e inwoners van Wachtebeke, ingesteld ten gevolge van den omzendbrief van den Heer L. Desmaisières Gouverneur van Oost-Vlaenderen ded 30 September 1845, in vergadering der notabele blijkens proces-Verbal daer van opgemaakt den 23 October 18'4 (GAW), blad 4 e.v. Oorspronkelijk stond als datum 8.11, wat driemaal werd gewijzigd (aanvang, ondertekening door gemeenteraad en ondertekening door het Armbestuur).*
- (179) Cfr. infra. Brieven opgenomen in vermeld register van de Hulpcommissie onder nr. 16 en 17, folio 11.
- (180) *Register van Beraedslaging...* folio 16, r°.
- (181) *Ibid.* en folio 7.
- (182) *Ibid.* nr. 16, folio 11 (8.2.1846).
- (183) *Ibid.* nr. 17, folio 11 v° (14.2.1846).
- (184) *Ibid.* nr. 22, folio 15 r° e.v.
- (185) *Ibid.* nr. 18, folio 12 (11.3.1846).
- (186) *Ibid.* folio 35 v°.
- (187) Los document in nagelaten papieren van de Hulpcommissie.
- (188) *Register van Beraedslaging...* folio 19 v° (einde van het verslag voor de gemeenteraad van 20.4.1846).
- (189) *Ibid.* folio 35 r°.
- (190) *Ibid.* folio 36 r°.
- (191) *Verslag* 1.9.1855 en 1.9.1856 (over 1854 en 1855).
- (192) *Verslag* 1.9.1856 (K.B. 10.3.1856).
- (193) *Not. Gemeenteraad* 20.9.1860, 25.6.1860 en 12.11.1860.
- (194) *Not. Gemeenteraad* 30.3.1863.
- (195) *Not. Gemeenteraad* 8.9.1864.
- (196) *Not. Gemeenteraad* 24.2.1859.
- (197) *Not. Gemeenteraad* 30.3.1863.
- (198) Cfr. supra bij de discussie over de schenking van de „Vierschaar” aan de kerkfabriek in de bespreking van het toenemend conflict tussen kerkbestuur en gemeentebestuur.
- (199) Cfr. een statistiek van 22.11.1830 (GAW, map met documenten over het onderwijs): „Independement de l'Ecole primaire indiquée ci contre, il existe encore deux instituteurs dont un est du 3e et le second du 4e rang sans traitement ni de l'Etat ni de la Commune”.
- (200) Inventaris 2.10.1826, - GAW, in map met documenten over onderwijs.
- (201) *Not. Gemeenteraad* 1.9.1840.
- (203) Cfr. infra over deze school.
- (204) *Not. Gemeenteraad* 21.12.1852, reeds aangekondigd in het *Verslag* 30.8.1852 „De Gemeente School te klein zijnde om er alle de kinderen die er moeten onderwezen worden te plaetsen zal men eerstsdags den Gemeenteraad convoqueren ten einde eene subsidie te vraegen op de fondsen van den Staet, ten einde het lokael te vergrooten”.
- (205) Brief van 13.1.1853 van B. Kerveyen aan de gouverneur van Oost-Vlaenderen.
- (206) *Not. Gemeenteraad* 17.3.1853.
- (207) GAW, map met documenten over onderwijs.
- (208) *Verslag* 22.9.1857; *Not. Gemeenteraad* 23.12.1857.
- (209) *Not. Gemeenteraad* 27.7.1858.
- (210) *Not. Gemeenteraad* 4.8.59, 14.10.1858, 24.2.1859 en 4.8.1859.
- (211) *Verslag* van aanbesteding in GAW; *Verslag* 20.9.1860.
- (212) *Not. Gemeenteraad* 25.9.1862 en 2.6.1863.
- (213) *Not. Gemeenteraad*
- (214) Op 22.3.1846, eerste tijdstip, waarop wij het aantal betalende leerlingen wel kennen, waren er 60 betalende, naast 100 niet-betalende. Zie infra.
- (215) *Register van bekendmakingen* (GAW) 20.6.1856.
- (216) *Rekening* 1844.
- (217) *Provincie-archief 1830-1850* (RAG), nr. 3547 (overzichtstabel door College van Burgemeester en Schepenen op 14.2.1843 opgestuurd vanuit Wachtebeke, samen met deze van de andere gemeenten van het arrondissement).
- (218) Brief van koninklijk commissaris Blommaert aan het gemeentebestuur van Wachtebeke 16.6.1827, bewaard in GAW in map met documenten over onderwijs.
- (219) *Notulen van Burgemeester en Assessoren* 27.12.1827; de desbetreffende brief van het provinciebestuur van 6.12.1827 en een inventaris van 27.12.1827 bleven eveneens bewaard (GAW, map met documenten

- over onderwijs); over het vertrek van Ceriez, cfr. *Not. Gemeenteraad* 10.7.1833.
- (220) Brief van J.B. Pieyns „Aen de heeren Burgemeester Assessoren en Raedsleden der gemeente Van Wachtebeke” (24.1.1840) in GAW, in map met documenten over onderwijs.
- (221) M. DE VROEDE, *Van schoolmeester tot onderwijzer. De opleiding van de leerkrachten in België en Luxemburg, van het eind van de 18de eeuw tot omstreeks 1842, Universiteit te Leuven. Werken op het gebied van de geschiedenis en de filologie* 5de reeks, dl. 7, Leuven, 1970, p. 329-330.
- (222) Beide brieven in het sierlijke handschrift van J.B. De Ceuleners bleven bewaard - GAW, map met documenten over onderwijs.
- (223) *Not. Gemeenteraad* 20.8.1846.
- (224) *Not. Gemeenteraad* 11.9.1860 en 25.9.1862.
- (225) *Not. Gemeenteraad* 27.5.1861; aanvraag machtiging voor aankoop van grond: *Not. Gemeenteraad* 24.10.1861.
- (226) *Not. Gemeenteraad* 10.12.1861; verslag van de aanbesteding in GAW.
- (227) Schriftelijke uitnodiging van de burgemeester door L. Van Hecke en A. Waelput op 13.9.1863 voor het „inhuldingsfeest” (GAW).
- (228) *Not. Gemeenteraad* 25.9.1862.
- (229) *Not. Gemeenteraad* 6.11.1862.
- (230) Meerdere van zijn eigen kinderen behaalden het diploma van onderwijzer of onderwijzeres, volgens een kleinzoon door de uitdrukkelijke aanmoediging van hun vader.
- (231) Cfr. *Not. Weld.* (22?) 21.2.1835 en *Not. Gemeenteraad* (19?) 21.2.1835. Wij zullen de achtergrond van deze schenking toelichten in ons boek over de Zusters van Wachtebeke.
- (232) *Not. Gemeenteraad* 21.11.1842 en 4.9.43.
- (233) *Verslag* 4.9.1848.
- (234) *Not. Gemeenteraad* 2.8.1855.
- (235) „Il est à remarquer que ce dernier établissement, qui est destiné à l’instruction des enfants des deux sexes, a déjà considérablement perdu de son importance depuis l’ouverture de l’école privée du couvent qui est fréquentée par un grand nombre de filles solvables et indigentes” - eensluitende copie door provinciale inspecteur voor onderwijs B. Kerveyn aan de gouverneur van Oost-Vlaanderen op 13.1.1853 (GAW, map met documenten over onderwijs).
- (236) Broeder Leopold (J. CARIJN) schreef een verdienstelijke brochure *St.-Laurens Wachtebeke 10 jaar jong 1966-1976*; op blz. 6 schrijft hij echter onjuist dat de school van Pieter Van Zele de opvolger was van de school van J.F. Ceriez op Ramonshoek. Van Zele gaf al les in 1831, terwijl J.F. Ceriez pas in 1833 Wachtebeke verliet. Pieter Van Zele bewoonde een huis, dat eigendom was van de Weldadigheid, cfr. supra; B. Kerveyn in de vermelde brief (noot 325) zegt ervan: „L’Ecole du Sr. Van Zele, étant située dans l’aggloméré et à proximité de l’école communale...” (op dat ogenblik was de gemeenteschool gevestigd in de „Vierschaar”).
- (237) Dossier pensioen Van Zele, - GAW (map met documenten over onderwijs).
- (238) *Notulen van Burgemeester en Assessoren* 30.6.1827 17 gulden 70 cents aan Pieter Van Zele voor drie maanden jaarwedde als „fungerende” onderwijzer; de volgende vermelding in dit register op 23.12.1827 (periode 17.10-31.12.1827) spreekt over onderwijzer Van Durme; zie ook noot 199, hoogstwaarschijnlijk over Van Zele.
- (239) *Supra* over eigendommen en inkomsten van de Weldadigheid, A. *Onroerende goederen*; *Not. Gemeenteraad* 23.3.1834.
- (240) Nogmaals op 29.10.1852, - brieven in GAW, map met documenten over onderwijs.
- (241) *Not. Gemeenteraad* 25.8.1851.
- (242) *Not. Gemeenteraad* 21.12.1852.
- (243) Zie noot 235 - het eigenlijke onderwerp van deze brief was de aanneming van de school van Pieter Van Zele.
- (244) Brief van de arrondissementscommissaris 22.1.1853 - GAW, *ibid*.
- (245) Dossier pensioen met erin brief van 3.1.1854 (verkeerdelijk gedateerd in 1853).
- (246) Cfr. *supra* over eigendommen en inkomsten van de Weldadigheid E. *Sporadische opbrengsten*.
- (247) Want gericht aan gemeentesecretaris A.L. Fermont, overleden op 4 juni 1854.
- (248) Brief in GAW, map met documenten over onderwijs.
- (249) *Briefwisseling* 1841, nr. 102 (3.6.1841).
- (250) *Briefwisseling* 1842, nr. 54 (18.4.1842).
- (251) *Briefwisseling* 1842, nr. 136 (3.12.1842) over „de beteugeling van de bedelarij”.
- (252) *Not. Gemeenteraad* 28.1.1847.
- (253) *Not. Gemeenteraad* 19.8.1847.

- (254) *Verslag* 2.9.1854; uittreksel uit overlijdensakte (GAW).
- (255) *Verslag* 5.10.1851.
- (256) De gegevens werden geput uit de gemeentebegrotingen in *Not. Gemeenteraad*. Bij de post „onvoorziene uitgaven” staan telkens de desbetreffende uitgaven van de voorbije periode vermeld.
- (257) *Briefwisseling* 1838, nr. 4 (2.1.1838) en nr. 115 (17.11.1838). (Men had geantwoord dat zij minstens een jaar moest blijven; Burgemeester en Schepenen drongen nogmaals aan dat zij in staat was om zelf haar brood te verdienen in de gemeente). Voor haar verblijf in 1839 moest de gemeente 8,53 fr. betalen (*Briefwisseling* 1839, nr. 111 (9.9.1839)). Marie-Thérèse Soetaert werd op 30.5.1839 met ingang van 20.1.1839 uitbesteed door het Bureau van Weldadigheid bij Augustinus Van Doorselaere te Wachtebeke voor de prijs van 14,51 fr. per jaar (haar kind inbegrepen) (*Not. Weld.* 30.5.1839).
- (258) *Briefwisseling* van de opgegeven data.
- (259) Zie noot 256.
- (260) *Notulen van Burgemeester en Assessoren* b.v. 6.4.1837 (Francisca Van Alfaene werd betaald per trimester); gemeentebegrotingen in *Not. Gemeenteraad*.
- (261) *Verslag*.
- (262) *Notulen van Burgemeester en Assessoren* 15.11.1829; *Briefwisseling* 1838, nr. 121; *Not. College* 25.9.1845, 30.4.1846, 4.3.1847, 30.9.1847 enz.
- (263) *Not. College* 6.8.1857, 4.10.1860, 31.10.1860.
- (264) *Not. Gemeenteraad* 30.3.1863.
- (265) GAW: drie katemen: *Statuts revisés de la Société de Secours mutuels „Les Ouvriers Réunis”, sous la devise „Progrès, Economie et Prévoyance” établi à Wachtebeke, le 17 octobre 1858, Rapport van de „Commission permanente des sociétés de secours mutuels”* (18.9.1862); *Reglement der Maatschappij van onderlingen bijstand, de Vereenigde Werklieden, onder kenspreuk: Vooruitgang, Spaerzaamheid en Voorzorg, ingerigt te Wachtebeke den 17 Octobre 1858*. De maatschappij werd erkend bij K.B. van 13.4.1863.
- (266) *Notulen van Burgemeester en Assessoren* 31.12.1839.
- (267) *Bewijzen Weld.* 1827.
- (268) *Not. Gemeenteraad* 19.5.1829.
- (269) *Not. Gemeenteraad* 27.10.1830.
- (270) *Not. Gemeenteraad* 21.7.1841; Joannes Carolus De Mey had eerst de vraag mondeling gesteld aan de burgemeester namens zijn zuster, maar deze had geantwoord dat dit schriftelijk moest gebeuren (*Briefwisseling* 1841, nr. 112 (28.6.1841) aan arrondissementscommissaris).
- (271) *Bevolkingsregisters* (GAW).
- (272) *Ibid.*
- (273) *Notariaten- RAG*, Depot notaris Luc Verstraeten, Assenede, nr. 86 (1844), nr. 9 (testament van Joannes Carolus De Mey) en nr. 10 (testament van Francisca Antonia De Mey).
- (274) *Register van afkondigingen in de kerk* 1858 (KAW, - RAG, nr. 17).
- (275) *Not. Gemeenteraad* 18.7.1861, 28.8.1864 en 26.9.1865.
- (276) *Not. Gemeenteraad* 31.10.1861; *Not. Commissie* 20.10.1861 (doch een groot deel van het verslag werd uit de notulen weggescheurd).
- (277) *Not. Commissie* 3.3. en 21.12.1862; *Not. Gemeenteraad* 6.3.1862.
- (278) *Not. Commissie* 26.4.1863 en 12.10.1863. De jaargetijden werden samen met de andere erfgenamen betaald met een storting van 7.100 fr.
- (279) *Not. Commissie* 26.4.1863 en 4.9.1864.
- (280) *Verslag van de aanbesteding* - GAW.
- (281) *Not. Commissie* 30.10.1864.
- (282) *Bewijzen Weld.* 1863-1865.
- (283) *Rekening Commissie* 1864.
- (284) *Rekening Commissie* 1865.
- (285) *Not. Commissie* 12.10.1863; *Bewijzen Commissie* 1864 (28.5.1865).
- (286) *Begroting 1866 - Not. Commissie* 26.8.1865.
- (287) *Bewijzen Commissie* 1866, nr. 25 en 26.
- (288) *Rekening.Commissie* 1866.
- (289) *Rekening.Commissie* 1864 en 1865; *Begroting Commissie* 1864 en 1865.
- (290) *Rekening.Commissie* 1865 (17.8.1865 en 10.1.1866).
- (291) *Liber memorialis*, notities van pastoor J.A.Comand, KAW, pastorie Wachtebeke.
- (292) GAW, map kiesverrichtingen.
- (293) *Not. Gemeenteraad* 19.9.1872.

- (294) GAW, map kiesverrichtingen.
- (295) *Bewijzen Weld.* 1883, nr. 12. De rekeningen van de communicieklaren kwamen bijna altijd terecht bij de rekeningen van het vorige jaar.
- (296) *Briefwisseling* 1883, nr. 18 (22.1.1883).
- (297) *Briefwisseling* 1883, nr. 47 (15.2.1883).
- (298) Gelijkvormig afschrift van verslag van de vergadering van het Bureel van Weldadigheid van 10.1.1870 (GAW); *Not. Gemeenteraad* 13.1.1870.
- (299) *Not. Gemeenteraad* 13.1.1870; doodsprentje (eigen verzameling).
- (300) *Rekening Weld.* Een eigenlijke benoeming hebben we niet teruggevonden.
- (301) *Bewijzen Weld.* 1894, nr. 25.
- (302) *Rekening Weld.* 1920 (de bewijsstukken bij de rekeningen ontbreken na 1910).
- (303a) *Rekeningen Weld.* 1921 e.v.
- (303bis) *Bewijzen Weld.* 1877, nr. 30.
- (304) *Sommier der goederen en inkomsten van het Arm-bestuer der Gemeente Wachtebeke 1866 e.v.*, p. 28 en losse documenten aldaar.
- (305) Goedgekeurd door Bureel van Weldadigheid op 13.9.1873; gunstig advies van gemeenteraad *Not. Gemeenteraad* 25.9.1873.
- (306) *Rekeningen Weld.* 1868-1925.
- (307) *Notariaten* - RAG, Depot notaris D. Plasschaert II, Wachtebeke nr. 14, minuut nr. 2043 en 2044; afschrift in *Stokregister* (kerkfabriek Wachtebeke) 2de deel, KAW - RAG, nr. 19.
- (308) *Not. Gemeenteraad* 14.5.1873; zie desbetreffend dossier in GAW.
- (309) Samen met nog 2.975 fr. boomprijs een totaal van 128.915 fr. aldus het vermeld dossier.
- (310) Door ondertussen betaalde pachten waren de inkomsten in totaal opgelopen tot 137.519,15 fr., de uitgaven echter in totaal tot 120.924,74 fr. Achteraf zijn wel nogal wat achterstallige pachten betaald, die niet via notaris Ameye waren betaald. Zie *Rekeningen Weld.* 1878 e.v.; einafdrekening met notaris Ameye in dossier in GAW.
- (311) Sectie D 605, 606, 607, 608 (1 ha 49 a 70 ca); Sectie B 2073 (1 ha 8a 80 ca); Sectie B 2074 (1 ha 57 a 70 ca) en een dijk Sectie A 129 a bis en 129 b bis.
- (312) *Briefwisseling* 1881, nr. 199 (1.12.1881).
- (313) K.B. 27.10.1873 (GAW), met verwijzing naar de gemeenteraad van 21.10.1872. In *Not. Gemeenteraad* 21.10.1872 komt deze beslissing niet voor.
- (314) *Rekening Weld.* 1919.
- (315) *Bewijzen Weld.* 1866.
- (316) Cfr. rekeningen van notaris Ameye (dossier betreffende de erfenis van Clemence Terlinden-Van de Calseyde, GAW); *Bewijzen Weld.* 1878.
- (317) *Bewijzen Weld.* 1894 en 1909.
- (318) *Bewijzen Weld.* 1873 e.v.
- (319) Cfr. de registers van afkondigingen in de kerk, KAW - RAG, nrs. 17 en 21.
- (320) *Bewijzen Weld.* 1874.
- (321) *Bewijzen Weld.* 1893, nr. 6.
- (322) *Bewijzen Weld.* 1902, z.n.
- (323) Voorbeelden uit *Bewijzen Weld.* 1886 (5) en 1887 (6).
- (324) *Bewijzen Weld.* 1883, nr. 25.
- (325) *Bewijzen Weld.* 1880, nr. 35 en 36.
- (326) *Bewijzen Weld.* 1883, nr. 12.
- (327) *Bewijzen Weld.* 1873, nr. 31.
- (328) *Rekening Weld.* 1866-1925.
- (329) *Ibid.*
- (330) Zie o.m. *Bewijzen Weld.* 1889 (16 en 1909 (z.n.)).
- (331) *Bewijzen Weld.* 1893 (9); *Briefwisseling* 1891, nr. 466 (10.7.1891).
- (332) Deze brief zat tussen de rekeningen van de Commissie.
- (333) Cfr. infra over de boer en zijn knecht.
- (334) *Not. Commissie* 5.8.1901.
- (335) *Not. Commissie* 26.8.1866 en 15.9.1867.
- (336) Sectie B 713 (6 a 30 ca) en B 714 (56 a 20 ca).
- (337) *Not. Commissie* 7.5.1898.
- (338) *Bewijzen Commissie* 1889/127.
- (339) *Bewijzen Commissie* 1875/33.

- (340) *Bewijzen Commissie* 1887/580 en 1895/111; in *Not. Commissie* 4.1.1896 beslist men ook bonestakken te kopen voor de afsluiting.
- (341) *Bewijzen Commissie* 1884 en 1887/613.
- (342) *Bewijzen Commissie* 1892 en 1895/1093; *Not. Commissie* 2.2.1895.
- (343) *Not. Commissie* 3.1.1898; in de betalingen van het lidmaatschap zien we dat er uitzonderlijk eens zes koeien waren op 7.6.1898.
- (344) *Bewijzen Commissie* 1868/18.
- (345) *Bewijzen Commissie* 1895/1129 en 1907/693.
- (346) *Bewijzen Commissie* o.m. 1875/35 en 43; 1884/392; 1888/627; 1892/929; 1894/1070.
- (347) *Bewijzen Commissie* 1888/621, 627 en 641. In datzelfde jaar moest men ook 2 zakken en 40 kg rogge kopen (1888/658).
- (349) In 1886 kocht het klooster al voor 384,68 fr. boter in het Gesticht De Mey.
- (350) *Bewijzen Commissie* : verscheidene rekeningen voor „vlegelgerief” zoals 1886/549, herstel van de wanmolen zoals 1890/753.
- (351) B.v. *Bewijzen Commissie* 1866 (bij mandaat 17).
- (352) Cfr. de opbrengsten vermeld in de rekeningen, b.v. *Rekeningen Commissie* 1878; aankoop van 39 kg gezwingeld vlas in 1886:566 (15.9.1886 en 20.12.1886).
- (353) O.m. *Bewijzen Commissie* 1894 (1037, 1047, 1070, 1092).
- (354) *Bewijzen Commissie* 1866 en 1868, passim.
- (354bis) *Rekening Commissie* 1870.
- (355) *Rekening Commissie* 1887 en 1888.
- (356) *Ibid.*
- (357) *Not. Commissie* 1.9.1894.
- (358) *Not. Commissie* 6.7.1895.
- (359) *Not. Commissie* van verreelde data.
- (360) *Not. Commissie* 4.7.1898.
- (361) *Not. Commissie* 1.8.1896.
- (362) *Not. Commissie* 2.2.1895.
- (363) *Bewijzen Commissie* 1895/1093 en 1895/1221; over afhalen van een kalf en nog 3 biggen te Gent: 1894/1037.
- (364) *Not. Commissie* 6.6.1896.
- (365) *Bewijzen Commissie* 1903 (5.3).
- (366) *Not. Commissie* 1.2.1904; *Begroting Commissie* 1907.
- (367) *Not. Commissie* 6.5.1907.
- (368) *Bewijzen Commissie* 1866 (rekeningen bij mandaat 17).
- (369) *Ibid.*
- (370) *Bewijzen Commissie* 1868 (mandaat 18).
- (371) *Ibid.*
- (372) *Bewijzen Commissie* 1899/285 en 286.
- (373) *Not. Commissie* 23.9.1865; *Not. Gemeenteraad* 26.9.1865.
- (374) „Dit stigt en de goederen waar mede ik het zelve begiftige zullen (...) worden bestuurd en beheerd door eenen speciaal Directeur tot welken ik benoeme Benignus Parijs, bij zijn overlijden voor zoo ver hij mij overleefd en alzoo vervolgens zal hij vervangen worden door eenen persoon te kiezen door het gemeente en het ambestuur van Wachtebeke”. Zie noot 273.
- (375) *Bewijzen Commissie* 1866.
- (376) *Bewijzen Commissie* 1868 (4.4.1868 en 4.2.1868).
- (377) Los document in *Not. Commissie*.
- (378) *Bewijzen Godshuis* 1884/397.
- (379) *Bewijzen Commissie* 1886/506 (1.5.1886).
- (380) *Bewijzen Weld.* 1864; brief tussen bladen van *Bevolkingsregister*.
- (381) *Not. Commissie* 15.9.1867; *Rekening Commissie* 1868.
- (382) *Rekening Commissie* 1869; *Bevolkingsregister*.
- (383) *Bewijzen Commissie* 1875/31.
- (384) *Bewijzen Commissie* 1886/506.
- (385) *Rekening Commissie* 1886 e.v.
- (386) *Not. Commissie* 6.10.1885.
- (387) „... te betalen aan Dame Van Peene, Moeder Overste van het Klooster te Wachtebeke de som van vierhonderd dertien franks 56 Cmen over bediening van het Godshuis gedurende het Jaar 1886 d^{oo}r twee

- zusters te beginnen met 25 Januari en door een derde zuster met 1 maarte..." (*Bewijzen Commissie* 1886/556 (5.3.1887).
- (388) Archief Klooster Wachtebeke, *Register der geprofeste Zusters*.
- (389) *Bewijzen Commissie* 1886/491 (6.2.1886).
- (390) *Bewijzen Commissie* 1885/498 (in bewijsstukken voor 1886, gedateerd februari 1886; 1886/535; 1887/593; 1887/610).
- (391) *Not. Commissie* 2.6.1894, 7.7.1894, 15.9.1894, 8.10.1894, 6.4.1895, 4.9.1895.
- (392) B.v. het uitvoeriger reglement van het godshuis van Sint-Amandsberg („Hospice”) - *Notulen van de Commissie van de Burgerlijke Godshuizen van Sint-Amandsberg*, zitting van 18.10.1879.
- (393) *Bewijzen Commissie* 1887/610.
- (394) Handschrift 14x21 cm., 8 bladzijden in GAW. De desbetreffende vergadering staat niet vermeld in de notulen van de Commissie.
- (395) *Not. Commissie* 7.12.1895. en verder op de vermelde data.
- (396) Cfr. infra, brief aan moeder overste i.v.m. moeder Engelberta.
- (397) *Not. Commissie* 1.6.1895.
- (398) *Not. Commissie* 3.8.1895.
- (399) *Briefwisseling* 1895, nr. 1185 (5.8.1895).
- (400) A. VERVAET, *Het Burgerlijk Godshuis Ghesquière te Lochristi (1850-1925) - Heemkundige Kring De Oost-Oudburg*, jaarboek XXVI (1989), p. 171.
- (401) Cfr. infra, over storten van sommen.
- (402) B.v. in de adressen van de rekeningen - *Bewijzen Commissie*.
- (403) *Not. Commissie* 2.3.1895.
- (404) *Not. Commissie* 6.4.1895.
- (405) *Not. Commissie* 5.9.1896.
- (406) *Not. Commissie* 4.1.1897.
- (407) *Not. Commissie* 5.6.1897.
- (408) *Not. Commissie* 2.2.1920.
- (409) *Not. Commissie* 11.9.1897.
- (410) *Not. Commissie* 7.5.1898.
- (411) *Not. Commissie* 1.9.1894.
- (412) *Not. Commissie* 5.1.1895 en 2.2.1895.
- (413) *Not. Commissie* 6.4.1895.
- (414) Los blad tussen *Rekeningen*. L. De Coninck overleed op 7.5.
- (415) *Not. Commissie* 3.5.1920.
- (416) *Not. Commissie* 5.3.1917.
- (417) *Bewijzen Commissie* 1875/8.
- (418) *Bewijzen Commissie* 1886/506 (1.5.1886) en 495.
- (419) *Bewijzen Commissie* 1875/44, 1884/428, 1886/538, 1889, 1895/1156.
- (420) *Bewijzen Commissie* 1868/18.
- (421) *Bwijzen Commissie* 1875/4.
- (422) *Bewijzen Commissie* 1875/45 e.v.
- (423) *Bewijzen Commissie* 1868, bij mandaat 7.
- (424) O.m. op venditie door notaris Deschlins van Wachtebeke op 27.3.1894 voor 133 fr. hout.
- (425) *Bewijzen Commissie* 1903/452.
- (426) *Bewijzen Commissie* 1875/16; ook b.v. 1886/566 (7.5.1887).
- (427) *Not. Commissie* 5.12. 1898.
- (428) *Not. Commissie* 3.3.1913 en 2.2.1914.
- (429) *Not. Commissie* 5.1.1895.
- (430) *Not. Commissie* 3.8.1895.
- (431) *Not. Commissie* 7.12.1895.

INHOUD

INLEIDING	5
Deel 1. DE SOCIALE HULPVERLENING VAN DE GEMEENTE WACHTEBEKE 1830-1866	9
I. ENKELE ALGEMENE GEGEVENS OVER BEVOLKING EN BEROEPEN	11
II. HET GEMEENTEBESTUUR 1830-1866	14
§ 1. Het kiezerskorps	14
§ 2. De samenstelling van het gemeentebestuur	14
A. Onder het Koninkrijk der Nederlanden	14
B. Het eerste „Belgische” gemeentebestuur	16
C. De achtereenvolgende gemeentebesturen	17
§ 3. De gemeentesecretaris	25
§ 4. De gemeenteontvanger	25
§ 5. „Liberalen” en „katholieken”	26
§ 6. Algemene werking van het gemeentebestuur	30
§ 7. Het toenemend conflict tussen kerkbestuur en gemeentebestuur	33
A. Goede samenwerking 1823-1852	33
B. Toenemend conflict vanaf 1852	37
III. HET ARMBESTUUR OF „BUREEL VAN WELDADIGHEID”	43
§ 1. De samenstelling en algemene werking van het Armbestuur	44
A. Algemene werking	44
B. De aanstelling van de armmeesters	47
C. De armmeesters in volgorde van (her)benoeming	48
D. De armmeesters per wijk 1830-1866. Effectieve dienstjaren	50
E. De ontvanger	52
F. De secretaris	53
§ 2. Eigendommen en inkomsten van het Bureel van Weldadigheid	53
A. Onroerende goederen	54
B. Geld, renten en intresten	57
C. Inzamelingen	59
D. Sporadische giften en legaten	62
E. Sporadische opbrengsten	63
F. Sporadische toelagen	63
G. Toelage van de gemeente	63
H. „Opbrengst van de klokken”	64
§ 3. De hulpverlening van het armbestuur	64
A. Bestedelingen	64
B. Ziekenoppas aan huis	76
C. Geldelijke steun aan behoeftigen	77
D. Brooduitdelingen in de kerk	82

E. Uitdeling van brandstof	85
F. Uitdeling van klederen	86
G. „Slaping”	88
H. Huisvesting	88
I. Doodskisten	89
J. De vroedvrouw en de geneesheer der armen	91
K. Onderwijs aan behoeftigen	91
IV. HET NIJVERHEIDSCOMITE EN DE WERKVERSCHAFFING	93
V. DE HULPCOMMISSIE VAN LIEFDADIGHEID 1845-1847	95
VI. INITIATIEVEN INZAKE HUISVESTING	101
VII. HET GEMEENTELIJK LIEFDADIGHEIDSGENOOTSCHAP	102
VIII. GEMEENTEBELEID EN ONDERWIJS AAN ARMEN	102
§ 1. De gemeenteschool in Wachtebekedorp	103
§ 2. De basisschool van Overslag	113
§ 3. Gemeentelijke armensteun in particuliere scholen	119
A. Het klooster	119
B. De school van Pieter Van Zele in de Kerkstraat	120
C. De school van Augustinus De Mets	121
§ 4. Bijkomende initiatieven inzake onderwijs en volksopleiding	121
IX. GEZONDHEIDSZORG	123
§ 1. Onderhoud in instellingen buiten de gemeente	123
§ 2. Gezondheidszorg ter plaatse	124
X. ONDERHOUDSKOSTEN VAN ELDERS ONDERSTEUNDEN	124
XI. DE MUTUALITEIT „DE VEREENIGDE WERKLIEDEN”	124
XII. DE OPRICHTING VAN DE COMMISSIE DER BURGERLIJKE GODSHUIZEN EN DE BOUW VAN HET GESTICHT DE MEY	128
§ 1. De kinderen De Mey	128
§ 2. Het testament	130
§ 3. De fundatie van een liefdadigheidsgesticht	132
§ 4. De erfenis	133
§ 5. De oprichting van de Commissie der Burgerlijke Godshuizen	135
§ 6. Betwisting en compromis	137
§ 7. De opbouw van een nieuw godshuis	138
§ 8. De eerste kostgangers	138
§ 9. Start van de landbouwonderneming	138

Deel 2. DE PERIODE 1866-1925	143
I. OVERGANG VAN EEN LIBERAAL NAAR EEN KATHOLIEK GEMEENTEBESTUUR	145
II. HET BUREEL VAN WELDADIGHEID	148
§ 1. Algemene werking en samenstelling	148
A. Algemene werking	148
B. Leden en voorzitters van het Armbestuur	151
C. De ontvanger van het Armbestuur	153
D. De secretaris van het Armbestuur	155
§ 2. Inkomsten en uitgaven in het algemeen	155
§ 3. Enkele aspecten van de inkomsten van de Weldadigheid	161
§ 4. Aspecten van de hulpverlening	164
A. Bestedelingen	165
B. Ziekenoppas aan huis	167
C. Verzorging in instellingen buiten de gemeente	167
D. Uitdeling van geld	167
E. Uitdelingen van brood	169
F. Uitdeling van brandstof	170
G. Uitdeling van kledij en beddegoed („Kleding en slaping”)	170
H. Huisvesting	170
I. Doodskisten	176
J. Geneesheer en vroedvrouw	176
III. DE COMMISSIE DER BURGERLIJKE GODSHUIZEN	178
§ 1. Samenstelling	178
A. De leden	178
B. De voorzitters	182
C. De ontvanger	182
D. De secretaris	183
§ 2. Financies	183
A. Begrotingen en rekeningen	183
B. Inkomsten	184
§ 3. De boerderij	190
A. Gebouwen en gronden	193
B. De moestuin	194
C. De boomgaard	194
D. De veestapel	196
E. Akkerbouw	196
F. Aanverwante activiteiten	198
G. De boer	198
H. De werknemers van de boerderij	201
§ 4. Het dagelijks en het huishoudelijk bestuur	202
A. De periode tot 1886	202
B. De periode vanaf 1886	203

a. De eerste kloostergemeenschap	204
b. Verkerkelijking van het Gesticht	205
c. Het inwendig reglement	207
d. Moeder Engelberta moet blijven !	211
§ 5. De kostgangers van het Gesticht De Mey	214
A. Aantal	214
B. Een armgesticht	217
C. Werken naar vermogen	221
D. Het godshuis zorgde voor alles	221
IV. DE OVERGANG NAAR DE COMMISSIE VAN OPENBARE ONDERSTAND	227
VOETNOTEN	241

HERKOMST VAN DE ILLUSTRATIES

Foto's:

G. De Buck: blz. 51a, 110, 114, 125, 134, 142, 147, 191.

A.C.L., Brussel: blz. 40, 41, 104, 105.

Luchtfoto op blz. 206 van Airphoto Berlare-Overmere.

Verzamelingen:

Archief Zusters van Wachtebeke: blz. 34, 219.

P. Hesters: 18b, 51b, 228a, 180b (doodsprentjes); 127, 150 (oude foto's), 228a (prentje Eerste H. Mis), 55, 70, 110, 162, 212 (kaarten).

Vervae: 18a, 28, 156, 180a, 185, 228b.

G. Trangez: omslagfoto, blz. 154.

De andere afgebeelde documenten komen uit het archief van het gemeentebestuur en het O.C.M.W. van Wachtebeke.

De archieven, die betrekking hebben op het Bureau van Weldadigheid, de Commissie der Burgerlijke Godshuizen en de C.O.O., die zich thans nog bevinden op het gemeentehuis van Wachtebeke, zullen binnen afzienbare tijd worden overgebracht naar het archief van het O.C.M.W.